

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Doktori Iskola

Szappanyos Melinda

**A vízhez való jog érvényesíthetősége
az ENSZ keretében**

Doktori értekezés

Témavezető:
Dr. Bruhács János
Professor Emeritus

Pécs
2012

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS.....	4
1. A TÉMA AKTUALITÁSA	4
2. A DOLGOZAT CÉLJA.....	7
3. KUTATÁSI MÓDSZEREK	9
4. A DOLGOZAT SZERKEZETE	14
I. A VÍZHEZ VALÓ JOG STÁTUSA A NEMZETKÖZI JOGBAN	15
1. FÖLDRAJZI HELYZET	15
2. A VÍZHEZ VALÓ JOG TARTALMA	22
<i>A. Tudományos fogalom meghatározás és tartalom.....</i>	<i>22</i>
<i>B. A vízhez való jogból folyó állami kötelezettségek .....</i>	<i>25</i>
<i>C. Az állami kötelezettségek implementációja és a kötelezettség-szegések.....</i>	<i>29</i>
3. JOGI SZABÁLYOZÁS: JELENLEGI HELYZET AZ UNIVERZÁLIS NEMZETKÖZI JOGBAN	33
<i>A. Nemzetközi szerződések .....</i>	<i>33</i>
a) Emberi jogi tárgyú szerződések.....	34
b) Humanitárius nemzetközi jog	45
c) Környezetvédelmi tárgyú nemzetközi szerződések	48
<i>B. A nemzetközi jog általános szabályai .....</i>	<i>52</i>
a) Nemzetközi szokásjog	52
b) A nemzetközi jog általános jogelvei.....	57
c) <i>Ius cogens</i> normák	58
<i>C. Kötőerő nélküli nemzetközi dokumentumok.....</i>	<i>61</i>
4. A VÍZHEZ VALÓ JOG HELYE AZ EMBERI JOGOK RENDSZERÉBEN.....	66
<i>A. Hovatartozás.....</i>	<i>66</i>
<i>B. A vízhez való jog kapcsolata más jogokkal.....</i>	<i>71</i>
<i>C. A vízhez való jog lehatárolása.....</i>	<i>73</i>
II. A VÍZHEZ VALÓ JOG ÉRVÉNYESÍTHETŐSÉGE JELENLEG A NEMZETKÖZI JOGBAN.....	77
1. UNIVERZÁLIS EMBERI JOGI VÉDELEM.....	80
<i>A. Az ENSZ Alapokmányon alapuló szervek .....</i>	<i>81</i>
a) Az Emberi Jogok Bizottsága és az Emberi Jogi Tanács	81
b) A Főtitkár és az Emberi jogi főbiztos	112
<i>B. Szerződésen alapuló szervek.....</i>	<i>114</i>
a) Az alapjelentések.....	123
b) A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény.....	124
c) A gyermekek jogairól szóló egyezmény.....	128
d) A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény	131
e) A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény	136

f)	Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.....	139
g)	Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.....	144
h)	A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény.....	148
i)	Nemzetközi egyezmény valamennyi vendégmunkás és családjaik jogainak védelméről.....	151
C.	<i>Egyéb szervek – Autonóm szervek és szakosított intézmények</i>	153
2.	ÉRVÉNYESÍTHETŐSÉG A REGIONÁLIS VÉDELMI RENDSZEREKBE.....	155
A.	<i>Európa</i>	157
B.	<i>Amerikai kontinens</i>	159
C.	<i>Afrika</i>	160
D.	<i>Iszlám világ és Ázsia</i>	161
3.	ÉRVÉNYESÍTHETŐSÉG A HUMANITÁRIUS NEMZETKÖZI JOGBAN.....	164
A.	<i>Az ICC gyakorlata</i>	168
B.	<i>Az ICTY és az ICTR gyakorlata</i>	169
III.	A VÍZHEZ VALÓ JOG ÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK JÖVŐBENI LEHETŐSÉGEI.....	173
1.	KÖVETKEZTETÉSEK.....	173
2.	VÍZKÉSZLETEK MEGOSZTÁSA.....	177
3.	ÚJ SZERZŐDÉS MEGALKOTÁSA.....	180
4.	SZERZŐDÉS/SZERZŐDÉSEK MÓDOSÍTÁSA.....	189
5.	FELELŐSÉG FELVETÉSE.....	196
6.	A CESCER EGYÉNI PANASZELJÁRÁSA.....	208
7.	ENSZ SZERVEK FOKOZÓDÓ TEVÉKENYSÉGE, NEM JOGI KÖTŐEREJŰ DOKUMENTUMOK.....	214
8.	EGYÉB LEHETŐSÉGEK.....	216
	ZÁRSZÓ.....	221
	TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	CCXXIII
	MELLÉKLETEK JEGYZÉKE.....	CCXXIV
	TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ.....	CCXXVI
	SUMMARY: ENFORCEMENT OF THE HUMAN RIGHT TO WATER WITHIN THE UN SYSTEM.....	CCXXVIII
	RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE.....	CCXXX
	FELHASZNÁLT IRODALOM.....	CCXXXII
	A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓI.....	CCLVI

Bevezetés

1. A téma aktualitása

„Nincs élet víz nélkül, hiszen az minden emberi tevékenységhez nélkülözhetetlen.”¹

Mi, átlag európaiak hozzászoktunk, hogy korlátlan mennyiségben és jó minőségben áll rendelkezésünkre ivóvíz, elektromos áram, gáz, minden, ami az élethez szükséges. Minden nap zuhanyozhatunk, fürödhetünk, főzhetünk, és ami a legfontosabb: ihatunk tiszta vizet. Ezért mindössze annyit kell tennünk, hogy megnyitjuk lakásunkban a vízcsapot. Időről időre azonban előfordul Magyarországon és Európa többi országában is, hogy a vízszolgáltatás rövid időre szünetel, vagy nem működik kielégítően. Például 2007 augusztusában nagy felháborodást keltett Magyarország egyik legnagyobb városában, Miskolcon a vízellátás viszonylag hosszú ideig – napokig – tartó elégtelen működése. Ebben a városban a víz zavaros lett, ezért több háztartásban rövid időre felfüggesztették a vízszolgáltatást, máshol pedig a víznyomás lett alacsonyabb. Ez a helyzet néhány napra megnehezítette a lakosság életét. A helyiek kétségbeestek, különösen mivel egy évvel korábban hasonló helyzetben voltak, elégedetlenségüknek pedig többek között internetes fórumokon adtak hangot. Az alábbi hozzászólás a Borsod Online hasábjain jelent meg: *„Nem hallunk, illetve nem tudunk semmit a "Hogyan tovább?" –ról. Ez a hosszú hétvége így fog eltelni több tízezer lakos esetében? [...] Jelenleg (augusztus 18-án) egyáltalán nincs víz, tehát a zuhanyzás, főzés – és még sorolhatnám a normális életvitellel kapcsolatos szokásos gyakorlatot – feltételei nem biztosítottak. Tisztelt Városvezetés! Tisztelt Polgármester úr! A mondás szerint nem lehet kétszer ugyanabba a patakba lépni, gyakorlatban kifejezve ugyanolyan helyzetbe kerülni. Az előző évi események ismeretében mindez Önök számára elgondolkodtató, a lakosság számára pedig katasztrofális a XXI. században...”²* A többi hozzászóló is

---

¹ Európai Vízügyi Charta, Strasbourg, Res(67)10E, 1967 május 26., I. pont. Ezt a dokumentumot a Miniszterek Bizottságának ajánlása, az Európai Vízkartája váltotta fel 2001-ben: Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Charter on Water Resources, Rec(2001)14, 17 October 2001.

² Borsod Online, *Miskolci víz helyzetéről percre* <http://www.boon.hu/hirek/BORSOD-ABAUJ-ZEMPLEN/cikk/miskolci-vizhelyzet-percrol---percre/cn/haon-news-FCUWeb-20070815-0548327413/forcerefresh/1> [2010. május 9.]

hasznos véleményt fogalmazott meg, elégedetlenek voltak a helyzettel, az elégtelen tájékoztatással és azzal, hogy a vízszolgáltató nem megfelelően kezelte a helyzetet.

...Mindeközben több mint egy milliárd ember egyáltalán nem jut tiszta vízhez,³ nemcsak a főzéshez és tisztálkodáshoz nem áll rendelkezésükre megfelelő mennyiségű és minőségű víz, de iváshoz sem. Nemcsak a víz hiánya okoz azonban problémát, hanem a fertőzött, szennyezett víz fogyasztása is, amely miatt óránként 1200 gyermek hal meg megelőzhető betegségekben.⁴ Ha egy kisebb hiba a napi vízellátásban ekkora zavart okoz a mindennapi életben Európában, könnyű elképzelni, hogy a folyamatos vízhiány milyen hatással van a kevésbé szerencsés földrajzi körülmények között élők életére.

De térjünk vissza az európai vagy akár az észak-amerikai realitásba: ha számunkra rendelkezésre áll a szükséges vízmennyiség, miért fontos ezzel a kérdéssel foglalkozni? Ennek oka pusztán a népek közötti szolidaritás, az embertársainkért való felelősség érzése? Az előbb említett magasztos célok mellett foglalkozni kell ezzel a kérdéssel azért is, mert a szakértők szerint a közeljövőben nekünk európaiaknak és az észak-amerikai kontinens lakóinak is szembe kell nézni ezzel a problémával, hiszen „[m]i mint globális társadalom fogyunk ki a vízből.”⁵

A vízkrízis súlyosbodásával egyre több és több államot érint a vízhiány, a Föld növekvő lakosságának pedig egyre kevesebb ivóvíz áll rendelkezésére. A vízhiány – mint globális probléma – természetesen az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) figyelmét is felkeltette, Közgyűlése 2003-at az édesvíz évének,⁶ a 2005 és 2015 közötti időszakot pedig a „Víz az életért” évtizedének nyilvánította.⁷ Ez a probléma természetesen nem oldható meg csupán tudományos kutatással, kizárólag a nemzetközi jog eszközeivel.

Az emberi jogok folyamatos hangsúlyozása a remélt kézzelfogható eredmények – minél több állam általi elismerés és a jog biztosítása – mellett azoknál az államoknál is fejlődést idézhet elő, amelyek kerülnek egyes emberi jogok kifejezett elismerését és azokat akár erőforrások, akár állami akarat hiányában nem tartják tiszteletben. A vízhez

---

³ UNEP, *Annual report, 2007* <http://www.undp.org/publications/annualreport2007/IAR07-ENG.pdf> [2010. május 9.]

⁴ Ibid.

⁵ Buchheit, Brett – Mansfield, Matthew, *The Global Water Crisis: Impending Disaster and the Road to Collapse*, *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law* (2008) No. 5., 26.

⁶ UN General Assembly, *International Year of Freshwater, 2003*, A/RES/55/196, 1 February 2001.

⁷ UN General Assembly, *International Decade for Action, "Water for Life", 2005-2015*, A/RES/58/217, 9 February 2004.

való jog problematikája a legfontosabb vonatkozó tevékenységű nemzetközi nem kormányközi szervezetek (NGO-k) szerint kétféleképpen közelíthető meg: az emberi jogokra (*rights based approach*⁸) és a jogi vonatkozásokra (*legal approach*⁹) koncentrálva.¹⁰ Az emberi jogi megközelítés a nemzetközi közösség számára jelöli ki a közösen megvalósítandó feladatokat, így közvetve hozzájárulhat például a vízhez való jog elismeréséhez minden egyes államban.¹¹ E felfogás szerint a fejlődéssel kapcsolatos minden tevékenységben, programban, tervben helyet kell kapnia az emberi jogok szempontjának. A vízhez való jog vonatkozásában ez érvényesülhet például úgy, hogy az államok gazdasági fejlődését célzó programok tervezésénél nem kizárólag a gazdasági növekedést veszik számításba, hanem teljes értékű, az előbbivel azonos rangú célként igyekeznek minden egyén számára egyenlően biztosítani a vízhez való jogot.

A jogi megközelítés a problémát más szempontból vizsgálja és a vízhez való jog jogi érvényesíthetőségére koncentrál, azaz azt veszi górcső alá, hogy a nemzeti és a nemzetközi jog milyen védelmet biztosít az egyének számára. A dolgozat ez utóbbi jogi megközelítést teszi magáévá. Érvényesítés alatt a dolgozatban azt értem, hogy a vízhez való jogot nemzetközi kötelezettségként elismerő államokat kik/mik (szakértői bizottságok, más államok, stb.), milyen módon (jelentéseken keresztül, panaszeljárások során, stb.) ellenőrzik és ezek az államok hogyan kényszeríthetők e kötelezettségek betartására.

---

⁸ The Rights to Water and Sanitation, *Rights based approach* <http://www.righttowater.info/ways-to-influence/human-rights-approach-2/> [2012. április 15.]

⁹ The Rights to Water and Sanitation, *Legal approach* <http://www.righttowater.info/ways-to-influence/legal-approaches/> [2012. április 15.]

¹⁰ The Rights to Water and Sanitation, *Ways to influence increasing people's access to water and sanitation* <http://www.righttowater.info/ways-to-influence/> [2012. április 15.]

¹¹ Pejman, Ramin, *The Right to Water: the Road to Justiciability*, The George Washington International Law Review (2004) Vol. 36., 1183.

2. A dolgozat célja

A vízhez való jog mint emberi jog minél korábbi és minél szélesebb körű elismerése évek óta szerepel nemcsak NGO-k, hanem az ENSZ egyes szerveinek napirendjén is. Ennek ellenére a mai napig nem létezik olyan kötelező erejű nemzetközi dokumentum, amely hatékonyan biztosítaná ezt az emberi jogot akár regionális, akár univerzális szinten, minden ember számára. Természetesen nem a vízhez való jog emberi jogként való elismerése hiányzik: a nemzetközi közösség számtalan alkalommal, változatos formákban fejezte ki támogatását. Nincs azonban a vízhez való jog biztosítását kimondó, az egész nemzetközi közösséget kötelező nemzetközi dokumentum. Továbbá a vízhez való jog egyének vagy egyének csoportja általi érvényesítésére szolgáló lehetőségek is meglehetősen szűk körűek, nemcsak alanyukat és az érvényesíthető igényeket illetően, de lehetséges eredményüket tekintve is.

A dolgozat célja, hogy a jelenlegi nemzetközi jogi joganyag minél alaposabb összegyűjtése, majd részletes vizsgálata után feltérképezze, hogy a nemzetközi jog jelenleg milyen lehetőségeket kínál a vízhez való jog érvényesítésére. Az aktuális helyzet vizsgálatát követően pedig olyan lehetőségeket igyekszik felsorolni és elemzés tárgyává tenni, amelyek a vízhez való jog hatékonyabb érvényesíthetőségét eredményeznék.

A dolgozat terjedelmi korlátai miatt több olyan vízhez való joggal kapcsolatos téma van, ami nem fér bele e dolgozat kereteibe. Ilyen a disszertáció témájához leginkább kapcsolódó érvényesítési lehetőségek kérdése regionális védelmi rendszerekben, mely témakörben a disszertáció alapvetésekre korlátozódik. A szakirodalmat az utóbbi évtizedben foglalkoztató hidro-konfliktusok sem képezik jelen dolgozat témáját. Ugyanígy kimarad a kutatásból ez alkalommal a vízhez való joggal kapcsolatos állami kötelezettségek ellátásának módját érintő privatizáció kérdése, amelynek elemzői komoly problémák gyökerének látják, ha az állam a vízellátás biztosítását vállalatokon keresztül próbálja megoldani.

Az érvényesítés lehetőségei a nemzetközi jogban vizsgálhatók az emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződések, a humanitárius szerződések és a környezetvédelmi tárgyú szerződések alapján. Természetesen a három terület között vannak összefonódások, különösen ami az emberi jogokat és a humanitárius nemzetközi jogot illeti. A legkorlátozottabb érvényesítési lehetőségek nyilvánvalóan a környezetvédelem

területén vannak, hiszen e jogterület elsődleges célja nem az emberek védelme, nem tagadva azt, hogy a környezetvédelem céljainak háttérében is az emberi fejlődés biztosítása áll. Mindezek alapján a dolgozat a környezetvédelmi tárgyú releváns nemzetközi szerződéseket csak felsorolja a források között és röviden jellemzi, de nem tér ki az érvényesítési lehetőségek vizsgálatára.

3. Kutatási módszerek

A dolgozat vállalásából következően annak első fejezetében a leíró módszer dominál. Összegyűjtésre kerülnek a rendelkezésre álló nemzetközi dokumentumok, az állami gyakorlatra vonatkozó információk a teljesség igénye nélkül és az eddig a témával kapcsolatban megfogalmazott javaslatok is.

A források puszta összegyűjtése önmagában is előmozdíthatja a vízhez való jog mint esetleges emberi jog tartalmának tisztázását, de jobb eredmény érhető el ezek elemzésével, összevetésével. Az elemző módszer használatára akkor is szükség van, amikor a nemzetközi jog általános szabályait „kutatom át” a vízhez való jogot, állami kötelezettségeket keresve. A vízhez való jog forrásai mellett a rendelkezésre álló eddigi szakirodalom fő megállapításainak, trendjeinek elemzése is nélkülözhetetlen. Javaslatok megfogalmazásához elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy az eddig a témával kapcsolatban született elképzelések, javaslatok miért nem érték el céljukat, meg kell ezért vizsgálni azok gyenge pontjait.

A jogtudomány hátrányban van azokkal a tudományokkal szemben, amelyek a kutatás módszereként használhatnak számszerűsített adatokat téziseik alátámasztására. Jelen dolgozat néhány esetben megpróbálja a gyakorlat elemzése során kapott eredményeket a könnyebb értelmezhetőség és összehasonlíthatóság érdekében adatsorok segítségével kifejezni. Természetesen a számtani eszközök használata szükségképpen nagy mértékben általánosítja az emberi jogok rendkívül komplex valóságát, mégis csak így juthatunk bizonyos kérdésekben olyan megállapításokra, amelyek kiindulópontjai lehetnek további fejlesztésre vonatkozó javaslatok megfogalmazásának. Az adatok sok esetben nem tükrözik vissza a valóságot azért sem, mert a gyakorlat nem használ egységes mértékeket, viszonyítási pontokat: egyes államok például a vízhez hozzájutó háztartások arányát jelentik a szerződésen alapuló szervek felé, mások a lakosság arányát, a gyakorlat tehát ebben a vonatkozásban egyáltalán nem egységes.

Mind a dolgozathoz készült mellékletek, mind a törzsszöveg több táblázatot tartalmaz, amelyeknek célja, hogy átláthatóbbá tegyék az elemzés során kapott eredményeket és a további kutatás alapjául szolgáljanak.

Az elemzett dokumentumok

A források elemzésén túl a dolgozat célkitűzése szempontjából a legfontosabb a vízhez való jog érvényesítésére vonatkozó gyakorlat vizsgálata. Az elemzés tárgyát az alábbi dokumentumok képezték:

- A Universal Periodic Review (UPR) keretében az Emberi Jogi Tanácshoz beküldött dokumentumok (nemzeti jelentés, ENSZ információk összefoglalása, egyéb résztvevők jelentéseinek összefoglalása, végső jelentés, esetlegesen közbenső nemzeti dokumentum) releváns megállapításai. (II. sz. melléklet)
- A vízhez való joggal és az ezzel szoros kapcsolatban álló egyéb jogokkal foglalkozó ENSZ különleges megbízottak jelentései, megállapításai. (III. sz. melléklet)
- Az eddig elérhető összes ENSZ tagállam által – az I. fejezetben explicit vagy implicit forrásként megjelölt emberi jogi szerződések alapján – az ellenőrző szervekhez beküldött nemzeti jelentései, ideértve a közös alapjelentéseket is. A nemzeti jelentések mellett vizsgálat tárgyai voltak az ellenőrző bizottságok által az államnak feltett kérdések (*list of issues*), az erre adott válaszok (*reply to the list of issues*), végül pedig a bizottságok által megfogalmazott következtetések (*Concluding observations, concluding comments*). (IV. sz. melléklet)
- A humanitárius szerződések implicit forráskénti megjelölése okán a jelenleg a *delicta iuris gentium* elkövetőinek felelősségre vonását végző fórumok (a volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűncselekményeket vizsgáló Nemzetközi Törvényszék; a Ruandában elkövetett népirtást vizsgáló Nemzetközi Törvényszék és a Nemzetközi Büntetőbíróság) gyakorlata. (V. sz. melléklet)

A gyakorlat elemzésének elvei

Alapelvek a nemzeti jelentések és a UPR dokumentumainak vizsgálatánál:

- Azok az adatok, információk, jogszabályok, amelyek korábbi jelentésekben szerepeltek, nem kerültek újra kiemelésre a későbbi jelentések esetén, kivéve, ha a vízhez való jogra kifejezetten utaltak.
- A mellékletek összeállításakor bizonyos vízhez való joggal szoros kapcsolatban álló jogok létezésének pusztán jogszabályi deklarációja nem minősült releváns megállapításnak és így nem is jegyzeteltem ki. Ezzel szemben minden megjegyzés relevánsnak számított – így feltüntettem –, amely a vízhez való jog jogszabályi garantálásával, vagy annak hiányával volt kapcsolatos.

- A dokumentumok vizsgálata államonként zajlott, tehát egy adott államra vonatkozó dokumentumok egy folyamat során kerültek elemzésre. Elsőként mindig az egyes szerződések alapján beküldött nemzeti jelentések kerültek vizsgálat alá, ezt követően a UPR jelentései (mivel az ENSZ információk összefoglalását tartalmazó dokumentum a nemzeti jelentések legfontosabb megállapításait is összefoglalja, így elkerülhetők voltak az ismétlések). Mivel e UPR dokumentum összefoglalás, szükséges volt a nemzeti jelentések mindegyikének vizsgálata is, hiszen az előbbi dokumentum az aktuálisan legfontosabbnak tartott információkat tartalmazza, és nem feltétlenül esik egybe az általam fontosnak tartott részletekkel. A fordított verzió sem volt elképzelhető, mindössze a UPR összefoglaló vizsgálata, hiszen ez utóbbi tartalmazza általában a legfrissebb adatokat.
- A nemzeti jelentések és UPR dokumentumok legtöbbször angol nyelven álltak rendelkezésre, ezért főszabályként az angol verziót vizsgáltam. Ha azonban ez nem volt elérhető, akkor a francia, ha pedig ez sem, akkor a spanyol nyelvű változatot. Csak egyetlen egy esetben fordult elő, hogy nemzeti jelentés az előbbi nyelvek egyikén sem, csak kínaiul volt elérhető. Ez utóbbi dokumentumban csak általános keresésre volt lehetőségem nyelvi korlátok miatt.¹²
- A dokumentumok nagyon változatosak szóhasználatukat tekintve, van amelyik vízhez való jogról, tiszta vízhez való jogról, biztonságos vízhez való jogról beszél és van amelyik ezeket az „ívó” jelzővel egészíti ki. A releváns megállapítások kigyűjtésekor a fordítás mindig igyekszik az eredeti szóhasználatot követni.
- A dokumentumok felkutatásához három adatbázist használtam fel.¹³ Ha valamelyik nemzeti jelentés ezekben és a vonatkozó ellenőrző szerv honlapján sem volt elérhető, akkor feltüntettem a dokumentum hivatalos jelzését, de elemzés nélkül maradt.
- Az egyes szerződésen alapuló szervek és az Emberi Jogi Tanács által meghatározott – jelentések, egyéb dokumentumok elkészítésére vonatkozó – iránymutatások a gyakorlat elemzését megelőzően helyet kaptak a törzsszövegben az adott szervnél.

---

¹² Köszönettel tartozom Tóth Rékának, aki segítségemre volt az orosz nyelven elérhető dokumentumok értelmezésében és az általános keresés lebonyolításában, továbbá Talaat Zaki-nak, aki a csak arabul elérhető dokumentumok fordítását végezte. Köszönetet mondok továbbá Nagy Péternek, aki nélkülözhetetlen segítséget nyújtott a mellékletek összeállításában.

¹³ Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Treaty-bodies database <http://tb.ohchr.org/default.aspx> [2012. április 17.]; Treaty body Database <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf> [2012. április 17.]; The United Nations Human Rights Treaties <http://www.bayefsky.com/> [2012. április 17.]

Erre azért volt szükség, mert az eredeti feltevésem az volt, hogy ezek alapvetően befolyásolják a jelentések tartalmát, amely feltevést a gyakorlat az államok jelentős hányada esetében igazolta is.

- Az I. sz. mellékletnek megfelelően az összes többi mellékletben az országok nevei – rendelkezésükre álló vízkészletük nagysága alapján – félkövérrel (vízhiányos) vagy kurzívval (víz-stresszes) szedettek. A jelentések releváns megállapításait a melléklet olyan formában tartalmazza (a jelentéstételi ciklus egyes szakaszainak dokumentumait egymáshoz képest elcsúsztatva), amely kifejezésre juttatja azok párbeszéd jellegét. A vízhez való jogot közvetlenül érintő megállapítások kurzívval szedettek, míg a vízhez való joggal szoros kapcsolatban álló jogokra vonatkozó megállapítások nem. A visszakereshetőség érdekében minden relevánsnak ítélt megállapítás mellett szerepel a jelentés azon pontja, amelyben található. (Előfordul azonban, hogy a jelentések egyes megállapításaikat nem szedték pontokba, ebben az esetben a fejezetek számát vagy végső esetben az oldalszámokat tüntettem fel.) Azoknak a szerződéseknek az esetében, amelyekben a vízhez való jog explicit és implicit formában is megtalálható, feltüntetésre került a megállapítást jelző pont mellett az a cikk is, amellyel kapcsolatban az államok említették.
- Tekintettel arra, hogy több szerződés esetében a vízhez való joggal kapcsolatos említés lehetőségét nem lehetett egy adott cikkekre vagy egyes cikkekre korlátozni, a releváns cikkek vizsgálatát minden esetben általános (kulcsszavas) keresés egészítette ki. Az általános vizsgálat során az alábbi kulcsszavakat kerestem a dokumentumokban:

Releváns jog	Angol	Francia	Spanyol
Vízhez való jog	water, river, dwell management, supply, service	eau*, riviére, fleuve, puits, aménagement, approvisionnement, alimentation	agua, río, pozo, abastecimiento, suministroo
Élelemhez való jog	food	nourriture, aliment	alimento
Lakhatáshoz való jog	sanit*, ¹⁴ hyg*, housing	hyg*, logement	sanit*, hig*
Egészséghez való jog	sanit*, hyg*, disease	hyg*, maladie	sanit*, hig*, enfermedad

¹⁴ A kifejezések töredékének használatával a keresés több eredményre vezetett, több vonatkozó kifejezést mutatott meg a szövegben. Az ilyen kulcsszavak első szótagját követő részeket „*” karakter jelöli a táblázatban.

Oktatáshoz való jog	school + infrastructure, education + infrastructure ¹⁵	école + infrastructure éducation + infrastructure	Escuela + infraestructura, educación + infraestructura
Kínzás tilalma	torture, prison, detention	torture, prison, détenion	tortura, cárcel, detención
Egészséges környezethez való jog	resource, climate, pollution, contamination	ressource, climat, pollution, contamination	recursos, clima, contaminación,
Munkához való jog	conditions + work*	condition + travail	condición + laboral, trabajo

1. Táblázat: Keresési kulcsszavak

---

¹⁵ A “+” jellel összekapcsolt kulcsszavak együttes keresése szűkítette a találati listát, segítve ezzel a valóban releváns megjegyzések kiszűrését.

4. A dolgozat szerkezete

A dolgozat I. fejezete tartalmazza a vízhez való jog fogalmát és a nemzetközi dokumentumok (szerződések és nem kötelező erejű dokumentumok) elemzését. Emellett a dokumentumok és a szakirodalom alapján a dolgozat megkísérli a vízhez való jogot elhelyezni az emberi jogok rendszerében és kapcsolatát feltárni más emberi jogokkal.

A II. fejezet foglalkozik a vízhez való jog érvényesítésére jelenleg szolgáló mechanizmusok felsorolásával és azok eddigi gyakorlatának vizsgálatával és összegzésével a mellékletekben összegyűjtött teljes körű elemzés segítségével.

A dolgozat III. fejezetében az elemzés alapján végső következtetések megfogalmazására kerül sor, amelyek alkalmasak lehetnek a továbbfejlesztés irányainak meghatározásához. A konkrét *de lege ferenda* javaslatok több szempontból vizsgálják, hogy hogyan, milyen mechanizmus keretében lehetne a vízhez való jogot érvényesíteni, milyen változtatások szükségesek és lehetségesek a nemzetközi jogi dokumentumokban a hatékonyabb érvényesítés érdekében. A javaslatok két alapvető szempontot vesznek figyelembe: egyrészt, hogy mi lenne a hatékonyság szempontjából kívánatos, másrészt, hogy mi a lehetséges, tekintve, hogy általában a szerződések, így az univerzális emberi jogi szerződések urai is az államok. Megemlítendő már ehelyütt, hogy az elemzések, javaslatok alapvetően a jogi szempontokat tartják szem előtt, és nem vizsgálják a nemzetközi kapcsolatok, a világpolitika aktualitásait, amelyek nyilvánvalóan meghatározzák e javaslatok megvalósíthatóságát.

Jelen dolgozat az ENSZ emberi jogi gyakorlatának vizsgálatára épül, megállapításait és javaslatait azokra alapozza. Mivel a dolgozathoz az elemzés során készült mellékletek rendkívül nagy terjedelműek, azokat a dolgozat nem nyomtatott formában, hanem CD mellékletként tartalmazza.

I. A vízhez való jog státusa a nemzetközi jogban

1. Földrajzi helyzet

„A megújuló vízkészleteket figyelembe véve évente fejenként 1700 m³ ivóvíz áll rendelkezésre. Általánosan elterjedt nézet szerint, a létfontosságú természetes erőforrásokat vizsgálva, ez olyan mennyiség, amely elegendő a népesség ellátására.”¹⁶ Ezen adat fényében a vízhez való jog általános elismerése és biztosítása nem okozhatna problémát, a Föld minden lakosa számára van elegendő víz. Vannak azonban olyan tényezők, amelyek a fenti képet árnyalják, rávilágítva a jelenlegi „vízkrízis” okaira, amely a vízhez való jog emberi jogként való elismerésére ösztönzi a nemzetközi közösség tagjait:

- A globális vízkészletek 3%-a édesvíz, ami összesen 41,580,000 km³ édesvizet jelent, amelynek jelentős részét a sarkvidékek jégtakarója adja.¹⁷ Mint már említettem, a szakirodalomban elterjedt általános vélemény szerint ez elégséges a Föld teljes lakosságának ellátásához. Azonban azt is figyelembe kell venni, hogy ennek a vízkészletnek az eloszlása a Földön rendkívül egyenetlen: vannak édesvízben bővelkedő területek, például Kanada, és vannak rendkívül vízhiányos országok, például a Közel-Keleten. Az évek óta zajló klímaváltozás pedig nem a különbségeket kiegyenlítő irányba halad, hanem a jelenlegi előrejelzések szerint a szélsőségeket fogja még inkább kiélezni.¹⁸
- A Föld lakossága rohamos ütemben növekszik. A jelenlegi növekedést figyelembe véve a szakértők azt valószínűsítik, hogy 2050-re valamivel több, mint kilenc milliárd, míg 2100-ban majdnem tizenegy milliárd ember fog élni bolygónkon.¹⁹ Tehát adott vízkészleteknek egyre növekvő mennyiségű embert kell ellátnia. Azonban nemcsak a Föld lakosai számának folyamatos és meglehetősen gyors

---

¹⁶ Glied Viktor, *Globális vízproblémák*, In: *Vízkonfliktusok – küzdelem egy pohár vízért*. (Szerk. Glied Viktor, Publikon 2009) 7.; UN, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, Population Estimates and Projections Section, *World Population Prospects, the 2010 Revision*, Total Population, Both Sexes, http://esa.un.org/unpd/wpp/Excel-Data/DB02_Stock_Indicators/WPP2010_DB2_F01_TOTAL_POPULATION_BOTH_SEXES.XLS [2011. július 12.]

¹⁷ U.S. Geological Survey's (USGS) Water Science for Schools weboldala, *Earth's water distribution*, <http://ga.water.usgs.gov/edu/waterdistribution.html> [2011. július 12.]

¹⁸ Glied Viktor, op. cit. 7.

¹⁹ Ibid.

növekedése jelent egyre növekvő mértékű vízhasználatot: az ipari és mezőgazdasági termelés vízigénye is rendkívüli mértékben megnövekedett az utóbbi néhány évtizedben.

- A víz ugyan megújuló energiaforrásnak számít, megújulási ciklusa a folyamatos szennyezés és az egyre nagyobb mértékű használat következtében azonban egyre hosszabb.²⁰
- A Föld számtalan területén nem feltétlenül az okozza a legnagyobb gondot, hogy nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű víz, hanem, hogy a meglévő vízkészletek minősége nem megfelelő, emberi fogyasztásra alkalmatlan. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által kidolgozott vízminőségre vonatkozó irányelvek három potenciális veszélyforrást jelölnek meg: a biológiai (mikrobák, baktériumok), a kémiai (leggyakrabban arzén és fluor tartalom) és a radioaktív szennyezettséget.²¹ A nem megfelelő minőségű víz – igaz lassabban, mint a teljes vízhiány – végzetes következményekkel jár, különösen a fejlődő szervezet számára. A WHO kutatásai alapján a világ összes betegségének legalább 10%-a megelőzhető lenne a vízkészletek minőségének javításával.²² Minden évben kétmillió gyermek hal meg olyan betegségekből, amelyeket a nem megfelelő minőségű víz fogyasztása okoz.²³ A riasztó adatok ellenére a vizek szennyezése ijesztő méreteket öltött napjainkban. A vízkrízisnek figyelmet szentelő nemzetközi szervezetek nemcsak azt tartják nyilván, hogy a Föld államai közül melyekben beszélhetünk úgynevezett „víz-stresszes állapotról”,²⁴ hanem azt is figyelemmel kísérik, hogy a rendelkezésre álló vízkészletekhez a lakosság milyen része jut hozzá fejlett, védett vízrendszerekből.²⁵

---

²⁰ Kukk, Christopher L. – Deese, David A., *At the Water's Edge – Regional Conflict and Cooperation over Fresh Water*, UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs (1996-1997) Vol 1., 26.

²¹ World Health Organisation (WHO), *Guidelines for Drinking-water quality*, 2011, 4th edition, http://www.who.int/water_sanitation_health/publications/2011/dwq_guidelines/en/index.html [2011. július 11.] 117-219.

²² Prüss-Üstün, Annette – Bos, Robert – Gore, Fiona – Bartram, Jamie, *Safer Water, Better Health – Costs, benefits and sustainability of interventions to protect and promote health*, WHO report, 2008 http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241596435_eng.pdf [2011. július 13.]

²³ United Nations Development Programme (UNDP), *Human Development Report, 2006*, <http://hdr.undp.org/en/media/HDR06-complete.pdf> [2011. július 13.]

²⁴ Víz-stresszről beszélhetünk, ha adott országban az egy főre jutó éves vízmennyiség 1000 és 2000 köbméter között van, vízhiányos állapotról pedig akkor, ha ez a mennyiség 1000 köbméter alatt van. Christopher Kukk, Christopher L. – Deese, David A., op. cit. 28.

²⁵ Fejlett vízrendszernek minősülnek a háztartásokban lévő vízellátó-rendszerhez való közvetlen kapcsolatok, a nyilvános csapok, védett kutak, esővíz-gyűjtők, ha megfelelő technikával védik őket és biztosítják megfelelő minőségüket. WHO Statistical Information System, *Access to improved drinking-water sources and to improved sanitation*, <http://www.who.int/whosis/indicators/compendium/2008/2wst/en/> [2011. július 13.]

- A nemzetközi szolidaritás és együttműködés nevében egyre több szakértő hívja fel a figyelmet arra, hogy azokon a területeken, ahol a víz nagy mennyiségben áll rendelkezésre, megengedhetetlen mértékű vízpazarlás folyik és a szennyvizet nem kezelik megfelelően.

A vízhiány rendkívül sok problémát okozhat, a következményei rövid és hosszabb távon is beláthatatlanok. A lehetséges következmények közül a legsúlyosabbak:

- A vízhiány a legközvetlenebbül és leggyorsabban az emberi szervezetre hat: a szomjúság mellett – mivel az ételkészítés, termelés alapfeltétele a megfelelő mennyiségű és minőségű víz – éhínség jelentkezik rövid időn belül. A nem megfelelő víz betegségeket, járványokat terjeszt.
- Amint a víz hiánycikké válik, megnő az értéke is. A vízkészletek privatizációja egyáltalán nem új jelenség, a nemzetközi jog tudománya meglehetősen sokat foglalkozott ezzel a kérdéssel a vízhez való jog védelmének és biztosításának állami kötelessége kapcsán.²⁶ A víz – vagy, ahogy egyre gyakrabban nevezik, a „kék arany” – olyan természeti erőforrás lett, amelynek nagy gazdasági értéke van. A világgazdaság szoros összefonódásai pedig, amelyek az I. világháború óta teljesen nyilvánvalóak, azt eredményezik, hogy az egyes államok, vagy egyes régiók gazdaságában bekövetkező változások alapvetően érintik az egész világ gazdaságát.²⁷ Egy ilyen természeti erőforrás gazdasági erővé válása pedig sok esetben szorítja háttérbe az emberi jogi szempontokat.
- A szakirodalom rengeteget foglalkozott már a vízkonfliktusokkal, vizsgálja, hogy a víz mint természeti erőforrás megosztása milyen konfliktusokat idéz elő a nemzetközi kapcsolatokban. Az eddigi elemzések alapján arra a következtetésre jutottak, hogy pusztán a vízforrások birtoklásáért kevés nemzetközi konfliktus alakult ki, ám ha ez a probléma egyéb – például etnikai jellegű – feszültséghez társul, az könnyen fegyveres összecsapáshoz vezethet.²⁸

²⁶ Ld. például Dilhara, Pathirana, *Privatization of Water Resources and Human Rights*, Sri Lanka Journal of International Law (2004) Vol 16., 1-18.; Williams, Melina, *Privatization and the Human Right to Water: Challenges for the New Century*, Michigan Journal of International Law (2007) Vol. 28., 469-505.

²⁷ Rab Virág, *Diagnózisok és terápiák, Javaslatok az európai gazdaság újjáélesztésére az első világháború után* (Gondolat Kiadó, Budapest 2010), 18-19.

²⁸ Tignino, Mara, *Water, international peace, and security*, International Review of the Red Cross (2010 szeptember), Vol. 92. No. 879., 650-651. Ld. továbbá Kukk, Christopher L. – Deese, David A., op. cit. 21-64.

Az alábbi táblázatok alapján megkísérlem bemutatni, hogy a Föld államai közül melyek azok, amelyek vízhiányosak, azaz elvileg nem képesek pusztán saját természeti erőforrásaikra támaszkodva kielégíteni lakosaik vízigényét²⁹ és azokat, amelyek víz-stresszes állapotban vannak, azaz bizonyos feltételek mellett könnyen vízhiányossá válhatnak.³⁰

Ország	Lakosság (fő)	Rendelkezésre álló vízkészlet (millió m ³)	Egy főre jutó vízmennyiség évente (m ³)	Fejlett vízforrást használók aránya (%)
Algéria	34373430	11670	339,5	86
Antigua és Barbuda	86630	52	597,7	Nincs adat
Bahama-szigetek	337670	20	59,17	Nincs adat
Bahrein	775580	116	149,5	Nincs adat
Barbados	255200	80	313,7	100
Burkina Faso	15233880	12500	820,5	76
Ciprus	862430	780	904,9	100
Dzsibuti	849250	300	353,4	92
Egyesült Arab Emírségek	4484930	150	33,44	100
Egyiptom	81527170	85800	702,8	99
Izrael	7051380	1780	252,4	100
Jemen	22917490	2100	91,64	62
Jordánia	6135580	1622	152,7	96
Katar	1280860	58	45,28	100
Kenya	38765310	30700	792	59
Kuvait	2919110	20	6,852	99
Líbiai Arab Jamahiriya	6294180	600	95,33	Nincs adat

²⁹ Ez a megállapítás nem jelenti természetesen, hogy ezeknek az államoknak a joghatósága alatt állók nem jutnak elegendő vízhez, hiszen az adott állam pótolhatja a felmerülő szükségleteket más forrásból. E megállapítás csupán annyit jelent, hogy az adott állam csak saját természeti erőforrásaira támaszkodva nem tud megfelelő mennyiségű vizet biztosítani lakosai számára. Például míg Kuvait mindössze 6,852 m³ vizet tudna szolgáltatni saját erőforrásaira támaszkodva, egyéb kiegészítő források segítségével megoldja, hogy az éves lakossági vízfelhasználás 374,4 m³ fejenként. Ld. A Mezőgazdasági és Élelmezési Világszervezet (FAO) Aqastat adatbázisa, <http://www.fao.org/nr/water/aquastat/data/query/index.html?lang=en> és <http://www.wssinfo.org/data-estimates/table/> [2011. július 15.]

³⁰ A táblázatok a FAO Aquastat és a WHO/UNICEF Joint Monitoring Programme (JMP) for Water Supply and Sanitation adatbázisa alapján készültek, az összes ENSZ tagállamra vonatkozó adatokat ld. az I. sz. mellékletben. A keresőpanelet ld. <http://www.fao.org/nr/water/aquastat/data/query/index.html?lang=en> és <http://www.wssinfo.org/data-estimates/table/> [2011. július 15.] Az összes felhasznált adat 2008-as állapotot tükröz, mivel mindkét adatbázis ebből az évből tartalmazza a legteljesebb adatokat. Ezért valószínű, hogy a jelenleg aktuális adatokkal a felhasználtak nem teljesen azonosak, a különbség azonban közöttük bizonyosan nem akkora, hogy az torzítana a fő következtetéseken. A táblázatok nem tartalmazzák azokat az államokat, amelyekről nem érhető el a megfelelő adatok a fenti adatbázisokban, azzal, hogy bár nem kizárt, hogy mára ezek is a vízhiányos, vagy víz-stresszes kategóriába tartoznak, erre nem történik említés a szakirodalomban. Ld. Kukk, Christopher L. – Deese, David A., op. cit. 59.

Maldív-szigetek	305030	30	98,36	91
Málta	407460	50,5	124,1	100
Marokkó	31605620	29000	917,5	81
Omán	2785360	1400	502,7	88
Ruanda	9720690	9500	977,3	65
Saint Kitts és Nevis	51070	24	470,6	100
Szaúd-Arábia	25200520	2400	95,23	Nincs adat
Szingapúr	4615020	600	130	Nincs adat
Szíriai Arab Köztársaság	21226920	55780	791,4	89
Tunézia	10169250	4595	451,9	94
Zöld-foki szigetek	498,670	300	601,2	84

2. Táblázat: Vízhányos államok

Ország	Lakosság (fő)	Rendelkezésre álló vízkészlet (millió m³)	Egy főre jutó vízmennyiség évente (m³)	Fejlett vízforrást használók aránya (%)
Belgium	10590380	18300	1728	100
Burundi	8074250	12540	1553	72
Comore-szigetek	660720	1200	1412	95
Cseh Köztársaság	10319310	13150	1274	100
Dánia	5458200	6000	1099	100
Dél-afrikai Köztársaság	49667630	50000	1007	91
Eritrea	4926870	6300	1279	61
Etiópia	80713440	122000	1512	38
Haiti	9876400	14030	1421	63
India	1181411910	2081000	1618	88
Irán	73311800	137500	1876	Nincs adat
Koreai Köztársaság	48152300	69700	1447	98
Lengyelország	38104020	61600	1617	100
Lesotho	2049430	5230	1475	85
Libanon	4193760	4838	1074	100
Malawi	14846180	17280	1164	80
Németország	82264270	154000	1872	100
Nigéria	151212260	286200	1893	58
Pakisztán	176952120	304100	1304	90
Szomália	8926330	14700	1647	30
Szudán	41347720	149000	1560	57

Dél-Szudán ³¹				
Üzbegisztán	27191280	72210	1854	87

3. Táblázat: Víz-stresszes államok

A táblázat alapján megállapítható, hogy jelenleg 28 állam minősül vízhiányosnak és 23 államot érint a víz-stressz. Ez földrajzi régiók szerinti bontásban³² azt jelenti, hogy Észak-Afrika és az Arab-félsziget vízhiányos területek, míg Kelet-Afrika és az Antillák víz-stresszes régiók.³³

A fenti elemzés és lista nem jelenti azt, hogy ez a helyzet mindig így marad, hogy a jelenleg nem érintett államok nyugodtak lehetnek, hiszen a szakértők szerint a vízhiány problémája a közeljövőben egyre több területet fog érinteni a világon.³⁴ Nincs pontos becslés arra vonatkozóan, hogy mikor éri el a vízkrízis a jelenleg nem veszélyeztetett területeket. A szakirodalom előszeretettel köti a nagyobb változásokat – például a népességnövekedés újabb milliárdos ugrását – 2050-hez. Mivel azonban nem a népességszám az egyetlen faktor a vízkészletek minőségi és mennyiségi változásában, nem tudjuk, hogy az összes tényező együttállása mikor lesz olyan, amely alapvető változást hoz a fent vázolt helyzetben.

A vízkészletekkel kapcsolatban még egy fontos dologra fel kell hívni a figyelmet: az állam azon képessége, hogy lakosai számára biztosítsa a vízhez való jogot, nem pusztán a rendelkezésére álló vízkészletektől függ. Ennek fényében a fenti besorolás csalóka lehet, hiszen vannak olyan államok, amelyekben az életszínvonal rendkívül magas, szűkös vízkészleteik ellenére. Vannak például olyan államok, amelyek vízhiányosnak minősülnek a fenti statisztikák alapján, de nemzeti össztermékük alapján a leggazdagabb államok közé tartoznak, és természeti erőforrásaik szűkössége miatt fejlett technikával, esetleg más ország készleteinek vásárlásával ellátják lakosaikat, ezért a vízhez való jog biztosításával kapcsolatos nehézségeket például ENSZ szervekhez küldött nemzeti jelentéseikben meg sem említik.³⁵ Másfelől viszont vannak

³¹ Mivel Dél-Szudán a használt 2008-as adatok után lett az ENSZ tagállama, nem állnak külön adatok rendelkezésre e terület vonatkozásában.

³² A régiók felosztása a FAO Aquastat adatbázis felbontását követi nagyrészt, azzal, hogy bizonyos kisebb részegységek összevonásra kerültek, mivel az átlagok számításánál a túl kicsi területi egység átlagai megtévesztő és nehezen összehasonlítható eredményeket adtak volna. <http://www.fao.org/nr/water/aquastat/data/query/index.html>, [2011. július 15.]

³³ Részletesebb adatokat ld. az I. sz. mellékletben.

³⁴ Buchheit, Brett –Mansfield, Matthew, op. cit. 26.

³⁵ Például 2010-es adatok alapján Szaúd-Arábia a 26., az Egyesült Arab Emírátságok a 36., Szingapúr pedig a 39. volt a legmagasabb GDP-vel rendelkező országok sorában. World Bank, *World Development Indicators database*, 1 July 2011 <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDP.pdf> [2012. február 6.]

olyan államok, amelyeknek kifejezetten nagy vízkészletek állnak rendelkezésükre, sőt nemzeti össztermékük alapján is előkelő helyen vannak az államok rangsorában, mégis jelentős problémákkal küzdenek a vízhez való jog biztosítása kapcsán.³⁶ Természetesen nemcsak az államok jó vagy rossz anyagi helyzete befolyásolja a vízhez való jog biztosításával kapcsolatos nehézségeket. Az államok ENSZ szervekhez küldött jelentéseinek tanúbizonysága szerint a problémák igen változatosak. Ilyen például a fegyveres konfliktusok következtében elpusztult ellátó-rendszer³⁷ vagy az, hogy a meglévő – bőségesen rendelkezésre álló – vízkészletek olyan mélyen vannak, hogy azok felszínre hozatala és felhasználása nehézkes.³⁸

---

³⁶ Például ilyen a GDP szerinti sorban 7. helyen álló Brazília. Ibid.

³⁷ Human Rights Council (HRC), *UN compilation, Croatia, A/HRC/WG.6/9/HRV/3*, 10 August 2010, point 58.

³⁸ Ld. például *Core document forming part of the reports of States Parties: Niger, HRI/CORE/1/Add.45/Rev.1*, 1 March 2001, point 2.

2. A vízhez való jog tartalma

A vízhez való jog tartalmának és a belőle folyó állami kötelezettségek meghatározásának feladatát a Gazdasági Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága (CESCR) 2002-ben egy tudományos igényű összefoglalóban, úgynevezett általános kommentárban (kommentár) elvégezte.³⁹ Tekintettel arra, hogy ez az összefoglalás rendkívül alapos, a 15. sz. kommentár fogalmát széles körben használja a szakirodalom,⁴⁰ nem kötelező erejű nemzetközi jogi dokumentumok⁴¹ és a vízhez való jog biztosításával foglalkozó NGO-k is.⁴² Ez a dokumentum a vízhez való jog normatív tartalmát határozza meg, részletesen elemezve az e jog létezéséből származó állami kötelezettségeket is. Fontos azonban megjegyezni, hogy a vízhez való jog ilyen pontos és kiterjedt definíciója egyetlen kötelező erejű nemzetközi dokumentumban sincs benne. A kommentárok tudományos értéke rendkívül nagy, de tartalmuk nem létesít állami kötelezettséget. A dolgozat is a 15. sz. kommentár fogalommeghatározását tekinti irányadónak a továbbiakban. A disszertáció jelen pont keretében a vízhez való jog tudományos meghatározásának összefoglalása után megkísérli feltérképezni, hogy milyen állami kötelezettségek származnak e jogból.

A. Tudományos fogalommeghatározás és tartalom

„A vízhez való jog alapján mindenkit megillet az elegendő mennyiségű, biztonságos és elfogadható minőségű, fizikailag és anyagilag hozzáférhető víz személyes és otthoni használatra.”⁴³

A kommentár szerint a vízhez való jog szabadságokat és jogosultságokat is jelent minden egyén számára. Szabadság alatt azt értik, hogy a már meglévő kapcsolatot

---

³⁹ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General Comment No. 15. The right to water*, E/C.12/2002/11, 20 January 2003. (15. sz. kommentár)

⁴⁰ Kardos Gábor, *Az élelemhez, illetve a vízhez való jog védelme az univerzális nemzetközi jogban*, In: Ünnepi Tanulmánykötet Bruhács János professor emeritus 70. születésnapjára. (Szerk. Csapó Zsuzsanna, PTE-ÁJK, Pécs 2009), 124.; Hardberger, Amy, *Life, Liberty, and the Pursuit of Water: Evaluation of Water as a Human Right and the duties and Obligations it Creates*, Northwestern Journal of International Human Rights (2005) Vol. 4., Issue 2., 353.

⁴¹ Ld. például OHCHR, *Fact Sheet No. 35. Right to water*, 2010. (Factsheet No. 35.)

⁴² Ld. például a The rights to water and sanitation weboldal, amelynek létrehozása a WaterAid, a Wash United, a Freshwater Action Network, a Rights and Humanity és az End water poverty közös kezdeményezése. <http://www.righttowater.info/progress-so-far/general-comments-2/> [2012. április 16.]

⁴³ 15. sz. kommentár, op. cit. 2. pont

a vízellátó-rendszerhez fent kell tartani, azt önkényesen nem lehet megszüntetni, a vízhez való jogot beavatkozástól mentesen kell biztosítani és a vízkészleteket meg kell óvni a szennyeződéstől. E jog jogosultságokkal is felruházza az egyéneket; joguk van vízellátórendszerhez és olyan vízgazdálkodáshoz, amely mindenki számára egyenlően teszi lehetővé a vízhez való jog élvezetét.

Bár a kommentár szerint a vízhez való jog biztosításához szükséges vizet mint természeti erőforrást mindig az adott körülményeknek megfelelően – tekintettel a jogosultak személyes körülményeire, a környezetre, stb. – kell vizsgálni, mégis vannak olyan feltételek, amelyeknek e körülményektől függetlenül teljesülniük kell. A továbbiakban a vízhez való jog biztosításához szükséges, „megfelelő” (*adequate*) víz jellemzőit vizsgálom meg.

Megfelelő mennyiség

A vízellátásnak folyamatosnak és megfelelő mennyiségűnek kell lennie. Számtalan kísérlet történt arra, hogy az egyén számára megfelelő mennyiséget meghatározzák, kiindulópontként leggyakrabban a WHO által megállapított egyénenként napi 20 liter mennyiséget használják.⁴⁴ A meghatározás nehézségét többek között az jelenti, hogy az eltérő körülmények között élő egyének vízszükséglete nagymértékben különbözhet. A releváns dokumentumok példaként emelik ki a meghatározó tényezők közül az éghajlatot, mivel a mediterrán területeken nagyobb az ivóvízszükséglet, mint a hidegebb tájakon. Az éghajlaton túl számos tényező említhető még: nagyobb a vízszükséglete – különösen a személyes higiéniai célokra – a nőknek, gyermekeknek, fogyatékkal élőknek.⁴⁵ A betegségben szenvedőknek is nagyobb mennyiségű víz szükséges mind személyes, mind otthoni felhasználásra.⁴⁶ A mennyiség meghatározásánál nemcsak az életben maradáshoz szükséges ivóvíz mennyiségét kell figyelembe venni. A kommentár szerint az „elegendő” vízmennyiség az ivóvízen kívül magában foglalja a személyes

---

⁴⁴ Howard, Guy – Bartram, Jamie, *Domestic Water Quantity, Service Level and Health*, WHO/SDE/WSH/03.02, 2003, <http://www.emro.who.int/ceha/pdf/doc-domestic.pdf> [2011. július 11.]. Több szakértő azonban a WHO meghatározásától eltérő mennyiségi minimumot javasol, ld. például Gleick, Peter H., *The Human Right to Water*, *Water Policy* (1998) Vol. 1., 496., vagy Gleick, Peter H., *Basic Water Requirements for Human Activities: Meeting Basic Needs*, *Water International Law* (1996) Vol. 21., 90. Helyzettől függően maga a WHO is ettől eltérő mennyiséget határoz meg, ld. WHO, *Technical Notes for Emergencies, Technical Note. No. 9.: Minimum water quantity needed for domestic use in emergencies*, 2005. http://www.searo.who.int/linkfiles/list_of_guidelines_for_health_emergency_minimum_water_quantity.pdf [2011. július 11.]

⁴⁵ Fact Sheet No. 35. *Right to water*, op. cit. 17-25.

⁴⁶ Ibid. 8.

higiénia biztosításához szükséges vizet, azt a mennyiséget, amely az élelem elkészítéséhez és az otthon higiéniájának fenntartásához kell.⁴⁷

Megfelelő minőség

A vízhez való jog biztosításához nemcsak megfelelő mennyiségű, hanem megfelelő minőségű víz is szükséges. A 15. sz. kommentár a biológiai jellemzők felsorolását mellőzi, mindössze annyit mond, hogy a víznek olyan mikroorganizmusoktól, kémiai anyagoktól és radiológiai anyagoktól mentesnek kell lennie, amelyek fenyegetést jelenthetnek az ember egészségére. A víznek továbbá elfogadható színűnek, szagúnak és ízűnek kell lennie.⁴⁸ A megfelelő minőségű víz jellemzőinek meghatározásával a WHO behatóan foglalkozott, e kérdés tanulmányozásának eredményeképpen születtek irányelvek a vízminőségre vonatkozóan.⁴⁹ Ilyen irányelvek természetesen nemcsak az ENSZ és szakosított intézményei égisze alatt jöttek létre, regionális nemzetközi szervezetek – mint az Európai Unió vagy az Európa Tanács – is alkottak erre vonatkozó szabályozást, leggyakrabban a szennyezési határértékek meghatározásának módszerével.⁵⁰

Hozzáférhetőség

A vízhez való jog alapján a vízhez való hozzáférést mindenki számára biztosítani kell, megkülönböztetés nélkül. A tudományos meghatározás szerint a hozzáférhetőségnek négy dimenziója különböztethető meg. Elsőként a fizikai hozzáférés, amely a gyakorlatban azt jelenti, hogy mindenkinek fizikailag elérhető közelségében kell lennie megfelelő vízforrásnak, azaz minden háztartás, oktatási intézmény és munkahely közvetlen szomszédságában kell lennie megfelelő mennyiségű és minőségű víznek. A vízhez való fizikai hozzájutás biztosításához az is hozzátartozik, hogy miközben a fizikai hozzáférés történik, az egyén biztonsága ne kerüljön veszélybe.⁵¹ A vízhez való jog nem jogosítja fel arra az egyént, hogy a vízhez ingyenesen jusson hozzá. De annyit

---

⁴⁷ A kommentár mennyiségre vonatkozó követelményeinek összefoglalását ld. Woodhouse, Melvin, *Threshold, Reporting, and Accountability for a Right to Water Under International Law*, University of Denver Water Law Review (2004-2005) Vol. 171., 178.

⁴⁸ WHO, *Guidelines for Drinking-water quality*, op. cit. 219-230.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Bándi Gyula, *Környezetjog* (Szent István Társulat, Budapest 2011), 455-456.

⁵¹ Azokban az esetekben, amikor a megfelelő higiéniai helyiségek, felszerelések nem találhatók meg a háztartásokban és nyilvános kutakat, illemhelyeket, tisztálkodó helyiségeket kell az embereknek használni, különösen a nők és a gyermekek gyakran ki vannak téve nemi erőszak, rablás, vagy egyéb erőszakos bűncselekmények veszélyének. Fact Sheet No. 35., op. cit. points 13., 28.

biztosítania kell az államoknak, hogy gazdaságilag hozzáférhető legyen a vízszolgáltatás, azaz, hogy annyi díjat lehessen csak érte kérni, amely nem veszélyezteti más gazdasági, szociális és kulturális jogok biztosítását. A vízhez való hozzáférés biztosításának harmadik dimenziója, hogy azt mindenki számára, megkülönböztetés nélkül kell biztosítani, ideértve a társadalom marginalizálódott csoportjait is. Végül a hozzáférhetőség negyedik dimenziója a vízhez való joggal kapcsolatos információkhoz való hozzáférés biztosítása.

B. A vízhez való jogból folyó állami kötelezettségek

Az emberi jogok létezése önmagában nem alkalmas arra, hogy az egyéneket megvédje a jogsértésektől vagy helyzetükön javítson. Az emberi jogok azonban állami kötelezettségeket is létesítenek a nemzetközi jog forrásain – emberi jogi tárgyú szerződéseken vagy a nemzetközi jog általános szabályain – keresztül. Már az ENSZ Alapokmánya (Alapokmány) létesített általános kötelezettséget az emberi jogok tiszteletben tartására és védelmére.⁵² Az Alapokmány elfogadása óta az emberi jogokra vonatkozóan számtalan szerződést dolgoztak ki, létrehozva a védelem összetett rendszerét.

A CESCR számos kommentárjában feltárta már, hogy a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányából (GSZKJNE) milyen állami kötelezettségek származnak.⁵³ A 15. sz. kommentár részletesen meghatározza a vízhez való jog biztosításából folyó állami kötelezettségeket is. Figyelmet érdemlő azonban, hogy a kommentár szóhasználata szerint: „a szerződő felek kötelezettségei”-nek meghatározásáról van szó, mivel a CESCR a GSZKJNE-nak rendelkezéseit értelmezi, nem pedig a vízhez való jogot mint általános nemzetközi jogi normát. Mivel azonban a kommentárban lefektetett és kifejtett elveket, fogalom meghatározásokat az ENSZ Emberi Jogi Főbiztos Hivatala és több univerzális nemzetközi szervezet is átvette, azok általános érvényűnek tekinthetők, azaz olyan állami kötelezettségeknek, amelyek a

---

⁵² Petrenko, Alex, *The Human rights Provisions of the United Nations Charter*, Manitoba Law Journal (1978-1979) Vol. 9., 56-57.

⁵³ CESCR, *General Comment No. 3., The nature of States parties obligations (Art. 2, par.1)*, 14 December 1990; Ugyanez a helyzet a PPJNE által létrehozott Emberi Jogi Bizottság (EJB) általános kommentárja esetében. Ld. Human Rights Committee (EJB), *General Comment No. 01. Reporting obligation*, 2 July 1984; továbbá Comité des droits de l'homme, *Observation générale No. 33 Les obligations des États parties en vertu du Protocole facultatif se rapportant au Pacte international relatif aux droits civils et politiques*, CCPR/C/GC/33, 25 Juin 2009.

vízhez való jog elismeréséből következően kötelezik az államokat. A dokumentum két szempont szerint rendezi csoportba az állami kötelezettségeket, egyrészt a kötelezettség megvalósításának ideje szempontjából, másrészt pedig annak tartalma alapján.⁵⁴

- A GSZKJNE és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE) között sokáig az alapján különböztetett a szakirodalom, hogy a szerződő feleknek mennyi ideje van a szerződésekből folyó nemzetközi kötelezettségek teljesítésére. Eszerint a megkülönböztetés szerint míg a PPJNE azonnal teljesítendő kötelezettségeket tartalmaz, addig testvér egyezménye a benne foglalt emberi jogok fokozatos védelmének elérésére létesít kötelezettséget.⁵⁵ A CESCR szerint azonban a két szerződésben foglalt kötelezettségek között igen sok a hasonlóság. Tartalmaznak – határidő szempontjából – azonos kötelezettségeket is, hiszen a GSZKJNE is létesít olyan kötelezettségeket, amelyeket a szerződő feleknek a szerződés hatályba lépését követően azonnal teljesíteniük kell.⁵⁶ A bizottság a vízhez való jog kapcsán is két csoportját különbözteti meg az állami kötelezettségeknek: azokat, amelyeknek azonnali hatálya van, és az állandó, folyamatosan és fokozatosan végrehajtandó kötelezettségeket. Az előbbi csoportba tartozik a vízhez való jog biztosítása megkülönböztetéstől mentesen (2. cikk 2. bekezdés és 3. cikk) és a kötelezettség intézkedések megtételére (2. cikk 1. bekezdés) a vízhez való jog biztosítása érdekében.⁵⁷ A második csoportba tartozik az állam azon állandó és folyamatos kötelezettsége, hogy a vízhez való jog teljes megvalósításán munkálkodjon a lehető leggyorsabban és legeredményesebben, amely megvalósítható intézkedések megtételét és visszafelé mutató intézkedések tilalmát jelenti.⁵⁸ A gazdasági, szociális és kulturális jogok teljes megvalósítása kötelezettségének kimondása sok esetben ellentétes lenne a *nemo ultra posse tenetur* maximával. Nem kötelezhető egy szerződő fél sem arra, hogy mindenki számára a szerződés hatályba lépésekor biztosítsa a vízhez való jog minden elemét, ha nem áll elegendő erőforrás a rendelkezésére. Ezért az GSZKJNE a gazdasági, szociális és kulturális jogok biztosításának általános kötelezettségét enyhíti azzal, hogy azt mondja: „[A]z Egyezségokmányban részes valamennyi állam kötelezi magát arra, hogy [...] a rendelkezésére álló valamennyi erőforrás igénybevételével, minden

⁵⁴ A szakirodalom e csoportosítást tovább részletezte, illetve más szempontok alapján is rendszerezte, ld. Woodhouse, Melvin, op. cit. 175-177.

⁵⁵ *General Comment No. 3., The nature of States parties obligations (Art. 2, par.1)*, op. cit. point 1.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ 15. sz. kommentár, op. cit. 17. pont

⁵⁸ *Ibid.* 18-19. pontok

*megfelelő eszközzel, ideértve különösen a jogszabályi intézkedéseket, fokozatosan biztosítja az Egyezségokmányban elismert jogok teljes gyakorlását.*⁵⁹ Az Egyezségokmány tehát felhívja a figyelmet arra, hogy sok országban az erőforrások nem állnak korlátlanul rendelkezésre, továbbá lehetőséget ad az államoknak arra, hogy a vízhez való jog – és más a szerződésben foglalt jogok – teljes megvalósítására fokozatosan kerüljön sor.

- Tartalma szerint a CESC – mint minden emberi jog esetében – három típusú kötelezettséget állapít meg a vízhez való jog kapcsán: a tiszteletben tartás, a védelem és a megvalósítás kötelezettségét.⁶⁰ A tiszteletben tartás kötelezettsége alapján az államnak tartózkodnia kell a vízhez való jog élvezetébe való közvetlen és közvetett beavatkozástól. A védelem kötelezettsége szerint az államnak minden szükséges és hatékony eszközzel – ideértve a jogszabályalkotást is – meg kell védenie az egyént attól, hogy vízhez való jogának élvezetébe harmadik felek (egyének, csoportok, jogi személyek, stb.) beavatkozzanak. A 15. sz. kommentár legrészletesebben a megvalósítás kötelezettségével foglalkozik, azt három részfeladatra bontva, melyek az előmozdítás (egyéneknek való segítségnyújtás a jog élvezetéhez), a promotálás (a vízhez való joggal és a vízzel mint természeti erőforrással és használatával kapcsolatos oktatás) és a biztosítás. A megvalósítás kötelezettségének keretében az államoknak meg kell tenniük minden szükséges intézkedést a vízhez való jog realizálása érdekében, ideértve többek között a jogalkotást, nemzeti vízgazdálkodási stratégia elfogadását, akcióterv kidolgozását a jog biztosítására, stb.⁶¹

A vízhez való joggal kapcsolatosan az államoknak vannak kötelezettségeik nemzetközi kapcsolataikban is: tartózkodniuk kell a vízhez való jog élvezetébe való beavatkozástól más államok vonatkozásában, meg kell továbbá akadályozniuk ebben a joghatóságuk alatt álló harmadik feleket is.⁶² E kötelezettség alapján az államok nem alkalmazhatnak olyan embargót vagy hasonló intézkedést, amely akadályozza a másik államban a vízellátást, a vízhez való jog érvényesülését.⁶³ Már a GSZKJNE megalkotásánál is felismerte a nemzetközi közösség, hogy a gazdasági, szociális és kulturális jogok teljes körű biztosítása sok esetben nem az állami akaraton, hanem a

---

⁵⁹ GSZKJNE, 2. cikk 1. bekezdés

⁶⁰ 15. sz. kommentár, op. cit. 20. pont

⁶¹ Ibid. 27-29. pontok

⁶² Ibid. 31. és 33. pontok

⁶³ Ibid. 32. pont

rendelkezésre álló erőforrásokon múlik. A vízhez való jog mindenki számára történő biztosítása – a vízkészletek egyenetlen elosztása miatt – nemzetközi összefogás nélkül nem lehetséges. A vízhez való jog biztosítására mindig figyelemmel kell lenni, akár egyezmények megkötésekor, akár nemzetközi szervezetek keretében való együttműködés során.⁶⁴ A gazdaságilag fejlett, megfelelő vízkészletekkel rendelkező államoknak különleges felelőssége van a vízhez való jog mindenki számára való biztosításában.⁶⁵

A 15. sz. kommentár az állami kötelezettségek hosszas elemzése után tartalmaz egy listát a legalapvetőbb kötelezettségekről, amelyeket az államnak mindig, minden körülmények között teljesítenie kell. Ezek a kötelezettségek a vízhez való jog garantálásának minimumát jelentik és a GSZKJNE hatályba lépését követően a szerződő felek által azonnal teljesítendőek. Ezek az alapvető kötelezettségek a következők:

- a) A minimális mennyiségű biztonságos vízhez való hozzájutás garantálása, amely elegendő személyes és otthoni használatra, betegségek megelőzésére.
- b) A vízhez és vízellátó-rendszerhez való hozzáférés biztosítása mindenki számára, megkülönböztetés nélkül, különösen tekintettel a hátrányos helyzetű, marginalizálódott csoportokra.
- c) Az elegendő mennyiségű, biztonságos és rendszeres ellátást biztosító vízellátó-rendszerhez való fizikai hozzájutás garantálása, amely megfelelő mennyiségű kivezetéssel rendelkezik ahhoz, hogy megakadályozza a vízhez való hozzájutásra való várakozást, és amely ésszerű távolságra található a háztartásoktól.
- d) Annak biztosítása, hogy a személy fizikai biztonsága nem kerül veszélybe a vízhez való hozzájutás során.
- e) Minden rendelkezésre álló vízellátó-berendezés és szolgáltatás egyenlő elosztása.
- f) Az egész lakosságra kiterjedő vízstratégia és akcióterv kidolgozása, azok rendszeres felülvizsgálata, minél szélesebb körű részvételen és átláthatóságon alapuló eljárás során.
- g) A vízhez való jog megvalósításának ellenőrzése.
- h) A sebezhető és marginalizálódott csoportok védelmében viszonylag alacsony költségű vízgazdálkodási programok elfogadása.

---

⁶⁴ Ibid. 35-36. pontok

⁶⁵ Ibid. 34. pont

- i) A vízhez kapcsolódó betegségek megelőzése, kezelése és ellenőrzése érdekében a szükséges intézkedések megtétele, különös tekintettel a megfelelő higiéniahoz való hozzáférés biztosítására.⁶⁶

A GSZKJNE tartalmaz eljárási kötelezettséget is, amely a szerződésben foglalt jogok megvalósításának ellenőrzését hivatott biztosítani: a jelentéstételi kötelezettséget. Az emberi jogok – így a vízhez való jog – tiszteletben tartásával kapcsolatban több típusú eljárási kötelezettség is elképzelhető, ezek jellege, terjedelme azonban szerződésenként változhat. Ezek az eljárási kötelezettségek a szerződésekben foglalt emberi jogok érvényesíthetőségét szolgálják. A vízhez való joghoz kapcsolódó eljárási kötelezettségekkel és az ezeken keresztül történő érvényesíthetőségi lehetőségekkel jelen dolgozat II. fejezete foglalkozik részletesen.

Az adott, vízhez való jogot akár explicit, akár implicit módon tartalmazó nemzetközi szerződések által minden szerződő félre egyaránt vonatkozó kötelezettségek léte nem jelenti azt, hogy minden állam azonos módon köteles ezeket végrehajtani, ebben a szerződések és az ezeket ellenőrző mechanizmusok nagy szabadságot biztosítanak.⁶⁷

C. Az állami kötelezettségek implementációja és a kötelezettségszegések

A vízhez való jogból folyó állami kötelezettségek meghatározása részletesen kifejtésre került a CESCRR jóvoltából. A kötelezettségek teljesítésének eszközeit azonban az államok maguk választják ki, még akkor is, ha arról, hogy az intézkedés – például a jogalkotási aktus – megfelelő volt-e, a végső döntést a jelentéstétel során a CESCRR hozza meg.⁶⁸ Az államok tehát egészen addig, amíg a jelentéstételt követően a CESCRR nem állapít meg követendő gyakorlatot, vagy mondja ki egy-egy intézkedésről, hogy az nem alkalmas a vízhez való jog megvalósítására és védelmére, szabadon dönthetnek arról, hogy milyen lépéseket tesznek kötelezettségeik teljesítése érdekében. Ezt a lehetőséget kihasználva az egyes államok más-más módszereket tartanak célravezetőnek, ezek közül emelek ki a következőkben néhány markáns példát. Két ország példaként való bemutatását az indokolta, hogy egyrészt a vízhez való joggal

---

⁶⁶ Ibid. 37. pont

⁶⁷ Smets, Henri, *The Right to Water in National Legislations*, Agence Française de Développement, 2006 http://www.righttowater.info/wp-content/uploads/right-to-water_EN.pdf [2011. július 11.] 29.

⁶⁸ *General Comment No. 3., The nature of States parties obligations (Art. 2, par. 1)*, op. cit. point 4.

kapcsolatban a nemzeti jelentéseik meglehetősen részletesek, másrészt a szakirodalom pozitív példaként tarja őket számon.

India – víz-stresszes államként – régóta próbál megoldást találni a lakosság vízellátására. E törekvés motivációja nemcsak a lakosság nyomása, hanem az állami kötelezettségek teljesítésének szükségessége is. India részese számtalan – vízhez való jogot explicit vagy implicit módon tartalmazó – emberi jogi tárgyú és humanitárius nemzetközi szerződésnek.⁶⁹ A vízhez való jog *expressis verbis* nem került deklarálásra, de az állam alkotmánya kimondja, hogy „[A]z állam feladata, hogy emelje a táplálkozás színvonalát és az életszínvonalat, fejlessze a közegészségügyet [...] ezek az állam elsődleges feladatai, különösen erőfeszítéseket kell tennie, hogy az egészségre káros toxikus italok és drogok fogyasztását megtiltsa, kivéve ezek orvosi célú használatát.”⁷⁰ Az alkotmányon kívül számtalan jogszabály foglalkozik még a víz kérdésével, elsősorban a vízszennyezés megakadályozásával kapcsolatban, a vízhez való jogot kifejezetten el nem ismerve.⁷¹ A jogi normák a víz biztosítása vonatkozásában rendkívül szerteágazóak, komplex rendszert alkotnak, sok átfedéssel, ráadásul az írott jogi normákat szokások, vallási szabályok egészítik ki, vagy éppen rontják le azok érvényesülését.⁷² A jelenlegi jogi szabályozás kifejezetten a vízhez való jog érvényesítésére nem ad lehetőséget.⁷³ Az élethez való jogból származó emberi jogok államon belüli érvényesítése kérdésében azonban történt előrelépés. A UPR keretében beküldött nemzeti jelentés szerint a „Legfelsőbb Bíróságnak nagy szerepe van az emberi jogok területén, több alapvető gazdasági és szociális jog érvényesíthetőségét ismerte el az élethez való jogot méltó élethez való jogként értelmezve.”⁷⁴

Szintén víz-stresszes ország a **Dél-afrikai Köztársaság**. A vízhez való joggal kapcsolatos nemzetközi kötelezettségei ennek az államnak nemcsak univerzális,⁷⁵ hanem regionális emberi jogi szerződésekből is következnek, hiszen szerződő fele a Banjul karta mellett az Afrikai jegyzőkönyvnek a nők jogairól és az Afrikai gyermekjogi kartának is. Sokáig szinte egyedi módon, 1996-os alkotmányában a Dél-

---

⁶⁹ Részese az összes univerzális emberi jogi tárgyú szerződésnek, kivéve a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezményt, és a négy genfi egyezménynek.

⁷⁰ India Alkotmánya, <http://indiacode.nic.in/coiweb/welcome.html> [2011. július 19.] 47. pont

⁷¹ Tripathy, Abhisek – Mohapatra, Prajna R., *Right to Water: Debating the Human Rights Perspective*, National University of Juridical Sciences Law Review (2009) Vol. 2., 312.

⁷² Ibid. 309-310.

⁷³ Ibid. 313.

⁷⁴ HRC, *National report, India*, A/HRC/WG.6/1/IND/1, 6 March 2008, points 18., 41. and 53.

⁷⁵ Az univerzális emberi jogi tárgyú szerződések közül csak a GSZKJNE-nak nem szerződő fele. A Dél-afrikai Köztársaság részes fele a négy genfi egyezménynek és a kapcsolódó két jegyzőkönyvnek.

afrikai Köztársaság *expressis verbis* kimondta, hogy az állam kötelessége a vízhez való jog biztosítása lakosai számára, mely állami kötelezettség magában foglalja jogalkotási és egyéb intézkedések meghozatalát figyelembe véve a rendelkezésre álló erőforrásokat.⁷⁶ Az alkotmány egyéb – más, a vízhez való joggal kapcsolatban álló emberi jogok védelmét biztosító – rendelkezéseket is tartalmaz, amelyek a vízhez való jog szempontjából relevánsak, például az élethez való jogot, egészséges környezethez való jogot védő cikkeket. Az alkotmányon túl egyéb jogszabályok is születtek a vízgazdálkodás és a vízellátó-rendszerek vonatkozásában. E jogszabályok alapján a Dél-afrikai Köztársaság nemzeti vízgazdálkodási tervet dolgozott ki és előre meghatározott jogszabályi keretben viszi végbe a vízhez kapcsolódó jogalkotási lépéseket. Ezen túl pedig a Dél-afrikai Köztársaság Alkotmánybírósága és az alacsonyabb fokú bíróságok előtt is, bár nehézkesen, de érvényesíthetővé váltak az alkotmányban garantált gazdasági és szociális jogok.⁷⁷

Egyre növekszik azoknak az államoknak a száma, amelyek nemzeti jogukban – általában alkotmányukban – kifejezetten elismerik a vízhez való jogot.⁷⁸ Az ENSZ rendszerében az emberi jogi jelentéseket vizsgáló szervek gyakorlatában gyakran fordul elő e tényre való utalás vagy úgy, hogy az állam eredményként sorolja fel a jogszabályi elismerést, vagy úgy, hogy felhívják az állam figyelmét ennek szükségességére. Az emberi jogokkal foglalkozó szervek gyakorlatában és a szakirodalomban egyre gyakoribb a vízhez való jog implementációja kapcsán felmerülő nemzeti jogesetek elemzése is.⁷⁹

Ahogy a nemzetközi szerződésből származó nemzetközi kötelezettségek teljesítése, implementációja is sokféleképpen képzelhető el, úgy e kötelezettségek megszegése is számtalan formában valósulhat meg, amelyek kimerítő felsorolása nem is lehetséges. A 15. sz. kommentár említ néhány tipikus példát a kötelezettségszegésekre:

- A vízellátó-rendszerről való önkényes, vagy jogilag nem indokolható lekapcsolás, kizárás az ellátó-rendszerből;

---

⁷⁶ Dél-afrikai Köztársaság Alkotmánya, 1996 <http://www.info.gov.za/documents/constitution/1996/index.htm> [2011. július 19.] 27. cikk 1. bekezdés b. pont és 2. bekezdés

⁷⁷ Pejan, Ramin, op. cit. 1194-1208. Ld. továbbá HRC, *Report of the Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque, Addendum, Compilation of good practices*, A/HRC/18/33/Add.1, 29 June 2011, point 13.

⁷⁸ Ld. a vízhez való jogot nemzeti jogukban elismerő államok listáját. The Rights to Water and Sanitation, The rights to water and sanitation in national law <http://www.righttowater.info/progress-so-far/national-legislation-on-the-right-to-water/> [2012. április 16.]

⁷⁹ Winkler, Inga, *Judicial Enforcement of the Human Right to Water – Case Law from South Africa, Argentina and India*, Law, Social Justice & Global Development Journal (2008) Vol., 1.

- A víz árának diszkriminatív vagy túl nagy mértékű megemelése (vagy ennek meg nem akadályozása, ha a vízszolgáltatás nem állami kézben van);
- Vízkészletek egészségre káros szennyezése vagy mennyiségének csökkentése;
- Effektív jogalkotási lépések elmulasztása annak érdekében, hogy megakadályozzák a vízszennyezést, hogy szabályozzák a vízellátást biztosító harmadik felek működését, vagy hogy megvédjék a vízellátó-rendszer egyes elemeit (például a kutakat) a károsodástól, megsemmisüléstől.
- Olyan vízgazdálkodási terv elfogadásának elmulasztása, amely biztosíthatná a vízellátást mindenki számára;
- A rendelkezésre álló erőforrások nem megfelelő elosztása vagy nem megfelelő mértékű hasznosítása;
- A vízhez való jog betartásának nem ellenőrzése nemzeti szinten;
- Megfelelő intézkedések elmulasztása annak érdekében, hogy csökkentsék a víz egyenlőtlen eloszlását, vésztartalék létre nem hozása;
- A minimálisan elegendő vízmennyiség mindenki számára történő biztosításának elmulasztása;
- Más államokkal, nemzetközi szervezetekkel való nemzetközi kapcsolataiban az állam nem veszi figyelembe nemzetközi kötelezettségeit.⁸⁰

Ilyen vagy hasonló kötelezettségszegésekre számtalan példát találunk a vízhez való joggal kapcsolatos nemzetközi gyakorlat, vagy egyszerűen a világsajtó elemzésekor.⁸¹ A média például aktívan foglalkozott 2010 júniusától azzal az orvosi tanulmánnyal, amely kimutatta, hogy Bangladesben az utóbbi néhány évtizedben közel 77 millió embert fertőztek meg arzénnal az 1970-es években létesített kutakon keresztül.⁸²

---

⁸⁰ 15. sz. kommentár, op. cit. 44. pont

⁸¹ Ld. például *Dire need for food after North Korea floods, U.N. says*, International Herald Tribune, 2012. augusztus 3.; Fahim, Kareen, Sheikh, Mayy El, *New cabinet in Egypt is sign change may be slow*, International Herald Tribune, 2012. augusztus 3.

⁸² BBC News, Bangladesh: *77m poisoned by arsenic in drinking water*, 2010. június 19., <http://www.bbc.co.uk/news/10358063> [2011. július 20.] Ezt a mérgezést a szerződésen alapuló jelentéstételi ciklusok során alapos vizsgálatnak vetette alá több szerződés által létrehozott bizottság, például a Nőkkel Szembeni Hátrányos Megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó Bizottság vagy a Gyermek Jogainak Bizottsága, de szóba került a probléma az Emberi Jogi Tanácsban is a UPR során. Ld. a II. és IV. sz. melléletek vonatkozó részeit.

3. Jogi szabályozás: jelenlegi helyzet az univerzális nemzetközi jogban

A vízhez való jog emberi jogként való megfogalmazására és elismerésére már történtek kísérletek korábban is, a téma régóta foglalkoztatja a nemzetközi közösséget. Annak érdekében, hogy elemezni tudjuk a vízhez való jog tartalmát és azt, hogy az jelenleg milyen formában létezik, továbbá, hogy kifejezett elismerésének milyen lehetőségei vannak, először a rá vonatkozó, ma létező nemzetközi jogi forrásokat kell összegyűjteni.

A következőkben a dolgozat a vízhez való jogra vonatkozó jogforrásokat kísérli meg összegyűjteni, még hozzá a nemzetközi jog forrásait alapul vevő csoportosításban. Bár jogi kötőerővel bíró autentikus forrás, amely a nemzetközi jog forrásainak felsorolását tartalmazza, nem létezik, a nemzetközi jog tudománya régóta a Nemzetközi Bíróság Statútumának 38. cikkét⁸³ (Statútum) hívja e tudományos felsoroláshoz segítségül. Ugyan e cikk nem kifejezetten a nemzetközi jog forrásait sorolja fel, hanem azokat a forrásokat, amelyeket a Bíróságnak használnia kell az elé kerülő jogviták megoldásában, ez az alapja egy a tudomány által létrehozott csoportosításnak.⁸⁴ Eszerint a nemzetközi jog forrásai két csoportra oszthatók: a nemzetközi szerződésekre és a nemzetközi jog általános szabályaira. Ez utóbbi csoport gyűjtőfogalom, amely magában foglalja a nemzetközi szokásjogot, a nemzetközi *ius cogens*-t és a nemzetközi jog általános elveit.⁸⁵

A. Nemzetközi szerződések

„...általános vagy különös nemzetközi egyezmények”⁸⁶

A vizsgálandó szerződések körét első látásra könnyű behatárolni: kézenfekvő megoldás az emberi jogi tárgyú szerződések alapos vizsgálata. Ez azonban nem adna teljes képet a vízhez való jog jelenlegi nemzetközi jogi szabályozásáról. A kifejezetten emberi jogi

⁸³ Statute of the International Court of Justice, 1945, San Francisco, 1 UNTS XVI.

⁸⁴ Shaw, Malcolm N., *International Law* (Cambridge University Press 2008), 71.

⁸⁵ A szakirodalomban több álláspont létezik a *ius cogens* és szokásjog egymáshoz való viszonyára és az általános jogelvek funkciója és tartalma vonatkozásában. Ezekre a problémákra az adott jogforrás elemzésénél térek ki.

⁸⁶ Statute of the International Court of Justice, op. cit. article 38 paragraph 1 point a).

tárgyú szerződések mellett a humanitárius nemzetközi jogot is elemezni kell a két jogterület nagyon szoros összetartozása miatt.⁸⁷

A vízhez való jog szempontjából releváns nemzetközi szerződéseket a dolgozat aszerint csoportosítja, hogy azok kifejezetten említik-e a vízhez való jogot mint emberi jogot, vagy azt csak implicit módon tartalmazzák, azaz valamelyik rendelkezésükbe beleérthető. Az egyes nemzetközi szerződéseket tárgyuk alapján felosztva vizsgálom, elsőként az emberi jogi tárgyúakat, majd a humanitárius nemzetközi joghoz tartozókat.

Elsősorban terjedelmi okok miatt jelen dolgozat témája a vízhez való jog univerzális nemzetközi jogban való érvényesíthetősége. E témamegjelölés ellenére fontosnak érzem a vízhez való jogra vonatkozó nemzetközi szerződések minél teljesebb listájának összeállítását, ezért az emberi jogi tárgyú és humanitárius univerzális nemzetközi szerződések mellett jelen pont keretében röviden összefoglalom a releváns nem univerzális nemzetközi szerződéseket. Nem hagyhatók továbbá figyelmen kívül a környezetvédelmi tárgyú nemzetközi szerződések sem, sem univerzális, sem pedig regionális szinten, hiszen a víz azért is védendő, mert olyan természeti erőforrás, amely az emberi élet nélkülözhetetlen kelléke.⁸⁸

a) *Emberi jogi tárgyú szerződések*

A dolgozat jelen alpontjának célja azon emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződések összegyűjtése, amelyek akár kifejezetten, akár implicit módon tartalmazzák a vízhez való jogot. A dolgozat témaválasztásából következően elemzésre az ENSZ és regionális szervezetek égisze alatt elfogadott alapvető emberi jogi tárgyú szerződések kerülnek.⁸⁹ Fontos megemlíteni, hogy annak a ténynek a feltárása, hogy valamelyik szerződés tartalmazza a vízhez való jogot, nem prejudikál e jog jogi természetét, egyéb jellemzőit tekintve, így nem foglal állást arról sem, hogy a vízhez való jog önálló jogként szerepel az adott szerződésben vagy valamely másik jog derivátumaként.⁹⁰

---

⁸⁷ Kolb, Robert, *Aspects historique de la relation entre le droit international humanitaire et les droit de l'homme*, Canadien Yearbook of International Law (1999) Vol. 37., 57-58.; ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, p. 226, point 25.; ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004, p. 136., point 123.

⁸⁸ Kecskés Gábor, *A vízhez való jog nemzetközi jogi koncepciója*, Állam- és Jogtudomány, Vol. L. (2009) No. 4., 570-571.

⁸⁹ Ld. az ENSZ szerződések tárának emberi jogokkal foglalkozó fejezetét. <http://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en> [2012. április 1.]

⁹⁰ Hardberger, Amy, op. cit. 340.

Univerzális emberi jogi egyezmények

Explicit	<ul style="list-style-type: none"> • A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény⁹¹ • A gyermek jogairól szóló egyezmény⁹² • A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény⁹³
Implicit	<ul style="list-style-type: none"> • Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya⁹⁴ • Egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről⁹⁵ • Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya⁹⁶ (GSZKJNE) • Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya⁹⁷ (PPJNE) • A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény⁹⁸ • Nemzetközi egyezmény a vendégmunkások és családjaik jogainak védelméről⁹⁹

4. Táblázat: Emberi jogi tárgyú univerzális szerződések

Explicit források Az ENSZ Alapokmány kidolgozásakor az eredeti terv szerint egy emberi jogokat tartalmazó nyilatkozat megfogalmazására is sor került

⁹¹ Convention on the Elimination of Discrimination Against Women, UN General Assembly, A/RES/34/180, 18 December 1979, New York, hatályba lépett 1981-ben, 1249 UNTS 14, kihirdető jogszabály: 1982. évi 10. törvényerejű rendelet a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről, szerződő felek száma: 187 [2012. augusztus 15.]

⁹² Convention on the Rights of the Child, UN General Assembly, A/RES/44/25, 20 November 1989, New York, hatályba lépett 1990-ben, 1577 UNTS 3, kihirdető jogszabály: 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, szerződő felek száma: 193 [2012. augusztus 15.]

⁹³ Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UN General Assembly, A/RES/61/106, 13 December 2006, New York, hatályba lépett 2008-ban, 2515 UNTS 69, kihirdető jogszabály: 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről, szerződő felek száma: 119 [2012. augusztus 15.]

⁹⁴ Charter of the United Nations, 1945, San Francisco, 1 UNTS XVI, kihirdető jogszabály: 1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról, szerződő felek száma: 193 [2012. augusztus 15.] (Alapokmány)

⁹⁵ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, UN General Assembly, A/RES/2106(XX), 21 December 1965, New York, hatályba lépett 1969-ben, 660 UNTS 212, kihirdető jogszabály: 1969. évi 8. törvényerejű rendelet a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről, szerződő felek száma: 175 [2012. augusztus 15.]

⁹⁶ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN General Assembly, A/RES/2200(XXI), 16 December 1966, New York, hatályba lépett 1976-ban, 993 UNTS 4, kihirdető jogszabály: 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, szerződő felek száma: 160 [2012. augusztus 15.]

⁹⁷ International Covenant on Civil and Political Rights, UN General Assembly, A/RES/2200(XXI), 16 December 1966, New York, hatályba lépett 1976-ban, 999 UNTS 172, kihirdető jogszabály: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről, szerződő felek száma: 167 [2012. augusztus 15.]

⁹⁸ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, UN General Assembly, A/RES/39/46, 10 December 1984, New York, hatályba lépett 1987-ben, 1465 UNTS 113, kihirdető jogszabály: 1988. évi 3. törvényerejű rendelet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről, szerződő felek száma: 151 [2012. augusztus 15.]

⁹⁹ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families, UN General Assembly, A/RES/45/158, 18 December 1990, New York, hatályba lépett 2003-ban, 220 UNTS 3, szerződő felek száma: 46 [2012. augusztus 15.]

volna.¹⁰⁰ Bár idő hiányában ez nem valósult meg, maga az Alapokmány is tartalmaz emberi jogok védelmével kapcsolatos rendelkezéseket, de igen szerény számban és nagyon általános jellegű megfogalmazással. A szerződő felek megerősítették „*az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke*”¹⁰¹ fontosságát, és általános kötelezettségként fogalmazták meg ezek – minden megkülönböztetéstől mentes – védelmét minden tagállam számára.¹⁰² Az Alapokmány – főszervként – a Gazdasági és Szociális Tanácsra (ECOSOC) ruházott hatásköröket az emberi jogok védelmével kapcsolatban.¹⁰³ E hatáskörök nyomán az ECOSOC és egyéb – részben általa létrehozott – szervek emberi jogi tárgyú alapvető szerződések egész sorát dolgozták ki.¹⁰⁴ A szerződések mind nyílt szerződések, azaz a nemzetközi közösség minden tagjának lehetősége van a hozzájuk való csatlakozásra, amely túlnyomórészt meg is valósult.

Ezek között az alapvető fontosságú szerződések között három említi *expressis verbis* a vízhez való jogot. A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény különös figyelmet szentel az általa védett emberek csoportján belül egy kisebb – különösen sebezhető – csoportnak: a vidéki területeken élő nőknek. A szerződés szerint e speciális védelem indoka az, hogy ezek a nők sajátos problémákkal kell, hogy szembesüljenek,¹⁰⁵ és hogy különleges szerepet játszanak „*a családjuk anyagi fenntartásában [...] ideértve azt a gazdaságban végzett munkájukat is, amelyet pénzügyekben nem lehet kifejezni*”.¹⁰⁶ Az egyezmény szerint a szerződő felek kötelesek minden szükséges intézkedést megtenni annak érdekében, hogy az egyezmény minden rendelkezése érvényesüljön a vidéken élő nők esetében is és „*kötelesek az említett nők számára jogot biztosítani arra, hogy [...] megfelelőek*

---

¹⁰⁰ OHCHR, *The International Bill of Human Rights, Fact Sheet No.2 (Rev.1)*, 1996.

¹⁰¹ Alapokmány, preambulum 2. fordulat

¹⁰² Alapokmány, 1. cikk 3. bekezdés

¹⁰³ A Gazdasági és Szociális Tanács (ECOSOC) „Ajánlásokat tehet az emberi jogok és az alapvető szabadságok mindenki részére történő tiszteletben tartásának biztosítása iránt.” Alapokmány, 62. cikk 2. bekezdés és „... gazdasági és szociális kérdésekkel foglalkozó, valamint az emberi jogok előmozdítását célzó, valamint egyéb bizottságokat is létesíthet, amelyekre feladatainak teljesítéséhez szüksége lehet.” Alapokmány, 68. cikk

¹⁰⁴ Ld. OHCHR, *The United Nations Human Rights Treaty System – An introduction to the core human rights treaties and the treaty bodies. Fact Sheet No. 30.*, (2005) <http://www2.ohchr.org/english/bodies/docs/OHCHR-FactSheet30.pdf> [2010. május 18.] A dokumentum elkészítése után két további szerződés született és lépett hatályba: a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény (2006) és a személyek kényszerített eltűnése elleni védelemről szóló nemzetközi egyezmény (2006).

¹⁰⁵ A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény, 14. cikk 1. bekezdés, Ld. továbbá CESCR, *General Comment No. 14., The right to the highest attainable standard of health* (2000), point 21.

¹⁰⁶ A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény, 14. cikk 1. bekezdés

legyenek az életkörülményeik, különösen a lakásellátás, a közegészségügyi berendezések, a villamosenergia- és vízellátás, a közlekedés és a távközlés területein.”¹⁰⁷

A gyermek jogairól szóló egyezmény 24. cikkében kötelezi a részes államokat a gyermekek lehető legjobb egészségi állapothoz való jogának minél teljesebb körű biztosítására, különösen arra, hogy *„küzdjenek a betegség és a rossz tápláltság ellen, az egészségügyi alapellátás keretében is, különösen a könnyen rendelkezésre bocsátható technikák felhasználásával, valamint tápláló élelmiszerek és ivóvíz szolgáltatásával, figyelembe véve a természeti környezet szennyezésével járó veszélyeket és kockázatokat.*”¹⁰⁸

A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény szerződő felei kötelezettséget vállalnak arra, hogy biztosítják *„a fogyatékossgal élő személyek jogát a szociális védelemhez, valamint e jognak a fogyatékossgon alapuló hátrányos megkülönböztetéstől mentes gyakorlásához, és megteszik a megfelelő lépéseket e jog érvényesülésének védelmére és előmozdítására, beleértve azon intézkedéseket, amelyek: [...] a) biztosítják a fogyatékossgal élő személyek másokkal egyenlő hozzáférését a tiszta vízhez és biztosítják a fogyatékossgból fakadó szükségletekhez kapcsolódó megfelelő és megfizethető szolgáltatásokhoz, eszközökhöz és más segítségnyújtáshoz való hozzáférést.*”¹⁰⁹

Közös a fenti explicit szerződéses forrásokban, hogy egyik sem határozza meg a vízhez való jogot mint önálló, individuális jogot, hanem azt valamely más jog derivátumaként kezeli (a nőikkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény a megfelelő életkörülményekhez való jog derivátumaként, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény a jog a szociális védelemhez részeként) vagy pedig eszközként valamely másik jog élvezetének biztosításához (gyermek jogairól szóló egyezmény). A másik közös jellemző, hogy egyik fenti nemzetközi szerződés sem általános jellegű alanyi körét tekintve, hanem egy-egy speciális védelmet igénylő csoport – nők, gyermekek, fogyatékkal élők – számára biztosítja a vízhez való jogot.¹¹⁰ A három szerződés közül a gyermek jogairól

---

¹⁰⁷ A nőikkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény, 14. cikk 2. bekezdés, és 2. bekezdés (h) pont

¹⁰⁸ A gyermek jogairól szóló egyezmény, 24. cikk 2. bekezdés (c) pont

¹⁰⁹ A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény, 28. cikk 2. bekezdés a) pont

¹¹⁰ Bulto, Takele Soboka, *The emergence of the Human Right to Water in International Human Rights Law: Invention or Discovery?*, Melbourne Journal of International Law (2011) Vol. 12., 298; Woodhouse, Melvin, op. cit. 173.

szóló egyezmény tárgyi hatálya a legkorlátozottabb, hiszen az nem a megfelelő vízellátás biztosítását teszi kötelezővé szerződő felei számára, hanem csak azt, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű ivóvíz legyen elérhető a gyermekek számára. Megfogalmazása tehát szűkebb, mint a CESCR kommentárjában meghatározott vízhez való jog, amely szerint nemcsak az iváshoz szükséges mennyiségű és minőségű víz biztosítandó, hanem egyéb tevékenységek (mosás, főzés) vízigényét is ki kell elégíteni.¹¹¹

Implicit források Nyilvánvalóan az explicit forrásoknál nagyobb számban állnak rendelkezésre azok a nemzetközi emberi jogi tárgyú szerződések, amelyek implicit módon tartalmazzák a vízhez való jogot. Ezek összegyűjtése azonban több ok miatt sem egyszerű feladat. Egyrészt nagyobb számuk nehezíti meg részletes elemzésüket, másrészt e források összegyűjtése nem eredményezheti abszolút és végleges lista összeállítását, mivel bármely olyan szerződés, amely tartalmazza a vízhez való joghoz közel álló valamely más emberi jogot (például megfelelő életkörülményekhez való jog, amely magában foglalja a megfelelő élelemhez, ruházathoz és lakáshoz való jogot; az egészséghez való jog; az élethez és emberi méltósághoz való jog; a kulturális életben való részvételhez való jog) ebbe a kategóriába sorolható. Ennek következtében a felsorolás nem lehet kimerítő jellegű. Ami mégis segítséget nyújthat a legfontosabb – a vízhez való jogot implicit formában tartalmazó – nemzetközi szerződések összegyűjtésében, az a nem kötelező erejű tudományos állásfoglalások sora, amelyeket az ENSZ rendszerén belül működő emberi jogi szervek vagy NGO-k állítanak össze.¹¹²

Az Alapokmány az emberi jogok tiszteletben tartására vonatkozó általános kötelezettségen túl tartalmaz egy olyan rendelkezést, amely releváns lehet a vízhez való jog szempontjából, kimondja ugyanis, hogy az „*Egyesült Nemzetek elő fogja mozdítani: a) az életszínvonal emelését, a teljes foglalkoztatást, valamint a gazdasági és szociális haladás és fejlődés feltételeit; b) a gazdasági, szociális, egészségügyi téren fennálló és*

---

¹¹¹ Ld. 15. sz. kommentár, op. cit. 12 (a) pont, amely szerint „a vízellátásnak minden személy számára elegendőnek és folyamatosnak kell lennie személyes és otthoni használatra. Ezek általában magukban foglalják az ivóvizet, a személyes higiénia fordított vízmennyiséget, a mosáshoz, ételkészítéshez, és a személyes és otthoni higiéniahoz szükséges vizet.”

¹¹² A dolgozat az alábbi nem kötelező erejű dokumentumok felsorolásait vette figyelembe az implicit szerződések összegyűjtésénél: 15. sz. kommentár, op. cit., Fact Sheet No. 35., op. cit., Unitarian Universalist Service Committee, op. cit.; Clalaguas, Blinda U., *The Right to Water, Sanitation and Hygiene and the Human Rights-Based approach to development, WaterAid Briefing Paper* http://www.wateraid.org/documents/plugin_documents/humanrightsapproach.pdf [2011. június 1.]

ezzel kapcsolatos nemzetközi feladatok megoldását...”.¹¹³ Többek között e célkitűzések és feladatvállalások teljesítésére jött létre az ENSZ keretén belüli – mára kissé átláthatatlan és számos problémával küzdő¹¹⁴ – szervezet- és szerződésrendszer.

Az egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről kötelezi szerződő feleit arra, hogy mindenki számára garantálja a szerződésben foglalt jogok élvezetét, amelyek között szerepel a lakáshoz való jog¹¹⁵ és az egészségügyi ellátáshoz, orvosi kezeléshez, társadalombiztosításhoz és szociális szolgáltatásokhoz való jog.¹¹⁶

A CESCR munkájának, különösen pedig általános kommentárjainak köszönhetően az GSZKJNE elemzése rendelkezésre áll. Az egyezségokmány szerint „[A]z Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenkinek a jogát önmaga és családja megfelelő életszínvonalára, ideértve a kellő táplálkozást, ruházkodást és lakást, valamint az életkörülmények állandó javulását.”¹¹⁷ Bár a vízhez való jog nem kerül konkrétan említésre a rendelkezés szövegében, a 15. sz. kommentár kijelentette, hogy „a víz egyértelműen azok közé a garanciák közé tartozik, amelyek a megfelelő életszínvonalat biztosítják, mivel az a túlélés egyik legalapvetőbb feltétele.”¹¹⁸ Ha figyelmen kívül is hagynánk a CESCR fenti megállapítását, akkor is észrevehető, hogy sok olyan állami kötelezettséget tartalmaz az egyezmény, mint az élelemhez való jog,¹¹⁹ vagy a jog a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjének élvezetére,¹²⁰ amelyek megvalósítása lehetetlen a vízhez való jog biztosítása nélkül.

Jelen felsorolásnál figyelembe veendő minden olyan nemzetközi szerződés is, amely tartalmazza az élethez és emberi méltósághoz való jogot, mivel a kommentár annak szoros kapcsolatát feltételezi a vízhez való joggal.¹²¹ Következésképpen az PPJNE rendelkezései közül ki kell emelni a következőt: „[M]inden emberi lénynek veleszületett joga van az életre. E jogot a törvénynek védelmeznie kell.”¹²² A polgári és

---

¹¹³ Alapokmány, 55. cikk a)-b) pontok (szerző kiemelése)

¹¹⁴ Crawford, James, *The UN Human Rights Treaty System: a System in Crisis?* In: *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring.* (ed. Alston, Philip – Crawford, James, Cambridge University Press, 2000), 4-11.

¹¹⁵ Egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről, 5 cikk e) iii) pont

¹¹⁶ *Ibid.* e) iv) pont

¹¹⁷ GSZKJNE, 11. cikk 1. bekezdés

¹¹⁸ 15. sz. kommentár, op. cit. 3. pont

¹¹⁹ GSZKJNE, 11. cikk 2. bekezdés

¹²⁰ GSZKJNE, 12. cikk 1. bekezdés

¹²¹ 15. sz. kommentár, op. cit. 3. pont

¹²² PPJNE, 6. cikk 1. bekezdés

politikai jogok közül figyelmet érdemel még a vallásszabadsághoz való jog, tehát az erre vonatkozó kötelezettség miatt is indokolt a PPJNE vizsgálata.¹²³

Hasonló megfontolások miatt veendő figyelembe jelen felsorolásban a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény, amely a kínzás fogalmát így határozza meg: „*minden olyan cselekményt jelent, amelyet szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben.*” Történelmi tapasztalatokból tudjuk, hogy a víztől való megvonás az egyik legrégebb óta alkalmazott kínzási módszer.¹²⁴

A nemrég hatályba lépett nemzetközi egyezmény a vendégmunkások és családjaik jogainak védelméről több, a vízhez való joghoz szorosan kapcsolódó emberi jogot tartalmaz.

A fenti implicit források mellett újra fel lehet sorolni az előbbi pontban elemzett explicit forrásokat is, hiszen azok is tartalmazzák a vízhez való jog mellett ahhoz szorosan kapcsolódó egyéb emberi jogokat. Az alábbi táblázat a vizsgált nemzetközi szerződések vízhez való jog szempontjából releváns cikkeit foglalja össze.¹²⁵

A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény	Explicit: 14. cikk, h) pont – vidéki nők megfelelő életkörülményeinek biztosítása
	Implicit: 10. cikk – egyenlőség az oktatáshoz való jog területén 11. cikk – egyenlőség a munkához való jog tekintetében 12. cikk – egyenlőség az egészségügyi ellátás területén
A gyermek jogairól szóló egyezmény	Explicit: 24. cikk (2) bekezdés c) pont
	Implicit: 6. cikk – élethez való jog 14. cikk, 30. cikk – lelkiismereti és vallásszabadság 19. cikk, 37. cikk, a) pont, 39. cikk – elhanyagolás, rossz bánásmód elleni védelem 27. cikk – jog a megfelelő életszínvonalhoz 28-29. cikk – oktatáshoz való jog
A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény	Explicit: 28. cikk, (2) bekezdés, a) pont – Megfelelő életkörülmények és szociális védelem
	Implicit: 10. cikk – élethez való jog 11. cikk - vészhelyzetek és humanitárius szükségállapotok 15. cikk – kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma

¹²³ PPJNE, 18. cikk

¹²⁴ A víz felhasználásával (akár az attól való megfosztással, akár egyéb felhasználási módjával) történő kínzás ma sem ritka jelenség a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény alapján beküldött nemzeti jelentések és NGO-k jelentései szerint. Ld. a IV/8. sz. mellékletet.

¹²⁵ Ezek a cikkek azok, amelyekkel kapcsolatban az ENSZ szervek gyakorlata elemzésre került.

	<p>24. cikk – oktatás</p> <p>25. cikk – egészségügy</p> <p>26. cikk – rehabilitáció és rehabilitáció</p> <p>27. cikk – munkavállalás és foglalkoztatás</p>
Egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről	<p>Implicit:</p> <p>5. cikk e) iii), iv) és vi) pontok – a lakhatáshoz való jog, az egészségügyi ellátáshoz, orvosi kezeléshez, a kulturális tevékenységben való egyenlő részvételhez való jog</p>
Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya	<p>Implicit:</p> <p>6. cikk – jog a szabadon választott vagy elfogadott munka útján való megélhetésre</p> <p>7. cikk b) pont – jog az egészséges és biztonságos munkakörülményekhez</p> <p>11. cikk 1. bekezdés – jog a megfelelő életszínvonalra (ideértve a lakhatáshoz való jogot, élelemhez való jogot, stb.)</p> <p>12. cikk – jog a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjének élvezetére</p> <p>15. cikk 1. bekezdés a) pont – jog a kulturális életben való részvételre</p>
Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya	<p>Implicit:</p> <p>6. cikk – élethez való jog</p> <p>7. cikk – kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás vagy büntetés tilalma</p> <p>10. cikk – szabadságtól megfosztott személyek méltóságának tiszteletben tartása</p> <p>18. cikk – vallásszabadság</p>
A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény	–
Nemzetközi egyezmény a vendégmunkások és családjaik jogainak védelméről	<p>Implicit:</p> <p>10. cikk – kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás vagy büntetés tilalma</p> <p>12. cikk – vallásszabadság</p> <p>17. cikk – a szabadságtól megfosztott személyek méltóságának tiszteletben tartása</p> <p>27. cikk – a munkához való</p> <p>30. cikk – oktatáshoz való jog</p>

5. Táblázat: Univerzális emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződések téma szempontjából releváns cikkei

Szorosan nem tartoznak az emberi jog tárgyú nemzetközi szerződések közé, mégis arra való tekintettel, hogy több releváns dokumentum felsorolja őket,¹²⁶ meg kell említeni a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) égisze alatt elfogadott munka-

¹²⁶ Fact Sheet No. 35., op. cit. point 5; Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and Reports of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights and the Secretary-general, *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments*, A/HRC/6/3, 16 August 2007, point 5.

egészségügyi szolgáltatásról szóló 161. sz. egyezményt is,¹²⁷ mint a vízhez való jog (pontosabban a higiéniahoz való jog) implicit megfogalmazását.

Emberi jogi tárgyú regionális nemzetközi szerződések

Explicit	<ul style="list-style-type: none"> • Afrikai karta a gyermekek jogairól és jólétéről¹²⁸ (Afrikai gyermekjogi karta) • Jegyzőkönyv az ember és népek jogainak afrikai kartájához a nők jogairól Afrikában¹²⁹ (Afrikai jegyzőkönyv a nők jogairól)
Implicit	<ul style="list-style-type: none"> • Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény¹³⁰ (EJEE) • Európai Szociális Karta¹³¹ (ESZK) • Emberi jogok arab kartája¹³² • Emberi jogok amerikai egyezménye¹³³ • Kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok amerikai egyezményéhez a gazdasági szociális és kulturális jogok területén¹³⁴ • Amerikaközi egyezmény a kínzás megelőzéséről és megbüntetéséről¹³⁵ • Ember és népek jogainak afrikai kartája¹³⁶ (Banjul karta)

6. Táblázat: Regionális emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződések

Explicit források Regionális szinten sem találunk több olyan nemzetközi szerződést, amely a vízhez való jogot kifejezett formában tartalmazza, mint univerzális szinten: mindössze két ilyen szerződés van. A vízhiány és az általa okozott problémák kapcsán elsősorban az afrikai kontinens juthat eszünkbe. A legkevésbé sem meglepő

¹²⁷ Occupational Health Services Convention, ILO, 25 June 1985, Geneva, hatályba lépett 1988-ban, szerződő feleinek száma: 31. [2012. augusztus 15.] Bár Magyarország már 1988-ban ratifikálta az egyezményt, az a magyar jogban nem került kihirdetésre., 5. cikk (b) pont

¹²⁸ African Charter on the Rights and Welfare of the Child, 11 July 1990, Addis Abeba, hatályba lépett 1999-ben, szerződő feleinek száma: 45 [2012. augusztus 15.] (Afrikai gyermekjogi karta)

¹²⁹ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, 11 July 2003, Maputo, hatályba lépett 2005-ben, szerződő felek száma: 28 [2012. augusztus 15.] (Afrikai jegyzőkönyv a nők jogairól)

¹³⁰ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights), 4 November 1950, Rome, hatályba lépett 1953-ban, CETS No.: 005, kihirdető jogszabály: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről, szerződő felek száma: 47 [2012. augusztus 15.] (EJEE)

¹³¹ European Social Charter, 1 October 1961, Turin, hatályba lépett 1965-ben, CETS No.: 035, kihirdető jogszabály: 1999. évi C. törvény az Európai Szociális Karta kihirdetéséről, szerződő felek száma: 11 [2012. augusztus 15.]; European Social Charter (revised), 3 May 1996, Strasbourg, hatályba lépett 1999-ben, CETS No.: 163, kihirdető jogszabály: 2009. évi VI. törvény a Módosított Európai Szociális Karta kihirdetéséről, szerződő felek száma: 32 [2012. augusztus 15.] (ESZK)

¹³² Arab Charter on Human Rights, 15 September 1994, újrafogalmazva 22 May 2004, hatályba lépett 2008-ban

¹³³ American Convention on Human Rights (Pact of San José), 11 November 1969, San José, hatályba lépett 1978-ban, OAS, Treaty Series, No. 36, szerződő felek száma: 25 [2012. augusztus 15.]

¹³⁴ Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights, „Protocol of San Salvador”, 1988, San Salvador, hatályba lépett 1999-ben, szerződő felek száma: 16 [2012. augusztus 15.]

¹³⁵ Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture, 12 September 1985, Cartagena de Indias, hatályba lépett 1987-ben, OAS, Treaty Series, No. 67, szerződő felek száma: 18 [2012. augusztus 15.]

¹³⁶ African Charter on Human and Peoples' Rights (Banjul Charter), June 1981, Nairobi, hatályba lépett 1986-ban, szerződő feleinek száma: 53 [2012. augusztus 15.] (Banjul karta)

tehát, hogy mindkét regionális szerződés – az Afrikai gyermekjogi karta és az Afrikai jegyzőkönyv a nők jogairól – ezen a kontinensen született az Afrikai Unió égisze alatt.

Az Afrikai gyermekjogi karta kötelezi szerződő feleket, hogy segítsék elő a gyermekek egészséghez és egészségügyi ellátásokhoz való jogának minél teljesebb megvalósítását, különösen tegyék meg azokat az intézkedéseket, amelyek szükségesek „a megfelelő élelemmel és biztonságos ivóvízzel való ellátás biztosításához”.¹³⁷

A másik releváns regionális szerződés az Afrikai jegyzőkönyv a nők jogairól, amely az élelemhez való joggal kapcsolatban említi a vízhez való jogot, kimondva, hogy „a szerződő felek kötelesek biztosítani a nők számára a tápláló és megfelelő mennyiségű élelemhez való jogot, különösen pedig intézkedéseket kell tenniük a) a tiszta ivóvízhez való hozzájutás, fűtőanyag forrás, földterület és a tápláló étel előállításához szükséges eszközök biztosítására, b) megfelelő ellátórendszerek létesítésére,¹³⁸ és c) olyan tartalék képzésére, amely biztosítja az élelmiszerellátás biztonságát.”¹³⁹

Az afrikai kontinensen – hasonlóan az univerzális védelem szintjéhez – emberek bizonyos csoportjai, a gyermekek és a nők számára biztosítják a vízhez való jogot, nem önálló jogként, hanem valamely jog derivátumaként (az Afrikai gyermekjogi karta az egészséghez és egészségügyi ellátásokhoz való jog kapcsán, az Afrikai jegyzőkönyv a nők jogairól pedig az élelemhez való jog részeként). Hasonlóan az ENSZ gyermek jogairól szóló egyezményéhez az Afrikai gyermekjogi karta a szerződő felek által biztosítandó vízmennyiséget az iváshoz szükséges mennyiségre korlátozza.

Implicit források

A 15. sz. kommentár megállapításából kiindulva minden olyan szerződés e csoportba sorolható, és így releváns a vízhez való jog szempontjából, amely a vízhez való joghoz szorosan kapcsolódó jogokat tartalmazza. Ennek megfelelően meg kell megemlíteni több regionális emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződést, amely az élethez és méltósághoz való jogot, a kínzás vagy más embertelen bánásmód tilalmát és/vagy a vallásszabadsághoz való jogot tartalmazza. Ilyen például az EJEE, az Emberi jogok arab kartája és az Emberi jogok amerikai egyezménye.¹⁴⁰

¹³⁷ Afrikai gyermekjogi karta, 14. cikk 2. bekezdés

¹³⁸ Például vízellátó-rendszer

¹³⁹ Afrikai jegyzőkönyv a nők jogairól, 15. cikk

¹⁴⁰ EJEE, 2. cikk: élethez való jog, 3. cikk: kínzás tilalma, 9. cikk: vallásszabadság; Emberi jogok arab kartája, 5. cikk: élethez való jog, 13. cikk (a) pont: kínzás és más embertelen bánásmód tilalma, 27. cikk: vallásszabadság; Emberi jogok amerikai egyezménye, 4. cikk: élethez való jog, 5. cikk: jog az emberi bánásmóddhoz, 12. cikk: vallásszabadság

Részletesebben nyilván olyan nemzetközi szerződéseket érdemes elemezni, amelyek gazdasági, szociális és kulturális jogokat tartalmaznak, mint az ESZK, a Kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok amerikai egyezményéhez a gazdasági szociális és kulturális jogok területén és a Banjul karta.¹⁴¹

Az ESZK a gazdasági, szociális és kulturális jogok kiterjedt katalógusát tartalmazza, amelyek közül a vízhez való jog vizsgálatának szempontjából a legfontosabbak az egészség védelméhez való jog,¹⁴² a szociális és egészségügyi segítséghez való jog¹⁴³ és a lakhatáshoz való jog.¹⁴⁴ Bár az ESZK nem nevesíti a vízhez való jogot és nem tartalmaz kifejezett kötelezettséget annak biztosítására, a fenti jogok élvezete elképzelhetetlen a vízhez való emberi jog védelme nélkül.

A Kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok amerikai egyezményéhez a gazdasági szociális és kulturális jogok területén is tartalmaz három – a vízhez való joggal szoros összefüggésben álló – emberi jogot: az egészséghez való jogot,¹⁴⁵ az élelemhez való jogot¹⁴⁶ és az egészséges környezethez való jogot.¹⁴⁷ Az utóbbi jogot tartalmazó cikk a következőképpen fogalmaz: „*[M]indenkinek joga van arra, hogy egészséges környezetben éljen, és hogy hozzáférfjen az alapvető közszolgáltatásokhoz.*”¹⁴⁸ Bár nem nevesíti a szerződés az alapvető közszolgáltatásokat, joggal feltételezhetjük, hogy ebbe a vízszolgáltatás beletartozik.

Ahogy már korábban említettem, Afrikában a vízkrízis különösen súlyos, néhány országban a lakosság túlnyomó része nem jut megfelelő mennyiségű és minőségű vízhez. Nem meglepő tehát, hogy a Banjul karta is tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyekből a vízhez való jog implicit elismerésére lehet következtetni. A Banjul karta kimondja a jogot a lehető legjobb fizikai és szellemi állapotra.¹⁴⁹ Ez azonban nemcsak individuális jog, ugyanis a szerződés kötelezi részes feleket arra is, hogy a családok – mint a társadalom természetes egységei és alapjai – fizikai egészségét

---

¹⁴¹ A Banjul karta sajátos jellemzője a többi emberi jogi általános tárgyú nemzetközi szerződéshez képest, hogy egyszerre tartalmaz polgári és politikai, gazdasági, szociális és kulturális és szolidaritási jogokat.

¹⁴² ESZK, 11. cikk

¹⁴³ Ibid. 13. cikk

¹⁴⁴ Ibid. 31. cikk

¹⁴⁵ Kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok amerikai egyezményéhez a gazdasági szociális és kulturális jogok területén, 10. cikk

¹⁴⁶ Ibid. 12. cikk

¹⁴⁷ Ibid. 11. cikk

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Banjul karta, 16. cikk 1. bekezdés

és erkölcsét védelmezzék.¹⁵⁰ A Banjul karta elismeri továbbá a népek jogát a fejlődésükhöz szükséges kedvező környezethez.¹⁵¹

b) Humanitárius nemzetközi jog

explicit	implicit
<ul style="list-style-type: none"> • Genfi egyezmény a hadifoglyokkal való bánásmódról¹⁵² (III. genfi egyezmény) • Genfi egyezmény polgári lakosság háború idején való védelméről¹⁵³ (IV. genfi egyezmény) • A nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. kiegészítő jegyzőkönyv¹⁵⁴ (I. jegyzőkönyv) • A nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. kiegészítő jegyzőkönyv¹⁵⁵ (II. jegyzőkönyv) 	<ul style="list-style-type: none"> • Genfi egyezmény a hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegek helyzetének javításáról¹⁵⁶ (I. genfi egyezmény) • Genfi egyezmény a tengeri haderők sebesültjei, betegek és hajótöröttek helyzetének javításáról¹⁵⁷ (II. genfi egyezmény) • III. genfi egyezmény • IV. genfi egyezmény • II. jegyzőkönyv • A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma¹⁵⁸ (Római Statútum)

7. Táblázat: Releváns humanitárius nemzetközi szerződések

¹⁵⁰ Ibid. 18. cikk 1. és 2. bekezdés

¹⁵¹ Ibid. 25. cikk

¹⁵² Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War, 12 August 1949, Geneva, hatályba lépett 1950-ben, kihirdető jogszabály: 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről, szerződő felek száma: 194 [2012. augusztus 15.] (III. genfi egyezmény)

¹⁵³ Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 August 1949, Geneva, hatályba lépett 1950-ben, kihirdető jogszabály: 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről, szerződő felek száma: 194 [2012. augusztus 15.] (IV. genfi egyezmény)

¹⁵⁴ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977, Geneva, hatályba lépett 1978-ban, kihirdető jogszabály: 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről, szerződő felek száma: 172 [2012. augusztus 15.] (I. jegyzőkönyv)

¹⁵⁵ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977, Geneva, hatályba lépett 1978-ban, kihirdető jogszabály: 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről, szerződő felek száma: 166 [2012. augusztus 15.] (II. jegyzőkönyv)

¹⁵⁶ Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949, Geneva, hatályba lépett 1950-ben, kihirdető jogszabály: 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről, szerződő felek száma: 194 [2012. augusztus 15.] (I. genfi egyezmény)

¹⁵⁷ Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, 12 August 1949, Geneva, hatályba lépett 1950-ben, kihirdető jogszabály: 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről, szerződő felek száma: 194 [2012. augusztus 15.] (II. genfi egyezmény)

¹⁵⁸ Rome Statute of the International Criminal Court, 17 July 1998, Rome, 2187 UNTS 3., hatályba lépett 2002-ben, Bár Magyarország részes fél 2001 óta, a Római Statútum a belső jogban nincs kihirdetve, szerződő felek száma: 121 [2012. augusztus 15.] (Római Statútum)

A humanitárius jog alapvető forrása az 1949. évi négy genfi egyezmény és a három kiegészítő jegyzőkönyv. A vízhez való jog szempontjából különösen releváns e szerződések közül a III. és a IV. genfi egyezmény és az első két kiegészítő jegyzőkönyv. E szerződések nemcsak azért bírnak nagy jelentőséggel, mert explicit módon tartalmazzák a vízhez való jogot, hanem azért is, mert széles körben kötelezik az államokat, hiszen a nemzetközi közösség tagjainak többsége részese ezen egyezményeknek. Ráadásul e szerződések alapvető rendelkezései a nemzetközi szokásjog részét is képezik, sőt egyes szabályaik *ius cogens* rangra is emelkedtek.¹⁵⁹

Mivel ősidők óta kedvelt taktika a fegyveres konfliktusokban az ellenség víztől mint nélkülözhetlentől való megfosztása,¹⁶⁰ a genfi egyezmények tartalmazzak bizonyos rendelkezéseket az ilyen alapvető fontosságú természeti erőforrások védelmére vonatkozóan is.

A III. genfi egyezmény négy cikkében említi a vízellátás követelményét. A 20. cikk a hadifoglyok szállításának körülményeiről rendelkezve kötelezettségként mondja ki a fogvatartó Hatalom számára, hogy „*az elszállított hadifoglyok részére megfelelő mennyiségű ivóvizet és élelmiszert köteles biztosítani*”. Hasonló rendelkezést tartalmaz a 46. cikk a hadifoglyok áthelyezésével kapcsolatban. A III. genfi egyezmény II. fejezete a hadifoglyok szállásával, élelmezésével és ruházatával foglalkozik, kimondva, hogy a „*hadifoglyoknak elegendő ivóvizet kell adni*”.¹⁶¹ A hadifoglyok számára biztosítandó víznek két feltételnek kell megfelelnie a rendelkezés szerint: ihatónak és elegendőnek kell lennie (*potable* és *sufficient*).¹⁶² Más rendelkezések kiegészítik ezt a meglehetősen rövid bekezdést olyan szükségletek biztosításának kötelezettségével, amelyek szintén a vízhez és a vízhez való joghoz kapcsolódnak. „*A hadifoglyoknak éjjel-nappal az egészségügyi követelményeknek megfelelő és állandóan tisztán tartott berendezések álljanak rendelkezésükre. Azokban a táborokban, ahol női hadifoglyok is tartózkodnak, részükre elkülönített helyiségeket kell fenntartani. A fürdők és zuhanyzók mellett, amelyekkel a táborokat lehetőségekhez képest fel kell szerelni, a foglyoknak testi*

---

¹⁵⁹ Herczegh Géza, *Development of International Humanitarian Law* (Akadémiai Kiadó, Budapest 1984), 74-83.

¹⁶⁰ A taktika meglehetősen régi, de ez nem jelenti azt, hogy – akár a genfi egyezmények hatására – csökkent volna alkalmazásának gyakorisága. Az Afrikában kirobbanó – így a közelmúltban történt darfúri vagy csádi – konfliktusok során az ellenség kútjainak megmérgezése általános stratégia volt. A modernkori terrorizmus is felismerte a vízkészletek mérgezésében rejlő gyengítő erőt, ezért például az al-Kaida az utóbbi években többször fenyegetett a vízkészletek mérgezésével. Glied Viktor, op. cit. 17.

¹⁶¹ III. genfi egyezmény, 26. cikk 3. bekezdés

¹⁶² Ezzel ellentétben az egyezmény sok követelményt tartalmaz a hadifoglyok élelmezésére vonatkozóan. 26. cikk 1. bekezdés

tisztaságuk naponkénti ápolására és fehérműjük kimosására elegendő mennyiségű vizet és szappant kell adni; e célra berendezéseket, könnyítéseket és kellő időt kell engedélyezni részükre.”¹⁶³

A IV. genfi egyezmény a felügyelet alatt tartottak (internáltak) elhelyezése kapcsán a következő követelményeket fogalmazza meg: „*[A] felügyelet alatt tartott személyeknek (internáltaknak) éjjel-nappal az egészségügyi követelményeknek megfelelő és állandóan tisztán tartott egészségügyi berendezések álljanak rendelkezésükre. Testük naponkénti tisztántartására és személyes ruházatuk kimosására elegendő mennyiségű vízzel és szappannal kell ellátni őket; e célra a szükséges berendezéseket és felszereléseket kell rendelkezésükre bocsátani. Ezenkívül zuhany és fürdő berendezések is álljanak rendelkezésükre. Tisztálkodásra és a tisztítási munkákra kellő időt kell számukra engedélyezni.*”¹⁶⁴ Ezt azzal egészíti ki az idézett cikk, hogy a nők számára külön egészségügyi felszereléseket kell biztosítani.¹⁶⁵ III. fejezetét az internáltak élelmezésének és ruházódásának szánja az egyezmény, ahol kimondja azt is, hogy „*[G]ondoskodni kell a felügyelet alatt tartott személyek (internáltak) számára elegendő ivóvízről.*”¹⁶⁶ Elegendő vízzel kell az internáltakat akkor is ellátni, ha áthelyezik őket.¹⁶⁷ Csakúgy, mint a III. genfi egyezményben, a biztosítandó vízre vonatkozó mennyiségi és minőségi feltételek szűkre szabottak és nem meghatározottak.

Az I. jegyzőkönyv 54. cikkében a polgári lakosság túléléséhez nélkülözhetetlen javak védelméről rendelkezik, amelyeknek – a polgári személyek kiéheztetése, elköltözésre késztetése céljából, vagy bármely más célból – megtámadása, lerombolása, elhurcolása, vagy használhatatlanná tétele tilos, ide sorolva az ivóvíz-ellátást biztosító berendezéseket is.

A II. jegyzőkönyv a szabadságukban korlátozott személyekkel való bánásmód követelményeként fogalmazza meg, hogy a helyi polgári lakossággal egyenlő mértékben lássák el őket élelemmel és ivóvízzel.¹⁶⁸ A II. jegyzőkönyv megismétli továbbá az I. jegyzőkönyv 54. cikke 3. bekezdésének rendelkezését.¹⁶⁹

A vízhez való joggal kapcsolatban a humanitárius jogot alkotó genfi egyezményekben és kiegészítő jegyzőkönyvekben implicit utalást is találunk. Példaként

---

¹⁶³ III. genfi egyezmény, 29. cikk 2-3. bekezdések

¹⁶⁴ IV. genfi egyezmény, 85. cikk 3. bekezdés

¹⁶⁵ Ibid. 85. cikk 4. bekezdés

¹⁶⁶ Ibid. 89. cikk 3. bekezdés

¹⁶⁷ Ibid. 127. cikk 2. bekezdés

¹⁶⁸ II. jegyzőkönyv, 5. cikk 1. bekezdés (b) pont

¹⁶⁹ Ibid. 14. cikk

szolgálhat az I. jegyzőkönyv 55. cikke, mely szerint „[A] hadviselés során gondoskodni kell a természeti környezetnek nagyarányú, hosszan tartó és súlyos károsodástól való megvédéséről. E védelem körébe tartozik az olyan hadviselési módok és eszközök alkalmazásának tilalma, amelyek célzatosan, vagy valószínűen ilyen károkat okoznak a természeti környezetben, és ezzel veszélyeztetik a lakosság egészségét, vagy életbenmaradását.” E rendelkezésben megtalálható a környezethez való jog és az egészséghez való emberi jog közvetett védelme. De megemlíthető az is, hogy mivel a genfi egyezmények közös célja az emberi élet védelme, ezért ha figyelembe vesszük a vízhez való jognak az emberi élethez és méltósághoz valamint a kínzás és más embertelen bánásmód tilalmához való kapcsolatát, további implicit utalásokat is találunk.¹⁷⁰

A genfi egyezmények és a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága közötti szoros összefüggés miatt,¹⁷¹ a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma is elemzésre szorul, hogy implicit módon tartalmazza-e a vízhez való jogot. Tekintettel a vízhez való jog élethez való joggal és a kínzás vagy más embertelen bánásmód tilalmával való szoros kapcsolatára, azt mondhatjuk, hogy számtalan a Római Statútum által tiltott magatartás megvalósítható a vízhez való jogtól való megfosztással.¹⁷²

c) Környezetvédelmi tárgyú nemzetközi szerződések

Univerzális környezetvédelmi egyezmények

Az ENSZ égisze alatt született környezetvédelmi tárgyú nemzetközi egyezmények¹⁷³ közül a *Víz és Egészség Jegyzőkönyv* érdemel elsőként figyelmet.¹⁷⁴ Míg az egyezmény maga nem említi a vizet mint az emberi élet előfeltételét, a jegyzőkönyv már

¹⁷⁰ I., II., III., és IV. genfi egyezmény 3. cikk a) és c) pontok; I jegyzőkönyv, 75. cikk 2. bekezdés a) ii) és b) pontok; II. jegyzőkönyv, 4. cikk 2. bekezdés a) pont

¹⁷¹ A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma mellett eljárása során alkalmazza azokat a nemzetközi szerződéseket, és a nemzetközi jog azon általános szabályait, amelyek a fegyveres konfliktusok jogára vonatkoznak, így a genfi egyezményeket is. Római Statútum, 21. cikk 2. bekezdés

¹⁷² Római Statútum, 6. cikk (c) pont; 7. cikk 1. bekezdés (f) és (k) pontok; 8. cikk 2. bekezdés (a) (ii) és (iii) pontok, (b) (ii), (iv), (xxi) és (xxv) pontok, (c) (i) és (ii) pontok

¹⁷³ Ld. az ENSZ szerződéstárának környezetvédelmi fejezetét http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=XXVII-5&chapter=27&lang=en [2011. június 5.]

¹⁷⁴ A határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelméről és használatáról szóló egyezményhez kapcsoló *Víz és Egészség jegyzőkönyv. Protocol on Water and Health to the 1992 Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes*, 17 June 1999, London, 2331 UNTS 5; hatályba lépett 2005-ben, kihirdető jogszabály: 213/2005. (X. 5.) Korm. rendelet a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelmére és használatára vonatkozó, Helsinkiben, 1992. március 17-én aláírt egyezményhez kapcsolódó *Víz és Egészség Jegyzőkönyv* kihirdetéséről, szerződő felek száma: 25 [2012. augusztus 15.] (*Víz és Egészség Jegyzőkönyv*)

preambulumában felhívja a figyelmet arra, hogy az emberi szükségletek biztosítása a fenntartható fejlődés alapfeltétele. A jegyzőkönyv a vízhez való jog emberi jogként való explicit deklarációja nélkül határoz meg részletesen állami feladatokat az emberek vízzel való ellátásával kapcsolatban. A jegyzőkönyv általános célkitűzése, hogy „...elősegítse az egyéni és kollektív emberi egészség és jólét védelmét a fenntartható fejlődés keretén belül, a vízgazdálkodás fejlesztése – ideértve a vízi ökoszisztémák (életközösségek) védelmét – és a vízzel összefüggő megbetegedések megelőzése, ellenőrzése és csökkentése útján.”¹⁷⁵ A szerződés főképp az általános célmeghatározásban szereplő feladatokra koncentrálnak, tehát állami köteleességeket fogalmaz meg a betegségek megelőzésére, a vízellátó rendszer fejlesztésére vonatkozóan. Azt, hogy az embereket ivóvízzel kell ellátni, célként említi: „[A] Jegyzőkönyv céljainak elérése érdekében a Részes Feleknek a következő célokat kell követni: a) Az ivóvízhez való hozzájutást mindenki számára.”¹⁷⁶ A célok megvalósítása – köztük a lakosság ivóvízzel való ellátása – nem azonnali kötelezettség az államok számára, a jegyzőkönyv elfogadása után két évvel nyilvánosságra kell hozniuk a célkitűzések megvalósítása érdekében tett intézkedéseket és meg kell határozniuk a végrehajtási határidőt.¹⁷⁷

A következő vizsgálandó nemzetközi szerződés a *nemzetközi folyók nem hajózási célú hasznosításának jogáról szóló egyezmény*.¹⁷⁸ Ez kimondja, hogy ha a különböző célokra történő nem hajózási célú hasznosítások között konfliktus merülne fel, azaz a rendelkezésre álló vízmennyiség fényében ezek között választani kell, akkor ezt a döntést az alapvető emberi szükségletek figyelembevételével kell meghozni.¹⁷⁹ Figyelemre méltó, hogy ez az egyezmény kodifikációs jellegű, tehát vannak ugyan tisztán szerződéses szabályai, rendelkezései többségükben mégis szokásjogi jellegűek, azaz az egyezmény hatályba lépésére vagy a szerződő felek számára való tekintet nélkül kötelezi a nemzetközi közösség minden tagját.¹⁸⁰

E nemzetközi szerződések közös jellemzője, hogy nem tartalmazzák explicit módon a vízhez való jogot, nem ismerik azt el emberi jogként. Szerteágazó állami

---

¹⁷⁵ Víz és Egészség Jegyzőkönyv, 1. cikk

¹⁷⁶ Ibid. 6. cikk 1. bekezdés a) pont

¹⁷⁷ Ibid. 6. cikk 3. bekezdés

¹⁷⁸ A nemzetközi folyók nem hajózási célú hasznosításának jogáról szóló egyezmény. Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, UN General Assembly, A/RES/51/229, 21 May 1997, New York, nincs hatályban, jelenleg a szerződő felek száma: 27 [2012. augusztus 15.] (1997-es New York-i egyezmény)

¹⁷⁹ Ibid. 10. cikk

¹⁸⁰ Bruhács János, *Nemzetközi jog II. Különös rész* (Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2010), 92.; ld. továbbá 1997-es New York-i egyezmény preambuluma 11. fordulatát

feladatokat állapítanak meg a vízszennyezés megelőzésével, kezelésével, a vízhasznosítással kapcsolatban, de az állami kötelességek végrehajtásának ellenőrzésére nem határoznak meg az állami felelősség általános szabályaitól különböző *lex specialis*-t. Az pedig végképp nem jellemző egyik elemzett szerződésre sem, hogy egyéneknek jogot adna arra, hogy államuk ellen nemzetközi szinten fellépjenek, ha az nem teljesíti a szerződésekből folyó kötelezettségeit és nem biztosítja a vízhez való jog élvezetét.

A fenti két nemzetközi szerződés kiemelése természetesen nem jelenti azt, hogy a víz mint természeti erőforrás védelme, annak fontossága nem szerepel más nemzetközi egyezményben. Számos ENSZ égisze alatt kötött univerzális nemzetközi szerződés tartalmazza a vízkészletek megőrzésének, kezelésének fontosságát,¹⁸¹ de az emberi szükségletekre utalás nélkül, ezért azok legfeljebb távolabbi kapcsolatban állhatnak a vízhez való emberi joggal, annak implicit kifejeződéseiként.

Környezetvédelmi tárgyú regionális szerződések

Az európai régióban a környezetvédelem régóta foglalkoztatja az államokat, különösen a vízminőség védelme.¹⁸² A vízhez való jog kapcsán feltétlenül megemlítendő a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről szóló egyezmény¹⁸³ (Duna-védelmi egyezmény), amely ugyan közvetve sem szabályozza az emberek vízzel való ellátásának kötelezettségét, de elveket állapít meg a vízgazdálkodásra vonatkozóan, amely magától értetődően befolyásolja azt.

Az Afrikai Unió jogelődjének, az Afrikai Egységszervezetnek égisze alatt már 1968-ban elfogadták a Természet és természeti erőforrások megőrzéséről szóló afrikai egyezményt.¹⁸⁴ Az egyezmény preambulumban kimondja, hogy – egyéb természeti erőforrások mellett – a víz alapvető fontosságú tőke az emberiség számára.¹⁸⁵ Az emberek érdeke már az alapvető elvek megfogalmazásában helyet kapott: „[A] szerződő felek kötelesek minden intézkedést megtenni, amely a talaj, a víz, a flóra és

---

¹⁸¹ Például a Biológiai Sokféleség egyezmény: Convention on Biological Diversity, 5 June 1992, Rio de Janeiro, 1760 UNTS 79, hatályba lépett 1993-ban, kihirdető jogszabály: 1995. évi LXXXI. törvény a Biológiai Sokféleség Egyezmény kihirdetéséről, szerződő felek száma: 193 [2012. augusztus 15.]

¹⁸² Bruhács János (2010), op. cit. 133.

¹⁸³ Danube River Protection Convention, 29 June 1994, Sofia, hatályba lépett 1998-ban, kihirdető jogszabály: 74/2000. (V. 31.) Korm. rendelet a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről szóló, 1994. június 29-én, Szófiában létrehozott Egyezmény kihirdetéséről, szerződő felek száma: 15 [2012. augusztus 15.]

¹⁸⁴ African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources, 15 September 1968, Algir, hatályba lépett 1969-ben, szerződő felek száma: 30, Átfogó módosítására került sor: African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources (Revised Version), 11 July 2003, Maputo, nincs hatályban, szerződő feleinek száma jelenleg: 8 [2012. augusztus 15.]

¹⁸⁵ Ibid. preamble phase 1.

*fauna megóvásához, használatához és fejlesztéséhez szükséges, tudományos elvek és az emberek érdekeinek figyelembevételével.*¹⁸⁶ Az egyezmény V. cikkét a szerződő felek a víznek szentelték, kimondva, hogy a „*szerződő feleknek [...] törekedniük kell arra, hogy a joghatóságuk alatt álló emberek számára biztosítsák az elégséges és folyamatos megfelelő vízzel való ellátást.*”¹⁸⁷ A fenti kötelezettség megfogalmazásán kívül a szerződés tartalmaz olyan területeket is, amelyekkel kapcsolatban intézkedéseket kell a szerződő feleknek elfogadniuk, ilyen például a vízellátási rendszer fejlesztése vagy a vízszennyezés.¹⁸⁸ Annak ellenére, hogy a szakirodalom az utóbbi pár évben kezdett csak foglalkozni a vízkészletek hiányával mint fegyveres konfliktusok esetleges okával, az afrikai egyezményben már 1968-ban megfogalmazták a szerződő felek a nemzetközi együttműködési kötelezettségét. E kötelezettség arra vonatkozik, hogy abban az esetben, ha valamely felszíni vagy felszín alatti vízforrást több szerződő fél használ, akkor konzultálniuk kell az ezzel kapcsolatos kérdésekben, és ha szükséges, államközi bizottságot kell felállítaniuk.¹⁸⁹

Az amerikai kontinens legtöbb államát tömörítő nemzetközi szervezet, az Amerikai Államok Szervezete keretében nem született eddig olyan regionális nemzetközi szerződés, amelynek tárgya a környezetvédelem.¹⁹⁰ A gazdasági fejlődés keretében foglalkoznak a tagállamok természeti erőforrásaik hasznosításával és az ezzel kapcsolatos nemzetközi együttműködéssel, de e szerződés érintőlegesen sem foglalkozik a vízhez való joggal.¹⁹¹

Az iszlám világ két nagy nemzetközi szervezete – az Arab Liga és az Iszlám Konferencia Szervezete – keretében szintén nem került sor olyan környezetvédelmi nemzetközi szerződés elfogadására, amely a vízhez való jogot explicit vagy implicit módon tartalmazná. Ázsiában pedig olyan általános hatáskörű nemzetközi szervezet sem létezik, amely ilyen együttműködést teremthetne.

Kétoldalú nemzetközi egyezmények

Nagyon szerteágazó és nagy terjedelmű elemzést igényelne a bilaterális szerződések elemzése. Legtöbbször a határvíz egyezmények tartalmaznak vízminőségre, vízellátásra

---

¹⁸⁶ Ibid. II. cikk

¹⁸⁷ Ibid. V. cikk 1. bekezdés

¹⁸⁸ Ibid. V. cikk 1. bekezdés (a)-(d) pontok

¹⁸⁹ Ibid. V. cikk 2. bekezdés

¹⁹⁰ Ld. az Amerikai Államok Szervezetének szerződéstárát http://www.oas.org/DIL/treaties_subject.htm [2011. június 6.]

¹⁹¹ Economic Agreement of Bogota, 5 February 1948, Bogota, nincs hatályban

vonatkozó rendelkezéseket. Magyarország is kötött ilyen határvíz-egyezményeket minden szomszédos állammal.¹⁹² Ezek az egyezmények azonban általában olyan távoli kapcsolatban állnak csak az emberi jogokkal ezen belül pedig a vízhez való joggal, hogy elemzésükre jelen dolgozatban nincs mód.¹⁹³

B. A nemzetközi jog általános szabályai

a) Nemzetközi szokásjog

„... a nemzetközi szokás mint a jog gyanánt elismert általános gyakorlat bizonyítéka”¹⁹⁴

A nemzetközi jog azokat a normákat tekinti a nemzetközi szokásjog részének, amelyeket az állami gyakorlat (*usus*) követ és amelyeket – másik feltételként – a nemzetközi közösség tagjai jogként fogadnak el (azaz kifejezik az *opinio juris sive necessitatis-t* /*opinio juris*/).¹⁹⁵

Ma számtalan nemzetközi jogász, emberi jogi aktivista – emberi jogok iránti lelkesedésében és elkötelezettségében – azt a nézetet támogatja, miszerint az emberi jogokra vonatkozó joganyag teljes egészében a nemzetközi szokásjog része. Azt állítják, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (EJENY) teljes tartalma a

---

¹⁹² Bruhács János (2010), op. cit. 88.

¹⁹³ Nincs mód továbbá olyan nemzetközi szerződésnek nem minősülő, de bizonyos államok tekintetében kötelező erejű dokumentumok elemzésére sem, mint az Európai Unió keretében elfogadott, vízhez való joghoz szorosan kapcsolódó jogforrások. Az Európai Bizottság több szempontból foglalkozik a vízzel mint természeti erőforrással. Maga a Bizottság az alábbi területekre osztja a vízzel kapcsolatos tevékenységét: vízgyűjtő-medencék menedzsmentje, tengeri környezet, áradás menedzsment, vízhiány és szárazság, ivóvíz, fürdőzésre használt vizek, vízszennyezés. Több olyan jogforrás van, amely technikai jellegű kérdésekkel foglalkozik, például a vízminőség jellemzőit határozza meg az uniós tagországokban. A vízellátórendszerek fő kérdéseiről az Európai Unió számos irányelvet hozott létre, amelyek ugyan nem közvetlenül alkalmazhatók a belső jogokban, de átültetésük minden tagállam számára adott határidőn belül kötelező, ezért ezek alapvetően befolyásolják a vízgazdálkodás alapkérdéseit, így a lakosság ivóvízzel való ellátását is az uniós tagországokban. E jogforrások egyike sem mondja ki, garantálja vagy akár csak említi a vízhez való jogot. Európai Bizottság, *Az Európai Unió tevékenysége a környezetvédelem területén*, http://ec.europa.eu/environment/youth/water/water_what_the_european_hu.html [2011. június 6.], ld. továbbá Pánovics Attila, *Az Aarhusi Egyezmény és alkalmazása az Európai Unió jogában*, PhD dolgozat (Pécs, 2010) <http://www.kothalo.hu/doksik/aarhus/panovics.pdf> [2011. június 6.]

¹⁹⁴ Statute of the International Court of Justice, op. cit. article 38 paragraph 1 point b)

¹⁹⁵ International Law Association (ILA), Committee on the Formation of Customary (General) International Law, *Report of the London conference, 2000* <http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/30> [2011. április 21.] point 10 Part I point 1.

nemzetközi szokásjoghoz tartozik.¹⁹⁶ Mások azt a nézetet vallják, hogy bár nem az egész EJENY része a nemzetközi szokásjognak, ám annak egy része, a legfontosabb rendelkezései igen, és az EJENY maga „az ENSZ Alapokmány emberi jogi vonatkozású rendelkezéseinek hiteles értelmezését adja”.¹⁹⁷ Megint mások úgy gondolják, bizonyos cikkei a nyilatkozatnak a nemzetközi szokásjog részei, de ezeket pontosan felsorolni nem lehet, a lista szerzőnként változik. Az EJENY jogi természetének meghatározása nem pusztán elméleti kérdés, komoly gyakorlati következményei is vannak. Ennek oka a nemzetközi jog általános szabályainak jogi természetében rejlik, amelyek *erga omnes* kötelezettségek, azaz a nemzetközi közösség minden tagját kötelezik. Egyszerűbben fogalmazva: arra való tekintet nélkül, hogy az adott állam szerződő fele-e emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződéseknek, vannak emberi jogi vonatkozású kötelezettségei az EJENY szokásjogi jellege miatt.

E dolgozat azt az álláspontot követi a fentiek közül, amely szerint az EJENY egyes rendelkezései szokásjogi természetűek, azaz egyes EJENY-ben megfogalmazott emberi jogok a nemzetközi szokásjog részei, amellet, hogy nemzetközi szerződések által is védettek.¹⁹⁸ Ezeknek a jogoknak a listája viszont komoly akadémiai viták tárgya. Nyilvánvalóan az egyének számára a legkedvezőbb az lenne, ha a lehető legtöbb emberi jog tartozna ide, hiszen akkor ezek védelme minden állam kötelezettsége lenne, arra való tekintet nélkül, hogy azok elismerték-e bizonyos szerződések kötelező hatályát vagy sem. Persze a nemzetközi szokásjog általános kötelező ereje alól is van kivétel: a *persistent objector* szabály alapján, ha egy állam következetesen tiltakozik egy szokásjogi szabály kialakulása ellen, akkor az nem fogja kötni.¹⁹⁹ Bár léteznek olyan javaslatok – különösen az emberi jogok területén –, amelyek a doktrína átalakítását és alkalmazhatóságának szűkítését javasolják,²⁰⁰ jelenleg a *persistent objector* státus megállapítása emberi jogi kötelezettségek esetében létező lehetőség emberi jogi szervek, bíróságok számára, amely az emberi jogok érvényesíthetőségét korlátozza.²⁰¹

---

¹⁹⁶ Simma, B. – Alston, P., *The sources of human rights law: custom, jus cogens and general principles*, Australian Yearbook of International Law (1988-1989) Vol. 12., 84.

¹⁹⁷ *Ibid.* 107.

¹⁹⁸ Shaw, Malcolm N., *op. cit.* 275.

¹⁹⁹ ILA, *op. cit.* Part II point C 15.

²⁰⁰ Lau, Holning, *Rethinking the Persistent Objector Doctrine in International Human Rights Law*, Chinese Journal of International Law (2005-2006) Vol. 6., 506-507.

²⁰¹ *Ld.* például *Domingues v. United States* (Inter-American Commission on Human Rights: Report No 62/02, Merits Case 12.285, 2002) <http://www.cidh.org/annualrep/2002eng/USA.12285.htm> [2011. február 14.], idézi: Lau, Holning, *op. cit.* 506-507.

A Nemzetközi Jogi Egyesület (ILA) szerint ahhoz, hogy valamely nemzetközi jogi norma a szokásjoghoz tartozzon, a szokásjog létrejöttéhez szükséges mindkét feltételnek fent kell állnia.²⁰² Ennek ellenére, ha az *usus* megléte egyértelműen bizonyítható, az *opinio iuris* elemzése mellőzhető a szokásjoghoz való tartozás megállapításához,²⁰³ az utóbbi vizsgálatára csak kétség esetében van feltétlenül szükség. Mind az *usus*, mind az *opinio iuris* létezésének bizonyítása meglehetősen nehéz feladat. Ezek részletes elemzése egyféleképpen kerülhető el, „a [Közgyűlési] határozatok, amelyeket egyhangúan vagy majdnem egyhangúan fogadnak el, és amelyekből egyértelműen kitűnik, hogy az azt megszavazók szándéka a nemzetközi jog egy új szabályának lefektetése, nagyon kivételesen létrehozhatnak pusztán elfogadásuknál fogva nemzetközi szokásjogi normát.”²⁰⁴ Azonban az ILA szerint abban az esetben, ha nem minden állam delegációja vett részt a szavazásban, akkor sérül az egyhangúság követelménye, és a határozatban szereplő norma vagy normák nem válhatnak azonnal a nemzetközi szokásjog részévé.²⁰⁵ Ennek ellenére a határozatok tekinthetők úgy, mint az *opinio iuris* bizonyítékai,²⁰⁶ esetleg inspirálhatják szokásjogi norma létrehozását,²⁰⁷ vagy jelentős lépést jelenthetnek a norma szokásjoggá válásának folyamatában.²⁰⁸

A vízhez való jog esetleges szokásjoghoz tartozása tekintetében több forrás is elemezhető lenne, nem kötelező erejű dokumentumok, nemzetközi szerződések, stb. A fentiekre való tekintettel mégis ehelyütt a legújabb vízhez való joggal foglalkozó Közgyűlési határozat és az elfogadásakor rögzített jegyzőkönyv kerül vizsgálat alá. Ennek oka, hogy az ENSZ Közgyűlése jelenleg a világ legnagyobb kormányközi szervezetének plenáris szerve, ahol a világ összes államának delegációja lehetőséget kap arra, hogy bizonyos kérdésekben álláspontját kifejtse. A vizsgálandó közgyűlési határozat 2010-ben született.²⁰⁹ Mivel a szavazásban 29 állam delegációja nem vett részt,²¹⁰ az ILA meghatározása szerint e határozat önmagában nem alkalmas nemzetközi szokásjogi norma létrehozására.

---

²⁰² ILA, op. cit. point 10, Part I. point 1.

²⁰³ Ibid. Part III point 16.

²⁰⁴ Ibid. Part IV point A. 32.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Ibid. point A. 29.

²⁰⁷ Ibid. point A. 30, Commentary

²⁰⁸ Ibid. point A. 31.

²⁰⁹ UN General Assembly, *The Human Right to Water and Sanitation*, A/RES/64/292, 3 August 2010.

²¹⁰ Ezek az államok: Albánia, Belize, Kamerun, Csád, Fiji, Gambia, Guinea, Guinea-Bissau, Kiribati, Malawi, Marshall-szigetek, Mauritánia, Mikronézia, Mozambik, Namíbia, Nauru, Palau, Papua Új-Guinea, Fülöp-szigetek, Ruanda, Saint Kitts és Nevis, Sao Tome és Principe, Sierra Leone, Suriname, Swáziföld, Tonga, Türkmenisztán, Uganda, Üzbegisztán.

A vízhez való jog tiszteletben tartásával kapcsolatban a szerteágazó állami gyakorlat elemzése, és az *opinio iuris* létezésének vagy nem létezésének bizonyítása is igen nehéz feladat, mivel ha a szokásjog kialakulásához szükséges valamelyik feltétel hiányzik, akkor a kérdéses norma szokásjoghoz való tartozása kizárható. A következőkben arra törekszem, hogy olyan bizonyítékokat találjak, amelyek azt mutatják, hogy valamelyik elemmel szemben támasztott követelmények egyike vagy másika nem teljesül, kizárva ezzel a vízhez való jog szokásjoghoz tartozását. Annak bizonyítása helyett tehát, hogy a vízhez való jog szokásjogi norma, azt törekszem kimutatni, hogy mi támasztja alá azt, hogy nem az.

A Közgyűlési határozatot a vízhez való jogról 122 igen szavazattal, 41 tartózkodással, ellenszavazat nélkül fogadták el.²¹¹ Már a tartózkodások igen nagy száma mutatja az egységes álláspont hiányát a vízhez való joggal kapcsolatban. Az ülés jegyzőkönyvéből kiderül, hogy míg az eredeti szándék az volt, hogy a határozatot konszenzussal fogadják el, mégis szavazásra kellett azt bocsátani.

Az államok gyakorlatával kapcsolatos egyik alapvető követelmény, hogy az – mind fizikai magatartásukat, mind szóbeli megnyilvánulásait tekintve²¹² – egységes legyen.²¹³ Az egységes alatt az értendő, hogy adott állam következetesen ugyanazt a magatartást tanúsítsa gyakorlata során, másrészt pedig hogy magatartása összecsengjen a többi állam magatartásával.²¹⁴ Az ülésről készült jegyzőkönyv alapján az mondható, hogy a szavazásban részt vett államok véleménye – nyilatkozataik alapján – nagyon különböző még abban a tekintetben is, hogy a vízhez való jogot elismerik-e és hogy ez az elismerés pontosan mit is jelent a nemzetközi jog nyelvére, pontosabban a nemzetközi kötelezettségek nyelvére lefordítva.

A gyakorlattal szemben támasztott másik követelmény, hogy reprezentatív legyen, amely egyrészt kvantitatív eszközökkel állapítható meg, másrészt pedig a különösen érdekelt államok meghatározásával.²¹⁵ A reprezentativitás a vízhez való jog elfogadása tekintetében már a kvantitatív jellegű követelményeknek sem felel meg,

---

²¹¹ UN General Assembly, summary record, 28 June 2010, New York, A/64/PV.108, point 9. A szavazás után Belize és a Fülöp-szigetek tájékoztatták a Titkárságot, hogy a határozat mellett kívántak szavazni, Albánia pedig tartózkodni akart a szavazáson.

²¹² ILA, op. cit Part II point A. 4.

²¹³ Az állami gyakorlattal szemben támasztott feltételek: egységes, általános és reprezentatív. Ld. ILA, op. cit. Part II points C. 12-14. További elemzést igényelne, hogy mely állami szervek milyen funkciók gyakorlása közben milyen magatartást tanúsítanak a vízhez való joggal kapcsolatban, és hogy ez a gyakorlat, amennyiben egységes, mennyi ideje létezik.

²¹⁴ Ibid. Part II point C. 13, commentary point (c).

²¹⁵ Ibid. Part II point C. 14, commentary point (e).

hiszen az ENSZ tagjainak kevesebb, mint kétharmada szavazott igennel. A különösen érdekelt államok meghatározása pontosan nem lehetséges. Véleményem szerint a következő államokat lehet a reprezentativitás vizsgálatánál figyelembe venni: az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjait, azok nemzetközi rendben játszott különleges szerepe és hatalma okán, a legfejlettebb vízellátással rendelkező országokat és azokat az országokat, ahol a legalacsonyabb szintű a lakosság vízellátása. A Biztonsági Tanács állandó tagjai közül Franciaország, Kína és Oroszország szavazott a határozat mellett, a másik két állam tartózkodott. A legfejlettebb vízellátással rendelkező államok közé sorolhatjuk például a következő államokat: Ausztrália, Ausztria, Barbados, Belorusszia, Belgium, Bulgária, Kanada, Ciprus, Cseh Köztársaság, Koreai Népköztársaság, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Magyarország, Izland, Írország, Izrael, Olaszország, Japán, Libanon, Luxemburg, Málta, Monaco, Hollandia, Új-Zéland, Norvégia, Lengyelország, Katar, Szingapúr, Szlovákia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, Svájc, Macedónia, Tonga, Egyesült Arab Emírátságok, Egyesült Királyság, Uruguay.²¹⁶ A felsoroltak közül húsz állam tartózkodott a szavazás során. A legrosszabb vízellátással rendelkező államok közé sorolható például Afganisztán, Angola, Csád, Egyenlítői Guinea, Etiópia, Madagaszkár, Mauritánia, Mozambik, Niger, Pápua-Új-Guinea, Sierra Leone, Szomália.²¹⁷ A felsorolt országok közül egy tartózkodott a szavazás során, öt pedig nem is vett azon részt. Az elemzés alapján látható, hogy a gyakorlat reprezentativitásának követelménye sem teljesül a határozat szavazásának eredményei alapján.

Bár a gyakorlat elemzéséből a szokásjogi jelleg tagadása következik, a teljesség kedvéért érdemes a jogi meggyőződés követelményét is röviden vizsgálni. Az *opinio iuris* elemzésénél az ILA jelentése szerint az egyik legfontosabb szempont, amit figyelembe kell venni, az maga a határozat szövege,²¹⁸ amelynek megfogalmazásából kiolvasható, hogy az államok szándékoztak-e új szokásjogi normát létrehozni vagy sem. A határozat tervezetének előkészítését a bolíviai kormány vállalta nagyrészt magára, mely szerint a határozat legfontosabb rendelkezése, annak „szíve” az 1. pont. A határozat megvitatásakor a plenáris ülésen szóban módosító javaslatot terjesztett elő a delegáció, miszerint az eredetileg e pontban szereplő „deklarál” szót „elismer” szóra

---

²¹⁶ WHO, *Global Health Observatory Data Repository, Population using improved drinking-water sources* <http://apps.who.int/ghodata/?vid=600> [2011. június 18.] A felsorolásban szereplő államok lakosságának 100%-a fér hozzá fejlett vízellátáshoz 2008-as adatok szerint.

²¹⁷ Ibid. A felsorolásban szereplő államok lakosságának kevesebb, mint 50%-a fér hozzá fejlett vízellátáshoz 2008-as adatok szerint.

²¹⁸ ILA, op. cit. Part IV point A. 29, Commentary, point (c).

cseréljék.²¹⁹ Ez a módosító javaslat nem nyerte el minden állam tetszését. Többen kijelentették, hogy a határozat elfogadása nem jelenti a vízhez való jog önálló emberi jogként való elismerését, mert az vagy nem lehetséges, vagy nem indokolt Közgyűlési határozat útján (Ausztrália), vagy nincs hozzá elegendő nemzetközi jogi alap (Egyesült Királyság, Egyesült Államok). Több állam fogalmazott meg olyan álláspontot, amely szerint a határozat elfogadását vonatkozásukban ne tekintsék kötelezettségvállalásnak, például Chile, Kolumbia, Peru, Belgium, stb.

A fenti érvekből következik, hogy a vízhez való jog lehetséges szokásjogi természetét vizsgálva – az elismerés felé mutató legújabb lépések ellenére – ugyanarra a következtetésre jutottunk, mint Amy HARDBERGER hat évvel ezelőtt, miszerint „ha ez a jog egyszer egy univerzális nemzetközi szerződésben vagy az államok jelentős számának gyakorlataként rögzül, végül eléri majd a szokásjogi norma rangját, amit megérdemel”,²²⁰ de fejlődése ma még nem tart itt.²²¹

b) A nemzetközi jog általános jogelvei

„... a civilizált nemzetek által elismert általános jogelvek”²²²

A nemzetközi jog többi általános szabályához hasonlóan az általános jogelvekkel kapcsolatban is számtalan vita van a nemzetközi jog tudományának képviselői között. Ezek a viták vonatkoznak többek között az általános jogelvek autonómiájára, a *ius cogens* normákhoz és nemzetközi szerződésekhez való viszonyára. E bizonytalanságok ellenére az általános jogelvekre számtalan nemzetközi szerződés²²³ és a joggyakorlat²²⁴ is hivatkozik.

Az emberi jogi normák vonatkozásában létezik egy sokat idézett elmélet, amely szerint a nemzetközi jog e forrásain keresztül formálódnak a *ius cogens* karakterű emberi jogi normák, de ez az elmélet semmit nem mond arról, hogy mely normák

---

²¹⁹ „declare” helyett „recognize”

²²⁰ Hardberger, Amy, op. cit. 362.

²²¹ Természetesen a szakirodalomban találunk ettől eltérő véleményt is. Bár ebben a tanulmányban a szerző kialakult szokásjogi szabálynak tartja a vízhez való jogot, de azt maga is elismeri, hogy normatív tartalmának kidolgozása, a belőle folyó kötelezettségek meghatározása még várat magára. Bulto, Takele Soboka, op. cit. 307.

²²² Statute of the International Court of Justice, op. cit. article 38 paragraph 1 point c).

²²³ Ld. például EJEE, 7. cikk 2. bekezdés; PPJNE, 15. cikk

²²⁴ Ld. például ICJ, *Barcelona Traction case* (Belgium v. Spain, 1970) I.C.J. Reports 1970, p. 3.; *Island of Palmas case* (Reports of International Arbitral Awards, Vol. II. 1928), 866.

tartoznak ide,²²⁵ ezek kimerítő felsorolása meghaladná az emberi teljesítőképességet.²²⁶ Abban többé-kevésbé egyetértés van, hogy a jóhiszeműség követelménye, vagy a *pacta sunt servanda* elve²²⁷ az általános jogelvek közé tartoznak, de kérdéses, hogy emberi jogi vonatkozású általános jogelvek vannak-e. Az általános véleménnyel ellentétben vannak jogtudósok, akik azt állítják, hogy „az összes nemzet által elismert általános jogelvek a nemzetközi jog fontos forrásai, amelyeket lehetséges azonosítani és definiálni”.²²⁸ Linda J. MAKI véleménye szerint az ilyen általános jogelvek a belső jogból származnak és eljárási jellegűek, mint például az önkényes letartóztatástól és őrizetben tartástól való védelemhez való jog.²²⁹ Mások még tovább mennek, és teljes listát állítanak össze, ahova tartozónak tekintik a vallásszabadságot, a véleménynyilvánítás szabadságát, a gyülekezés és egyesülés szabadságát, a diszkrimináció tilalmát, a tulajdon sérthetlenségéhez való jogot, stb.²³⁰ Az utóbbiak emberi jogi normák és távolról sem eljárási jellegűek, így akár a vízhez való jog is tartozhatna ide. Ez utóbbi elmélet pedig azt is mutatja, hogy nem kizárt valamely emberi jognak szokásjogi és ezzel egy időben általános jogelvi minőséget is tulajdonítani. A vízhez való jog általános jogelvi jellegének tagadásában a formális érv az lehet, hogy egyetlen felsorolás, még a legbővebb listák sem tartalmazzák.

c) *Ius cogens* normák

„... az általános nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabálya olyan normát jelent, amelyet az államok nemzetközi közössége mint egész, olyanként fogadott el és ismert el, mint amelytől nem lehet eltérni és amelyet csak a nemzetközi jognak az ugyanilyen jellegű későbbi szabályával lehet megváltoztatni”²³¹

²²⁵ Simma, B. – Alston, P., op. cit. 107.

²²⁶ Herczegh Géza, *General principles of Law and the International Legal Order* (Akadémiai Kiadó, Budapest 1969), 46.

²²⁷ Ld. Például ICJ, Nuclear Tests case (Australia v. France), Judgement, I.C.J. Reports 1974, p. 253., point 46.

²²⁸ Maki, J. Linda, *General Principles of Human Rights Law Recognized by All Nations: Freedom from Arbitrary Arrest and Detention*, California Western International Law Journal (1980) Vol. 10. Issue 2., 303.

²²⁹ Ibid. 303.

²³⁰ Hevener, N. K. – Mosher, S. A., *General Principles of Law and the UN Covenant on Civil and Political Rights*, International and Comparative Law Quarterly (1978) Vol. 27. Issue 3., 612.

²³¹ Vienna Convention on the Law of Treaties, 23 May 1969, Vienna, hatályba lépett 1980-ban, 1155 UNTS 344, kihirdető jogszabály: 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről, szerződő felek száma: 111 [2012. augusztus 15.] (Bécsi egyezmény a szerződések jogáról) A Nemzetközi Bíróság Statútuma a *ius cogens*

Ha felmerül a kérdés, hogy vannak-e *ius cogens* rangú emberi jogi normák, a válasz mindig egyértelmű: nyilvánvalóan vannak.²³² „A feltétlen alkalmazást igénylő normák és emberi jogok között nagyon szoros kapcsolat van. A joggyakorlatban a legtöbbször, amikor a *ius cogens* koncepcióra hivatkoztak, az az emberi jogokkal kapcsolatban történt.”²³³ Azonban a *ius cogens* normák listájával kapcsolatos kérdésekre nem ilyen egyértelmű a nemzetközi jog tudományának válasza.

Az első probléma, hogy a *ius cogens* normák meghatározása, fogalma „tisztán formális jellegű és nem ad eligazítást annak igazi tartalmát illetően”,²³⁴ csak annyi bizonyos, hogy ezek a normák az egész nemzetközi közösségre kötelezőek kivétel nélkül.²³⁵ A bécsi egyezmény a szerződések jogáról megelégszik egy ilyen formális jellegű meghatározással és a *ius cogens* normák létezése egy-két nemzetközi jogi következményének meghatározásával,²³⁶ így jelenleg nincsen a tartalmi elemeket felsoroló definíció.

A *ius cogens* rangú normák vonatkozásában további – főként elméleti jellegű – vita a kialakulásukkal kapcsolatban van. Néhányan azon a véleményen vannak, hogy a *ius cogens* szabályok a szokásjogból származnak, ezért a szokásjogon belül alkotnak egy külön csoportot, tehát valójában szokásjogi normák különleges jogi kötőerővel.²³⁷ Mások szerint a fenti koncepció hibás, hiszen a *ius cogens* normák a nemzetközi jog általános elveiből származnak, így nem a szokásjog részeként kell őket kezelni, hanem a nemzetközi jog általános szabályai gyűjtőfogalmon belül önálló csoportként a szokásjog és az általános jogelvek mellett.²³⁸

A legnagyobb gyakorlati jelentőséggel nyilvánvalóan az a kérdés bír, hogy mely nemzetközi jogi normák azok, amelyek e csoportba tartoznak, melyek bírnak *ius cogens* karakterrel, azaz kötelezőek a nemzetközi közösség minden tagjára. A szerződések jogának kidolgozását célzó nemzetközi konferencián az államok többsége támogatta,

---

normákat nem tartalmazza mint olyan forrásokat, amelyeket a Bíróságnak fel kell használnia az előtte folyó vitában, mert ez a koncepció a Statútum megfogalmazását követően került kialakításra.

²³² Bianchi, Andrea, *Human Rights and the Magic of Jus Cogens*, European Journal of International Law (2008) Vol. 19. no. 3., 491-493.

²³³ Ibid. 491.

²³⁴ *United Nations Conference on the Law of the Treaties, Official Records of First Session*, Vienna, 26 March – 24 May 1968, (Forty-second meeting – 29 April 1968) http://untreaty.un.org/cod/diplomaticconferences/lawoftreaties-1969/vol/english/1st_sess.pdf [2011. február 19.] point 62.

²³⁵ A *ius cogens* normák egyéb jellemzőiről ld. bővebben: Parker, K. – Neylon, L. B., *Jus cogens: Compelling the Law of Human Rights*, Hasting International and Comparative Law Review (1988-1989) Vol 12., 414-416.

²³⁶ Bécsi egyezmény a szerződések jogáról, 53., 64., 71. cikkek

²³⁷ Parker, K. – Neylon, L. B., op. cit. 414., 417.

²³⁸ Bianchi, A., op. cit. 493.; Simma, B. – Alston, P., op. cit. 84.

hogy a brit delegáció javaslatával ellentétben²³⁹ ne fogadjanak el egy olyan listát, amely vagy kimerítő jelleggel, vagy legalább példálózva felsorolja a *ius cogens* rangú normákat. A javaslat szerint a lista tartalmazta volna az alapvető emberi jogokat.²⁴⁰ Ilyen kvázi-autentikus lista hiányában – figyelemmel arra, hogy kötelező erejű nemzetközi szerződés sem tartalmaz ilyen felsorolást – a nemzetközi jog tudományának képviselői eltérő álláspontokat alakítottak ki. A kínzás, a genocídium és a rabszolgaság tilalmának, az élethez való jognak és a humanitárius jog alapvető normáinak *ius cogens* karakteréhez nem férhet kétség.²⁴¹ Vannak jogtudósok, akik szerint ez a lista jóval hosszabb,²⁴² és olyan extrém vélemények is léteznek, amelyek azt állítják, hogy az emberi jogokra vonatkozó teljes nemzetközi joganyag a *ius cogens* része.²⁴³

A dolgozat szempontjából nyilvánvalóan a legfontosabb kérdés az, hogy a vízhez való jog elérte-e a *ius cogens* rangot. Meggyőződésem szerint a vízhez való jog mint önálló jog nem rendelkezik *ius cogens* karakterrel. Formális érv emellett az állítás mellett, hogy a vízhez való jog egyetlen *ius cogens* normákat (is) tartalmazó listában sem található meg.²⁴⁴ További érv lehet, hogy a vízhez való jog mint önálló emberi jog általános elismerése kötelező erejű dokumentumban, nemzetközi szerződésben még nem történt meg, annak ellenére, hogy számos nyilatkozat, nem kötelező erejű dokumentum született már. Korábban cáfoltam a vízhez való jog szokásjogi jellegét is,

---

²³⁹ United Nations Conference on the Law of the Treaties, op. cit. 53rd session – 6 May 1968, sub-amendment A/CONF.39/C.1/L.312 to the amendment by the United States A/CONF.39/C.1/L.302), points 55-57.

²⁴⁰ “With regard to article 50, he wondered whether it might not be possible, even without enumerating the norms constituting jus cogens, to derive a principle of interpretation which would give that concept a more concrete value. [...] Why not interpret article 50 as referring essentially to human rights...” United Nations Conference on the Law of the Treaties, op. cit. 45th session – 30 April 1968, Dupuy, P.M. (Szentszék) javaslata, point 75.

²⁴¹ Shaw, Malcolm N., op. cit. 9; ld. továbbá International Law Commission (ILC), *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, 2001 http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf [2011. február 19.] Commentary to article 40 points (3)-(5). (Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries)

²⁴² Whiteman, M. M., *Jus cogens in international law, with a projected list*, Georgia Journal of International and Comparative Law (1977) Vol. 7. Issue 2., 625-626.; ld. továbbá a leggyakrabban idézett nemzeti dokumentumot: Restatement of Foreign Relations Law of the United States § 702 (1987), idézi: Parker, K. – Neylon, L. B., op. cit. 430.

²⁴³ Parker, K. – Neylon, L. B., op. cit. 442.

²⁴⁴ A mai szakirodalom bizonyos dokumentumokat referenciának tekint a *ius cogens* szabályok meghatározásához azzal, hogy ezek a dokumentumok nem rendelkeznek jogi kötőerővel, így nem is minősülnek a *ius cogens* normák listája autentikus meghatározásának, ráadásul e listák vegyesen tartalmaznak olyan normákat, amelyek *ius cogens* ranggal rendelkeznek és olyanokat, amelyek nem. Ilyen például a Helsinki Záróokmány, amely az emberi jogok tiszteletben tartását mondja ki VII. Alapelvéként, vagy az Államok közötti baráti kapcsolatok elveiről szóló nyilatkozat. Conference on Security and Co-operation in Europe, *Final Act*, Helsinki, 1 August 1975; UN General Assembly, 2625 (XXV.) *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, 24 October 1970.

tehát ha elfogadjuk, hogy a *ius cogens* szabályok különös kötőerejű szokásjogi normák,²⁴⁵ akkor is arra a következtetésre jutunk, hogy a vízhez való jog nem kógens szabály. Ugyanez a helyzet abban az esetben, ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a *ius cogens* szabályok az általános jogelvekből jönnek létre. E kérdés megválaszolása tehát látszólag egyszerű: a vízhez való jog nem rendelkezik *ius cogens* karakterrel. Kissé bonyolítja ennek a problémának az elemzését, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy az élethez való jogot egyértelműen a *ius cogens* normák közé sorolják, mely emberi jog nagyon szoros kapcsolatban áll a vízhez való joggal. Önmagában ez azonban nem változtatja meg a korábbi képletet, hiszen az élethez való jog anyajog, tehát további emberi jogok forrása, és mint ilyen nem a vízhez való jog az egyetlen emberi jog, amellyel szoros kapcsolatban áll. Ha tehát pusztán erre a szoros kapcsolatra alapozva azt állítanánk, hogy a vízhez való jog *ius cogens* karakterrel rendelkezik, az jelentősen kibővítené az e karakterrel rendelkező emberi jogi normák listáját. E feltételezés elvezetne a jogtudósok többsége által elvetett nézethez, miszerint minden emberi jogi norma kógens jelleggel bír.

C. Kötőerő nélküli nemzetközi dokumentumok

A legnehezebb feladat kétségkívül a vízhez való joggal foglalkozó nem kötelező erejű dokumentumok összegyűjtése, rendszerezése és elemzése. Ennek fő oka, hogy rendkívül nagyszámú olyan nyilatkozat, program született az ENSZ égisze alatt, amely célul tűzi ki, hogy a Föld lakosságának egyre nagyobb része jusson megfelelő mennyiségű és minőségű vízhez, hogy személyes szükségleteit fedezni tudja.²⁴⁶ Az ENSZ rendszerében született nem kötelező erejű dokumentumokon kívül meg kell említeni, hogy regionális szervezetek, például az Európa Tanács égisze alatt is több vízgazdálkodással kapcsolatos dokumentum született.²⁴⁷

A nem kötelező erejű dokumentumok rendkívül sokfélék, vannak olyanok közöttük, amelyek kifejezetten a vízhez való joggal foglalkoznak,²⁴⁸ vagy amelyek több

---

²⁴⁵ Parker, K. – Neylon, L. B., op. cit. 414 és 417.

²⁴⁶ UN, Water for Life Decade, op. cit.; ld továbbá 15. sz. kommentár, op. cit. 3. pont

²⁴⁷ Például Council of Europe, Parliamentary Assembly, *Recommendation 1731 (2006)1 Europe's contribution to improving water management*, 24 January 2006.

²⁴⁸ Ld. például UN General Assembly, *The Human Right to Water and Sanitation* (2010), op. cit.

emberi joggal foglalkoznak,²⁴⁹ amelyek között szerepel akár a vízhez való jog, akár valamelyik azzal szoros kapcsolatban álló jog, végül pedig vannak olyanok is, amelyek globális problémák emberi jogi vonatkozásaival foglalkoznak, így említik a vízhez való jog biztosítását is, mint az általuk felvázolt program egyik célját.²⁵⁰

Több lehetőség kínálkozik arra, hogy a különböző nem kötelező erejű dokumentumok között válogassunk, például az azt megalkotó szerv, tartalom, elfogadásának időpontja alapján lehet különböztetni a fontos, tehát elemzendő és a kevésbé fontos dokumentumok között, és ez utóbbiak vizsgálatát mellőzni. Jelen dolgozat segítségül hív egy a vízhez való joggal foglalkozó NGO-k által összeállított gyűjteményt, amely tartalmazza a legjelentősebb lépéseket, eredményeket, amelyeket a nemzetközi közösség eddig e jog biztosítása terén elért.²⁵¹ A továbbiakban az e gyűjteményben szereplő nem kötelező erejű dokumentumokat kezelem a felsorolás gerinceként és azokat kiegészítem néhány más, az ENSZ szervek gyakorlata alapján alapvető fontosságúnak bizonyult dokumentummal. Mivel e dokumentumok releváns megállapításait a korábbiakban egyes témák kapcsán már említettem, ehelyütt csak rövid leírásra szorítokozom.

15. sz. általános kommentár a vízhez való jogról, CESC, 2002

Az egyik legfontosabb ENSZ-rendszerén belül működő szerv által összeállított tudományos értékű dokumentumot nemcsak említettem a korábbiakban, hanem – tekintettel arra, hogy a vízhez való jog jelenleg általánosan elfogadott fogalma és tartalma ebből származik – részletesen elemeztem a dolgozatban. A kommentár a vízhez való jog fogalmát, normatív tartalmát és a belőle folyó állami kötelezettségeket határozza meg.²⁵²

---

²⁴⁹ Ld. például World Conference on Human Rights, *Vienna Declaration and Programme of Action*, A/CONF.157/23, 12 July 1993.

²⁵⁰ Ld. például UN General Assembly, *Keeping the promise: united to achieve the Millennium Development Goals*, A/RES/65/1, 19 October 2000.

²⁵¹ The Rights to Water and Sanitation, *Progress so far: The rights to water and sanitation in international law* <http://www.righttowater.info/progress-so-far/timeline/> [2012. április 15.]

²⁵² A kommentár jogi természetével kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a szakirodalom egy része annak ellenére kezeli normatív tartalmúnak, hogy az általános kommentároknak nincs jogi kötőereje, például egy tanulmány az „authoritative” kifejezést használja. Bulto, Takele Soboka, op. cit. 291. A Nemzetközi Jogi Egyesület (ILA) is megvizsgálta azt a nézőpontot, amely szerint az általános kommentárok az egyes szerződések autentikus értelmezését adják. ILA, Berlin Conference, Report – *International Human Rights Law and Practice*, 2004. point 18. Erre a felvetésre az ILA nemleges választ fogalmazott meg, azaz arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szerződésen alapuló szervek megállapításai nem jelentik önmagukban a szerződések kötelező erejű értelmezését. ILA, Report – *International Human Rights Law and Practice*, point 15. Az általános kommentárokkal kapcsolatban azonban az államok kifejezik véleményüket. Az ILA szerint ez a véleménykifejtés (kiegészülve a belső

Jelentés a vízhez és megfelelő higiéniához való jog realizálásáról, Emberi Jogok bizottsága, Emberi jogok védelmével foglalkozó albizottság, 2005²⁵³

A jelentést a különleges előadó az albizottság kérésére készítette el azzal a céllal, hogy segítséget nyújtson a vízhez való jog biztosításában a kormányoknak, civil szervezeteknek.²⁵⁴ A dokumentum teljes mértékben összhangban áll a 15. sz. kommentár pontjaival.

Az Emberi jogi főbiztos jelentése, 2007²⁵⁵

Az Emberi Jogi Tanács határozata nyomán az emberi jogi főbiztos egy összefoglaló jelentés elkészítésére kapott felhatalmazást.²⁵⁶ A jelentés nagyban támaszkodott a korábbi nem kötelező erejű dokumentumokra. A jelentés alapvető fogalmi kérdések tisztázását követően a legnagyobb figyelmet a vízhez való jog biztosításának kötelezettségéből származó állami feladatokra fordítja, konkrét ajánlásokat meghatározva.

A vízhez és megfelelő higiéniához való joggal foglalkozó különleges megbízott jelentései, Emberi Jogi Tanács, 2008²⁵⁷

2008-ban az Emberi Jogi Tanács kinevezte három évre Catarina DE ALBUQUERQUE-t a különleges megbízotti feladatok ellátására, aki felhatalmazásában sokrétű feladatkört kapott.²⁵⁸ Feladatainak ellátása során több jelentést készített az Emberi Jogi Tanács számára, amelyekkel a vízhez való jog tartalmának meghatározásához jelentős

---

jogban való alkalmazással nemzeti bíróságokon) adhatja a szerződés autentikus értelmezését. ILA, Report – *International Human Rights Law and Practice*, points 23-24. Azt azonban, hogy adott kommentár adott szerződés autentikus értelmezését adja-e, minden egyes általános kommentár esetében külön kell vizsgálni. ILA, Report – *International Human Rights Law and Practice*, point 27. Bár a vízhez való jogról szóló általános kommentárt széles körben használja a szakirodalom, jogi természetével kapcsolatban komoly viták bontakoztak ki. Akad olyan szerző, aki kritikát fogalmaz meg, mert nézete szerint a CESCR túllépett a hatáskörén, amikor új emberi jogot „talált fel”. Tully, Stephen, *A Human Right to Access Water? A Critique of General Comment No. 15.*, *Netherlands Quarterly of Human Rights* (2005) Vol. 23.; Mások úgy vélik, hogy a vízhez való jog létezéséhez a CESCR nem tett hozzá, azt pusztán „kivéste” a nemzetközi jog forrásaiból, a létezőt egyszerűen „felfedezte”. Takele Soboka, op. cit. 292.

²⁵³ Commission on Human Rights, Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, *Realization of the right to drinking water and sanitation*, Report of the Special Rapporteur, El Hadji Guissé, E/CN.4/Sub.2/2005/25, 11 July 2005.

²⁵⁴ Ibid. point 2.

²⁵⁵ *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments*, op. cit.

²⁵⁶ HRC, decision 2/104. *Human rights and access to water*, 27 November 2006.

²⁵⁷ HRC, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation*, resolution 7/22, 28 March 2008.

²⁵⁸ Ibid. point 2.

mértékben hozzájárult.²⁵⁹ A megbízott mandátumát 2011-ben a Tanács meghosszabbította.²⁶⁰

Határozat a vízhez és higiéniahoz való jogról, ENSZ Közgyűlés, 2010²⁶¹

A Közgyűlés rövid határozatában kifejezetten elismerte a biztonságos és tiszta vízhez és higiéniahoz való jogot, amely az élethez való jog biztosításához elengedhetetlen. E határozatot megelőzően a Közgyűlés számos lépést tett a vízhez való jog biztosítása érdekében e jog kifejezett elismerését ugyan mellőzve.²⁶²

Millenniumi Fejlesztési Célok, ENSZ Közgyűlés, 2010²⁶³

A Millenniumi Fejlesztési Célokat meghatározó közgyűlési határozat többször említi a vízhez való jog biztosításának célját. A vízhez való jog valamilyen vonatkozásban a meghatározott célok többségében előfordul (1., 3., 4., 7. és 8. Millenniumi Fejlesztési Cél), mégis a vízhez és megfelelő higiéniahoz való joggal foglalkozó független szakértő szerint – bár az a fenti céloktól elválaszthatatlan –, mégis a 7-es cél megvalósításához járul hozzá leginkább a vízhez való jog elismerése és biztosítása.²⁶⁴ E dokumentum fontosságát széleskörű támogatottsága adja és az a tény, hogy a gyakorlatban az államok a vízhez való jog biztosításában elért eredményeiket vagy ezzel kapcsolatos célkitűzéseiket a megfelelő Millenniumi Fejlesztési Célokra való utalással határozzák meg, és a fejlesztéseikkel kapcsolatban a határozatot követve a 2015-ös évet fordulópontként kezelik.

WHO irányelvek a vízminőségről²⁶⁵

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) eddig négy dokumentumot dolgozott ki az ivóvízzel szemben támasztott minőségi követelményekről. Függelékeiben a

---

²⁵⁹ Jelentéseinek teljes jegyzékét és szövegét ld. az OHCHR honlapján <http://www.ohchr.org/EN/Issues/WaterAndSanitation/SRWater/Pages/AnnualReports.aspx> [2012. április 15.] Országlátogatásainak és jelentéseinek a téma szempontjából releváns megjegyzéseit ld. a II. fejezetben és a III. sz. mellékletben.

²⁶⁰ HRC, *The Human Right to safe drinking water and sanitation*, A/HRC/RES/16/2, 8 April 2011, point 4.

²⁶¹ UN General Assembly, *The Human Right to Water and Sanitation* (2010), op. cit.

²⁶² UN General Assembly, *International Year of Freshwater*, op. cit.; UN General Assembly, *International Decade for Action, "Water for Life"*, op. cit.

²⁶³ UN General Assembly, *Keeping the promise: united to achieve the Millennium Development Goals*, op. cit.

²⁶⁴ HRC, *Report submitted by the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque*, A/65/254, 6 August 2010., points 2., 6., 61.

²⁶⁵ WHO, *Guidelines for Drinking-Water Quality*, op. cit.

dokumentum pontosan meghatározza azokat a határértékeket egyes szennyező anyagok vonatkozásban, amelyek átlépése esetén az ivóvíz nem minősül megfelelő mennyiségűnek. Az előszóban a dokumentum kimondja, hogy a benne foglaltak a teljes „ENSZ-rendszer álláspontját tartalmazzák az ivóvíz-minőséggel és egészséggel kapcsolatban.”²⁶⁶ A WHO által kidolgozott irányelvek azonban az államok számára nem minősülhetnek kötelező erejűnek, hiszen egyrészt a szervezetnek nincs hatásköre kötelező erejű határozatokat hozni e témakörben,²⁶⁷ másrészt maga a szervezet is kijelenti, hogy az irányelvek célja „ajánlások kidolgozása a kormányok számára”,²⁶⁸ amelyek a nemzeti és regionális stratégiák kidolgozását segítik.²⁶⁹

35. sz. Tájékoztató (Factsheet) a vízhez való jogról, OHCHR, 2011

Ez a dokumentum a 15. sz. kommentár megállapításait összegzi, emellett nemzeti és nemzetközi gyakorlati példákkal egészíti ki, figyelemmel a kommentár elfogadása óta eltelt viszonylag hosszú időre is.

Az ENSZ szerveken kívül NGO-k is számtalan tájékoztatót fogalmaztak meg, amelyeket nemzeti jogi információkkal és esetjogi elemzésekkel egészítettek ki.²⁷⁰

---

²⁶⁶ Ibid. xvii.

²⁶⁷ International Health Conference, *Constitution of the World Health Organization*, New York, 22 July 1946, article 2. point (k).

²⁶⁸ WHO, *Guidelines for Drinking-Water Quality*, op. cit. 1.

²⁶⁹ Ibid. 2.

²⁷⁰ Ennek a tevékenységnek egyik legújabb példája a 2012-ben, a víz világnapján (március 22.) elfogadott nyilatkozat. Waterlex, *International Water Law Obligations Derived from International Human Rights Commitments* <http://www.waterlex.org/waterlex/en/resources/news/212-waterlawdeclaration> [2012. április 15.]

4. A vízhez való jog helye az emberi jogok rendszerében

A. Hovatartozás

„Mielőtt kísérletet teszünk arra, hogy kimondjuk, valakinek joga van valamire („rights to”), meg kell vizsgálnunk, létezik-e az ahhoz szükséges joganyag...”²⁷¹ Létezik-e a vízhez való jog mint önálló emberi jog? A vízhez való joggal kapcsolatban nem vagyunk olyan szerencsések, hogy elegendő legyen egy-két nemzetközi szerződésre utalni tartalmának ismertetéséhez, hiszen emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződések nem ismerik el a vízhez és személyes higiéniahoz való hozzáférés jogát *per se*.²⁷² Ez természetesen nem jelenti azt, hogy egyetlen nemzetközi szerződésben sem kerül e jog említésre akár explicit, akár implicit módon. Bár implicit, tehát más emberi jogok elemeként, előfeltételeként való említése a gyakoribb, a nemzetközi közösség egyre növekvő számban ismer el olyan nemzetközi kötelezettségeket, amelyek e jog biztosításából származnak.

A CESCR a vízhez való jogról szóló kommentár megalkotásánál a megfelelő életszínvonalhoz való jogból indult ki, megfogalmazva azt, hogy a GSZKJNE 11. cikkének 1. bekezdésében található, megfelelő életszínvonalhoz való jog elemeinek felsorolása nem kimerítő jellegű, és arra való tekintettel, hogy a víz a túlélés egyik alapvető feltétele, a vízhez való jog nyilvánvalóan olyan alapvető garancia, amely biztosítja a megfelelő életkörülményekhez való jog megvalósulását.²⁷³ Ezzel a CESCR anyajoggá minősítette a megfelelő életszínvonalhoz való jogot, amelyből új emberi jogok származnak.²⁷⁴ A vízhez való jog létezésének és a belőle származó nemzetközi kötelezettségeknek ilyen jellegű elismerése fontos lépés volt a jog történetében, de a törekvés megmaradt: a vízhez való jog *önálló* jogként való *kifejezett* elismerése, hiszen a vízhez való jogból folyó kötelezettségek és ezek érvényesíthetősége is nagyrészt attól függ, hogy valamely másik emberi jog implicit részének vagy önálló jognak tekintik, és

---

²⁷¹ Kardos Gábor, *Az egészséghez való jog a nemzetközi jogban*, Acta Humana (1996) No. 22-23., 75.

²⁷² *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments*, op. cit. point 6.

²⁷³ 15. sz. kommentár, op. cit. 3. pont

²⁷⁴ Kardos Gábor (2009), op. cit. 123.

akként ismerik el.²⁷⁵ Egyre több szakértői testület, ENSZ keretében működő emberi jogokat védő szerv, nemzetközi jogász és NGO az utóbbi megoldást, a vízhez való jog önálló jogként való elismerését szorgalmazza.²⁷⁶

Az emberi jogok rendszere messze jutott az ENSZ Alapokmánya által 1945-ben kimondott általános védelmi kötelezettség óta. Számptalan emberi jogi tárgyú szerződést fogadtak el a nemzetközi közösség tagjai, több emberi jogi vonatkozású norma *ius cogens* rangra emelkedett és több emberi jogi vonatkozású általános jogelvet is találunk a nemzetközi jogi normák között. Az emberi jogok száma is rendkívüli mértékben megnőtt, a nemzetközi közösség egyre több és több emberi jog létezését ismeri el, és egyre kiterjedtebb az emberi jogok védelmét szolgáló ellenőrzési mechanizmusok rendszere is. Ebben a rendkívül összetett valóságban a jogtudomány természetes igénye valamiféle rendszer megteremtése. Míg az ellenőrző mechanizmusok csoportokba foglalása talán nem lehetetlen feladat, addig az emberi jogok osztályozása általános érvénnyel a mai napig nem történt meg. Ennek oka egyrészt az az álláspont, amely szerint az emberi jogok bármilyen szigorú csoportosítása ellentmond az emberi jogok univerzalitása, elválaszthatatlansága és kölcsönös függősége elvének.²⁷⁷ A másik oka valószínűleg az, hogy a nemzetközi közösség egyre több olyan emberi jog létezését ismeri el, amely a korábban létrehozott kategóriák kereteit szétfeszíti,²⁷⁸ azok egyikébe sem sorolható egyértelműen.

Az emberi jogok csoportosítására vonatkozó kísérletek közül leghosszabb ideje az úgynevezett „generációs elmélet” tartja magát, de az utóbbi évtizedekben ez is kritikák kereszttüzébe került. A generációs elmélet kialakulásuk (és leszármazásuk) sorrendje alapján első, második és harmadik generációra osztja az emberi jogokat. Első generációba tartozónak tekinti a polgári és politikai jogokat, másodikba a gazdasági, szociális és kulturális jogokat, harmadikként kezeli a legkésőbb kialakult szolidaritási jogokat. A generációs elméletet kritizálók szerint ez a kategorizálás torzítja a létező komplex valóságot és magában hordozza a halandóság ízt, miszerint – a szó

---

²⁷⁵ Hardberger, Amy, op. cit. 340.

²⁷⁶ Ibid. 345; *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments*, op. cit. points 65-66.

²⁷⁷ „All human rights are universal, indivisible and interdependent and interrelated.” World Conference on Human Rights, *Vienna Declaration and Programme of Action*, op. cit. point 5.

²⁷⁸ Ld. például az úgynevezett szolidaritási jogok megjelenését, amely koncepció megjelenését „forradalminak” minősítette a nemzetközi jog tudománya. Drzewicki, K., *The Rights of Solidarity – The Third Revolution of Human Rights*, *Nordisk Tidsskrift for International Ret* (1984) Vol. 53. Issues 3-4., 26.

hagyományos értelméből kiindulva – az egyik generáció szükségképpen felváltja fontosság tekintetében az azt megelőzőt.²⁷⁹ A fenti okok miatt e csoportosítást ma már csak fenntartásokkal használják a szakirodalomban,²⁸⁰ de a számtalan kísérlet ellenére sem sikerült olyan elméletet kidolgozni, amelyik általános elfogadásra talált volna.²⁸¹ Legkevésbé vitathatónak az „*International Bill of Rights*” elnevezéseinek használata tűnik, tehát a polgári és politikai jogok, a gazdasági, szociális és kulturális jogok megjelölések, kiegészítve a szolidaritási jogokkal.

Tudva, hogy általánosan elfogadott csoportosítás az emberi jogok teljességére vonatkozóan nem is létezik, a vízhez való jog helyének megtalálása ebben a nem létező rendszerben rendkívül nehéz feladatnak tűnik. Néhány évtizeddel ezelőtt a vízhez való jog mint önálló emberi jog elismerését nem tartották szükségesnek, elegendőnek gondolták, hogy az benne foglaltatik más emberi jogokban, azok realizálásához szükséges. Az úgynevezett vízkrízis bekövetkeztével azonban erősödött a vélemény, hogy szükség van a könnyebb érvényesíthetőség, számonkérhetőség miatt önálló emberi jogként való elismerésére,²⁸² és e kérdés a jogtudósok érdeklődésének középpontjába is került.

A vízhez való jog egyik első említése és egyben az első kísérlet is arra, hogy e jogot elhelyezzék az emberi jogok addig létező rendszerében, Karel VASAK nevéhez köthető. A Philip ALSTON által megalapozott szolidaritási jogok koncepciójának²⁸³ kifejtésekor VASAK e jogok közé sorolta a vízhez való jogot, így az nemzetközi szakirodalmi karrierjét a harmadik generációban kezdte,²⁸⁴ olyan jogok mellett, mint a fejlődéshez való jog, a békéhez való jog, a környezethez való jog, stb.²⁸⁵ Az elmélettel kapcsolatban érdemes megemlíteni azt is, hogy eszerint a szolidaritási jogok mindegyike kollektív jog, azaz nem egyéneket, hanem egyének közösségét illetik meg. A vízhez való jog azonban VASAK elméletében gyorsan kikerült a szolidaritási jogok

---

²⁷⁹ Mubangizi, John C., *Towards a new approach to the classification of human rights with specific reference to the African context*, African Human Rights Journal (2004) Vol. 4., 98.

²⁸⁰ Hiányosságai ellenére a generációs elmélet didaktikai szempontok szerint jól alkalmazható az oktatásban, ezért tankönyvek előszeretettel használják. Ld. például Bruhács János (2010), op. cit. 180-181.

²⁸¹ Baum, G., *Human Rights: Critical Reflections*, Revue quebecoise de droit international (1998) Vol. 11.; Drzewicki, K., op. cit. 26., 43.; Harel, A., *How (and Whether) to Rethink Human Rights*, International Legal theory (2003) Vol. 9.; Hardberger, Amy, op. cit. 334.

²⁸² Hardberger, Amy, op. cit. 340.

²⁸³ Alston, Philip, *A Third Generation of Solidarity Rights: Progressive Development or Obfuscation of International Human Rights Law?* Netherlands International Law Review (1982) Vol. 29., 307-322.

²⁸⁴ Vasak, Karel, *Le droit international des droits de l'homme*, Revue des Droits de l'Homme (1972) Vol. V. No. 1., 43-45., idézi: Drzewicki, K., op. cit. 28. Az eredeti koncepcióban a vízhez való jog megnevezése: "jog a tiszta vízhez" ('right to pure water').

²⁸⁵ Ibid.

közül, pár évvel későbbi összefoglalásában már nem említi.²⁸⁶ A szakirodalom az utóbbi években felzárkózott azokhoz a nem kötelező erejű, de tudományos értékű nemzetközi dokumentumokhoz, amelyeket az ENSZ égisze alatt működő emberi jogi szervek fogadtak el a vízhez való jogról és a gazdasági, szociális és kulturális jogok közé sorolják e jogot.

A vízhez való joggal foglalkozó releváns nemzetközi dokumentumok sorát a 15. sz. általános kommentár nyitotta meg. A jog tartalmi elemeinek tisztázásán túl nagy erénye, hogy a vízhez való jogot elhelyezte az emberi jogok nemzetközi rendszerében, méghozzá a megfelelő életkörülményekhez való jogból származó jogként. A kommentár e megállapításából az következik, hogy a vízhez való jog a megfelelő életkörülményekhez való joggal együtt a gazdasági, szociális és kulturális jogok csoportjába tartozik. Ezt az álláspontot erősítette meg a Közgyűlés²⁸⁷ és az Emberi Jogi Tanács határozata is 2010-ben: „az Emberi Jogi Tanács [...] megerősíti, hogy az ivóvízhez és higiéniahoz való jog a megfelelő életkörülményekhez való jogból származik, és elválaszthatatlanul kapcsolódik a legmagasabb szintű testi-lelki egészséghez való joghoz és az élethez és emberi méltósághoz való joghoz.”²⁸⁸ A szakirodalomban még mindig találkozunk olyan nézettel, amely a vízhez való jog szolidaritási jogok közé tartozását fogadja el, de megengedi gazdasági jogi jellegének kidomborítását.²⁸⁹ Ez utóbbi nézet semmivel sem kevésbé védhető, mint a vízhez való jog gazdasági, szociális, kulturális jogként való meghatározása, ráadásul az érvényesítés szempontjából ez a kérdés viszonylag kis jelentőséggel bír.

Nem hanyagolható el az a kérdés sem, hogy a vízhez való jog milyen alanyi kört jogosít. Ez a kérdés annál is inkább felmerül, mivel a szolidaritási jogok tisztázatlan természetéből egy dolog tűnik viszonylag egyértelműnek, de legalábbis széles körben elfogadottnak: azok kollektív jogi jellege, vagyis, hogy nem egyes egyéneket jogosítanak, hanem embercsoportokat.²⁹⁰ Bár a CESCR 15. sz. általános kommentárja nem foglal állást *expressis verbis* ebben a kérdésben, a teljes szöveget vizsgálva úgy tűnik, hogy a vízhez való jogból származó egyéni jogosultságokra helyezi a hangsúlyt. Ennek ellenére a vízhez való jog kollektív jellegére utaló számtalan jel is felfedezhető magában a kommentárban és egyéb forrásokban is:

---

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ UN General Assembly, *The Human Right to Water and Sanitation* (2010), op. cit. point 1.

²⁸⁸ HRC, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation*, A/HRC/15/L.14, 24 September 2010, point 3.

²⁸⁹ Kecskés Gábor, *A vízhez való jog nemzetközi jogi koncepciója*, op. cit. 570.

²⁹⁰ Mubangizi, John C., op. cit. 96.

- Pusztán a kommentárt elemezve is juthatunk olyan következtetésre, hogy a vízhez való jog kollektív jog. E dokumentum gyakran használja a jogosítotti kategóriában az egyének mellett a csoportok kifejezést is.²⁹¹ Különösen hangsúlyos ez két pontban: az őslakos közösségek kapcsán,²⁹² és a vízgazdálkodással kapcsolatos információkhoz való hozzáférés és a döntésben való részvétel kapcsán.²⁹³
- A vízhez való jog kollektív jellege nemzetközi szerződés szövegéből kiindulva is kidomborítható. A GSZKJNE 25. cikke szerint „[A]z Egyezségokmány egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az csorbítaná a népek vele született jogát arra, hogy teljes mértékben és szabadon élvezzék és felhasználják természeti kincseiket és erőforrásaikat.”
- A vízhez való jog több olyan emberi joggal hozható kapcsolatba, amelyeknek kollektív jellege – individuális jellegük mellett – felvetődött (egészséghez való jog²⁹⁴) és amelyek kollektív jellege nem lehet kétséges (fejlődéshez való jog, önrendelkezéshez való jog²⁹⁵).
- A vízhez való jog kollektív jellegét az ENSZ rendszerében működő, emberi jogokkal foglalkozó szervek gyakorlata is tükrözi, az őslakos esetében, e közösségek „földhöz és vízhez való jogaként”. A szerződésen alapuló szervek közül az EJB-hez és a CESCR-hez beküldött állami jelentésekben és a bizottságok által megfogalmazott következtetésekben gyakran találunk utalást a földhöz és vízhez való jog biztosítására, vagy annak szükségességére, rendszerint a PPJNE és a GSZKJNE 1. cikkével (és a GSZKJNE 25. cikkével) kapcsolatban, amely a népek önrendelkezési jogát mondja ki.

A vízhez való jog kollektív jellege leginkább a vízgazdálkodással kapcsolatos információkhoz való hozzáférés és a vízgazdálkodással kapcsolatos döntések meghozatalában való részvétel kapcsán domborodik ki,²⁹⁶ leggyakrabban mint az őslakos közösségek jogosultsága. A fentiek alapján úgy tűnik, hogy a vízhez való jog

²⁹¹ 15. sz. kommentár, op. cit. 12., 14., 16., 27., 37., 44., 48., 55., 59. és 60. pontok

²⁹² Ibid. 7. és 16 (d) pontok

²⁹³ Ibid. 48. pont

²⁹⁴ Vandenhoe, Wouter – Wielders, Tamara, *Water as a Human Right – Water as an Essential Service: Does it Matter?*, Netherlands Quarterly of Human Rights (2008) Vol. 26., 406.

²⁹⁵ ILA, *Berlin Conference (2004), Water Resources Law*, http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/ILA_Berlin_Rules-2004.pdf [2012. július 13.] Art. 18, Commentary

²⁹⁶ Bruhács János, *The International River Law in the early 2000's*. In: International law, a quiet strength: Miscellanea in memoriam Géza Herczegh (Szerk. Kovács Péter, Pázmány Press 2011) 235.; Linton, Jamie, *The Human Right to What? Water, rights, humans, and the relation of things*. In: The Rights to Water, Politics, governance and social struggles (Ed. Sultana, Farhana – Loftus, Alex, Eartscan 2012), 50.

„ugyanannyira kollektív jog, mint amennyire individuális”.²⁹⁷ Az egyes harmadik generációs emberi jogokkal szemben érzett ellenszenv és bizonytalanság fő oka e jogok kollektív jellege. A vízhez való jog esetében azonban ki kell emelni azt, hogy ez a kollektív jelleg pusztán kiegészíti a vízhez való jogból származó, egyéneket illető jogosultságokat.²⁹⁸

B. A vízhez való jog kapcsolata más jogokkal

Fogalmának meghatározása után azt is fontos felderíteni, hogy a vízhez való jog mely emberi jogokkal áll kapcsolatban. Ha el is fogadjuk a tézist, miszerint minden emberi jog kölcsönös összefüggésben van egymással, akkor is megengedhető az a feltételezés, hogy bizonyos jogok között szorosabb a kapcsolat, s így a vízhez való jog is szorosabban kapcsolódik egyes jogokhoz, mint másokhoz.

A kommentár e jogok összegyűjtésében is segítséget nyújt azzal, hogy számos olyan jogot felsorol, amelyek élvezetének biztosítása nem képzelhető el a vízhez való jog elismerése nélkül. E dokumentum szerint a vízhez való jognak szoros a kapcsolata az alábbi emberi jogokkal:²⁹⁹

- *Megfelelő életkörülményekhez való jog* (Right to an adequate standard of living);
- *Egészséghez való jog* (legmagasabb szintű testi-lelki egészséghez való jog, Right to the highest attainable standard of health);
- *Lakhatáshoz való jog* (Rights to adequate housing);
- *Élelemhez való jog* (Right to food);
- *Élethez és emberi méltósághoz való jog* (Right to life and human dignity);
- *Munkához való jog* (Jog a szabadon választott vagy elfogadott munka útján való megélhetésre, Right to gain a living by work);
- *Jog a kulturális életben való részvételre* (Right to take part in cultural life).

Mivel a CESCR elsősorban a GSZKJNE-ban foglalt jogok közötti kapcsolatokat hangsúlyozza, szükséges további források vizsgálata is. Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztos Hivatala által összeállított összefoglaló anyag egy további jogot említ, amellyel a vízhez

---

²⁹⁷ Tully, Stephen, op. cit. 40.

²⁹⁸ Linton, Jamie, op. cit.; Downs, J. A., *A Healthy and Ecologically Balanced Environment: An Argument for a Third Generation Right*, Duke Journal of Comparative & International Law (1993) Vol. 3., 365-367.

²⁹⁹ 15. sz. kommentár, op. cit. 3. és 6. pontok

való jognak szoros a kapcsolata. Kifejti, hogy a vízhiányos térségekben legtöbbször a nők és lányok felelősek a vízkészletek biztosításáért. Ezért naponta több órát gyalognak, hogy eljussanak a vízforráshoz. A lányoknak így kevesebb idejük marad arra, hogy részt vegyenek a formális oktatásban, mert a család napi túlélése fontosabb kötelezettségnek minősül, mint a tanulás. Ezért a vízhez való jog szoros kapcsolatban áll az *oktatáshoz való joggal* (Right to education) is.³⁰⁰

A szakirodalom segítségével a fenti listát további emberi jogokkal egészíthetjük ki.³⁰¹ A vízhez való jog szoros kapcsolata a *fejlődéshez való joggal* (Right to development),³⁰² az *egészséges környezethez való joggal* (Right to healthy environment)³⁰³ és a *kínzás vagy más embertelen bánásmód tilalmával* (prohibition of torture or other inhuman or degrading treatment) sem lehet kétséges.³⁰⁴ A Föld számos vallása alapvető fontosságúnak tartja a víz használatát szertartásaiban. Mivel a *vallásszabadság* magában foglalja a vallások szabad gyakorlását, amihez természetesen hozzátartozik a vallási rituálék lefolytatása is, meg kell említeni a vallásszabadságot is, mint a vízhez való joghoz szorosan kapcsolódó emberi jogot. Annyit azonban meg kell jegyezni előljáróban, hogy míg a gyakorlat az előbbi jogok többsége esetében bizonyítja a szoros kapcsolatot, a fejlődéshez való jog és a jog a vallásszabadsághoz kapcsán kevés vízzel kapcsolatos probléma kerül említésre, a szakirodalom által feltárt kapcsolat ellenére.

---

³⁰⁰ Fact Sheet No. 35., op. cit. 21.

³⁰¹ A szakirodalomban általában az egyes emberi jogok és a vízhez való jog szoros kapcsolatát elemzik, míg vannak olyan koncepciók, amelyek az emberi jogok egésze vagy egy tágabb csoportja között igyekeznek szoros összetartozást kimutatni. Az utóbbira példaként szolgálhat az emberi szükségletek tana, amely szerint egyébként a kommentár alapján összeállított fenti lista mindegyik tagja olyan emberi jog, amely valamely emberi szükséglet kielégítésére szolgál (például túlélési szükségletet elégít ki a vízhez való jog, önmegvalósítási szükségletet a vallásszabadság, míg az oktatás vagy a munka társadalmi részvételből eredő szükségletet) és így szorosan kapcsolódik egymáshoz. Ld. Kardos Gábor (2009), op. cit. 116.

³⁰² Gleick, Peter H., (1998) op. cit. 494., ld. továbbá UN General Assembly, *Declaration on the Right to Development*, A/RES/41/128, 4 December 1986, point 8.

³⁰³ Gleick, Peter H., (1998) op. cit. 494.; Kardos, Gábor, *Emberi jogok egy új korszak határán* (T-Twins, Budapest 1995), 54-58.; ld. továbbá Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights, article 11 paragraph 1.

³⁰⁴ Tripathy, Abhisek – Mohapatra, Prajna R., op. cit. 307.; A vízhez való jog és a kínzás tilalmának kapcsolatát a szakirodalom mellett a nemzetközi gyakorlat és az egyes államok joggyakorlata is visszaigazolja. Ld. például a Human Rights Committee, *Third periodic Report, Democratic Republic of Congo*, CCPR/C/COD/2005/3, 3 May 2005, point 73 (c).

C. A vízhez való jog lehatárolása

A vízhez való jog kapcsán felmerül a kérdés, hogy vízhez való jogról vagy ivóvízhez való jogról beszélhetünk? A kérdés felvetésekor először értelmezési problémával nézünk szembe: vajon az „ivó” (angolul *drinking*) jelző a minimálisan biztosítandó víz minőségére utal, vagy inkább arra a szükségletre, amelyet a vízmennyiséggel biztosítani kell. A szakirodalom és a különböző ENSZ dokumentumok sem következetesek a két kifejezés használatában. Még a két legújabb – Közgyűlési és Emberi Jogi Tanácsi – határozat is két különböző kifejezést használ: az előbbi vízhez való jogról beszél, a második pedig ivóvízhez való jogról.³⁰⁵ Míg az előbbi azt sugallja, hogy a mindenki számára biztosítandó vízhez való jog tágabban értelmezhető, tehát nemcsak az ivásra szolgáló víz biztosítását foglalja magában, hanem az egyéb szükségletek kielégítésére szolgálót is, addig a másodiktól az következik, hogy az ivóvízhez való jog biztosításának kötelezettsége arra a mennyiségre és minőségre korlátozódik, amelyet az egyének ivással elfogyasztanak. Az ellentmondást feloldja, hogy az Emberi Jogi Tanács határozatának címe pontosan így szól: „Emberi jogok és a biztonságos ivóvízhez és higiéniahoz való hozzájutás”, tehát a higiénia megfelelő szintjéhez szükséges vízmennyiségre is vonatkoztatható; továbbá a Közgyűlési határozat is – címétől eltérően – így fogalmaz: „A Közgyűlés [...] emberi jogként ismeri el a biztonságos és tiszta ivóvízhez és higiéniahoz való jogot.”³⁰⁶

A vízhez való jogot explicit módon tartalmazó nemzetközi szerződések is különbözőképpen fogalmazzák. Míg például a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény a megfelelő vízellátás biztosításáról beszél, addig a gyermekek jogairól szóló egyezmény az állam kötelezettségét arra korlátozza, hogy a gyermekek számára (megfelelő mennyiségű és minőségű) ivóvizet biztosítson.

A kötelező és nem kötelező erejű nemzetközi dokumentumok által keltett ellentmondásokat tovább súlyosbítja az ENSZ szerveinek emberi jogokkal kapcsolatos gyakorlata és az államok szóhasználata az e szervekkel való párbeszéd során. A teljesség igénye nélkül az alábbi kifejezésekkel találkozhatunk: tiszta vízhez való jog (*right to clean water*), tiszta ivóvízhez való jog (*right to clean drinking water*),

---

³⁰⁵ UN General Assembly, *The Human Right to Water and Sanitation* (2010), op. cit. és HRC, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation* (2008), op. cit. (szerző kiemelései)

³⁰⁶ UN General Assembly, *The Human Right to Water and Sanitation* (2010), op. cit. point 1.

biztonságos ivóvízhez való jog (*right to safe drinking water*). További fogalmi bonyodalmakat eredményezhet, hogy a források gyakran nem használják a jog (*right*) kifejezést, helyette hozzáférésről vagy hozzájárulásról (*access*) beszélnek, vagy ezeket a kifejezéseket együtt használják (*right to access to water*).

Arra vonatkozó részletes tájékoztatást, hogy a vízhez való jog biztosítása érdekében melyek azok a vízigényes emberi szükségletek, amelyeket feltétlenül ki kell elégítenie az államnak, ismét a 15. sz. kommentártól kaphatunk. Már e dokumentum címének megfogalmazásából – „A vízhez való jog” – következik, hogy a CESCR nem akarta az állami kötelezettséget az ivás szükségletének kielégítésére szolgáló mennyiség és minőség biztosítására korlátozni. A kommentár szerint: „[A] vízellátásnak minden személy számára folyamatosnak és elegendőnek kell lennie a személyes és otthoni használatra. Ez a használat magában foglalja az iváshoz, személyes higiéniahoz, ruhamosáshoz, ételkészítéshez, személyes és otthoni higiéniahoz szükséges vízmennyiséget.” A dokumentum némi magyarázatot is fűz ehhez a felsoroláshoz, miszerint iváshoz szükséges mennyiség alatt azt kell érteni, amit ivással és étellel viszünk a szervezetbe, a személyes higiénia alatt azt, amely a salakanyagok elvezetéséhez szükséges. Az ételkészítés alatt az étel megtisztításához és elkészítéséhez szükséges vízmennyiséget kell érteni, ha a víz az étel része és akkor is, ha csak érintkezik azzal. A személyes és otthoni higiénia pedig a személyes tisztaságot és a háztartás környezetének tisztaságát jelenti.³⁰⁷

A fenti felsorolásban szereplő „ételkészítés” kapcsán felmerül az a kérdés, hogy ennek hol vannak a határai? A vízhez való jog alá tartozik-e a mezőgazdasági termelés céljára elhasznált víz, vagy sem?³⁰⁸ Kötelezettsége-e az államnak annyi vízhez való hozzájárulást biztosítani, hogy a mezőgazdasági termelést segítse? Különösen nagy jelentőséget kap ez a kérdés akkor, amikor családok, közösségek megélhetése függ a mezőgazdasági termelés sikerességétől. Az Emberi Jogi Főbiztos Hivatala által készített összefoglalás alapján a mezőgazdasági műveléshez vagy az ökológiai rendszerek fenntartásához szükséges víz nem tartozik a vízhez való jog hatálya alá. A mezőgazdasági műveléshez szükséges víz biztosításának kötelezettsége – legalábbis az e tevékenységből élők esetében – az élelemhez való jog körébe tartozik inkább, de tagadhatatlan a szoros összefüggés a vízhez való jog és az élelemhez való jog között.³⁰⁹

---

³⁰⁷ 15. sz. kommentár, op. cit. 12. (a) pont

³⁰⁸ Hardberger, Amy, op. cit. 346.

³⁰⁹ Fact Sheet No. 35., op. cit. 12.

A vízhez való jog biztosítása ilyen körének meghatározását támasztja alá az is, hogy mikor az Emberi Jogi Tanács felkérte az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatalát egy összefoglaló tanulmány elkészítésére a vízhez való joggal kapcsolatban,³¹⁰ a tanulmány nem tartotta a vízhez való jog körébe tartozónak és ezért nem vizsgálta a mezőgazdasági és ipari területen felhasznált víz biztosításának kérdését.³¹¹

A vízhez való jogot nagyon gyakran a vízhez és higiéniahoz való jogként említik (*right to water and sanitation*), ezért indokolt a két emberi jog elhatárolása egymástól. Az ivóvízhez és higiéniahoz való joggal foglalkozó különleges megbízott³¹² már mandátumának első évében indokoltan látta, hogy a személyes higiéniahoz való jogra koncentráljon és megpróbálja annak normatív tartalmát és a belőle folyó állami kötelezettségeket feltárni. Jelentésében meghatározta a „higiénia” fogalmát: „ez alatt olyan rendszert kell érteni, amely összegyűjti, szállítja, kezeli, eltávolítja vagy újrahasználja az emberi szennyvizet, és az ehhez kapcsolódó higiénit.”³¹³ A különleges megbízott által alkotott fogalom alapján közelebbi képet kaphatunk a „higiéniaról”, ugyanis arra a magyar szakirodalom még nem talált megfelelőbb kifejezést, ez pedig több értelmet hordoz magában, mint angol megfelelője. Míg az angol „*sanitation*” kifejezés a magyar nyelvben számtalan jelentéssel bír: 1. közegészségügy, higiénia, 2. egészségügyi berendezések, 3. szemétszállítás, hulladékszámítás, ezek egyike sem fejezi ki pontosan a személyes higiéniahoz való jog tartalmát. A különleges megbízott jelentésében meghatározott fogalomból és az általa felvázolt „személyes higiénia krízis” tüneteiből³¹⁴ kikövetkeztethető, hogy mit értenek ez alatt az angol kifejezés alatt. Higiénia alatt értendő az emberi salakanyagok kiürítésének és az utána való tisztálkodásnak a lehetősége – ideértve a nők menstruáció időszakában történő tisztálkodását is – megfelelő körülmények között. E megfelelő körülmények: biztonságosan igénybe vehető (a személyek fizikai integritása nem kerül veszélybe a használat közben),³¹⁵ higiénikus, azaz tiszta (egészséget nem veszélyeztető),³¹⁶ szociálisan és kulturálisan elfogadható (azaz azokban a kultúrákban, ahol ez fontos,

---

³¹⁰ Human Rights Council, decision 2/104. *Human rights and access to water*, op. cit.

³¹¹ *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments*, op. cit. points 13-14.

³¹² Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Ms. Catarina de Albuquerque (Portugália)

³¹³ *Report of the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation*, Catarina de Albuquerque, A/HRC/12/24, 1 July 2009, point 63.

³¹⁴ *Ibid.* points 4-7.

³¹⁵ *Ibid.* points 75-76.

³¹⁶ *Ibid.* points 72-74.

elkülönítettek a nők és a férfiak helyiségei),³¹⁷ privát és alkalmas az emberi méltóság megőrzésére.³¹⁸ A különleges megbízott rávilágít arra is, hogy jelenleg a higiéniahoz való jog nem önálló jog, szoros kapcsolatban áll más emberi jogokkal, más emberi jogok realizálásának előfeltétele. Az érvényesíthetőség szempontjai és a higiéniahoz való jog különleges természete, emberi méltósággal való rendkívül szoros kapcsolata miatt a különleges megbízott szerint önálló jogként való elismerése lenne indokolt.³¹⁹ Jelenleg tehát a higiéniahoz való jog rendkívül szorosan kapcsolódik több emberi joghoz, ezen belül pedig kétségtelenül a vízhez való joghoz való kapcsolata a legszorosabb,³²⁰ de az emberi jogokkal foglalkozó, azokat védő szervek már tettek lépéseket az önálló jogként való elismerésére.

Mivel jelenleg a vízhez való jog keretében biztosítandónak tekintik azt a vízmennyiséget is, amely a higiénia biztosításához szükséges,³²¹ nem lehet a vízhez való jogot a higiéniahoz való jogtól élesen elhatárolni. A továbbiakban a higiéniahoz való jogot a vízhez való jog részének, egyik elemének tekintem. Ezt a megközelítést indokolja a gyakorlat is, mind a szóhasználatot tekintve (amely szinte kivétel nélkül együtt említi a vízhez és higiéniahoz való jogot), mind pedig e kérdések együttes kezelése miatt (például azok az államok, amelyek emberi jogi szervekhez jelentésükben megemlítik vízzel ellátott lakosságuk arányát, szinte kivétel nélkül közlik azt az arányszámot is, amely a higiéniai helyiségekhez, megfelelő higiéniai körülményekhez hozzájutó lakosságot jelzik).

---

³¹⁷ Ibid. point 80.

³¹⁸ Ibid. point 63.

³¹⁹ Ibid. point 81.

³²⁰ Ibid. IV. part: The interrelatedness of human rights: sanitation, points 13-54.

³²¹ 15. sz. kommentár, op. cit. 12 (a) pont

II. A vízhez való jog érvényesíthetősége jelenleg a nemzetközi jogban

„A jog jogorvoslat nélkül egyáltalán nem is jog.”³²²

A dolgozat előző fejezetében láttuk, hogy a nemzetközi közösséget viszonylag hosszú ideje foglalkoztatja és sarkallja cselekvésre a vízkészletek földrajzi eloszlása és az utóbbi évek úgynevezett vízkrízise. A továbbiakban azokat a lehetőségeket veszem számba, amelyek célja a vízhez való jog tiszteletben tartásához, védelméhez kapcsolódó állami kötelezettségek ellenőrzése, azaz a nemzetközi monitoring különböző elemei kerülnek elemzésre, és kitérek e kötelezettségek kikényszerítésének lehetőségeire is, összefoglalóan ezt neveztem korábban érvényesítésnek vagy érvényesíthetőségnek.

E témakörben az angol nyelvű szakirodalom két kifejezést használ. Az egyik az „*enforcement*” (azaz szó szerint kikényszerítés, bár a jogi szaknyelvben mást is jelenthet, például hatályba léptetést), amely általában nem takarja pontosan az általam érvényesítés alatt értett fogalmat, hiszen csak a kikényszerítési lehetőségeket értik alatta, azaz az általam adott meghatározás második részét.³²³ A másik gyakran használt kifejezés az „*accountability*”, amely felelősségre vonhatóságként, vagy elszámolásra való kötelezettségként, kötelezhetőségként fordítható, amellyel azt fejezik ki, hogy az állam köteles a vízhez való jog biztosítására, e kötelezettség teljesítéséért „felelős”.³²⁴ Az angol terminológiában tehát nincs olyan kifejezés, amely pontosan kifejezné a magyarul érvényesítésnek, vagy érvényesíthetőségnek nevezhető fogalmat.

---

³²² „Right without a remedy is not right at all.” Lord Denning in *Gouriet v. Union of Post Office Workers*, AC, 1978, p. 435, idézi: Zegveld, Liesbeth, *Remedies for victims of violations of international humanitarian law*, International Review of the Red Cross (2003) Vol. 85. No. 851., 498.

³²³ Ld. például Dubreuil, Céline, *The Right to Water: from concept to implementation*, *World Water Council*, 2006. 12. A szerző e jelentésben a következő szóhasználatot követi: „in terms of implementation, monitoring and enforcement”, amelyből az következik, hogy a jog betartásának ellenőrzését és a kikényszerítést egymástól eltérő fogalmakként kezeli, azaz az *enforcement* kifejezés nem foglalja magában a monitoringot. Természetesen elvétve találkozunk olyan esettel is, amikor az *enforcement* ennél általánosabb értelemben szerepel, például egy szerződésen alapuló szerv jogvédelem vonatkozásában kifejtett minden tevékenységének megjelöléseként, annak a fogalomnak megfelelően, amelyek az általam meghatározott érvényesítés jelent. Ld. például Winkler, Inga, op. cit. 2.

³²⁴ Dubreuil, Céline, op. cit. 24.; International Union for Conservation of Nature, Scanlon, John – Cassar, Angela – Nemes, Noémi, *Water as a Human Right?* International Union for Conservation of Nature, 2004. 24.

Az emberi jogok védelme ma több szinten, helyenként egymást fedő, kiegészítő rendszerben valósul meg.³²⁵ Az emberi jogok védelme alapvetően az államok feladata. Amennyiben az állam e kötelezettségének nem tesz eleget, az egyén elsősorban az állam nemzeti bíróságai előtt érvényesítheti jogait. Ennek jele például, hogy a legtöbb nemzetközi – akár univerzális, akár regionális – eljárás előfeltétele a belső jogorvoslatok kimerítése.³²⁶ Amennyiben a nemzeti jog nem biztosít megfelelő védelmet az egyén számára, akkor lép be az emberi jogok védelmébe a nemzetközi közösség.³²⁷ A nemzetközi közösség tagjai két szinten képesek az emberi jogok védelmére, univerzális szinten – az ENSZ keretében – és regionális szinten, regionális nemzetközi szervezetek égisze alatt (regionális védelem). Mindkét védelmi rendszer rendkívül sokféle ellenőrzési mechanizmust vezetett be és sokféle módszert dolgozott ki az állami kötelezettségek betartásának ellenőrzésére.

A további alfejezetekben az ENSZ rendszerében létező, az emberi jogok védelmének céljából létrejött szervek rendszerét, azok feladatköreit, lehetőségeit veszem górcső alá, majd röviden kitérek a regionális rendszerekre. Az elemzés megpróbálja az alábbi sémát követni azzal, hogy az egyes pontok a lehetőségekhez és az eljárás jellegéhez képest felcserélődhetnek vagy kimaradhatnak:

- A szerv rövid bemutatása;
- Annak az alanyi körnek az elemzése, amely emberi jogot érvényesíthet e szervnél (például magánszemélyek – csak sértettek vagy nem sértettek is, NGO-k, államok, stb.);
- A szerv tárgyi joghatósága, azaz milyen típusú emberi jogi problémával lehet e szervhez fordulni (konkrét jogsértés – tömeges vagy egyedi esetek is, esetleges értelmezési problémák);
- Az eljárás megindításának feltételei (például jogorvoslat kimerítése);

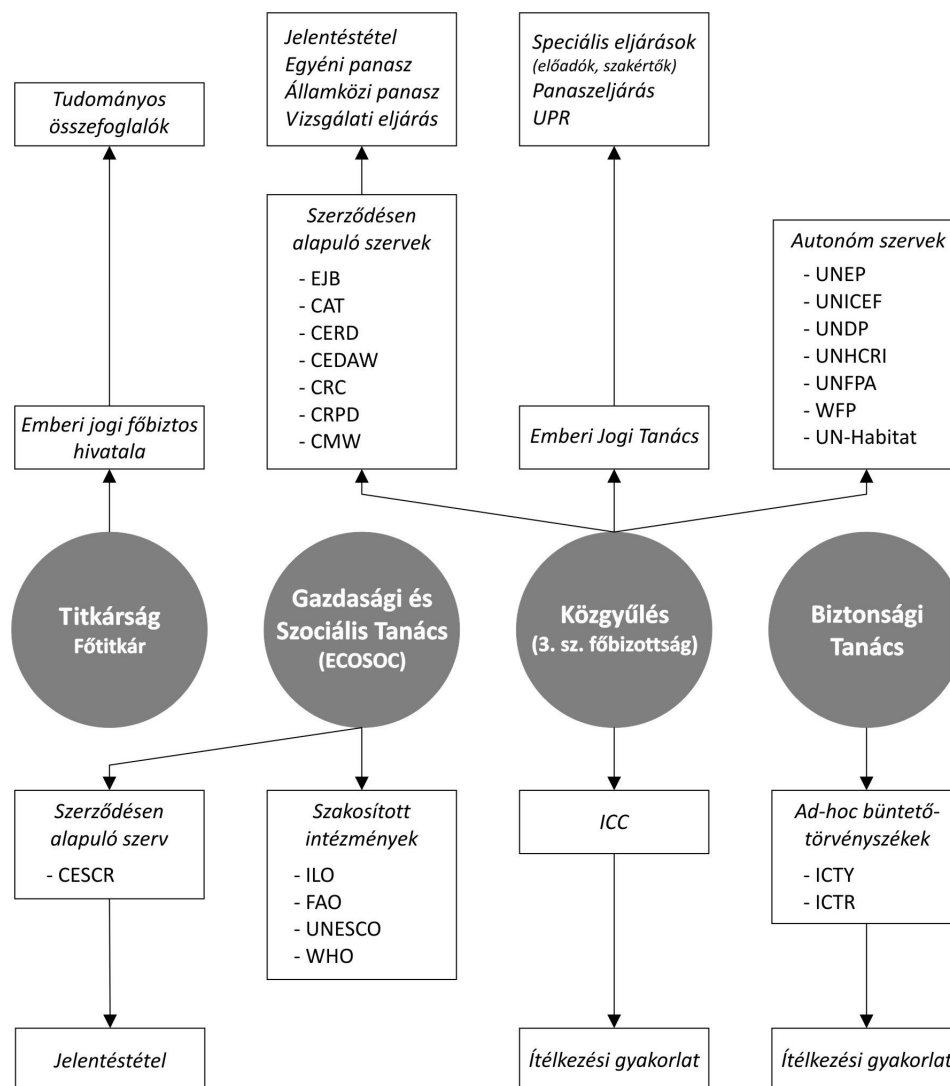
³²⁵ A cél nyilvánvalóan az emberi jogok nemzetközi szintű védelmét illetően, hogy ne folyjon ugyanannak az emberi jogsértésnek a kapcsán több párhuzamos nemzetközi eljárás. Ld. például az EJEE, 35. cikk 2. bekezdés (b) pont szerint nem indulhat eljárás az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt, ha a kérelem „lényegileg azonos egy olyan ügygel, amelyet a Bíróság már megvizsgált, illetve amelyet már más nemzetközi vizsgálat vagy elintézési eljárás alá bocsátottak és az nem tartalmaz az ügyre vonatkozó új adatokat.” A hatékonyság és az eljárások megduplázódása elkerülésének célját a legtöbb új emberi jogi ellenőrző mechanizmus létrehozatalánál szem előtt tartják. Ld. például a Universal Periodic Review-t létrehozó határozatot, amely szerint az új mechanizmus kiegészíti és nem megduplázza a már létező eljárásokat. HRC, *resolution 5/1 Institution-building of the United Nations Human Rights Council*, 18 June 2007, Annex I., point 3. (f)

³²⁶ Ld. például EJEE, 35. cikk 1. bekezdés 1. fordulat; igaz ez az univerzális mechanizmusok esetében is, például az Emberi Jogi Tanács panaszjárása esetében. HRC, *resolution 5/1 Institution-building of the United Nations Human Rights Council*, op. cit. Annex, IV., point 87 (g).

³²⁷ Buergenthal, Thomas, *Nemzetközi emberi jogok* (Helikon Kiadó 2001), 29.

- Az eljárás lényeges elemei;
- Az eljárás esetleges eredményei (helytelenítés, esetleg kompenzáció);
- Az adott szerv keretében a múltban történt-e már kísérlet arra (bármilyen eljárás keretében), hogy a vízhez való jogot érvényesítsék. Az érvényesítés jövőbeni lehetőségeinek kialakításakor nyilvánvalóan ez utóbbi elem bír a legnagyobb jelentőséggel.

Természetesen az emberi jogokat tevékenységükben érintő szervek kimerítő jellegű felsorolása nem lehetséges. Ennek megfelelően az alábbi – a szerveket és elemzett tevékenységüket bemutató – ábra szűkíthető és kiegészíthető a hangsúlyok jelenlegitől eltérő meghatározásával. Az ábra nem jeleníti meg az egyes szervek közötti kapcsolatokat.

1. Ábra: Az ENSZ keretében működő emberi jogokat védő szervek és elemzett tevékenységük

1. Univerzális emberi jogi védelem

Bár az emberi jogok védelmének gyökerei mind a nemzeti, mind a nemzetközi jogban hosszú időre nyúlnak vissza,³²⁸ a nemzetközi emberi jogi rendszer kialakulásának kezdeteként hagyományosan az ENSZ Alapokmányának megszületését jelölik meg, amely először tartalmazott általános nemzetközi kötelezettséget az államok számára az emberi jogok tiszteletben tartására. E kötelezettség betartásának ellenőrzésére, az Alapokmány által az ECOSOC-ra ruházott hatáskörök gyakorlásának következtében, ellenőrző szervek egész rendszere jött létre az ENSZ család keretei között.

A továbbiakban az Alapokmányon és szerződéseken alapuló szervekre ruházott feladatok elemzésére annyiban térek ki, amennyiben a vízhez való jog érvényesíthetőségével kapcsolatba hozhatók.

A vizsgálat tárgya a továbbiakban az, hogy a különböző ellenőrzési mechanizmusok során felbukkan-e a vízhez való jog, vagy valamelyik olyan emberi jog, amellyel szoros kapcsolatban áll. Az Alapokmányon alapuló szervek ellenőrző mechanizmusai esetében ez a vizsgálat meglehetősen bonyolult két ok miatt is. Először, mert ezeknek a szerveknek rendkívül kiterjedt a feladatköre, ráadásul egyes szervek esetében – például az Emberi Jogok Bizottságánál – ez a feladatkör folyamatosan bővült különböző főszervekhez köthető határozatokkal, amelyek szinte átláthatatlanná teszik a szervek összes funkcióját. Másodsor pedig, míg a szerződéseken alapuló szervek – bár sokféle mechanizmuson keresztül – de csak azoknak a jogoknak a betartását vizsgálják, amelyek az őket létrehozó szerződésekben explicit vagy implicit módon benne foglaltatnak, addig az Alapokmányon alapuló szervek az emberi jogok összességének,³²⁹ vagy jelentős részének³³⁰ tiszteletben tartásáért felelősek.

---

³²⁸ Ibid. 13-27.

³²⁹ A Emberi Jogi Tanács minden emberi jog és alapvető szabadság általános tiszteletben tartásáért és védelméért felel. UN General Assembly, *Human Rights Council*, A/RES/60/251, 3 April 2006, point 2.

³³⁰ Az Emberi Jogok Bizottságának tevékenysége az „International Bill of Rights”-ban foglalt jogokra, alapszabadságokról szóló nemzetközi nyilatkozatokra és szerződésekre, a nők helyzetére, az információszabadságra és hasonló problémákra, továbbá kisebbséges védelmére és a diszkrimináció megelőzésére terjed ki. UN Economic and Social Council (ECOSOC), *Commission on Human Rights*, resolution 5 (I), E/245/Rev.1, 26 February 1946, point 2.

A. Az ENSZ Alapokmányon alapuló szervek

a) Az Emberi Jogok Bizottsága és az Emberi Jogi Tanács

Az Alapokmány felhatalmazásán alapuló emberi jogok védelme céljával létrejövő szervek sorában az Emberi Jogok Bizottsága³³¹ volt az első. E bizottság jelentőségét az emberi jogok védelmében nem lehet eléggé hangsúlyozni. Az Emberi Jogok Bizottságának feladatai közül időben az első – és működésének kezdeti időszakában legfontosabb – a nemzetközi emberi jogok standardjainak kialakítása volt.³³² A Bizottság tevékenységének nyomán elfogadták – az „*International Bill of Rights*” mellett – a legfontosabb univerzális emberi jogi dokumentumokat.³³³

Az Emberi Jogok Bizottságának átalakítása sok éven keresztül foglalkoztatta a szakembereket, NGO-kat. Ez a reform főként azért vált szükségessé, mert a bizottságot számtalan kritika érte, amelyek közül a legmarkánsabb szerint az túlzott mértékben átpolitizálttá vált, így emberi jogi szakkérdésekben is megkérdőjelezhető volt a függetlensége. A főként a volt Főtitkár, Kofi ANNAN neve által fémjelzett ENSZ megújítását célzó általános reformelképzelések keretében sor került az Emberi Jogok Bizottságának megszüntetésére 2006. március 26-án, és helyette az Emberi Jogi Tanács létrehozására.³³⁴ Az Emberi Jogi Tanács az ECOSOC segédszerveként működő Emberi Jogok Bizottságát váltotta fel immár a Közgyűlés segédszerveként, amely szimbolikus jelentőségű, az emberi jogok fontosságának növekedését mutatja.

Ezen emberi jogok védelméért felelős, viszonylag fiatal szerv működésére vonatkozó legfontosabb szabályokat az ENSZ Közgyűlésének a szervet alapító határozata,³³⁵ a Tanács által elfogadott határozat,³³⁶ és az azt tudomásul vevő Közgyűlési határozat³³⁷ tartalmazza. A Tanács alapvető feladata az emberi jogok

---

³³¹ Ibid.

³³² OHCHR, *Fact Sheet no. 27. Seventeen Frequently Asked Questions about United Nations Special Rapporteurs* <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet27en.pdf> [2011. január 25.], 3.

³³³ A legfontosabb emberi jogi szerződésekről és a betartásukat ellenőrző mechanizmusokról részletesen ld.: OHCHR, *Factsheet No. 30. – The United Nations Human Rights Treaty System*, op. cit.

³³⁴ Hampson, J. Françoise, *An Overview of the Reform of the UN Human Rights Machinery*, *Human Rights Law Review* (2007) Vol. 7., 8-9.

³³⁵ UN General Assembly, *Human Rights Council*, op. cit.

³³⁶ Human Rights Council, *resolution 5/1 Institution-building of the United Nations Human Rights Council*, op. cit.

³³⁷ UN General Assembly, *Report of the Human Rights Council*, A/RES/62/219, 28 February 2008.

tiszteletben tartásának előmozdítása és védelme,³³⁸ e fő feladatát pedig – elődjéhez hasonlóan – különböző módokon teljesíti: emberi jogi jogsértéseket vizsgál és ezek kapcsán ajánlásokat fogalmaz meg, az ENSZ rendszerén belül koordinálja az emberi jogok védelmét,³³⁹ tanácsokkal és technikai segítséggel látja el az államokat, lehetőséget ad interaktív dialógusra emberi jogokkal kapcsolatos témakörökben, ajánlásokat tesz a nemzetközi jog e területének fejlesztésére vonatkozóan, stb.³⁴⁰ A Tanács feladatainak nagy részét átvette az Emberi Jogok Bizottságtól. Ennek megfelelően egyes eljárások során a gyakorlat vizsgálata folyamatosságának igénye indokolja a megszakítás nélküli, közös pontban való elemzést. A Tanács egyik legfontosabb – és egyben teljesen új, előzmény nélküli – feladata a UPR lefolytatása.³⁴¹

A továbbiakban azt vizsgálom meg, hogy az Emberi Jogok Bizottsága, majd a Tanács által gyakorolt ellenőrzési mechanizmusok közül melyik vehető igénybe a vízhez való jog érvényesítésére, valamint, hogy e szervek vizsgálták-e már a vízhez való jog, vagy ahhoz szorosan kapcsolódó jog tiszteletben tartását.

Panaszeljárások

1503-as panasz eljárás

Az Emberi Jogok Bizottságának felállításkor az volt a kiindulópont, hogy nem foglalkozhat konkrét emberi jogsértések vizsgálatával.³⁴² A fokozódó nemzetközi nyomás és kritikák hatására azonban az ECOSOC is belátta, hogy az Emberi Jogok Bizottsága hatékony működése veszélybe kerül, amennyiben nem kap hatáskört arra, hogy súlyos és tömeges jogsértésekkel kapcsolatos panaszokat vizsgáljon ki, ezért két határozattal jelentősen bővítette a Bizottság hatáskörét. Már 1967-ben kapott felhatalmazást arra, hogy tömeges emberi jogsértéseket vizsgáljon (ún. 1235-ös eljárás),³⁴³ majd 1970-ben létrejött egy másik panasz eljárás, közismert nevén az 1503-as eljárás.³⁴⁴ Bár a két eljárást különböző feltételekkel lehetett megindítani és különböző eljárási szabályaik voltak, a Bizottság lehetővé tette a két eljárás közötti

---

³³⁸ UN General Assembly, *Human Rights Council*, op. cit. point 2.

³³⁹ Ibid. point 3.

³⁴⁰ Ibid. point 5.

³⁴¹ Ibid. (e)

³⁴² ECOSOC, *Communications concerning human rights, resolution 75(V)*, E/573, 5 August 1947, preamble phase 2.

³⁴³ ECOSOC, *Question of the violation of human rights and fundamental freedoms, including policies of racial discrimination and segregation and of apartheid, in all countries, with particular reference to colonial and other dependent countries and territories*, resolution 1235 (XLII), 6 June 1967.

³⁴⁴ ECOSOC, *Procedure for dealing with communications relating to violations of human rights and fundamental freedoms*, resolution 1503(XLVIII), E/4832/Add.1, 27 May 1970.

részleges átjárást is.³⁴⁵ E két eljárás szabályait 2000-ben foglalta össze és módosította az Emberi Jogok Bizottsága figyelembe véve az addigi gyakorlatot,³⁴⁶ mely határozatot az ECOSOC jóváhagyta.³⁴⁷

Az 1503-as eljárás eredetileg és a 2000-es módosítás után is egyének vagy egyének csoportja által volt megindítható. A diszkrimináció megelőzésével és a kisebbségek védelmével foglalkozó albizottság (albizottság³⁴⁸) az 1503-as eljárás vonatkozásában³⁴⁹ e kört pontosabban határozta meg, amely szerint olyan egyének vagy egyének csoportja kezdeményezhet panaszeljárást, akik emberi jogsértés áldozatai, továbbá olyan egyének vagy egyének csoportja, ideértve a nem kormányközi szervezeteket is, amelyek jóhiszeműen az emberi jogi elvek és az Alapokmány rendelkezéseinek betartásával azt állítják, hogy közvetlen és megbízható tudomásuk van emberi jogsértések megtörténtéről.

Bár többször próbálták a határozat szövegéből kiindulva szűken értelmezni az 1503-as eljárást és azt apartheidre és ezzel kapcsolatos politikákra korlátozni,³⁵⁰ a gyakorlat alapján „bármely olyan helyzetre alkalmazható [volt], amely az emberi jogok tömeges megsértésével jár”.³⁵¹ Ezt az albizottság határozata is megerősítette: a kérelmek csak akkor elfogadhatók, ha „ésszerű okok alapján feltételezhető, hogy azok bármely államban, ideértve a gyarmati és egyéb függő államokat és népeket, az emberi jogok és alapvető szabadságok tömeges és megalapozottan bizonyított megsértésének

---

³⁴⁵ Buergenthal, Thomas, op. cit. 83.

³⁴⁶ Commission on Human Rights, *Enhancing the effectiveness of the mechanisms of the Commission on Human Rights*, 2000/109, 26 April 2000.

³⁴⁷ ECOSOC, *Procedure for dealing with communications concerning human rights*, 2000/3., E/2000/99, 16 June 2000.

³⁴⁸ A Diszkrimináció megelőzésével és a kisebbségek védelmével foglalkozó albizottságot (Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities) 1999-ben átnevezték, a hivatalos elnevezése ezután Emberi jogok védelmével foglalkozó albizottság (Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights).

³⁴⁹ Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, *Question of the violation of human rights and fundamental freedoms, including politics of racial discrimination and segregation and of apartheid in all countries, with particular reference to colonial and other dependent countries and territories*, 1 (XXIV), U.N. DOC. E/CN.4/1070, 1971, point (2) (a).

³⁵⁰ Gonzales, Theresa D., *The Political Sources of Procedural Debates in the United Nations: Structural Impediments to Implementation of Human Rights*, New York University Journal of International Law and Politics (1980-1981) Vol. 13.

³⁵¹ Buergenthal, Thomas, op. cit. 80-81; ECOSOC, *Procedure for dealing with communications relating to violations of human rights and fundamental freedoms*, op. cit. point 5; ECOSOC, *Question of the violation of human rights and fundamental freedoms, including policies of racial discrimination and segregation and of apartheid, in all countries, with particular reference to colonial and other dependent countries and territories*, op. cit. point 3.

következetes eseteit tárhatják fel, beleértve a faji megkülönböztetés és elkülönítés, valamint az apartheid politikáját.”³⁵²

Az 1503-as eljárás esetében a létesítő határozat meghatározott elfogadhatósági kritériumokat: a belső jogorvoslatok előzetes kimerítését és azt, hogy olyan ügyet nem lehet panaszeljárás elé vinni, amelyikkel az ENSZ rendszerén belül már valamelyik szerv foglalkozott.³⁵³ E két kritérium azonban azokra a kérelmekre vonatkozott, amelyek már eljutottak a Bizottság elé. Az albizottság – az elfogadhatóság ellenőrzőjeként – saját határozatában írta elő azokat a feltételeket, amelyeknek ha a kérelem nem felelt meg, az nem jutott túl az albizottságon sem.³⁵⁴

Az eljárások első szakaszaként a kérelem elfogadhatóságának vizsgálatára került sor. Eredetileg az 1503-as eljárás esetében az ECOSOC felhatalmazást adott az albizottságnak, hogy a beérkező kérelmek előzetes vizsgálatára munkacsoportot hozzon létre.³⁵⁵ A munkacsoport döntése alapján kerülhettek azok a kérelmek – a kérdéses állam véleményének figyelembevételével – az albizottság elé, amelyek arra engedtek következtetni, hogy az emberi jogok tömeges és súlyos megsértésére került sor. Az albizottság megvizsgálta, hogy az ügyet az Emberi Jogok Bizottsága elé terjessze, vagy az nem igényli a Bizottság eljárását. A Bizottság kétféleképpen dönthetett az elé terjesztett ügyekben: vagy úgy határozott, hogy jelentés és ajánlás készítésére van szükség az ügyet illetően az ECOSOC számára, vagy pedig – az állam beleegyezésével – megvizsgálta a helyzetet az általa kinevezett ad hoc bizottságon keresztül.³⁵⁶

A 2000-ben történő átalakítás – a gyakorlatra reagálva – kimondta, hogy az albizottságnak a továbbiakban nincs szerepe az 1503-as eljárásban. Az elfogadhatósági vizsgálatot ezután a kérelmeket vizsgáló munkacsoport végezte, az eljárás következő

---

³⁵² Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, *Question of the violation of human rights and fundamental freedoms, including politics of racial discrimination and segregation and of apartheid in all countries, with particular reference to colonial and other dependent countries and territories*, op. cit. point (1) (b).

³⁵³ ECOSOC, *Procedure for dealing with communications relating to violations of human rights and fundamental freedoms*, op. cit. point 6.

³⁵⁴ Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, *Question of the violation of human rights and fundamental freedoms, including politics of racial discrimination and segregation and of apartheid in all countries, with particular reference to colonial and other dependent countries and territories*, op. cit.

³⁵⁵ ECOSOC, *Procedure for dealing with communications relating to violations of human rights and fundamental freedoms*, op. cit. point 1.

³⁵⁶ ECOSOC, *Procedure for dealing with communications relating to violations of human rights and fundamental freedoms*, op. cit. point 6; Az ad hoc bizottság felállítására vonatkozó szabályokat ld. ugyanott, point 7.

szakasza a helyzeteket vizsgáló munkacsoport előtt folyt, végül a Bizottság előtt fejeződött be az eljárás.³⁵⁷

Az 1503-as eljárás bizalmas jellegű volt, tehát nem kerülhetett nyilvánosságra az Emberi Jogok Bizottsága előtti eljárás semmilyen részlete.³⁵⁸ A 2000-es módosítás az előbbi bizalmas jelleget annyiban korlátozta, hogy a Bizottság elnöke minden ülészakban nyilvánosan kihirdette, hogy melyik állam került vizsgálat alá az 1503-as eljárás keretében és melyikkel nem foglalkozik tovább a Bizottság. Ezen felül az állam kívánságára az ügyének teljes anyaga nyilvánosságra hozható volt.³⁵⁹ A bizalmas jellegre való tekintettel az Emberi Jogok Bizottságának gyakorlata ezen eljárások keretében máig nem vizsgálható.

Panaszeljárás

Az Emberi Jogi Tanácsot létrehozó Közgyűlési határozat nemcsak a speciális eljárások, hanem az Emberi Jogok Bizottsága korábbi panaszeljárásainak felülvizsgálatát és racionalizálását is a Tanács feladatává tette.³⁶⁰ E feladat végrehajtására a Tanács létrehozott egy munkacsoportot, amely több javaslatot készített a panaszeljárás átdolgozása kapcsán. Több tárgyalás és informális konzultáció után a végleges szabályok a Tanács határozatában³⁶¹ kerültek megfogalmazásra.

A Tanács célja, hogy tömeges emberi jogsértésekkel foglalkozzon, tekintet nélkül arra, hogy melyik emberi jogot vagy alapvető szabadságot sértik meg és arra, hogy a jogsértés milyen körülmények között, a világ melyik táján történik.³⁶² Mivel a Tanács határozata nem mondja meg, hogy konkrétan mely jogok megsértése esetén lehet panaszeljárást kezdeményezni, sőt kifejezetten kimondja, hogy bármely jog vagy alapvető szabadság esetén lehet eljárásnak helye, nyilvánvaló, hogy a vízhez való jog tömeges megsértése esetén is indítható ilyen panaszeljárás.

Az 1503-as eljárás egyik legtöbbet kritizált jellemzője,³⁶³ a bizalmas jelleg a Tanács panaszeljárásánál is megmaradt, amelynek célja, hogy a vizsgált állammal való

---

³⁵⁷ Az eljárás ennél részletesebb ismertetését ehelyütt mellőzöm, hiszen az egyrészt ma már nem működik, másrészt ez a – módosítás utáni – eljárás az alapja a ma az Emberi Jogi Tanács keretében működő panaszeljárásnak, amelynek szakaszait a későbbiekben részletesen vizsgálom.

³⁵⁸ Az eljárás ezen bizalmas jellege egészen addig fennáll, amíg az Emberi Jogok Bizottsága vagy a diszkrimináció megelőzésével és a kisebbségek védelmével foglalkozó albizottság úgy nem határoz, hogy az ügyel kapcsolatban ajánlást tesz az ECOSOC-nak. ECOSOC, *Procedure for dealing with communications relating to violations of human rights and fundamental freedoms*, op. cit. point 8.

³⁵⁹ ECOSOC, *Procedure for dealing with communications concerning human rights*, op. cit. point 41.

³⁶⁰ UN General Assembly, *Human Rights Council*, op. cit. point 6.

³⁶¹ Human Rights Council, *resolution 5/1 Institution-building of the United Nations Human Rights Council*, op. cit. Annex IV.: Complaint procedure

³⁶² Ibid. Annex IV point 85.

³⁶³ Buergenthal, Thomas, op. cit 82.

együttműködést biztosítsa.³⁶⁴ Az átalakított panasz eljárás esetében azonban a határozat tartalmaz olyan garanciákat, amelyek megakadályozzák a végletes és ártalmas titoktartást, például meghatározza az eljárás azon szakaszait, amikor mind a kérelmezőt, mind az államot tájékoztatni kell az ügy állásáról.³⁶⁵ A kérelmezőt védi az a rendelkezés, amely kimondja, hogy a kérelmező adatait semmilyen módon sem lehet az állam tudomására hozni.³⁶⁶

A panasz eljárást olyan egyén vagy egyének csoportja kezdeményezheti, akik jogsértés áldozatai, vagy egyén, egyének csoportja, ideértve a nem kormányközi szervezeteket is, akik jóhiszeműen, az emberi jogi elveknek megfelelően, politikai motivációktól mentesen eljárva állítják, hogy közvetlen és megbízható tudomásuk van emberi jogsértésről. Az eljárás megindulásának további feltételei:

- A kérelem nem lehet politikai motivációjú és célja nem lehet ellentétes az Alapokmánnyal, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával és egyéb emberi jogi dokumentumokkal.
- A kérelemnek tényszerű leírást kell adnia az állítólagos jogsértésről, megjelölve a megsértett jogokat is.
- A nyelvezete nem lehet sértő. (A határozat szerint, ha a többi feltételnek megfelel, a sértő megfogalmazású részek kitörlése után a kérelem elfogadható.)
- A kérelem nem alapozható kizárólag a média által terjesztett hírekre.
- A Tanács nem foglalkozik olyan ügyekkel, amelyekkel már valamely speciális eljárás, szerződésen alapuló szerv eljárása, vagy más, az ENSZ égíse alatti vagy regionális panasz eljárás keretében már foglalkoznak.
- A belső jogorvoslati lehetőségeket ki kell meríteni, kivéve, ha azok hatástalanok lennének, vagy indokolatlanul sokáig tartanának.³⁶⁷
- Az állammal való közlés nélkül elutasítják továbbá a név nélküli, vagy nyilvánvalóan alaptalan kérelmeket.³⁶⁸

Azt, hogy a fenti feltételeknek a kérelem megfelel-e, a kérelmekkel foglalkozó munkacsoport vizsgálja meg.³⁶⁹ A munkacsoport elnöke a feltételeknek megfelelő

---

³⁶⁴ Human Rights Council, *resolution 5/1 Institution-building of the United Nations Human Rights Council*, op. cit. Annex IV point 86, ld. még point 102.

³⁶⁵ Ibid. Annex IV point 106.

³⁶⁶ Ibid. Annex IV point 108.

³⁶⁷ Ibid. Annex IV point 87. (a)-(c) and (e)-(g).

³⁶⁸ Ibid. Annex IV point 94.

³⁶⁹ Working Group of Comminations. A munkacsoport összetételére, tagjainak kinevezésére vonatkozó szabályokat ld. Ibid. Annex IV points 91-93.

kérelmeket³⁷⁰ megküldi az államnak, hogy az is lehetőséget kapjon álláspontjának kifejtésére. A munkacsoport dönt az elé kerülő kérelmek elfogadhatóságáról és megállapítja, hogy valóban kitűnik-e a kérelemből – esetleg más kérelmekkel együtt vizsgálva – tömeges és súlyos emberi jogsértés. A munkacsoport a megvizsgált és elfogadhatónak talált kérelmeket továbbítja a másik, konkrét helyzeteket vizsgáló munkacsoportnak ajánlásával együtt. Amennyiben nem tudnak dönteni, a helyzetet a következő ülészig megfigyelés alatt tarthatják és információkat kérhetnek az ügy kapcsán az államtól.

A konkrét helyzeteket vizsgáló munkacsoport³⁷¹ feladata, hogy a Tanácsnak ajánlást tegyen az adott jogsértő helyzettel kapcsolatban, általában határozattervezet formájában. Ha a munkacsoport nem tud döntésre jutni, a következő ülészig megfigyelés alatt tarthatja a helyzetet és további információkat gyűjthet. Annak ellenére, hogy a kérelmekkel foglalkozó munkacsoport megállapította a kérelem elfogadhatóságát, a konkrét helyzeteket vizsgáló munkacsoport még mindig elutasíthatja azt.³⁷² A munkacsoport minden döntését megfelelően indokolni kell.³⁷³

Az alkalmazandó eszközökről a végső döntést végül a helyzeteket vizsgáló munkacsoport javaslata alapján a Tanács hozza meg. A Tanács a következő lehetőségekből választhat: nem foglalkozik tovább az ügyel, ha az a továbbiakban nem indokolt; további megfigyelés alatt tartja a helyzetet és az államtól ésszerű határidőn belül szolgáltatandó információkat kér; további megfigyelés alatt tartja a helyzetet és szakértőt nevez ki e feladat ellátására, aki köteles a Tanácsot jelentések formájában tájékoztatni a helyzetről; befejezi a panaszeljárást annak érdekében, hogy az ügyet más nyilvános eljárás keretében folytathassa; javasolja az Emberi Jogi Főbiztos Hivatalának, hogy nyújtson technikai segítséget az államnak vagy adjon tanácsot számára a jogsértés orvoslásával kapcsolatban.³⁷⁴ A Tanács eljárása nem lépheti túl a 24 hónapot a kérelem államnak való továbbításától számítva.³⁷⁵ Az állam köteles az eljárás során a Tanáccsal együttműködni, megkeresésére legfeljebb három hónapon belül válaszolni, bár ez a

---

³⁷⁰ Azokról a kérelmekről, amelyek az előzetes vizsgálatok alapján nem feleltek meg a feltételeknek, a munkacsoport elnöke készít egy listát, megjelölve abban az elutasítás indokát és azt a munkacsoport tagjai számára hozzáférhetővé teszi. Az e listán szereplő kérelmeket nem küldik meg az államoknak. Ibid. Annex IV point 4.

³⁷¹ Working Group on Situations. A munkacsoport összetételére, tagjainak kinevezésére vonatkozó szabályokat ld. Ibid. Annex IV points 96-97.

³⁷² Ibid. Annex IV point 98.

³⁷³ Ibid. Annex IV point 99.

³⁷⁴ Ibid. Annex IV point 109.

³⁷⁵ Ibid. Annex IV point 105.

határidő az állam kérésére meghosszabbítható.³⁷⁶ A Tanács a beérkezett panaszokat olyan gyakran vizsgálja meg, ahogy az szükséges, de minden évben legalább egyszer sort kell kerítenie erre.³⁷⁷ Arra az esetre nem áll a Tanács rendelkezésére semmi szankció, ha az állam megtagadja az együttműködést.

Speciális eljárások – különleges megbízottak³⁷⁸

1967-től az Emberi Jogok Bizottsága az ECOSOC felhatalmazása alapján konkrét emberi jogi jogsértéseket is vizsgált.³⁷⁹ A Bizottság ennek alapján szakértőket és munkacsoportokat nevezett ki különböző emberi jogi kérdések kivizsgálására, 2000-ben már ilyen mandátumok sora létezett, amelyeket egy kivétellel a Bizottság hozott létre.³⁸⁰ Ezen, ún. 1235-ös eljárás szabályozása a fenti rendelkezésekhez képest nagyon szűkszavú. Az ECOSOC határozata mindössze felhatalmazza a Bizottságot és albizottságot, hogy egyének vagy egyének csoportjainak megkeresésére olyan helyzetekkel foglalkozzon, amikor emberi jogok tömeges és súlyos megsértésére kerül sor, de eljárási szabályokat még nagyvonalakban sem állapít meg. A szabályozás szerint a helyzet tanulmányozásának eredményeként – ha szükséges – a Bizottság jelentést készít és ajánlást tesz az ECOSOC-nak az ügygel kapcsolatban.³⁸¹

Az Emberi Jogok Bizottsága elsőként a dél-afrikai helyzet további felügyeletére adott mandátumot az azt vizsgáló ad hoc bizottság megszűnése után. A megbízottak száma az évek során folyamatosan növekedett. 2000-ben 43 ilyen mandátum létezett az ENSZ rendszerében az emberi jogok védelmének különböző területein. Ezek magukban foglaltak egyes országok emberi jogi helyzetével foglalkozó mandátumokat és egyes emberi jogokkal foglalkozókat, azaz ország-specifikus és tematikus mandátumokat. Ezt a komplex rendszert 2000-ben a Bizottság átalakította annak hatékonyabbá tételé

---

³⁷⁶ Ibid. Annex IV point 101.

³⁷⁷ Ibid. Annex IV point 103.

³⁷⁸ Többféle elnevezéssel létesültek ilyen mandátumok, például „special rapporteur”, „independent expert”, „representative of the Secretary-General” vagy „representative of the Commission”. Az elnevezések politikai kompromisszumok eredményeként alakultak ki. Ld. OHCHR, *Fact Sheet no. 27. Seventeen Frequently Asked Questions about United Nations Special Rapporteurs*, op. cit. 6. A továbbiakban összefoglaló néven megbízottaknak nevezem az e tiszteket betöltőket, amikor általánosságban elemzem e funkciót, természetesen adott mandátum elemzésekor annak hivatalos elnevezését használom.

³⁷⁹ ECOSOC, *Question of the violation of human rights and fundamental freedoms, including policies of racial discrimination and segregation and of apartheid, in all countries, with particular reference to colonial and other dependent countries and territories*, op. cit.

³⁸⁰ OHCHR, *Fact Sheet no. 27. Seventeen Frequently Asked Questions about United Nations Special Rapporteurs*, op. cit. 4.

³⁸¹ ECOSOC, *Question of the violation of human rights and fundamental freedoms, including policies of racial discrimination and segregation and of apartheid, in all countries, with particular reference to colonial and other dependent countries and territories*, op. cit. point 3.

érdekében,³⁸² többek között a sürgős megkeresésekre való gyorsabb reagálás vonatkozásában.

A mandátumok birtokosai több rendelkezésre álló eszközzel próbálták feladataikat ellátni. Ezek között szerepelt az országlátogatások lehetősége, akár ország-specifikus, akár tematikus mandátum esetében, a kérdéses állam beleegyezésével. A látogatások kapcsán jelentést készítettek tapasztalataikról és ajánlások formájában próbálhattak meg a kérdéses területen az emberi jogok védelmének hatékonyabbá tételéhez hozzájárulni. Ez utóbbi esetben figyelemmel kísérték, hogy ajánlásaikat az adott ország mennyiben implementálja. A megbízottaknak a lehető leggyorsabban kellett reagálniuk abban az esetben, ha jogsértés jutott tudomásukra. Ilyen információkat több forrásból kaphattak, többek között magánszemélyektől. Ebben az esetben az ügyet a Bizottság tudomására hozták vagy közvetlenül azt a kormányt keresték meg, amely az információk szerint a jogsértést elkövette. Néhány megbízott hivatali ideje alatt munkájával kapcsolatos standardok kidolgozásával is próbálta segíteni a jogvédelem hatékonyságát. Eljárásuk során sokszor támaszkodtak az NGO-k segítségére, különösen információ-gyűjtés és helyzetelemzések terén.³⁸³ Az Emberi Jogi Tanácsot létrehozó Közgyűlési határozat feladatul tűzte ki a Tanács számára, hogy vizsgálja felül és ahol szükséges, fejlessze és racionalizálja a mandátumok rendszerét.³⁸⁴ A Tanács munkája nyomán a megbízottak rendszere fennmaradt, sőt új mandátumok létesültek.³⁸⁵ Az addig létező mandátumok racionalizálásával kapcsolatban a Tanács határozata úgy rendelkezett, hogy a folyamatban lévő – még le nem járt – mandátumok folytatják működésüket, amíg hivatali idejük véget ér és a Tanács felülvizsgálja őket. A határozat függelékében 54 speciális mandátumot soroltak fel 2006-ban. A mandátumok korábban is létezett felosztása – ország-specifikus és tematikus mandátum – ma is él. Jelenleg 10 ország-specifikus mandátum és 35 tematikus mandátum létezik.³⁸⁶ A Tanács határozatában egységes szabályokat állapított meg a szakértők választhatósági feltételeire, választásukra, hivatali idejükre vonatkozóan,³⁸⁷ létrehozott továbbá egy

---

³⁸² Commission on Human Rights, *Enhancing the effectiveness of the mechanisms of the Commission on Human Rights*, op. cit. Chapter II

³⁸³ OHCHR, *Fact Sheet no. 27. Seventeen Frequently Asked Questions about United Nations Special Rapporteurs*, op. cit. 8-12.

³⁸⁴ UN General Assembly, *Human Rights Council*, op. cit. point 6.

³⁸⁵ A különleges eljárásokkal kapcsolatos releváns rendelkezéseket ld. az Emberi Jogi Tanács hatásköreinek elemzésénél.

³⁸⁶ Ld. Emberi Jogi Tanács weboldalát, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/chr/special/themes.htm> [2011. június. 09.]

³⁸⁷ HRC, *resolution 5/1 Institution-building of the United Nations Human Rights Council*, op. cit. Annex, II. Special procedures, points 39-53.

általános szabályzatot is a megbízottak magatartásának elveiről (magatartási szabályzat).³⁸⁸ Az egyes mandátumok terjedelmének részleteit a létrehozó határozatok állapítják meg. E határozatokban az Emberi Jogok Bizottsága, illetve az Emberi Jogi Tanács körülhatárolja az egyes megbízottak feladatkörét.

Az egyes emberi jogok speciális eljárásokon keresztül történő érvényesíthetőségének vizsgálatánál az első kérdés az, hogy ki fordulhat a különleges megbízottakhoz azt állítva, hogy valamelyik állam megsértette a vízhez való jog tiszteletben tartásával kapcsolatos kötelezettségeit. A magatartási szabályzat szerint a különleges megbízottnak a jogsértésekre figyelmét felhívó levelekkel kapcsolatban figyelnie kell arra, hogy a bejelentés olyan egyéntől, vagy egyének csoportjától származzon, aki vagy akik jogsértés áldozatai, vagy pedig olyan egyénektől, egyének csoportjától, ideértve a nem kormányközi szervezeteket is, amelyek ugyan nem áldozatai jogsértésnek, de azt állítják, hogy közvetlen és megbízható tudomásuk van emberi jogsértések megtörténtéről.³⁸⁹ Ezeket az információkat a megbízottaknak bizalmasan kell kezelniük, különösen akkor, ha nyilvánosságra hozataluk a bejelentőre nézve hátrányos következményekkel járhat.³⁹⁰

A fenti megfogalmazásból következik, hogy egyedi jogsértések esetén is a különleges megbízottakhoz lehet fordulni és természetesen tömeges jogsértésre is fel lehet hívni a figyelmüket. A különleges megbízottnak figyelemmel kell lennie további feltételekre is, amikor a bejelentéseket vizsgálja. A bejelentés nem lehet nyilvánvalóan alaptalan, vagy politikai célzatú, tartalmaznia kell az állított jogsértés tényszerű leírását, a nyelvezete nem lehet sértő és nem alapulhat kizárólag a médiából szerzett adatokon.³⁹¹ Nem kell vizsgálni, hogy a bejelentés megfelel-e ezeknek a feltételeknek, ha a bejelentés sürgős, az abban szereplő jogsértés emberi életet veszélyeztet, vagy súlyos jogsértéssel fenyegeti az áldozatokat.³⁹² A fenti feltételek teljesítése esetén a megbízott kivizsgálja a bejelentést.

Az érvényesíthetőség szempontjából a legfontosabb kérdés az, hogy milyen következményei lehetnek annak, ha a megbízott megállapítja a jogsértést, milyen eszközök vannak a megbízott kezében. A magatartási szabályzat alapján a megbízottak következtetéseket és ajánlásokat fogalmazhatnak meg. Konkrét jogsértésekkel

---

³⁸⁸ HRC, *Code of Conduct for Special Procedures Mandate-holders of the Human Rights Council*, 5/2., 18 June 2007.

³⁸⁹ *Ibid.* Annex Article 9 point (d).

³⁹⁰ *Ibid.* Annex Article 8 points (a)-(b).

³⁹¹ *Ibid.* Annex Article 9 points (a)-(c) and (e).

³⁹² *Ibid.* Annex Article 10.

kapcsolatos jelentéseikben figyelniük kell arra, hogy a kérdéses állam kifejthesse az álláspontját, erre megfelelő időt kell neki hagyni.³⁹³ A jelentések megfogalmazásánál figyelemmel kell lenni arra, hogy annak célja elősegíteni a kommunikációt az érdekelték között és javítani az emberi jogok védelmére vonatkozó együttműködést.³⁹⁴

Feladatainak ellátása keretében a megbízottaknak lehetőségük van arra, hogy kezdeményezzenek országlátogatásokat, melyek csak az ország meghívására vagy beleegyezésével lehetségesek. Céljuk az, hogy az ország kormányával, hatóságaival a lehető legszorosabb együttműködésben interaktív dialógust létesítsenek a mandátum tárgyi hatálya alá tartozó kérdésekben.³⁹⁵ A jelentések minden esetben tartalmazzák a látogatás körülményeit, az előadó által vizsgált témaköröket, az állam által elért eredményeket és a további leküzdendő akadályokat, kihívásokat, végül pedig ajánlásokat fogalmaznak meg. Az országlátogatások során bár van lehetőség arra, hogy a megbízott magánszemélyekkel, szervezetekkel, NGO-k képviselőivel találkozzon, mégis az állami szervekkel való együttműködés dominál. Így pedig a vízhez való jog biztosításának hiányosságaira magánszemélyek – legalábbis ezen eljárás keretében – csak nagyon korlátozottan hívhatják fel a megbízott figyelmét. A megbízott ajánlásai nem bírnak az állam számára kötelező erővel, fő céljuk, hogy elősegítsék a vízhez való jog biztosítását, tanáccsal lássák el az államot. A megbízott nem tudja kényszeríteni az ajánlásokat, vagy szankcionálni az ajánlással ellentétes viselkedést, ráadásul az ajánlásoknak való megfelelésről nem is feltétlenül kap visszajelzést, hiszen nincs rendszeresített utánkövetés. Míg például a UPR vagy akár a szerződésen alapuló szervekhez való jelentéstétel esetében a következő jelentési ciklusban visszatérnek az ajánlásokra, addig a megbízott nem kap rendszeres, követhető visszajelzést, pusztán annyi lehetősége van, hogy maga próbál kapcsolatot tartani az állammal, vagy újabb látogatás engedélyezését kéri.

Sem a bejelentések vizsgálatánál, sem pedig az országlátogatások esetében nincs lehetősége a megbízottnak arra, hogy szankciót alkalmazzon a jogsértő állammal szemben. Jelentést tesz az Emberi Jogi Tanácsnak, amelynek végső esetben olyan eszközök állnak a rendelkezésére, mint például a Tanácsban való tagsági viszony felfüggesztése.

---

³⁹³ Ibid. Annex Article 13 points (a)-(c).

³⁹⁴ Ibid. Annex Article 13 point (b).

³⁹⁵ Ibid. Annex Article 11.

A továbbiakban a vízhez való joggal szoros kapcsolatban álló jogok vizsgálatára létesített tematikus mandátumok eljárásainak az általánostól eltérő szabályait, lehetőségeit vizsgálom meg és elemzem a vízhez való joggal kapcsolatos gyakorlatukat.³⁹⁶

Az ivóvízhez és higiéniahoz való joggal foglalkozó különleges előadó Ezt a mandátumot 2008-ban hozta létre az Emberi Jogi Tanács. Az előadó feladata, hogy a) kormányokkal, ENSZ szervekkel, a magánszektossal, helyi hatóságokkal, nemzeti emberi jogi intézményekkel, civil szervezetekkel és tudományos intézményekkel együttműködve tanulmányozza és gyűjtse össze a vízhez való joggal kapcsolatos gyakorlatot; b) tanulmányozza a vízhez való jogból származó nemzetközi kötelezettségek terjedelmét és tartalmát, ideértve e jog megkülönböztetésmentes biztosítását; c) fogalmazzon meg ajánlásokat, amelyek segíthetnek a Millenniumi Fejlesztési Célok megvalósításában, különös tekintettel a 7. számú célkitűzésre; d) alkalmazzon nemek szerinti megközelítést, tárja fel a nem-specifikus nehézségeket; e) dolgozzon együtt – az eljárások esetleges megkettőzését elkerülve – a többi speciális eljárással és a Tanács segédszerveivel, az ENSZ szerveivel és egyéb érdekelttel; f) megállapításait és ajánlásait tartalmazó jelentést nyújtson be a Tanácsnak.³⁹⁷ A határozat felkérte az emberi jogi főbiztosot arra, hogy forrásokkal lássa el a megbízottat, az államokat pedig arra, hogy működjenek együtt vele.³⁹⁸ A Tanács 10. ülésén áttekintették a megbízott addigi tevékenységét és a jog elismerése és realizálása kapcsán történt pozitív fejleményeket, mandátumát pedig három évvel meghosszabbították.³⁹⁹ Ebben a határozatban a korábbi feladatok további teljesítésének kötelezettsége mellett újak is megfogalmazásra kerültek, a korábbi feladatokat új hangsúlyokkal látta el a Tanács. A vízhez való jog tartalmát ebben a határozatban már adottnak veszik, ezért a megbízottat már nem annak feltárására, hanem a jog minél szélesebb körű realizálására,⁴⁰⁰ a széles körű megvalósítás előtti akadályok feltárására⁴⁰¹ és implementációjának ellenőrzésére⁴⁰² szólítják fel. A határozat felhívja a külön előadó figyelmét olyan embercsoportokra, akikre különös figyelmet kell fordítani: sebezhető,

---

³⁹⁶ A gyakorlat részletes elemzését ld. a III. sz. mellékletben.

³⁹⁷ HRC, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation* (2008), op. cit. points 2. (a)-(f)

³⁹⁸ Ibid. point 4.

³⁹⁹ HRC, *The Human Right to safe drinking water and sanitation* (2011), op. cit. point 4.

⁴⁰⁰ Ibid. points 5. (a), (f).

⁴⁰¹ Ibid. point 5. (c).

⁴⁰² Ibid. point 5. (d).

marginalizálódott csoportokra, ideértve a nemek közötti egyenlőség szem előtt tartását is.⁴⁰³ A különleges előadónak tovább kell folytatnia az együttműködést a kormányokkal, az ENSZ emberi jogi szerveivel és az egyéb érdekelttekkel⁴⁰⁴ és a továbbiakban is éves jelentéseket kell benyújtania a Tanácsnak.⁴⁰⁵

A vízhez való jog biztosítása szempontjából legfontosabb különleges előadónak a vízhez és higiéniahoz való jog érvényesítésében három típusú tevékenysége bír jelentőséggel. Elsőként a tudományos értékű jelentések kidolgozása, amelyek a mandátum során sohasem általánosságban a vízhez való jogra koncentráltak, hanem annak egyes aspektusait fejtették ki, például a nem-állami szereplők felelősségét a vízellátás biztosításában,⁴⁰⁶ vagy a vízhez való jog szerepét a Millenniumi Fejlesztési Célok elérésében.⁴⁰⁷ E jelentéseken keresztül a különleges előadó folyamatosan gazdagítja a rendelkezésre álló tudományos ismereteket, kifejti a vízhez való jog egyes részterületeit, azonban mindezt kötelező erő nélkül teszi.

A különleges előadó másik típusú releváns tevékenysége az országlátogatások lebonyolítása. Eddig a különleges előadó hét államba látogatott el azért, hogy a vízhez való jog biztosításának helyzetét megfigyelje. A látogatásokról minden esetben jelentés készül.⁴⁰⁸ Több esetben fordult elő, hogy egy látogatásról több jelentés is készült (Egyiptom, Szlovénia), ami ha korlátozottan is, de dialógusra utal a vizsgált állam és a különleges előadó között. A szlovéniai látogatásra vonatkozó előzetes jelentésben a különleges előadó utal is erre, amikor kifejezi szándékát a párbeszéd folytatására.⁴⁰⁹ Az egyes látogatásokra vonatkozó végleges jelentés elkészítését követően azonban nincs követhető nyoma az ajánlások betartása ellenőrzésének és ez idáig az előadó nem járt többször ugyanabban az államban.

Végül lehetősége van a különleges előadónak arra, hogy egyéni panaszokat vizsgáljon ki, erre azonban eddig nem volt példa e mandátum keretében.

---

⁴⁰³ Ibid. point 5. (b).

⁴⁰⁴ Ibid. point 5. (g).

⁴⁰⁵ Ibid. point 5. (h).

⁴⁰⁶ HRC, *Report of the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque, Human Rights Obligations Related to Non-State Service Provision in Water and Sanitation*, A/HRC/15/31, 29 June 2010.

⁴⁰⁷ HRC, *Report submitted by the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque, The MDGs and the right to water and sanitation*, op. cit.

⁴⁰⁸ A namíbiai látogatásról készült jelentést még nem tették közzé. OHCHR <http://www.ohchr.org/EN/Issues/WaterAndSanitation/SRWater/Pages/CountryVisits.aspx> [2012. május 20.]

⁴⁰⁹ HRC, *Report of the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque – Addendum – Preliminary note on the mission to Egypt*, A/HRC/12/24/Add.2, 19 August 2009, point 21.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az érvényesítés keretein belül a vízhez való jog kikényszerítésére a különleges előadónak nincs lehetősége egyik típusú eljárása során sem, és az ellenőrzést is csak korlátozott mértékben – a látogatás engedélyező államok esetében, az előre meghatározott és állam által jóváhagyott témakörökben – folytathatja le.

A kínzással és más kegyetlen vagy embertelen bánásmóddal vagy büntetéssel foglalkozó különleges előadót

E különleges előadó mandátumát még az Emberi Jogok Bizottsága hozta létre 1985-ben. Ezt a mandátumot az Emberi Jogi Tanács eddig kétszer hosszabbította meg.⁴¹⁰

Az előadók e hosszú mandátum során jelen dolgozat szempontjából egy fontos elméleti kérdést tisztáztak, miszerint a víztől való megfosztás, vagy a fogvatartás rossz higiéniai körülményei mind kínzásnak minősülnek.⁴¹¹ Éves jelentéseikben az előadók összegzik azokat a panaszokat, amelyek hozzájuk az adott időszakban beérkeztek, összefoglalva a panaszok kapcsán az államokkal kapcsolatos párbeszédet. A panaszok túlnyomó többségükben két témára szorítkoznak. A panaszosok egy része azt kifogásolja, hogy rossz higiéniai körülmények között tartották fogva és a fogvatartás során nem kapott élelmet és/vagy vizet, illetve, hogy azok rossz minőségűek voltak. A panaszosok másik része amiatt fordult a különleges előadóhoz, mert vízzel kínozták a legkülönfélébb módokon. Az egyes országlátogatások adnak lehetőséget az előadónak arra, hogy ne csak panaszokat vizsgáljon meg egy-egy konkrét esetben, hanem a fenti problémák hátterét is, az államban végzett részletes vizsgálat során. Ennélfogva az országlátogatásokról szóló jelentésekben a vízellátás és a higiéniai problémák kapcsán többször megtalálhatók az állam problémái, célkitűzései, elért eredményei.⁴¹²

A különleges előadó által vizsgált szűk témakör miatt a gyakorlata csak nagyon korlátozott mértékben ad lehetőséget a vízhez való jog érvényesítésére, pontosan úgy,

---

⁴¹⁰ Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. Commission on Human Rights, resolution 1985/33, 1985; HRC, 8/8. *Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, 18 June 2008; és HRC, 16/23. *Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment: mandate of the Special Rapporteur*, A/HRC/RES/16/23, 12 April 2011.

⁴¹¹ Torture and other cruel, inhuman and degrading treatment or punishment – *Report by the Special Rapporteur, Mr. P. Kooijmans, appointed pursuant to commission on Human Rights resolution 1985/33*, E/CN.4/1986/15, 19 February 1986, point 4; *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, A/59/324, 1 September 2004, point 46.

⁴¹² Ld. például a Brazíliába tett látogatásról készült jelentést. *Civil and Political Rights, Including Questions of: Torture and Detention – Report of the Special Rapporteur, Sir Nigel Rodley, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 2000/43 – Visit to Brazil*, E/CN.4/2001/66/Add.2, 30 March 2001.

ahogy a CAT eljárásai is, hiszen csak különleges helyzetben – fogvatartásban – lévőkhöz való hozzáférése képezi a panaszok tárgyát.

A vallásszabadsággal foglalkozó különleges előadó A mandátumának kezdete 1986, a Tanács ezt 2010-ben hosszabbította meg további három évre.⁴¹³

Annak ellenére, hogy a vízhez való jog és a vallásszabadság között a szakirodalom szoros kapcsolatot lát, a gyakorlat ezt kevésbé igazolja vissza. A különleges előadó gyakorlatában csak elvétve találkozunk a vízhez való jogra, a vízhez való hozzáférésre vonatkozó utalással. Kis számú panasz állítja, hogy fogvatartás alatt megfosztották a víztől, a fogvatartásnak rosszak voltak a higiéniai körülményei vagy hogy víz felhasználásával kínozták. Még kevesebb ettől eltérő panasz érkezett az előadóhoz, ilyen például, hogy Indiában a vízhez való hozzáférés tekintetében a kasztrendszer alapján alacsony szinten állókat, vagy kisebbségeket hátrányosan megkülönböztetik.⁴¹⁴

Az oktatáshoz való joggal foglalkozó különleges előadó A megbízatás 1998-ban vette kezdetét, majd azt a Tanács 2008-ban meghosszabbította.⁴¹⁵

Mind a tudományos értékű jelentések, mind az országlátogatások rávilágítanak arra, hogy az oktatáshoz való jog biztosítását akadályozza az, ha az adott állam oktatási infrastruktúrája fejletlen, azaz nincs az iskolákban ivóvíz és nem megfelelőek a higiéniai körülmények.⁴¹⁶ Ezeket a problémákat részletekbe menően az országlátogatásokról készült jelentésekben fejtette ki az előadó, feltárva a problémák hátterét is, nem elmulasztva a lehetőséget arra, hogy emlékeztesse a meglátogatott államokat, hogy a GSZK jogok betartása nemzetközi szerződésből folyó

---

⁴¹³ *Special Rapporteur on freedom of religion or belief. Commission on Human Rights, resolution 1986/20, 1986; HRC, Freedom of religion or belief: mandate of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, resolution 14/11, A/HRC/RES/14/11, 23 June 2010.*

⁴¹⁴ *Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Heiner Bielefeldt – Addendum – Summary of cases transmitted to Governments and replies received, A/HRC/16/53/Add.1, 14 February 2011, point 161; Report submitted by Mr. Abdelfattah Amor, Special Rapporteur, in accordance with Commission on Human Rights resolution 1996/23 – Addendum – Visit to India, E/CN.4/1997/91/Add.1, 14 February 1997, point 79.*

⁴¹⁵ *Special Rapporteur on the right to education. Commission on Human Rights, resolution 1998/33 Question of the realization in all countries of the economic, social and cultural rights contained in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, and study of special problems which the developing countries face in their efforts to achieve these human rights, 17 April 1998; HRC, resolution 8/4. The right to education, 18 June 2008.*

⁴¹⁶ *Preliminary report of the Special Rapporteur on the right to education, Ms. Katarina Tomasevski, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1998/33, E/CN.4/1999/49, 13 January 1999, point 67.*

kötelezettségük. Több állam esetében külön vizsgálat tárgyát képezte az oktatáshoz való jog kapcsán a kisebbségek, öslakosok oktatáshoz való hozzájutása⁴¹⁷ és a humanitárius vagy természeti katasztrófák esetén az oktatáshoz való jog biztosításának nehézségei.⁴¹⁸

A szakirodalom feltárta és – többek között – a CRC gyakorlata igazolta, hogy az oktatáshoz való jog és a vízhez való jog metszetében áll az a probléma is, hogy egyes államokban a leánygyermek azért maradnak ki a formális oktatásból, mert segíteniük kell családjuknak a házi munka elvégzésében, amelyhez hozzátartozik a vízfordás feladata. Az előadó gyakorlatában ilyen utalásra nem találtam, bár igaz, hogy az előadó még nem látogatott olyan államba, amellyel kapcsolatban ez a probléma gyakran felmerül (például Mali⁴¹⁹).

Az emberi jogokkal és szegénységgel összefüggő kérdések független szakértője A szegénység problémájának vizsgálatára 1998-ban hozott létre az Emberi Jogok Bizottsága különleges eljárást. 2008-ban a Tanács áttekintette a szakértő addigi tevékenységét és úgy döntött, hogy mandátumát további három évre meghosszabbítja.⁴²⁰

A szakértő teljes gyakorlata során a vízhez való hozzáférés kérdését úgy kezeli, mint a szegénység egyik faktorát, annak egyik mértékegységét.⁴²¹ Megállapítása szerint a szegénység felszámolásának egyik eszköze a vízellátás minél teljesebb biztosítása és a szociális programok enélkül a cél nélkül nem lehetnek hatékonyak.⁴²² A szakértő több alkalommal figyelmeztette az államokat, hogy a szegénység csökkentésével kapcsolatban a vízellátás fejlesztése kötelezettségük.

---

⁴¹⁷ Ld. például *Report of the Special Rapporteur on the right to education, Mr. Vernor Muñoz – Mission to Paraguay*, A/HRC/14/25/Add.2 16 March 2010, point 58.

⁴¹⁸ *Annual report of the Special Rapporteur on the right to education*, Katarina Tomaševski, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 2000/9, E/CN.4/2001/52, 11 January 2001, point 49.

⁴¹⁹ Gyermek Jogainak Bizottsága (CRC), *Initial report, Mali*, CRC/C/3/Add.53, 2 April 1997, point 56.

⁴²⁰ Commission on Human Rights, resolution 1998/25 *Independent Expert on the question of human rights and extreme poverty*, 1998; HRC, resolution 8/11. *Human rights and extreme poverty*, 18 June 2008.

⁴²¹ *Human rights and extreme poverty – Report submitted by Ms. A.M. Lizin, independent expert, pursuant to Commission resolution 1998/25*, E/CN.4/1999/48, 29 January 1999, point 45.

⁴²² *Report of the Independent Expert on the question of human rights and extreme poverty, Magdalena Sepúlveda Carmona on the human rights based approach to recovery from the global economic and financial crises, with a focus on those living in poverty*. A/HRC/17/34, 17 March 2011, point 65.

A megfelelő lakhatáshoz való joggal mint a megfelelő életszínvonalhoz való jog összetevőjével és az ehhez kapcsolódó diszkrimináció-tilalommal foglalkozó különleges előadó

A vízhez való joghoz egyik legszorosabban kapcsolódó mandátumot 2000-ben hozta létre az Emberi Jogok Bizottsága, a megbízatást pedig a Tanács két ízben hosszabbította meg három-három évvel.⁴²³

A különleges előadó már első jelentésében leszögezte, hogy a „biztonságos ivóvízhez való hozzáférés elválaszthatatlan a lakhatáshoz való jog biztosításától”, és hogy a továbbiakban „a lakhatáshoz való jog vizsgálatakor a vízellátás kérdését központi összetevőként kezeli”.⁴²⁴ Az éves jelentésekben összegzett panaszok és az országlátogatásokról készült beszámolók alapján az alábbi – vízhez való joggal kapcsolatba hozható – jellemző témakörök találhatók:

- Az előadó megfigyelései szerint a privatizáció gyakran rossz hatással van a vízellátás minőségére. Mivel a magánvállalatok elsősorban profitra törekszenek, az emberi jogi normákat csak akkor tartják be, ha arra állami jogalkotás rászorítja őket. Az előadó erre a kötelezettségre hívta fel az államok figyelmét.⁴²⁵
- A higiénia mint a lakhatáshoz való jog összetevője viszonylag nagy hangsúlyt kapott az előadó gyakorlatában, kihangsúlyozva azt a tényt is, hogy a férfiak és nők higiéniai szükségletei különböznek, amire az államoknak a lakhatáshoz való jog biztosítása során figyelemmel kell lenniük.
- Az előadó több alkalommal hívta fel az államok figyelmét arra, hogy a vízellátás és higiénia szempontjait minden lakhatáshoz való jog biztosítását célzó program részévé kell tenniük és azok biztosítására megfelelő forrásokat elkülöníteni.
- Az előadó javasolta az államoknak a nyomornegyedekben a vízellátás javítását, különösen arra való tekintettel, hogy a legtöbb államban a vízkrízis miatt e nyomornegyedek nőnek, mivel a vidéki lakosság gyorsan áramlik a városok felé, ahol jobb ellátást remél.

---

⁴²³ Commission on Human Rights, resolution 2000/9 *Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, and on the right to non-discrimination in this context*, 17 April 2000; HRC, resolution 6/27. *Adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living*, 14 December 2007; HRC, resolution 15/8. *Adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living*, A/HRC/RES/15/8, 6 October 2010.

⁴²⁴ *Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, Mr. Miloon Kothari, submitted pursuant to Commission resolution 2000/9*, E/CN.4/2001/51, 25 January 2001, point 62.

⁴²⁵ *Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, Mr. Miloon Kothari*, E/CN.4/2002/59, 1 March 2002, points 57-61.

- Az előadó általános jelleggel, valamint adott államok és esetek vonatkozásában is több alkalommal fogalmazott meg a kilakoltatás kapcsán olyan követelményt, amely szerint a kilakoltatottak számára biztosítani kell a vízellátást átmeneti szállásukon is, és ott is, ahova átköltöztetik őket.
- Többször hívta fel az előadó arra az államok figyelmét, hogy a kisebbségek tagjai (többnyire romák), őslakos közösségek, vagy nomád népek korlátozottabban férnek hozzá a biztonságos ivóvízhez, mint mások és javasolta az államoknak a vízellátás diszkriminációmentes biztosítását.
- A hajléktalanság kapcsán az előadó kifejtette, hogy az nemcsak a megfelelő lakhatáshoz való jog sérelmét jelenti, hanem más emberi jogokét is, például a vízhez való jogét, mely sérelmeket orvosolni kell.

Az élelemhez való joggal foglalkozó különleges előadó A 2000-ben létrehozott speciális eljárást eddig egy ízben hosszabbították meg, 2010-ben⁴²⁶ három évvel.

Látszólag ezen előadó által elemzett téma kötődik legszorosabban a vízhez való joghoz. Ám ha figyelembe vesszük a jelen dolgozat első fejezetében tett megállapításokat és a szakirodalmat, kiderül, hogy az élelemhez való jog esetében gyakran említett vízellátás nem fér bele a vízhez való jog kereteibe, hiszen az előbbi a mezőgazdasági termeléshez, élelmiszer-termeléshez szükséges vízmennyiség biztosítását célozza, míg a vízhez való jog az ivásra és személyes higiénéért szolgáló víz szolgáltatását teszi állami kötelezettséggé. Ennek fényében bár a vízkészletek felhasználásának tekintetében az előadó kifejti, hogy az ivóvíz biztosítása a lakosság számára elsődleges a mezőgazdasági termelés szükségleteinek biztosításával szemben, gyakorlatában az utóbbit érintő kérdésekre, problémákra és megoldásokra helyezi a hangsúlyt.

Mint a többi vizsgált előadó esetében, itt is a Közgyűlés, az ECOSOC és az Emberi Jogi Tanács (Emberi Jogok Bizottsága) határozza meg a mandátum terjedelmét és a hangsúlyosan vizsgálandó témaköröket. Az élelemhez való joggal foglalkozó megbízott esetében ki kell emelni, hogy a Közgyűlés azokban a határozataiban, amelyeket az élelemhez való joggal kapcsolatban hozott, kitért a vízhez való jogra is a

---

⁴²⁶ Commission on Human Rights, resolution 2000/10 *Special Rapporteur on the right to food*, 2000; HRC, resolution 13/4. *The Right to Food*, A/HRC/RES/13/4, 14 April 2010.

CESCR 15. sz. általános kommentárjára való hivatkozással, kiemelve azt, hogy az élelemhez való jog biztosításának előfeltétele a vízhez való jog megvalósulása.⁴²⁷

A lehető legmagasabb szintű fizikai és mentális egészséghez való joggal foglalkozó különleges előadó A 2002-ben létrehozott speciális eljárást 2010-ben hosszabbították meg.⁴²⁸ A mandátumot meghosszabbító határozat preambuluma elismeri az egészséghez való jog és a vízhez való jog kapcsolatát, kimondva, hogy az előbbi biztosítására alapvető hatással van az egészséges ivóvízhez való hozzáférés.⁴²⁹

Az előadó éves jelentéseinek túlnyomó többségében megerősítette, hogy a vízhez való hozzáférés az egészséghez való jog összetevője, egy alkalommal azt is kifejtette, hogy a vízhez való jog önálló jog, meghatározható normatív tartalommal, amely az egészséghez való jogból származik.⁴³⁰ Ez utóbbi jelentésben meglehetősen részletességgel foglalja össze a vízhez való jog tartalmát, olyan kérdéseket tisztázva, mint a vízhez való jogból folyó állami kötelezettségek, a vízellátó-rendszer privatizációjának hatásai, a nők fokozott vízigénye, stb. A két emberi jog kapcsolatának fontosságát az Emberi Jogok Bizottsága és az Emberi Jogi Tanács is több határozatában megerősítette, amikor kimondta, hogy a biztonságos és tiszta víz biztosítása az egészséghez való jog garantálásának előfeltétele.⁴³¹

A jelentésekben az előadó összefoglalta azokat a panaszokat, amelyekkel megkeresték, ezen összefoglalásokban és az országlátogatásokról készült jelentésekben az alábbi, a vízhez való joggal kapcsolatba hozható témakörök merültek fel:

- A fogvatartás higiéniai körülményei nem megfelelőek, a fogvatartottak számára nem biztosítanak megfelelő mennyiségű és minőségű vizet és ételmet.

---

⁴²⁷ UN General Assembly, resolution 62/164. *The Right to Food*, A/RES/62/164, 13 March 2008, point 29; UN General Assembly, resolution 64/159. *The Right to Food*, A/RES/64/159, 10 March 2010, point 33.; UN General Assembly, resolution 65/220. *The Right to Food*, A/RES/65/220, 5 April 2011, point 33.

⁴²⁸ Commission on Human Rights, resolution 2002/31 *Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health*, 2002; HRC, resolution 15/22 *Right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health*, A/HRC/RES/15/22, 6 October 2010.

⁴²⁹ HRC, resolution 15/22 *Right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health*, op. cit. preamble, phase 15.

⁴³⁰ *Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, Paul Hunt, submitted in compliance with Human Rights Council resolution 5/1*, A/62/214, 8 August 2007, points 63-69.

⁴³¹ Commission on Human Rights, resolution 2005/24 *The right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health*, E/CN.4/RES/2005/24, 15 April 2005, point 17.; HRC, resolution 15/22 *Right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health*, A/HRC/RES/15/22, 6 October 2010, preamble.

- Különösen a bányászati tevékenységnek köszönhetően bekövetkező vízszennyezés miatt a lakosság vízellátása nem megoldott, különös tekintettel az őslakos közösségekre. Az őslakos közösségek esetében ez sokszor nem pusztán a rossz minőségű ivóvíz miatt probléma, hanem mert számtalan emberi jogukat sérti, hiszen a vízforrásokhoz kötődik hagyományos megélhetési formájuk is.
- Természeti katasztrófák, fegyveres konfliktus miatt menekültek és áttelepítettek táboraiban korlátozott a vízellátás, emiatt pedig terjednek a vízhez köthető betegségek.

Az egészséghez való joggal foglalkozó különleges előadó gyakorlatában tehát összességében ugyanazok a témakörök fordulnak elő, mint a szerződésen alapuló szervekhez beküldött jelentések egészséghez való joggal kapcsolatban álló részeiben.

Kulturális jogokkal foglalkozó független szakértő A független szakértő mandátumát az Emberi Jogi Tanács hozta létre 2009-ben.⁴³²

E szakértő mandátuma meglehetősen új, ezért a gyakorlata sem túl kiterjedt. Különösen igaz ez a vízhez való jog esetében, hiszen eddig a szakértő annyira szorítkozott, hogy egy jelentésében megerősítette a kulturális jogok és a vízhez való jog kapcsolatát.⁴³³

Universal Periodic Review (UPR)⁴³⁴

A UPR egy olyan – 2008 óta működő – eljárás, amelyet az Emberi Jogi Tanács folytat le és amelynek fő célja, hogy rendszeres időközönként minden ENSZ tagállamban ellenőrizze az emberi jogok tiszteletben tartását és azt a tagállamokkal együttműködve fejlessze.

A UPR újdonsága és különlegessége – a régebb óta létező emberi jogi mechanizmusokkal ellentétben –, hogy minden ENSZ tagállamot ellenőriz, tekintet nélkül arra, hogy az milyen emberi jogi tárgyú szerződéseknek részese és minden olyan emberi jog vonatkozásában, amelyeket (1) az ENSZ Alapokmánya; (2) az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata; (3) az állam által ratifikált és hatályban lévő nemzetközi szerződések; (4) az állam által vállalt egyéb kötelezettségek, nyilatkozatok (például nemzeti emberi jogi programok) vagy (5) a nemzetközi humanitárius jog

⁴³² HRC, resolution 10/23 *Independent expert in the field of cultural rights*, 26 March 2009.

⁴³³ *Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, Farida Shaheed – The right to enjoy the benefits of scientific progress and its applications*, A/HRC/20/26, 14 May 2012, point 23.

⁴³⁴ A UPR teljes első ciklusának elemzését ld. a II. sz. mellékletben.

tartalmaznak.⁴³⁵ A UPR hatálya alól az ENSZ tagállamai nem vonhatják tehát ki magukat szuverenitásukra vagy a *pacta sunt servanda* elvre való hivatkozással, az emberi jogok tisztelete számukra megkerülhetetlen.

Az eljárás alapvető célja az emberi jogi helyzet feltérképezése a tagállamokban, a fő módszer pedig az interaktív dialógus a vizsgálat alatt álló államok és a többi állam – elsősorban a Tanács tagjai – között, mely utóbbiak megoszthatják pozitív gyakorlatukat, tapasztalataikat.⁴³⁶ A UPR alapja a vizsgálat alatt álló állam által készített nemzeti jelentés. Az Emberi Jogi Főbiztos Hivatala készít továbbá két másik dokumentumot, egy összefoglalást azokból a nemzeti jelentésekből, amelyeket az állam benyújtott a szerződésen alapuló szervekhez, a másik pedig egy összefoglalás az eljárás egyéb résztvevői (NGO-k, nemzeti emberi jogi intézmények) által szolgáltatott információkból. Következésképpen alapvetően az állami jelentésen mint „vallomáson” kívül, többé-kevésbé független résztvevők által szolgáltatott információk alapján is dolgozik az Emberi Jogi Tanács.

A vízhez való jog érvényesíthetősége szempontjából figyelmet érdemel az a tény, hogy bármely az EJENY-ben szereplő jog betartása ellenőrizhető a UPR-n keresztül. Ez a dokumentum több olyan emberi jogot tartalmaz, amely szoros kapcsolatban áll a vízhez való joggal: élethez való jog, vallásszabadság, megfelelő életszínvonalhoz való jog, oktatáshoz való jog és a kulturális életben való részvételhez való jog.⁴³⁷ Ezen felül a nemzetközi közösség nagy többsége szerződő fele az ENSZ égisze alatt elfogadott alapvető fontosságú emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződéseknek, amelyek explicit vagy implicit módon tartalmazzák a vízhez való jogot. Ennélfogva a vízhez való jog betartásának ellenőrzésére a UPR keretében sor kerülhet.

A UPR mechanizmus egyik fő gyengesége, hogy nincs lehetőség szankciók alkalmazására, ha a vizsgálat azt állapítja meg, hogy valamely állam nem teljesíti emberi jogi kötelezettségeit. Bár lehetőség van az eljárás végső dokumentumában megfogalmazott javaslatok állam általi implementációjának nyomon követésére, a helytelenítésen kívül a Tanácsnak nincs lehetősége joghátrányok alkalmazására. A

---

⁴³⁵ HRC, *resolution 5/1 Institution-building of the United Nations Human Rights Council*, op. cit. Annex I: Universal Periodic Review Mechanism, A. Basis of the Review, points 1-2.

⁴³⁶ Haász Veronika – Szappanyos Melinda, *Az ENSZ tagállamok emberi jogi helyzetét értékelő egyetemes időszakos felülvizsgálat (UPR)*, Föld-rész (2011) IV. Vol. 1.

⁴³⁷ UN General Assembly, *Universal Declaration on Human Rights*, resolution 217 A (III), 10 December 1948, Articles 3, 18, 25, 26, 27.

Tanácsnak csak arra van lehetősége, hogy foglalkozzon azokkal az esetekkel, amikor az implementáció minden próbálkozás ellenére is kudarcba fullad.⁴³⁸

Azonban az, hogy a UPR keretében a vízhez való jog kikényszerítésére nincs lehetőség nem jelenti azt, hogy a mechanizmus során a vizsgálat alatt álló államnak tett javaslatok nem mozdítják elő a vízhez való jog védelmét, tiszteletben tartását. A továbbiakban a dokumentumok elkészítésére vonatkozó szabályokat követően az első ciklus során tett, vízhez való jog szempontjából releváns javaslatokat, ajánlásokat tekintem át.

Az Emberi Jogi Tanács alapvető működését szabályozó határozat a UPR során benyújtandó dokumentumokkal kapcsolatban meglehetősen rövid rendelkezéseket tartalmaz. A nemzeti jelentés maximális terjedelmét 20 oldalban határozza meg, míg az Emberi Jogi Főbiztos Hivatal által elkészítendő két összegzés mindegyike legfeljebb 10 oldal terjedelmű lehet.⁴³⁹ A nemzeti jelentés elkészítésére vonatkozó alapelveket, iránymutatást az Emberi jogi Tanács egy másik döntése⁴⁴⁰ tartalmazza meglehetősen szűkszavúan. Eszerint a nemzeti jelentésnek tartalmaznia kell:

- A jelentés elfogadási folyamatának leírását, részletezve a használt módszereket és a konzultációs folyamat leírását.
- A vizsgált államra vonatkozó alapvető információkat, különösen az emberi jogok védelmét szolgáló intézményrendszer és jogszabályi környezet leírását, joggyakorlatot, az állam nemzetközi kötelezettségeit, stb.
- Az állam lépéseit, konkrét intézkedéseit az emberi jogi kötelezettségek implementálása érdekében, az e céllal alkotott jogszabályokat, önkéntes kötelezettségvállalásokat, nemzeti emberi jogi intézetek tevékenységét, emberi jogok védelmét biztosító mechanizmusokkal való együttműködését, stb.
- Az elért eredményeket, követendő gyakorlatot, kihívásokat és az emberi jogok biztosítását akadályozó tényezőket.
- Az állam prioritásait az emberi jogok védelme területén, kezdeményezéseit a nehézségek legyőzésére.
- Az állam elvárásait, annak leírását, hogy milyen technikai segítségnyújtásra lenne szüksége a nemzetközi közösség tagjaitól.

---

⁴³⁸ HRC, *resolution 5/1 Institution-building of the United Nations Human Rights Council*, op. cit. point 38.

⁴³⁹ Ibid. point 15.

⁴⁴⁰ HRC, *resolution 6/102. Follow-up to Human Rights Council resolution 5/1*, 27 September 2007.

- Annak bemutatását, hogy az előző vizsgálat során tett ajánlásokat hogyan implementálta.⁴⁴¹

A UPR első ciklusát követően az Emberi Jogi Tanács a fenti listát annyival egészítette ki, hogy hangsúlyosabbá tette a nemzeti jelentés egy elemét: az előző vizsgálat ajánlásainak implementációjára vonatkozó információk jelentésbe foglalásának szükségességét.⁴⁴² A fenti szabályokon kívül azonban semmilyen iránymutatás nem állt az államok rendelkezésére az első ciklusban arra vonatkozóan, hogy hogyan készítsék el nemzeti jelentéseiket. Ennek következtében a nemzeti jelentések az első ciklusban meglehetősen változatosak tartalmukat és formájukat tekintve. Született olyan jelentés, amelyik főleg adatokat szolgáltatott az Emberi Jogi Tanács számára az emberi jogokkal kapcsolatos jogszabályairól, és volt olyan is, amelyik túlnyomó többségben az állam emberi jogok biztosításával kapcsolatos terveit tartalmazta az ezek elérésére felhasználandó eszközök teljes mellőzésével.

Az Emberi Jogi Főbiztos Hivatala által készítendő összefoglalókra szintén a fenti szabályok vonatkoznak, e két dokumentum tartalmi elemeinek is az előbbi felsorolást kell követniük.⁴⁴³ A Hivatal viszonylag korán kidolgozott egy általános szerkezetet, amelyet minden összegzés elkészítésénél alapként használt.

A UPR dokumentumainak áttekintése után összeállítható a vízhez való jogra és a hozzá kapcsolódó emberi jogokra vonatkozó legjellemzőbb információk listája, azoké az információké, amelyeket a dokumentumok a leggyakrabban említenek.

Vízhez való jog	Jogszabályi garانتálás, ennek hiánya vagy javaslat erre vonatkozóan
	Részletes adatszolgáltatás
	Problémák
	Célkitűzések, fejlesztések, programok, ezekre vonatkozó konkrét javaslatok
	Vízgazdálkodásra vonatkozó adatok, kidolgozására vonatkozó javaslatok
	Privatizáció okozta problémák, privatizálásra vonatkozó javaslatok
	Egyéb
Élelemhez való jog	Közvetlen kapcsolat (alultápláltság, szegénység problémáján kívüli)
Lakhatáshoz való jog	Építési standardok
	Nyomornegyedek, informális települések, sáttortáborok
	Nem megfelelő lakhatási körülmények
Egészséghez való jog	Vízhez köthető betegségek, gyermekhalandóság
	Egyéb
Oktatáshoz való jog	Háztartási munkák (vízhordás) miatti beiskolázatlanság
	Iskolai infrastruktúra alacsony színvonala, higiéniai helyiségek, vízellátás

⁴⁴¹ Ibid. Part I.

⁴⁴² HRC, resolution Follow-up to the Human Rights Council resolution 16/21 with regard to the universal periodic review, A/HRC/DEC/17/119, 19 July 2011, Part II point 2. A.

⁴⁴³ HRC, *Information and Guidelines for Relevant Stakeholders on the Universal Periodic Review Mechanism* <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Documents/TechnicalGuideEN.pdf> [2012. február 3.], point 7.

	korlátozottság, hiánya
	Egyéb
Kínzás vagy más embertelen bánásmód tilalma	Börtönök rossz állapota (általában, rossz higiéniai körülmények említése a vízellátásra való utalás nélkül)
	Börtönökben, fogdákbán vízhiány
	Egyéb
Vallásszabadság	
Egészséges környezethez való jog	Környezetvédelem, természeti erőforrások védelme, egészséges környezethez való jog,
	Klímaváltozás káros hatásai
	Vízvezeték szennyezése, prevenció
Különösen veszélyeztetett embercsoportok	Menekültek, migránsok, áttelepítettek, kilakoltatottak táboraiban rossz körülmények, vízellátás korlátozottsága
	Fogyatékkal élők, idősek vízellátása
	Óslakos közösségek, kisebbségek
Munkához való jog	Nem megfelelő munkakörülmények

8. Táblázat: A UPR első ciklusának releváns megállapításai

A UPR első ciklusa során született dokumentumok vízhez való jogra és a hozzá szorosan kapcsolódó emberi jogokra vonatkozó releváns megjegyzéseit összefoglalva az alábbi megállapítások tehetők:

Vízhez való jog A UPR dokumentumai vonatkozásában – tekintettel a vizsgált nemzetközi kötelezettségek rendkívül széles körére – nem határozható meg azon emberi jogok listája, amelyek védelmére vonatkozó információkat feltétlenül bele kell foglalni a nemzeti jelentésbe és az összegzésekbe. Mivel a vizsgálat alapjául szolgáló emberi és humanitárius jogi dokumentumok közül csak egyes univerzális nemzetközi szerződések tartalmazzák explicit módon a vízhez való jogot, annak említése könnyedén elkerülhető nemzeti jelentésekben, a jelentéstételre vonatkozó nemzetközi kötelezettség teljesítésével együtt. Ennek ellenére a vízhez való jogról meglehetősen sok szó esik az első ciklus során különböző vonatkozásokban.

Több állam emelte ki nemzeti jelentésében a vízhez való jog jogszabályi elismerését, esetenként az állam alkotmányában, máskor egyéb jogszabályban. NGO-któl néhány esetben érkezett javaslat a vízhez való jog kifejezett elismerésére vonatkozóan.

Az államok közel egynegyede rendkívül részletes adatokat hozott az Emberi Jogi Tanács tudomására a vízhez való joggal, lakosságának vízzel való ellátásával kapcsolatban. Az adatok leggyakrabban százalékos arányban határozták meg a biztonságos ivóvízhez és megfelelő higiéniai körülményekhez hozzáférő lakosság arányát, több esetben a fejlődést bemutató, különböző időszakok adatait felsorolva.

A vízhez való jog biztosításával kapcsolatos leggyakoribb probléma – a UPR dokumentumok alapján – annak korlátozottsága, amely adódhat a vízkészletek szűkösségéből vagy az ellátórendszer hiányosságaiból. Ehhez kapcsolódik az az igen gyakori nehézség, hogy az államokban a vízhez való hozzáférés aránya régióként eltérő, nagy az aránytalanság e jog biztosítása terén. Az aránytalanság nemcsak régióként jelentkezik az egyes államokban, hanem hátrányos megkülönböztetés miatt embercsoportok – például vidéki nők, őslakosok, stb. – között is.

A gyakori problémák mellett ritkábban, de felbukkannak meglehetősen állam- vagy régió specifikus nehézségek is. Az előbbire lehet példa Irak esete, ahol a vízellátás mindenki számára történő biztosítása előtt az egyik fő akadály, hogy a vízellátórendszer folyamatosan terrorista akciók célpontja, az utóbbira pedig a Szíriai Arab Köztársaság és Izrael dokumentumaiban is felbukkanó Golan-fennsík vízellátásával kapcsolatos konfliktus. További ritkán, de többször felbukkanó problémák:

- konfliktusok a természeti erőforrások birtoklása kapcsán (például Jemen, Kongói Demokratikus Köztársaság, Etiópia, Szomália, Szudán, Uganda);
- túlzott vízhasználat ipari célra, amely csökkenti a lakossági fogyasztásra fordítható ivóvíz mennyiségét (például Bhután, Guinea, Kenya);
- ipari tevékenységek során keletkező természeti pusztulás, vízszennyezés (például Szamoa, Venezuela);
- korrupció, amely az egyenlő elosztást teszi lehetetlenné (például Angola, Libéria, Sierra Leone);
- a vízszolgáltatás rendkívül magas – a lakosság egy része számára megfizethetetlen – ára (például Angola, Egyiptom, Guinea-Bissau, Tádzsikisztán);
- a vízellátórendszer működésképtelensége, pusztulása, több esetben korábbi háborús konfliktus vagy jelenlegi forráshiány következtében (például Dél-afrikai Köztársaság, Közép-afrikai Köztársaság, Horvátország, Örményország, Nauru).

Természetesen az államok jelentős része nemzeti jelentésében nem pusztán a problémákat említi, de tájékoztatást ad arra vonatkozóan is, hogy milyen nemzeti stratégiát dolgozott ki, vagy fog kidolgozni ezek megoldása érdekében. Több állam említi meg a vízhez való joggal kapcsolatos célkitűzéseit legtöbbször a Millenniumi Fejlesztési Célokhoz igazodva, időnként százalékban meghatározva a lakosság azon arányát, amely számára a biztonságos ivóvízhez való hozzájutást meghatározott időn belül biztosítani fogja. Az állam mellett ENSZ szervek és NGO-k is tettek több ízben

konkrét javaslatot a vízhez való jog biztosítására, ám kétségekívül a leggyakoribb javaslat a vízhez való hozzáférés minél több lakos számára való biztosítása volt, mindenféle egyéb – megvalósításra vonatkozó konkrét – javaslat nélkül.

A vízhez való hozzáférés mindenki számára történő biztosítása – különösen a szerény vízkészletekkel rendelkező államok számára – nagyban múlik a vízgazdálkodáson. A fenntartható vízgazdálkodási terv megalkotására vagy annak tervére körülbelül egy tucat állam hívta fel a figyelmet, többeket pedig NGO-k vagy ENSZ szervek, illetve más államok figyelmeztettek annak szükségességére.

A vízhez való hozzájutás biztosítása az állam kötelezettsége, de azt végrehajthatja közvetett módon, a magánszektor bevonásával is. A vízellátás privatizációja azonban nem mindig jár pozitív következményekkel a UPR dokumentumok következtetései alapján. Míg az egyik állam arról ad tájékoztatást, hogy a privatizáció következményeképpen a lakosság kisebb aránya jut ivóvízhez, vagy egyéb problémák jelentkeznek (például Marokkó, Olaszország, Nicaragua), addig más államok esetében felmerül a privatizáció szükségessége akár az állam, akár ENSZ szervek, egyéb résztvevők részéről (például Uganda).

Több állam esetében felmerült a vízhez való jog megsértése az állam tulajdonában lévő cégek részéről egy másik államban folytatott tevékenység során (például Egyesült Királyság, Németország, Svájc).

Élelemhez való jog Az élelemhez való jog és a vízhez való jog szoros kapcsolata kitűnik a UPR dokumentumokból is, hiszen e két jog említésére a legtöbb dokumentumban nemcsak azonos fejezetben – a gazdasági, szociális és kulturális jogok között –, hanem azonos alegységben, pontban is kerül sor. Az élelemhez való jogot leggyakrabban azon országok esetében említették, ahol nagy a szegénység és magas az alultápláltság aránya. Az alultápláltság kérdésében legtöbbször az öt éven aluli gyermekekre vonatkozó adatokat említették meg. Az élelemhez való joggal kapcsolatos másik leggyakoribb megjegyzés az élelmiszer-ellátás bizonytalanságának kérdése. A vízhez való jog és az élelemhez való jog kapcsolatára vonatkozóan azonban mindössze egyetlen kifejezett említést találunk: Kenya nemzeti jelentésében kiemelte, hogy az élelmiszer-ellátás bizonytalanságának egyik oka a vízhiány.

Lakhatáshoz való jog A lakhatáshoz való jog és a vízhez való jog közötti kapcsolat három témakörben merült fel a UPR dokumentumokban. Három állam

esetében kiemelték, hogy a lakásépítési standardok tartalmazzák előírásokat a lakások vízellátására vonatkozóan (Sri Lanka, Kanada, Egyiptom). A többi esetben vagy a nem megfelelő lakhatási körülményekkel kapcsolatban merült fel a vízellátás korlátozottsága, esetleg hiánya, vagy súlyosabb esetben az informális települések, nyomornegyedek kapcsán, ahol az esetek többségében egyáltalán nem biztosított a vízellátás (például Ghána, Magyarország). Az előbbi esetben – a nem megfelelő lakhatási körülmények esetében – sokszor utaltak őslakos közösségekre, kisebbséghez tartozó családokra, akik számára hátrányos helyzetükből adódóan nem biztosítottak a megfelelő lakhatási körülmények, ami alatt a vízellátás korlátozottságát is érthetjük, bár ez nem mindig szerepel szövegszerűen a dokumentumokban. Egy alkalommal más vonatkozásban merült fel a lakhatáshoz való jog és a vízellátás kapcsolata: Mauritánia nemzeti jelentésében elmondta, hogy a vízellátás a lakosság egy része számára azért nem biztosított, mert a városiasodás folyamata túl gyors, amellyel az ellátórendszerek növekedése nehezen tart lépést.

Egészséghez való jog A vízhez való hozzáférés és az egészséghez való jog közötti kapcsolat legtöbbször a vízhez kötődő fertőző betegségek kapcsán került elő a dokumentumokban. Ilyen vízhez köthető betegségek a malária, légúti fertőzések, diarés megbetegedések,⁴⁴⁴ stb., amelyek megfelelő higiénia hiányában, a vízellátás korlátozottsága esetén nagyobb eséllyel fertőznek és alakulnak járvánnyá. E vízhez kapcsolódó betegségek kapcsán több állam emelte ki, hogy az öt éven aluli gyermekek magas halandóságának az egyik fő okát jelentik. A vízhez való hozzáférés aránya több esetben az egészségi állapot leírásának egyik összetevőjeként szerepel a dokumentumokban, mint a közegészség egyik fontos mutatója. A vízhez való hozzáférés arányának növelésére több esetben kitértek az államok a lakosság egészségi állapota javítása kapcsán.

Oktatáshoz való jog A vízhez való jog és az oktatáshoz való jog kapcsolata két formában merült fel a UPR dokumentumaiban. Afrikai országokban előfordul, hogy a leánygyermeknek olyan mértékben kell részt venniük a ház körüli munkákban, hogy e feladatok elvégzése miatt kimaradnak a formális oktatásból (például

---

⁴⁴⁴ Ld. a vízhez köthető betegségek bővebb listáját a WHO hivatalos weboldalán. WHO, *Water Sanitation Health, Water-related diseases*
http://www.who.int/water_sanitation_health/diseases/diseasefact/en/index.html [2012. április 26.]

Marokkó, Eritrea, Guinea-Bissau). Ilyen háztartási munkának minősül a vízfordás olyan esetekben, amikor az ivóvízhez való hozzájutás nem biztosított a háztartásokban vagy azok közvetlen közelében. Ezekben az esetekben a vízfordás feladata több órát is igénybe vehet, amely megakadályozza a beiskolázást. Ehhez kapcsolható az a járulékos probléma, hogy az asszonyok különös veszélynek lehetnek kitéve, amikor ezt a feladatot végzik (például Salamon-szigetek). A másik eset, amikor nemzeti jelentések a vízhez való jogot, vízellátás nehézségeit az oktatáshoz való joggal kapcsolatban fogalmazzák meg: az iskolai infrastruktúra alacsony színvonala. A gyermekek sokszor azért nem mennek iskolába, mert nem biztosított számukra a megfelelő higiénia és vízellátás az oktatási intézményben (például Tunézia, Zambia, Pakisztán). Ez utóbbi probléma is főként a leánygyermeket érinti. Míg az első esetben csak afrikai államokra vonatkozó dokumentumokban található utalások, addig a nem megfelelő iskolai infrastruktúra nemcsak ezt a kontinenst érinti (például Moldova, Albánia).

Az oktatáshoz való jog, a kínzás vagy más embertelen bánásmód tilalma és a vízhez való jog kapcsán merül fel több állam esetében az, hogy a gyermekek testi fenyegetése jogilag nem tiltott, illetve hogy a jogszabályi tiltás ellenére a gyakorlatban széles körben alkalmazzák. Könnyen belátható, hogy az ivóvíztől való megfosztás ilyen testi büntetésként fogható fel. Ennek ellenére ezzel kapcsolatban mindössze egy utalás található a dokumentumokban, Jemen esetében egy résztvevő pozitívként értékelte, hogy bár a testi fenyegetés nem tilos az államban, de a büntetőtörvénykönyv megtiltja a gyermekek ételtől és italtól való büntetékénti megfosztását.

Kínzás vagy más embertelen bánásmód tilalma A kínzás vagy más embertelen bánásmód tilalma az OHCHR által készített összegzésekben külön alcímként szerepel. A leggyakrabban említett probléma ebben a vonatkozásban a fogvatartási intézetek rossz körülményei, a fogvatartottak nem megfelelő életszínvonala. Ezt a megállapítást azonban gyakran árnyalják a dokumentumok konkretizálva az általános problémát, esetenként kijelentve, hogy a probléma egyik legfontosabb összetevője a vízellátás korlátozottsága (például Zambia, Botswana, Tanzánia).

Egészséges környezethez való jog Három vonatkozásban került elő a UPR dokumentumokban az egészséges környezethez való jog a vízhez való joggal kapcsolatban. Néhány állam jogszabályban garantálta az egészséges környezethez való

jogot (például Ecuador) vagy a vízkészletek megőrzésének fontosságát, állami kötelezettségét (például Egyenlítői Guinea). Számos – főként óceániai – állam hívta fel a figyelmet a klímaváltozás hatásaira, annak a vízhez való jog és más jogok biztosítására gyakorolt negatív hatására. Több állam vonatkozásában felmerült a vízkészletek szennyezésének és szennyeződésének problémája. Az előbbi fő oka a különböző iparágak fokozott vízhasználata, az utóbbit pedig főleg a savas eső, az édesvíz-készletek tengervízzel való érintkezése okozza a klímaváltozás következtében megemelkedett tengerszint miatt. Több mint harminc állam esetében ítéltetett ez a kérdés olyan jelentőségűnek, hogy megemlítsék a UPR dokumentumokban (például India, Fülöp-szigetek, Ghána).

Munkához való jog A munkához való jog, pontosabban a megfelelő munkakörülmények kérdését illetően egyes államok esetében különböző jellemző foglalkozások rossz körülményei kerültek kiemelésre, például Üzbegisztán esetében a gyapotföldéken dolgozó gyermekek, a Dominikai Köztársaságban a cukorültetvényeken dolgozók számára korlátozott a vízellátás.

Említésre nem került emberi jogok A vízhez való joggal szoros kapcsolatban álló emberi jogok között van olyan, amelyiket nem említették a UPR első ciklusának dokumentumaiban:

- A megfelelő életkörülményekhez való jog önmagában nem szerepelt a vízhez való jog kapcsán, de összetevőit – élelemhez való jogot, lakhatáshoz való jogot – gyakran említették a dokumentumok.
- Az élethez és emberi méltósághoz való jog vonatkozásában a nemzeti jelentések és egyéb dokumentumok egy kérdésre koncentráltak: a halálbüntetés *de iure* és *de facto* eltörlésére.
- A vízhez való jog és a vallásszabadság közötti távoli kapcsolat egyetlen alkalommal került említésre az első UPR ciklus dokumentumaiban. Montenegró nemzeti jelentése szerint a fogvatartottaknak joguk van vallási előírásaiknak megfelelő rendszeres étkezéshez és ivóvízhez. A szöveg megfogalmazásából azonban arra lehet következtetni, hogy a „vallási előírásoknak megfelelő” kitétel csak az élelemre vonatkozik, a vízre nem. Ezt támasztja alá az is, hogy a szöveg nem vízzel, hanem ivóvízzel való ellátásról beszél. Ennek alapján a vízhez való jog és a vallásszabadság összefüggése rendkívül távoli.

- Nem került továbbá említésre a fejlődéshez való jog.
- A UPR dokumentumok nem tartalmazzak utalást a vízhez való jog kapcsán a kulturális életben való részvétel jogára sem.

Különösen veszélyeztetett embercsoportok emberi jogai

Torz elemzést

adna, ha a UPR dokumentumok vizsgálata kapcsán az egyes emberi jogokra vonatkozó általános elemzés mellett nem említeném meg azokat az embercsoportokat, amelyeket a fenti emberi jogok – különösen pedig a vízhez való jog – biztosításának korlátozottsága különösen érint. A dokumentumok alapján három ilyen csoportot különböztethetünk meg. A menekültek, bevándorlók, áttelepítettek,⁴⁴⁵ kilakoltatottak táboraiban, szálláshelyein sok államban rosszak az életkörülmények, amelyekhez hozzájárul a vízellátás korlátozottsága (például Szenegál, Malajzia, Azerbajdzsán). A másik ilyen különösen sebezhető csoport az idősek és fogyatékkal élők csoportja, akiknek vízellátására néhány állam külön figyelmet fordít (például Németország, Saint Vincent és Grenadine-szigetek). Végül pedig az öslakosok és egyéb – főként etnikai – kisebbségekhez tartozók igényelnek, és sok államban kapnak különleges védelmet és figyelmet a vízellátást illetően (Kongói Demokratikus Köztársaság, Chile, Costa Rica). E veszélyeztetett csoportokkal kapcsolatban a legtöbbször korlátozott vízellátásuk kerül említésre a nemzeti jelentésekben vagy – még gyakrabban – ENSZ szervek vagy egyéb résztvevők előterjesztéseiben. A felmerülő problémával kapcsolatban pedig sokszor ajánlás is megfogalmazásra kerül a helyzet javítása érdekében.

A fentiekén kívül egyéb vonatkozásban is találunk releváns megjegyzéseket a UPR dokumentumokban, például a vízminőség ellenőrzésével kapcsolatban (például Andorra, Saint Kitts és Nevis), vagy olyan extrém és egyedi állami jogszabályról, amely ingyenesen biztosítja az állam minden lakosa számára az ivóvizet (Türkmenisztán). Összegezve a UPR első ciklusának tapasztalatait, elmondható, hogy annak ellenére, hogy kifejezett kötelezettsége az államoknak arra nézve nincsen, hogy a vízhez való jog biztosításával kapcsolatos helyzetükről, intézkedéseikről beszámoljanak, rendkívül

---

⁴⁴⁵ Az áttelepítettek magyar kifejezést az angol terminológiában az IDP (internally displaced person) megfelelőjeként használja jelen dolgozat, azzal, hogy általánosan használt magyar megfelelőt még nem talált a magyar szakirodalom. Ld. a fogalomról és az angol és magyar terminológiáról részletesebben: Csapó Zsuzsanna, *Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben. Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára* (Publikon Kiadó 2011), 16.; Csapó Zsuzsanna, *Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára*, PhD dolgozat (Pécs, 2009) doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/.../csapozs_ertekezes.pdf [2012. július 23.] xiii-ix.

gyakran említik ezen emberi jogot és az ehhez szorosan kapcsolódó egyéb emberi jogokat, részletes tájékoztatást adva azok biztosításáról.

A UPR gyakorlatát vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy a lehetőséggel, amely alapján az állam tulajdonképpen bármely jog említését ki tudja „kerülni”, a legtöbb állam egyáltalán nem élt. 29 állam volt, amelyik egyáltalán nem említette sem a vízhez való jogot, sem pedig más, azzal szoros kapcsolatban álló jogot. 18 állam csak a vízhez való jogot említette, míg az államok túlnyomó többsége – 145 – a vízhez való jogot és más ehhez kapcsolódó jogokat is részletesen elemzett jelentéseiben.⁴⁴⁶ További vizsgálendő kérdés, hogy jelentős különbség van-e a vízhiányos, víz-stresszes és megfelelő vízkészletekkel rendelkező államok között a „jelentéstételi hajlandóságot” tekintve. A vízhez való jog és más ahhoz szorosan kapcsolódó jogok említésének gyakoriságát az alábbi táblázat mutatja.⁴⁴⁷

ENSZ tagállamok (összesen 192 állam)	Egyáltalán nem említette sem a vízhez való jogot, sem pedig más azzal szoros kapcsolatban álló jogot	Csak a vízhez való jogot említette ⁴⁴⁸	Említette a vízhez való jogot és más ehhez kapcsolódó jogokat is
Vízhiányos államok (összesen 28 állam)	6 állam (~21,4%)	4 állam (~14,3%)	18 állam (~64,3%)
Víz-stresszes államok (összesen 22 állam)	3 állam (~13,6%)	0 állam (0%)	19 állam (~86,4%)
Államok elégséges vízkészletekkel (összesen 142 állam)	19 állam (~13,4%)	14 állam (9,9%)	109 állam (~76,7%)

9. Táblázat: Különböző nagyságú vízkészlettel rendelkező államok jelentéstételi hajlandósága a UPR első ciklusa során

A fenti táblázatból kiolvasható, hogy kilenc olyan vízhiányos vagy víz-stresszes állam volt, amelyek jelentésükben egyáltalán nem foglalkoztak sem a vízhez való joggal, sem pedig más jogokkal ebben a vonatkozásban. Ezzel egy időben 109 olyan

⁴⁴⁶ Az elemzés 192 államot vett a számítás alapjául, mert az első ciklus majdnem teljes ideje alatt ennyi tagállama volt az ENSZ-nek. Ez a létszám 193-ra csak 2011. július 14-én emelkedett Dél-Szudán csatlakozásával.

⁴⁴⁷ Természetesen bár a hivatkozások számát elviekben megállapítani könnyű, azok értékelése szükségképpen némileg torz eredményre vezet, hiszen a vízhez való jogra és egyéb jogokra történő hivatkozások rendkívül változatosak, ezért nehezen kategorizálhatók az általánosítás torzító jellegének kiküszöbölésével.

⁴⁴⁸ Ebben az elemzésben nem vettem számításba azokat a nem megfelelő lakhatásra, rossz munkakörülményekre, alacsony börtönbeli életszínvonalra vonatkozó hivatkozásokat, amelyek nem tartalmaztak kifejezett utalást a vízhez való jogra.

államot találtam, amelyek annak ellenére, hogy a földrajzi számítások alapján megfelelő vízkészletük van, fontosnak gondolták a vízhez való jogról való jelentéstételt. Az elemzés alapján megállapítható, hogy nincs jelentős különbség az államok jelentéstételi hajlandósága között az alapján, hogy mekkora vízkészletek állnak rendelkezésükre. Ennek nyilvánvalóan egyik oka az, hogy a meglévő vízkészletek bár alapvető fontossággal bírnak, csak egy tényezőt jelentenek a lakosság vízellátásának biztosítása során, egyéb más tényezők – például az állam anyagi helyzete, vízellátó-rendszer minősége, stb. – mellett.

Utolsó szempontként meg kell vizsgálni, hogy a mechanizmus párbeszéd jellege mennyire érvényesült az első ciklus során. A UPR koncepciójából az következik, hogy az ENSZ tagállamok emberi jogi helyzetének vizsgálata folyamatos, tehát a fejlődés, az ajánlások implementációja a következő ciklus során kerül ellenőrzésre. Így a következő ülészek feladata lesz annak vizsgálata, hogy az államok a Tanács által megfogalmazott javaslatokat implementálták-e. A vízellátás problémája többször említésre került a végső jelentésben is, ám a biztosítására vonatkozó konkrét javaslatok száma meglehetősen kevés és ezek is arra korlátozódnak, hogy ajánlják a vízhez való jog mindenki számára történő biztosítását. A párbeszéd hatásosságának bővebb értékelésére a következő ülészek végén lesz több lehetőség.

b) A Főtitkár és az Emberi jogi főbiztos

Az Alapokmány nem határoz meg emberi jogokkal kapcsolatos feladatot a Főtitkár számára. Az univerzális emberi jogi tárgyú szerződések annyit mondanak, hogy a szerződésen alapuló szervek számára készített jelentéseket a Főtitkárhoz kell benyújtani, aki továbbítja azokat a megfelelő bizottsághoz. A Főtitkárok azonban ennél a feladatnál sokkal többet vállalnak az emberi jogok védelmében. Azon túl, hogy egyes humanitárius katasztrófák esetén latba vetik befolyásukat és kiállnak az emberi jogok védelméért, fontos emberi jogokkal kapcsolatos reformok is köthetők nevékhöz. Erre a legkiválóbb példa Kofi ANNAN, aki az ENSZ reformjával kapcsolatos terveiben nagy hangsúlyt fektetett az emberi jogokra is.

Az ENSZ emberi jogi főbiztosa funkciót a Közgyűlés hozta létre 1993-ban⁴⁴⁹ felismerve annak szükségességét, hogy az évek során meglehetősen bonyolulttá és összetetté vált emberi jogokat védő szerveket és eljárásokat hatékonyabban koordinálják és a rendszert a jövő kihívásaihoz igazítsák.⁴⁵⁰

A pozíció fontosságára való tekintettel, a főbiztos személyének kiválasztásánál alapvető szempont erkölcsi hitelessége, szakértelme és a kultúrák különbözőségének ismerete és elfogadása. Az ENSZ Főtitkára nevezi ki négy évre egyszeri újraválaszthatósággal, e kinevezést pedig a Közgyűlésnek jóvá kell hagynia. Az ENSZ rendszerén belül a Főtitkárnak van alárendelve,⁴⁵¹ az ő irányítása alatt gyakorolja feladatát⁴⁵² Főtitkár-helyettesként. Jelenleg a hatodik főbiztos van hivatalban.

A főbiztosra sokrétű feladatokat ruházott a Közgyűlés:

- Előmozdítja a polgári, kulturális, gazdasági és szociális jogok élvezetét mindenki számára.
- Az ENSZ rendszerén belül az emberi jogok területén működő szervek által rábízott feladatokat végrehajtja és e szerveknek ajánlásokat tesz az emberi jogok tiszteletben tartása előmozdításának és az emberi jogok védelmének területén.
- Előmozdítja a fejlődéshez való jog realizálását és e célból segítséget nyújt más releváns ENSZ szerveknek.
- A megfelelő intézeteken keresztül tanácsadói szolgáltatással, technikai és anyagi segítséggel látja el az államokat és regionális emberi jogi szervezeteket.
- Koordinálja ENSZ oktatási és információs programjait az emberi jogok területén.
- Aktív szerepet vállal az emberi jogok realizálása előtt álló akadályok lebontásában, emberi jogsértések megakadályozásában és a kihívások kezelésében.
- Párbeszédet folytat az emberi jogok tiszteletben tartásának biztosítása érdekében az összes kormánnyal.
- Erősíti a nemzetközi összefogást az emberi jogok tiszteletben tartása érdekében.
- Koordinálja az emberi jogok védelmére vonatkozó tevékenységet az ENSZ keretében.
- Racionalizálja, erősíti és korszerűsíti az ENSZ emberi jogokat védő mechanizmusait, növelve azok hatékonyságát.

---

⁴⁴⁹ UN General Assembly, *High Commissioner for the promotion and protection of all human rights*, A/RES/48/141, 20 December 1993.

⁴⁵⁰ *Ibid.* preamble, phase 16.

⁴⁵¹ *Ibid.* point 2.

⁴⁵² *Ibid.* point 4.

- Felügyeli az Emberi Jogi Központot.⁴⁵³

Az OHCHR által végzett tevékenységről és azok eredményeiről éves jelentést küld az Emberi Jogok Bizottságának, illetve utódjának, az Emberi Jogi Tanácsnak, az ECOSOC-nak és a Közgyűlésnek. Feladatait különböző eszközökkel hajtja végre: emberi jogi standardokat dolgoz ki, ellenőriz és elősegíti az implementációt.⁴⁵⁴ A főbiztos ügyel arra, hogy a különböző ENSZ tevékenységek, programok keretében az emberi jogok védelme mindig viszonyítási pontként szerepeljen. Aktív szerepet vállal a Hivatal a különleges eljárásokban, támogatja a megbízottakat és szakértőket, illetve a UPR-ben is jelentős tevékenységgel járul hozzá az eljárás sikeréhez. Tevékenységüket a főbiztos és a Hivatal munkatársai nemcsak a székhelyen, Genfben és a New York-i irodában végzik, hanem emberi jogi problémák feltárása érdekében országokat is meglátogatnak, és helyszíni vizsgálatokat végeznek. A 2009-es év végére 55 országban volt állandóan jelen a hivatal személyzete.⁴⁵⁵

A vízhez való joggal kapcsolatban a legfontosabb eredménye a jogra vonatkozó addigi ismeretek összefoglalása volt, ugyanis az OHCHR a sokféleképpen értelmezett vagy ellentmondásos emberi jogokra vonatkozóan összefoglalásokat, úgynevezett Factsheet-eket állít össze. A vízhez való joggal kapcsolatos összefoglaló eddig a legfrissebb, 2010 végén publikálták.⁴⁵⁶

B. Szerződésen alapuló szervek

Az ENSZ keretében elfogadott univerzális emberi jogi szerződések száma meglehetősen nagy, így azoknak a szakértői szervezeteknek a száma is, amelyeket e szerződések hoztak létre annak vizsgálatára, hogy a szerződő felek betartják-e az emberi jogok védelmével kapcsolatos nemzetközi jogi kötelezettségeiket vagy sem. A következőkben azokat a szervezeteket és gyakorlatokat vizsgálom, amelyeket olyan nemzetközi szerződések hoztak létre, amelyek explicit vagy implicit módon tartalmazzák a vízhez való jogot.

---

⁴⁵³ Ibid. point 5.

⁴⁵⁴ OHCHR, *Report on Activities and Results, 2009*, http://www.ohchr.org/Documents/Publications/I_OHCHR_Rep_2009_complete_final.pdf [2012. február 3.] 16.

⁴⁵⁵ Ibid. 17.

⁴⁵⁶ Fact Sheet No. 35., op. cit.

	Szerződés	Szerződés által létrehozott szerv
Explicit	A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény + Kiegészítő jegyzőkönyv a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez ⁴⁵⁷	Nőkkel Szembeni Hátrányos Megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó Bizottság (CEDAW) ⁴⁵⁸
	A gyermekek jogairól szóló egyezmény + Kiegészítő jegyzőkönyv a Gyermekek Jogainak Egyezményéhez a gyermekek részvételéről fegyveres konfliktusokban ⁴⁵⁹ + Kiegészítő jegyzőkönyv a Gyermekek Jogainak Egyezményéhez a gyermekkereskedelemtől, gyermekprostitúcióról és pornográfiról ⁴⁶⁰ + Kiegészítő jegyzőkönyv a Gyermekek Jogainak Egyezményéhez a panaszjelzésről ⁴⁶¹	Gyermekek Jogainak Bizottsága (CRC) ⁴⁶²
	Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény + Kiegészítő jegyzőkönyv a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményhez ⁴⁶³	Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága (CRPD) ⁴⁶⁴
Implicit	A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény	A faji megkülönböztetés kiküszöbölésével foglalkozó Bizottság (CERD) ⁴⁶⁵

⁴⁵⁷ Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, UN General Assembly, A/RES/54/4, 6 October 1999, New York, hatályba lépett 2000-ben, 2131 UNTS 83, kihirdető jogszabály: 2001. évi LX. Törvény a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló, 1979. december 18-án, New Yorkban elfogadott Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről, szerződő felek száma: 104 [2012. augusztus 15.]

⁴⁵⁸ Committee on the Elimination of Discrimination against Women, létrehozta a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény 17. cikke

⁴⁵⁹ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in armed conflict, UN General Assembly, A/RES/54/263, 25 May 2000, New York, hatályba lépett 2002-ben, 2173 UNTS 222, kihirdető jogszabály: 2009. évi CLX. Törvény a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről, szerződő felek száma: 147 [2012. augusztus 15.]

⁴⁶⁰ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, UN General Assembly, A/RES/54/263, 25 May 2000, New York, hatályba lépett 2002-ben, 2173 UNTS 227, kihirdető jogszabály: 2009. évi CLXI. törvény a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiról szóló, a Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről, szerződő felek száma: 158 [2012. augusztus 15.]

⁴⁶¹ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, ENSZ UN General Assembly, resolution 66/138, 19 December 2011, jelenleg 26 állam írta alá a jegyzőkönyvet [2012. augusztus 15.]

⁴⁶² Committee on the Rights of the Child, létrehozta a gyermekek jogairól szóló egyezmény, 43. cikk

⁴⁶³ Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UN General Assembly, A/RES/61/106, 13 December 2006, New York, hatályba lépett 2008-ban, kihirdető jogszabály: 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről, szerződő felek száma: 71 [2012. augusztus 15.]

⁴⁶⁴ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, létrehozta a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény, 34. cikk

⁴⁶⁵ Committee on the Elimination of Racial Discrimination, létrehozta a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény, 8. cikk

Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya + Kiegészítő jegyzőkönyv a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához ⁴⁶⁶	Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága (CESCR) ⁴⁶⁷
Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya + Kiegészítő jegyzőkönyv a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához ⁴⁶⁸	Emberi Jogi Bizottság (EJB) ⁴⁶⁹
Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény + Kiegészítő jegyzőkönyv a Kínzás elleni egyezményhez ⁴⁷⁰	Kínzás elleni Bizottság (CAT) ⁴⁷¹ + Albizottság a kínzás megelőzésére ⁴⁷²
Nemzetközi egyezmény valamennyi vendégmunkás és családjaik jogainak védelméről	Vendégmunkások Jogaival foglalkozó Bizottság (CMW) ⁴⁷³

10. Táblázat: Univerzális emberi jogi tárgyú szerződések és az ellenőrzésükre létrehozott szervek

Áttekintve a szerződésen alapuló szervek működését, alapvetően négy típusú eljárás, lehetőség áll rendelkezésre a szerződésekben foglalt emberi jogok érvényesítésére: a jelentéstétel rendszere, az egyéni panaszok, az államközi panaszok és a (helyszíni) vizsgálat.

Jelentéstétel

A jelentéstételi kötelezettség minden felsorolt emberi jogi szerződés esetében fennáll. Az államoknak a szerződés hatályba lépését követően bevezető jelentést kell küldeniük a szerződés által védett emberi jogok helyzetét illetően, majd eltérő rendszerességgel

⁴⁶⁶ Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN General Assembly, A/RES/63/117, 10 December 2008, New York, nem lépett hatályba, szerződő felek száma jelenleg: 8 [2012. augusztus 15.]

⁴⁶⁷ Committee of Economic Social and Cultural Rights; Létrehozta a ECOSOC, resolution 1985/17 28 May 1985.

⁴⁶⁸ Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, 19 December 1966, New York, hatályba lépett 1976-ban, 999 UNTS 171., kihirdető jogszabály: 1988. évi 24. törvényerejű rendelet a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához kapcsolódó, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által New York-ban 1966. december 16-án elfogadott Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről, szerződő felek száma: 114 [2012. augusztus 15.]

⁴⁶⁹ Human Rights Committee, létrehozta a PPJNE, 28. cikk

⁴⁷⁰ Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, UN General Assembly, A/RES/57/199, 18 December 2002, New York, hatályba lépett 2006-ban, 2375 UNTS 208., szerződő felek száma: 63 [2012. augusztus 15.]

⁴⁷¹ Committee Against Torture, létrehozta a Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény, 17. cikk

⁴⁷² Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment of the Committee against Torture, létrehozta Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Article 2

⁴⁷³ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, létrehozta a Nemzetközi egyezmény a vendégmunkások és családjaik jogainak védelméről, 72. cikk

jelentést kell benyújtaniuk arról, hogy milyen lépéseket tettek e jogok biztosítása, a szerződés rendelkezéseinek implementálása érdekében az előző jelentésben foglalt állapothoz képest, a bizottság ajánlásainak figyelembevételével.

A jelentéstételi folyamat azzal indul, hogy az állam eleget tesz kötelezettségének és benyújtja a jelentést. A szakértő szerv kérdéseket, észrevételeket fogalmaz meg ezzel kapcsolatban és elküldi az érintett államnak, biztosítva ezzel azt, hogy további kiegészítő információk birtokában végezhesse a jelentés vizsgálatát egy rendes ülésén. Az államoknak lehetőségük van arra, hogy a kérdésekre és észrevételekre írásban választ nyújtsanak be. A szakértő szervnek nemcsak az állami jelentésben foglalt információk állnak rendelkezésére, egyéb forrásokból is gyűjthet adatokat az adott állam emberi jogokat védő tevékenységével, gyakorlatával kapcsolatban. ENSZ szakosított intézményeknek, más kormányközi szervezeteknek, NGO-knak, tudományos intézeteknek és a médiának is van lehetősége arra, hogy információkkal lássák el a szervet, a legtöbb szervben ezek rendes ülésen is kifejtetik véleményüket. Az összes szerződésen alapuló szerv lehetőséget ad szerződő feleinek arra, hogy delegációjuk megjelenjen azon az ülésen, ahol az adott állam nemzeti jelentését vizsgálják, és konstruktív párbeszédben vegyen részt addigi tevékenységével és a jövőbeni lépéseivel kapcsolatban. A jelentés vizsgálatát követően a szakértő szerv elfogad egy dokumentumot, amely a jelentéssel kapcsolatos következtetéseket és ajánlásokat tartalmazza (*concluding observations and recommendations, concluding comments*). E dokumentum megnevezi azokat az intézkedéseket, gyakorlatot, amelyek pozitív lépést jelentettek az emberi jogok védelmében, és megjelöli azokat a területeket és konkrét intézkedéseket, ahol még fejlődnie kell az adott államnak, ennek érdekében pedig ajánlásokkal látja azt el. Azt, hogy az adott állam mennyiben fejlődött, implementálta-e a szerződés rendelkezéseit, megfogadta-e a szakértő szerv tanácsait és ajánlásait, a következő jelentés vizsgálata hivatott eldönteni. A jelentéstételi folyamat fontos jellemzője, hogy tulajdonképpen sohasem ér véget, hiszen az előző jelentéssel kapcsolatos eredményeket a következő jelentéskor a szakértő szerv újra vizsgálja, és újabb ajánlásokat fogalmaz meg, biztosítva ezzel a folyamatos fejlődés, fejlesztés lehetőségét az emberi jogok védelmének terén. Természetesen a jelentéstételi ciklusok menete – egyes bizottságok gyakorlatának megfelelően – részleteiben ettől eltérően is alakulhat, például a CAT meglehetősen gyakran küld az államnak a jelentést megelőzően is listát azokról a kérdésekről és adatokról, amelyekre a benyújtandó jelentésben feltétlenül ki kell térni.

Mi a jelentéstételi folyamat eredménye? Optimális esetben az állam követi a szakértő szerv ajánlásait és tanácsainak megfelelően megteszi azokat a lépéseket, amelyek az adott szerződés rendelkezéseinek minél teljesebb implementálásához szükségesek. Ha a szakértő szerv úgy találja, hogy az emberi jogok, vagy egyes emberi jogok védelme nem vagy nem kellőképpen valósul meg, annyit tehet, hogy erre felhívja az állam figyelmét és ajánlásokat tesz azokra az intézkedésekre, amelyekkel ezen a helyzeten változtatni lehet. A szakértő szervek azonban nem tudják az államot semmilyen eszközzel kényszeríteni arra, hogy ajánlásait nemzeti jogában alkalmazza, a javasolt lépéseket megtegye vagy a rossz irányba mutató gyakorlatot megszüntesse. Mi a következménye annak, ha egy állam nem tesz eleget jelentéstételi kötelezettségének? Több szakértői szerv ebben az esetben is lefolytatja az úgynevezett „felülvizsgálati eljárást” (*review procedure*). A gyakorlatban ezek száma meglehetősen kevés.⁴⁷⁴

A bizottságok gyakorlatát vizsgálva rendkívül sok fajta jelentéssel találkozhatunk – azok eltérnek terjedelmükben, mélységükben, módszerükben. Vannak olyan jelentések, amelyek csupán a jogszabályokra, intézkedésekre és tervekre koncentrálnak és vannak olyanok, amelyek inkább a jogsértések, az emberi jogok aktuális helyzete felől közelítik meg az emberi jogi problémákat.⁴⁷⁵ Az utóbbiak nyilvánvalóan jobban használhatók az emberi jogok betartása ellenőrzésének szempontjából. A bizottságok azonban nem hagyják teljesen magukra az államokat jelentéseik elkészítése során. A jelentések elkészítésének segítésére több irányelvet tartalmazó dokumentum is publikálásra került, ideértve az összefoglaló jellegűeket, amelyek minden jelentés elkészítésére vonatkoznak⁴⁷⁶ és olyanokat, amelyeket egyes bizottságok dolgoztak ki specifikusan a hatáskörükbe tartozó jelentésekre. A jelentések elkészítéséhez segítségképpen minden bizottság iránymutatásokat készített. Az alapvető követelményeket az összes – szerződések alapján létrehozott – bizottság elnökéből álló ülés által létrehozott dokumentum tartalmazza.⁴⁷⁷ A jelentéstételi eljárások jelenlegi szabályai szerint a jelentések két részből állnak: egy alapidokumentumból (*core document*), amelyet nem kell minden alkalommal benyújtani, de szükség esetén

---

⁴⁷⁴ OHCHR, *Fachsheets No. 30. – The United Nations Human Rights Treaty System*, op. cit. 32-33.

⁴⁷⁵ Az előbbi megközelítés az úgynevezett top-down approach, míg az utóbbit bottom-up approach-nak nevezi a szakirodalom. Hampson, J. Fañçoise, op. cit. 13.

⁴⁷⁶ Fifth Inter-Committee Meeting of the human rights treaty bodies, *Harmonized guidelines on reporting under the international human rights treaties, including guidelines on a common core document and treaty-specific documents*, Report of the Inter-Committee Technical Working Group, HRI/MC/2006/3, 10 May 2006.

⁴⁷⁷ Ibid.

frissíteni kell és egy szerződés-specifikus részből, amelyet az adott szerződés által meghatározott időközönként be kell nyújtani.⁴⁷⁸ A jelentés mindkét része esetében az irányelvek maximális ajánlott terjedelmet és tipográfiai előírásokat állapítanak meg.⁴⁷⁹ A jelentéseket az ENSZ valamelyik hivatalos nyelvén kell benyújtani.⁴⁸⁰ A jelentések tartalmára vonatkozó – témánk szempontjából releváns – követelmények:

- A szerződés implementációjának *de iure* és *de facto* helyzetéről is szólnia kell a jelentésnek. A jelentés nem tartalmazhatja az elfogadott jogszabályok szövegét, inkább azok tényleges megvalósulására kell koncentrálnia.
- A jelentés melléklete tartalmazhat releváns statisztikai adatokat közlő táblázatokat többféle – például lakosság, időszak szerinti – megosztásban.

Az egyes szerződések alapján benyújtott jelentéseknek minden releváns információt tartalmazniuk kell a szerződés egyes rendelkezéseinek implementációjára vonatkozóan, továbbá az államoknak lehetőségük van egyes speciális – szerződéshez kapcsolódó – problémák bővebb kifejtésére. A jelentéseket mindig az adott szerződés vizsgálatára mandátummal rendelkező bizottság aktuális iránymutatásai alapján kell elkészíteni és különös figyelmet kell szentelni a bizottság előző jelentéstételi folyamatot lezáró következtetéseire, ajánlásaira.⁴⁸¹ Az egyes szerződések alapján elkészítendő jelentésekkel szemben támasztott követelményekre vonatkozó szabályokat az egyes bizottságok gyakorlatának elemzésénél fejtem ki részletesebben.

Egyéni panaszok

Az egyéni panaszjog ma már nem ritka a nemzetközi jogban, bár nem is nevezhető még általánosnak.⁴⁸² Az egyéni panaszjog általánosságban azt jelenti, hogy az egyes emberi jogi tárgyú szerződések által biztosított emberi jogok megsértése esetén, a szerződő felek ellen, a szerződő felek joghatósága alatt álló személyek ahhoz a szakértő szervhez fordulhatnak, amelyet a nemzetközi szerződés maga hozott létre betartásának ellenőrzésére. E panaszjognak a lehetővé tétele mindig állami döntés függvénye. A pozitív állami döntés megnyilvánulhat egy külön nyilatkozat megtételében a szerződés valamely cikke alapján, vagy a szerződéshez csatolt fakultatív jegyzőkönyv kötelező

---

⁴⁷⁸ Ibid. points 17-18.

⁴⁷⁹ Ibid. points 19.

⁴⁸⁰ Ibid. points 22.

⁴⁸¹ Ibid. point 60.

⁴⁸² Steiner, Henry J., *Individual Claims in a World of Massive Violations: What Role for the Human Rights Committee?* In: *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring.* (ed. Alston, Philip – Crawford, James, Cambridge University Press, 2000), 15.

hatályának elismerésében. Az egyes szerződések esetében a panaszokkal kapcsolatos eljárások között természetesen vannak különbségek, mégis az eljárások azonos séma alapján épülnek fel. Panaszt emberi jogsértések áldozatai tehetnek a megfelelő szervnél a szerződő fél ellen, ha az hozzájárult ilyen panasz elbírálásához és fenntartással, vagy korlátozott terjedelmű nyilatkozatával nem zárta ki az adott tárgyú panaszok elbírálását sem. Az elfogadhatóság feltételei közé tartozik minden esetben – az alapvető személyes adatok megjelölésén túl – a hazai jogorvoslatok kimerítése, a kérelem megalapozottsága (pontos tényszerű leírás és annak a szerződéses rendelkezésnek, emberi jognak megjelölése, amelynek megsértését állítják) és annak bizonyítása, hogy az adott ügy vizsgálatára nem folyik másik nemzetközi eljárás. A kérelmet a jogsértés megtörténtét követően ésszerű időn belül kell beadni és az nem lehet ellentétes a szerződés szellemével valamint a panasz eljárás céljával. A kérelem beadását követően az elfogadhatósági vizsgálat következik. A szakértő szervek lehetőséget adnak a kérdéses államnak arra, hogy válaszoljon a kérelemben felvetettekre és a válasza a kérelmező reagálhat. Az elfogadható kérelmeket érdemben a szakértő szerv zárt ülésén vizsgálják meg, főként írásbeli bizonyítékok alapján. A döntés az ügyben hozzáférhetővé válik, azt minden esetben – tekintet nélkül az eredményre – közzéteszik. A bizottságok döntése végleges, ellene nem lehet semmiféle jogorvoslattal élni. A döntés többféle lehet, ha az kerül megállapításra, hogy a szerződő fél valóban olyan emberi jogot sértett meg, amelyet az adott szerződés védelmezett, a bizottság határidő tűzésével felszólítja az államot, hogy döntését implementálja.⁴⁸³

Államközi panaszok

Az államközi panasz lényege, hogy egy emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződés részes fele a szerződés által létrehozott szakértő szerv tudomására hozhatja, hogy egy másik szerződő fél megsérti a szerződésből folyó kötelezettségeit. Bár állami panasz eljárásra több szerződés lehetőséget ad, ilyen eddig egyetlen esetben sem indult.

Vizsgálati eljárás

Az úgynevezett vizsgálati eljárásra két szerződés ad lehetőséget a jelenlegi rendszerben, a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez csatolt jegyzőkönyv és a fogyatékossgal élő személyek jogairól

---

⁴⁸³ OHCHR, *Fact sheet No. 7./Rev. 1., Complaints Procedure* <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet7Rev.1en.pdf> [2011. június 21.]

szóló egyezményhez csatolt jegyzőkönyv. Az előbbi alkalmazta először a szerződésen alapuló szervek rendszerében a vizsgálati eljárást, amely akár helyszíni látogatást is magában foglalhat,⁴⁸⁴ majd ezt az utóbbi kiegészítő jegyzőkönyve is átvette.⁴⁸⁵ Ilyen vizsgálat lefolytatására akkor van lehetőség, ha a „Bizottságnak olyan megbízható információ jut birtokába, miszerint egy Részes Államban az Egyezményben foglalt jogokat súlyosan vagy rendszeresen megsértik”.⁴⁸⁶ Ebben az eljárásban is természetesen az első lépés a bizottság tudomására jutott információk hitelességének és valóságtartalmának elemzése az érintett részes állam közreműködésével, amelyet a bizottság információk szolgáltatására, észrevételek megtételére szólít fel.⁴⁸⁷ Amennyiben úgy ítéli meg, hogy ez szükséges, a bizottság kijelölheti egy vagy több tagját, hogy vizsgálatot folytasson le és készítsen jelentést a bizottságnak a feltárt helyzetről.⁴⁸⁸ A bizottság a jelentés tanulmányozása után megküldi véleményét és észrevételeit az adott államnak, amelynek hat hónapja van arra, hogy erre reagáljon.⁴⁸⁹ Az eljárás minden szakasza bizalmas, és a bizottságnak törekednie kell arra, hogy az állam minél teljesebb mértékben váljon az eljárás aktív részesévé.⁴⁹⁰ A bizottság felkérheti az államot, hogy adjon tájékoztatást a vizsgálat nyomán hozott intézkedésekről.⁴⁹¹

A kiegészítő jegyzőkönyvek azt a megoldást választják, hogy amennyiben egy állam elismeri annak kötelező hatályát, azzal felhatalmazza a bizottságot egyéni panaszok vizsgálatára és vizsgálat lefolytatására is. Amennyiben az utóbbit az állam nem kívánja lehetővé tenni, kiszereződhet, tehát a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez csatolt

---

⁴⁸⁴ Kiegészítő jegyzőkönyv a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez, 8. cikk 2. bekezdés

⁴⁸⁵ Kiegészítő jegyzőkönyv a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezményhez, 6. cikk 2. bekezdés

⁴⁸⁶ Kiegészítő jegyzőkönyv a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez, 8. cikk 1. bekezdés; Kiegészítő jegyzőkönyv a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezményhez, 6. cikk 1. bekezdés

⁴⁸⁷ Kiegészítő jegyzőkönyv a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez, 8. cikk 1. bekezdés, 2. fordulat; Kiegészítő jegyzőkönyv a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezményhez, 6. cikk 1. bekezdés, 2. fordulat

⁴⁸⁸ Kiegészítő jegyzőkönyv a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez, 8. cikk 2. bekezdés; Kiegészítő jegyzőkönyv a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezményhez, 6. cikk 1. bekezdés

⁴⁸⁹ Kiegészítő jegyzőkönyv a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez, 8. cikk 3-4. bekezdések; Kiegészítő jegyzőkönyv a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezményhez, 6. cikk 3-4. bekezdések

⁴⁹⁰ Kiegészítő jegyzőkönyv a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez, 8. cikk 5. bekezdés; Kiegészítő jegyzőkönyv a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezményhez, 6. cikk 5. bekezdés

⁴⁹¹ Kiegészítő jegyzőkönyv a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez, 9. cikk 2. bekezdés; Kiegészítő jegyzőkönyv a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezményhez, 7. cikk 2. bekezdés

jegyzőkönyv 10. cikke, illetve a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményhez csatolt jegyzőkönyv 9. cikke alapján nyilatkozatot tehet, miszerint nem kívánja felhatalmazni a bizottságot vizsgálatok lefolytatására. Ebben az esetben az állam feltételezett jogsértései esetén lehetőség lesz egyéni panaszok benyújtására, de a bizottság vizsgálatot nem rendelhet el.

A következőkben az egyes szervek gyakorlata (ideértve az alapjelentést is, annak természetéből következő eltérésekkel) a következő séma szerint kerül bemutatásra:

- A jelentéstételi eljárások során a jelentésre vonatkozó iránymutatások kerülnek elemzésre, külön kiemelve azokat az esetleges irányelveket, amelyek a korábban relevánsnak ítélt cikkekre vonatkoznak.
- Következő lépésként a gyakorlat bővebb elemzését alapul véve a dolgozat összeállítja a releváns megállapítások listáját, amelyeket minden esetben azon emberi jogok alapján csoportosít, amelyeket a vízhez való joggal szoros kapcsolatban állóként kezel.
- Elemzésre kerül az is, hogy a releváns megállapítások mely szerződéses cikkel kapcsolatban kerültek megfogalmazásra, amely szempontnak természetesen a vízhez való jogot explicit és implicit formában is tartalmazó szerződések esetében van nagyobb jelentősége.
- A gyakorlat egyik különösen fontos aspektusa az államok és a szakértői bizottságok közötti párbeszéd az emberi jogok biztosításáról. Az elemzés igyekszik erre vonatkozóan általános tendenciát megállapítani minden egyes bizottság vonatkozásában.
- Végül a jelentések kapcsán megvizsgálom azt, hogy van-e szignifikáns különbség a jelentéstételi hajlandóságban, illetve a jelentések tartalmában azok között az államok között, amelyek elegendő mennyiségű vízkészlettel rendelkeznek lakosaik ellátásához, illetve azok között, amelyek víz-stresszesnek vagy vízhiányosnak minősülnek.
- A jelentéstételi gyakorlat elemzését követően az egyéni panaszok során felmerülő, vízhez való joggal kapcsolatos megjegyzések vizsgálatára kerül sor az egyes szerződések kapcsán.

a) Az alapjelentések⁴⁹²

A közös alapjelentések célja az államok jelentéstételi terhének csökkentése. E dokumentumok ugyanis minden szerződésen alapuló szervhez beküldött speciális jelentés közös bevezetőjeként funkcionálnak. Ennek megfelelően nem is kell őket meghatározott időközönként újra és újra benyújtani, pusztán arra kell az államnak ügyelnie, hogy az naprakész adatokat tartalmazzon, tehát akkor kell csak frissíteni, amikor ennek szükségessége felmerül.

Az alapjelentésnek, amelyet minden szerződés alapján létrehozott bizottság a rendszeres jelentések részeként kezel, az alábbiakat kell tartalmaznia: 1. Általános információk a jelentést tevő államról (A. Demográfiai, gazdasági, szociális és kulturális jellemzők, B. Alkotmányos, politikai és jogi berendezkedés); 2. Az emberi jogok védelmének keretei (C. Nemzetközi emberi jogi normák elfogadása, D. Emberi jogok védelmét szolgáló jogi keretek, E. Emberi jogok védelmét biztosító intézményi keretek, F. Jelentések elkészítésének folyamata az államon belül, G. Egyéb emberi jogokkal kapcsolatos információk); 3. A diszkrimináció tilalmával, egyenlőséggel és hatékony jogorvoslattal kapcsolatos információk.⁴⁹³

A fentiek alapján látható, hogy az alapjelentések elkészítésére vonatkozó irányelvek nem sorolnak fel egyes emberi jogokat, amelyekre feltétlenül ki kell térni a jelentésekben. Ennek megfelelően a jelentéstételi kötelezettségnek úgy is maradéktalanul eleget lehet tenni, ha az állam az emberi jogok védelmére szolgáló keretrendszer elemzésekor mellőzi az egyes emberi jogok – köztük a vízhez való jog – védelmére vonatkozó információk szolgáltatását. Ennek ellenére az államok közel harmada említette jelentésében a vízhez való jogot az alábbi vonatkozásokban:

- Jogszabály általi elismerés (például Ecuador),
- Adatszolgáltatás a vízkészletek nagyságáról (például Kanada), klímáról, száraz időszakokról (például Madagaszkár),
- Adatszolgáltatás a vízellátás helyzetéről (vízhez jutó lakosság vagy háztartások aránya) (például Honduras),
- Nehézségek, kihívások (például Dzsibuti),
- Tervek, programok, elért eredmények (például Egyenlítői Guinea),

---

⁴⁹² Az alapjelentések részletes elemzését ld. a IV/1. sz. mellékletben.

⁴⁹³ Fifth Inter-Committee Meeting of the human rights treaty bodies, op. cit. points 31-59.

- Különösen sebezhető embercsoportokkal (fogyatékosokkal élők, óslakosok, menekültek) kapcsolatos problémák (például Costa Rica),
- Vízellátással kapcsolatos államon belüli hatáskörmegosztás (például Norvégia),
- Vízhez köthető betegségek, magas halandósági ráta (például Angola),
- Harmadik állambeli tevékenység a vízhez való jog biztosításáért, nemzetközi segítség (például Írország, Kenya),
- vízminőség (például Belarusz Köztársaság),
- Vízhordás, vízforrástól való távolság (például Csád),
- Vízszennyezés (például Guatemala),
- Egyéb esetek, például Mauritius jelentése említi, hogy a joggyakorlat az élethez való jogból vezette le a vízhez való jogot.

Az elemzés alapján az is megállapítható, hogy nincs pozitív összefüggés a rossz vízügyi helyzet és a jelentéstételei hajlandóság között, vagyis azok az államok, amelyek víz-stresszesek vagy vízhiányosak, nem foglalkoznak a vízhez való joggal nagyobb arányban, mint azok, amelyek számára elvileg – a statisztikák szerint – elegendő vízkészlet áll rendelkezésére. Ehhez hozzáteendő természetesen – ahogy azt már korábban megállapítottam – hogy a megfelelő mennyiségű vízkészletek nem feltétlenül jelentik a vízhez kapcsolódó problémák (vízellátás korlátozottsága, vízminőség, stb.) hiányát.

b) *A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény*⁴⁹⁴

Jelentéstétel A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény szerződő felei a szerződés kötelező hatályának elfogadásával vállalják, hogy tiszteletben tartják az e nemzetközi szerződés által védett jogokat és eleget tesznek eljárási jellegű kötelezettségüknek is, jelesül, hogy „*az Egyesült Nemzetek Főtitkárához, a Bizottság által történő tanulmányozás végett jelentést küldenek azon jogszabály-alkotási, igazságszolgáltatási, közigazgatási vagy egyéb intézkedésekről, amelyeket abból a célból alkalmaztak, hogy biztosítsák az Egyezmény rendelkezéseinek végrehajtását, kiemelve az ebben a vonatkozásban megtett*

⁴⁹⁴ A CEDAW gyakorlatának részletes elemzéséről ld. a IV/2. sz. mellékletet.

haladást is...”.⁴⁹⁵ A CEDAW-nak egy éven belül kell az első, bevezető jelentést küldeni a szerződés hatályba lépésétől számítva az adott ország vonatkozásában, ezt követően pedig négyévenként és akkor, ha ezt a bizottság kéri.

A CEDAW iránymutatások megfogalmazásával nyújt segítséget az államoknak a hozzá benyújtandó jelentések tartalmának kialakításában.⁴⁹⁶ A dokumentum külön követelményeket fogalmaz meg a bevezető jelentésre és a rendszeres jelentésekre. A bevezető jelentéseknek tartalmazniuk kell a szerződés közvetlen alkalmazhatóságára vonatkozó információkat, az egyes jogok garantálását nemzeti jogszabályokban és azokat az intézkedéseket (jogi, közigazgatási, stb.), amelyek a szerződés egyes cikkeinek érvényesülését biztosítják az államban. Tájékoztatni kell a bizottságot továbbá a jogok esetleges korlátozásáról, a jogok védelmének ellenőrzését szolgáló mechanizmusokról és a jogok védelmében részt vevő NGO-król, egyesületekről.⁴⁹⁷ A rendszeres jelentések feltétlen tartalmi elemei: a korábbi jelentéshez viszonyított fejlődés és a bizottság ajánlásainak implementációja érdekében tett lépések. Míg a bevezető jelentésben minden szerződés által védett jogról be kell számolni, addig a rendszeres jelentésekben azokat, amelyek esetében nem történtek változások – ennek feltüntetésével –, ki lehet hagyni az elemzésből. A CEDAW által kimunkált irányelvek nem tartalmaznak részletes iránymutatást az egyes cikkekkal kapcsolatban feltétlenül kifejtendő kérdésekről.

A vízhez való és a hozzá szorosan kapcsolódó jogok vonatkozásában a legtöbb állam az alábbi aspektusokkal foglalkozott jelentéseiben és a bizottsággal való – jelentés benyújtását követő – párbeszéde során:

Vízhez való jog	Adatszolgáltatás (a vízhez való hozzáférés arányáról, a vízforrások milyenségéről és azoknak a háztartásoktól való távolságáról)
	Problémák (leggyakrabban a vízellátás korlátozottsága, aránytalansága)
	Célkitűzés, kormányzati prioritások, elért eredmények
	Vízgazdálkodással, vízkészletek felhasználásával kapcsolatos döntésekben a helyi közösség – és általában a nők – részvételének biztosítása
Oktatáshoz való jog	A vízhiány miatt formális oktatásból kimaradó lánygyermek
	Rossz iskolai infrastruktúra (általában higiéniai helyiségek hiánya) miatt

⁴⁹⁵ A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény, 18. cikk 1. bekezdés

⁴⁹⁶ A bizottság működése során többször változtatta meg az iránymutatásokat. Jelen elemzés a két utolsó verzió releváns rendelkezéseire korlátozódik. CEDAW, *Guidelines for preparation of reports by States Parties*, CEDAW/C/7/Rev.3, 26 July 1996; CEDAW, *Compilation of Guidelines on the Form and Content of Reports to be submitted by States Parties to the International Human Rights Treaties*, HRI/GEN/2/Rev.1/Add.2, 5 May 2003.

⁴⁹⁷ CEDAW, *Compilation of Guidelines on the Form and Content of Reports to be submitted by States Parties to the International Human Rights Treaties*, op. cit. points D.2.-D.3.

	formális oktatásból kimaradó lánygyermek
	Alapvető higiénias ismeretek oktatása a lány tanulók számára
Munkához való jog	Megfelelő munkakörülmények (higiéniai helyiségek és ivóvíz) biztosítása a munkahelyeken
Egészséghez való jog	A vízhez köthető betegségek és ehhez kapcsolódóan a magas gyermekhalandóság problémája
	Az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés korlátozottsága, különösen a vidéki és központtól távol eső területeken
	A víz kezelés nélküli fogyasztása, amely komoly egészségügyi kockázattal jár
	Víz egészségre káros mértékű szennyezettsége
Lakhatáshoz való jog, megfelelő életkörülmények	Lakhatáshoz való jog biztosítása, azzal kapcsolatos célkitűzések, problémák, különös tekintettel a nyomornegyedekben uralkodó rossz életkörülményekre
	Életkörülmények javítása különböző szociális juttatások segítségével
Élelemhez való jog	Alultápláltság, programok az ételmiszer-ellátás folyamatosságának biztosítására
Különösen veszélyeztetett embercsoportok	Menekültek, áttelepítettek táborainak körülményei (problémák és fejlesztések)
Egyéb	Nők hátrányos megkülönböztetése valamely jog tekintetében Például Albánia – a férfiak könnyebben férnek hozzá ellátórendszerekhez, alapvető szolgáltatásokhoz, mint a nők
	Természeti katasztrófák nehezítik a lakosság vízzel való ellátását

11. Táblázat: A CEDAW jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései

Mivel a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény az egyik abból a három univerzális emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződésből, amelyek kifejezetten nevesítik a vízhez való jogot, érdemes vizsgálat tárgyává tenni azt is, hogy a szerződés mely cikkei kapcsán került sor a különböző releváns megállapításokra. Az előzetesen megállapított releváns cikkek listája⁴⁹⁸ a vizsgálat nyomán nem bővült, azaz a jelentések e cikkek keretében foglalkoznak a vízhez való és ahhoz szorosan kapcsolódó egyéb jogokkal. A 10. cikk keretében az oktatáshoz való joggal kapcsolatos problémák kerültek említésre, más kérdésekkel e cikk keretein belül nem foglalkoztak az államok. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az oktatáshoz kapcsolódó problémákat csak e cikk keretében említették. Különösen a házimunkák, jellemzően a vízfordás miatt formális oktatásból kimaradó lányok kérdése felmerült a 11. és 14. cikkek keretében is. A lakhatáshoz és élelemhez való joggal kapcsolatos megjegyzéseket szinte kivétel nélkül a 14. cikk kapcsán jelentették, a vízhez való joggal és egészséghez való joggal kapcsolatos a fenti táblázatban feltüntetett megjegyzések azonban egyenlő arányban kerültek kifejtésre a 12. és a 14. cikkek keretein belül. Annak ellenére tehát, hogy a vízhez való jogot explicit módon a 14. cikk

⁴⁹⁸ 14. cikk h) pont – vidéki nők megfelelő életkörülményeinek biztosítása explicit forrásként és a 10. cikk – egyenlőség az oktatáshoz való jog területén, a 11. cikk – egyenlőség a munkához való jog tekintetében, a 12. cikk – egyenlőség az egészségügyi ellátás területén implicit forrásként.

tartalmazza, a biztosításával kapcsolatos problémák vagy e szerződéses rendelkezés, vagy pedig a 12. cikk, az egészséghez való jog keretein belül kaptak helyet.

A jelentéstételi ciklus végpontja a bizottság következtetéseinek megfogalmazása, amelyeket az állam a következő ciklusban implementálni köteles, és arról igazolásul nyilatkoznia kell a következő jelentésében, részletesen tájékoztatva a bizottságot. A jelentéstételi folyamat során így az államok és a bizottság között egyfajta párbeszéd jön létre, amelynek végső célja – a szerződések szövegét figyelembe véve – az emberi jogok minél teljesebb védelme, az emberi jogi helyzet általános javítása. Ennek alapján tehát, ha egy adott államban súlyos probléma vagy hiányosság merül fel a szerződésben védett jogok biztosításával kapcsolatban, akkor arra a bizottság reagál, ajánlásokat fogalmaz meg, amire az állam a következő jelentésében visszatér. A CEDAW dokumentumait elemezve arra a következtetésre juthatunk, hogy a vízhez való joggal kapcsolatos fenti problémák ugyan előfordulnak számtalan jelentésben, de azokra a bizottság ritkán reagál és még ritkábban ad konkrét ajánlást a helyzet javítására vonatkozóan. Természetesen ez alól a megállapítás alól van kivétel, például Banglades esetében a vízforrások arzénal való szennyezettsége felkeltette a CEDAW érdeklődését és arról két cikluson keresztül folyt az egyeztetés. Ebben az esetben a CEDAW nem pusztán aggodalmát fejezte ki az ivóvíz szennyezettsége miatt, hanem ajánlást is tett, kötelezve ezzel az államot arra, hogy a következő jelentésében is foglalkozzon a kérdéssel. A második jelentéstételi ciklus végén a bizottság „ejtette” a kérdést, nem fogalmazott meg vele kapcsolatban ajánlást, ezzel pedig lehetőséget adott Bangladesnek arra, hogy a következő jelentésében ne térjen ki erre. (Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy a következő jelentés benyújtását követően a bizottság kérdéseket fogalmazzon meg a mérgező vízforrások kapcsán, vagy hogy a következtetéseiben visszatérjen erre megállapítások vagy ajánlások formájában.)

Végül foglalkozni kell azzal a kérdéssel is, hogy megfigyelhető-e valami különbség a jelentéstételi hajlandóságban vagy a felvetett témakörökben az államok között aszerint, hogy víz-stresszesnek, vízhiányosnak vagy elegendő vízkészletekkel rendelkezőnek minősülnek-e a statisztikák szerint. Az elemzés alapján a különböző kategóriákba tartozó államok között nem mutatható ki jelentős különbség sem a jelentéstételi hajlandóság, sem pedig témák tekintetében – nyilvánvalóan azzal, hogy az az egyes államok földrajzi, társadalmi, kulturális adottságaiknak megfelelően bizonyos témákra inkább koncentrálnak mint másokra, de egyértelmű és kizárólagos összefüggés a témák és a vízkészletek nagysága között nem mutatható ki.

Egyéni panaszok

A kiegészítő jegyzőkönyv hatályba lépésével vált lehetővé az, hogy valamelyik szerződő fél joghatósága alatt álló magánszemélyek, vagy magánszemélyek csoportja, akik a szerződésben foglalt joguk megsértését állítják,⁴⁹⁹ a CEDAW-hoz forduljanak egyéni beadvánnyal.⁵⁰⁰ A jegyzőkönyv alapján a bizottság felkérheti „*az érintett Részes Államot, hogy hozzon ideiglenes intézkedéseket annak érdekében, hogy megakadályozza jövátéhetetlen kár okozását az állítólagos jogsértés áldozatának vagy áldozatainak*”.⁵⁰¹ Az elfogadhatóság vizsgálata után a panaszt a CEDAW közli az állammal, amelynek hat hónapja van arra, hogy észrevételeit megtegye. A panasz által szolgáltatott információkat és az állam észrevételeit zárt ülésen tárgyalja meg a bizottság és véleményét megküldi a kérelmezőnek és az érintett államnak is. Ez utóbbinak hat hónapja van arra, hogy írásbeli választ küldjön a bizottságnak, amelyben megjelöli az ügyvel kapcsolatban meghozott intézkedéseit is. Bár a kiegészítő jegyzőkönyv viszonylag régen, több mint tíz éve lépett hatályba, meglehetősen kis számú panasz érkezett eddig a CEDAW-hoz. Ezek közül a panaszok közül egy sem érintette a vizsgált cikkeket és egyik sem tartalmazott a vízhez való jog szempontjából releváns megállapításokat.

c) *A gyermekek jogairól szóló egyezmény*⁵⁰²

A gyermekek jogairól szóló egyezmény jelentéstételi kötelezettséget állapít meg szerződő felei számára. A bevezető jelentést a szerződés hatályba lépését követő két éven belül kell az ENSZ Főtitkár közvetítésével a CRC-hez eljuttatni, majd ezt követően ötévente kell e kötelezettségnek eleget tenni.⁵⁰³ Ha a 2011-ben elfogadott

⁴⁹⁹ A Bizottsághoz csak jogsértés áldozatai fordulhatnak, vagy az ő nevükben más természetes személy.

⁵⁰⁰ Kiegészítő jegyzőkönyv a nőikkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez, 2. cikk

⁵⁰¹ Ibid. 5. cikk, 1. bekezdés

⁵⁰² A CRC gyakorlatának részletes elemzését ld. a IV/3. sz. mellékletben.

⁵⁰³ A Gyermek Jogainak Egyezménye, 44. cikk 1. bekezdés. A két kiegészítő jegyzőkönyv is csak jelentéstételre vonatkozó kötelezettséget tartalmaz, a jegyzőkönyvek ismételt az adott állam vonatkozásában való hatályba lépésüket követően két éven belül bevezető jelentést kell benyújtani arról, hogy milyen intézkedéseket tettek a részes államok a jegyzőkönyvek végrehajtása érdekében. Kiegészítő jegyzőkönyv a Gyermek Jogainak Egyezményéhez a gyermekek részvételéről fegyveres konfliktusokban, 8. cikk 1. bekezdés; Kiegészítő jegyzőkönyv a Gyermek Jogainak Egyezményéhez a gyermekkereskedelemtől, gyermekprostitúcióról és -pornográfiáról, 12. cikk 1. bekezdés. Ezt követően pedig az alapszerződés alapján benyújtandó rendszeres állami jelentésekbe kell belefoglalni a jegyzőkönyvek végrehajtására vonatkozó adatokat is. Kiegészítő jegyzőkönyv a Gyermek Jogainak Egyezményéhez a gyermekek részvételéről fegyveres konfliktusokban, 8. cikk 2. bekezdés; Kiegészítő jegyzőkönyv a Gyermek Jogainak Egyezményéhez a gyermekkereskedelemtől, gyermek prostitúcióról és pornográfiáról, 12. cikk 2. bekezdés. Azon államok, amelyek szerződő felei valamelyik kiegészítő

jegyzőkönyv hatályba lép, az egyezményben védett jogok érvényesítésének lehetőségei ki fognak bővülni egy panaszjeljárással.

A CRC által meghatározott iránymutatások⁵⁰⁴ – amelyek vonatkoznak az egyezményre és a két jegyzőkönyvre is – sok emberi jog esetében pusztán megismétlik az adott cikk megfogalmazását, mint a jelentés által kifejtendő témakört, de nem jelölik ki azok jelentendő részletes tartalmát. A jelentést tévő állam dolgát nehezíti az is, hogy az iránymutatások nem az egyes jogokról szóló jelentésről adnak meghatározást, hanem azokat csoportokban kezelik, helyenként csoportok közötti átfedésekkel, ami a szerződés megfogalmazásából következően logikus megoldásnak tűnik. A továbbiakban mellőzöm az irányelvek minden egyes vizsgált cikkre vonatkozó egyenkénti ismertetését, helyette összefoglalom azokat a témaköröket, amelyekről az államoknak jelentést kell tenniük és a téma szempontjából fontosak lehetnek:

- a gyermekek testi fenyítésére vonatkozó szabályozás és gyakorlat;
- intézkedések, amelyek biztosítják a gyermekek megfelelő életszínvonalát, ideértve azokat a programokat, amelyek a megfelelő élelmezést, ruházkodást, lakhatást biztosítják és a szegénység csökkentését célozzák;
- az utcán élő és dolgozó gyermekek élelemmel, lakással, oktatással, ruházattal való ellátása érdekében létrehozott programok.

Az iránymutatások azokat a témaköröket is meghatározzák, amelyekkel kapcsolatban a statisztikai adatok szolgáltatása kívánatos, ezek közül a téma szempontjából fontosak:

- különböző betegségek (amelyek között szerepelnek vízhez köthető betegségek is, mint a malária, diarés és légúti megbetegedések);
- testi fenyítések alkalmazására vonatkozó jelentések (akár a családban, akár oktatási intézményben);
- elhanyagolt, elhagyott, bántalmazott gyermekek;
- öt éven aluli gyermekek halandósági rátája;
- azoknak a háztartásoknak az aránya, amelyek hozzáférnek biztonságos ivóvízhez és higiéniai helyiségekhez;⁵⁰⁵

---

jegyzőkönyvnek, de nem részesei az egyezménynek, ötévente kötelesek jelentést benyújtani az adott jegyzőkönyv végrehajtásáról.

⁵⁰⁴ CRC, *Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by States parties under article 44, paragraph 1 (b), of the Convention on the Rights of the Child*, CRC/C/58/Rev.2, 23 November 2010.

⁵⁰⁵ Ibid. Appendix point 17 e).

- formális oktatásból kimaradó gyermekek;
- menekült, áttelepített gyermekek.

A CRC-hez küldött jelentésekben fellelhető releváns témakörök:

Vízhez való jog	Adatszolgáltatás (a vízhez való hozzáférés arányáról, a vízforrások milyenségéről és azoknak a háztartásoktól való távolságáról)
	Célkitűzés, kormányzati prioritások, elért eredmények
	Vízellátás problémái (a vízellátás korlátozottságán kívül)
	Megfelelő higiéniai körülmények hiánya (vízellátás említése nélkül)
	Vízminőség mérése, rossz vízminőség
	Vízgazdálkodási terv, jogszabály
Oktatáshoz való jog	Szülői felelősség elhanyagolása, nem megfelelő gondozás
	Rossz iskolai infrastruktúra (általában higiéniai helyiségek hiánya) miatt formális oktatásból kimaradó lánygyermekek
	Házimunka (vízhordás) miatt oktatásból kimaradó leánygyermekek
	Higiéniai ismeretek oktatása az iskolában
Egészséghez való jog	A vízhez köthető betegségek és ehhez kapcsolódóan a magas gyermekhalandóság problémája
	Az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés korlátozottsága, különösen a vidéki, központtól távol eső területeken
Élelemhez való jog	Alultápláltság problémája, e probléma kezelésére indított programok
Lakhatáshoz való jog, megfelelő életkörülmények	Életkörülmények javítása különböző szociális juttatások segítségével
	Utcán élő és dolgozó gyermekek
Kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás vagy büntetés tilalma	Fogvatartás körülményei
	Testi fenyegetés problémája
Különösen veszélyeztetett embercsoportok	Menekültek, áttelepítettek táborainak körülményei (problémák és fejlesztések)
	Óslakosok, etnikai kisebbségek vízellátása
Egyéb	Nemzetközi segítség, NGO-k segítése
	Háború miatt sérült ellátó-rendszer, a vízellátó-rendszer nem lehet háborús célpont
	Vízforrások feletti konfliktus

12. Táblázat: A CRC jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései

A vízhez való joggal kapcsolatban a legtöbb állam adatszolgáltatással teljesítette jelentéstételi kötelezettségeit, illetve azokról a programokról számolt be, amelyeket a vízellátás javításáért indított, vagy indítani fog. Viszonylag sok állam említette a rossz vízminőség elleni intézkedéseket is. Az egészséghez való joggal kapcsolatban az erről jelentő államok többsége a vízhez köthető betegségek elleni harc lépéseiről, a problémákról és eredményekről számolt be, érintve az e betegségek egészségi állapotra gyakorolt negatív hatását. Az oktatáshoz való joggal kapcsolatban a legbővebben elemzett téma a házi munkában (vízhordásban) való részvétel és az iskolák rossz higiéniai körülményei miatt a formális oktatásból kimaradó gyermekek, főként lányok problémája. A szülői felügyelet és az ebből származó kötelezettségek megszegése

kapcsán szinte az összes jelentő állam jogszabályának ismertetésére szorítkozik. Több esetben jelentettek az államok az alultápláltság okozta problémákról és azokról a programokról, amelyeket a kormányok ennek kezelésére indítottak. Szintén mindössze néhány esetben került elő az utcán élő gyermekek problémája és az ezt kezelő programok kérdése. Bár a testi fenytésre vonatkozó információk közlése a CRC által megfogalmazott követelmény, az államok többségének jelentése mégsem tartalmazott erről adatokat. A fenti témakörök többször megismétlődnek egy jelentésen belül a menekült, áttelepített vagy őslakos, illetve kisebbségekhez tartozó gyermekek helyzetének elemzésekor. A többi szerződésen alapuló bizottság gyakorlatához képest több alkalommal fordult elő arra való hivatkozás, hogy a vízellátás megoldásában nemzetközi szervezetek vagy más államok nyújtanak segítséget. Ennek említésére sor kerül azoknak az államoknak a részéről is, akik ezt a segítséget kapják és ritkább esetben azok részéről is, akik aktívan nyújtanak ilyen segítséget különböző nemzetközi programok keretében.

A témakörök mindegyikében megfigyelhető, hogy nemcsak az adott emberi jogot szabályozó cikk keretében tettek róla jelentést az államok, sőt többnyire nem, hanem ehelyett ezek a hivatkozások általában a 6. és 24. cikkek keretében kerültek említésre. (Az is megfigyelhető, hogy meglehetősen gyakori olyan jelentések benyújtása, amelyek nem szerződéses cikkek alapján tagolódnak, hanem témakörök szerint.)

A bizottság és az államok közötti párbeszéd korlátozott témakörökben volt csak jellemző. A bizottság legtöbbször azt javasolta az államoknak, hogy fejlesszék – minőségi és mennyiségi szempontból is – a vízellátást, így csökkentve a vízhez köthető betegségek számát, javítva a gyermekek egészségi állapotát. A többi érintett témakör tekintetében nem bontakozott ki párbeszéd a CRC és a jelentő államok között.

Az államok jelentéstételi hajlandósága és az érintett témakörök vonatkozásában nem mutatható ki különbség a rendelkezésre álló vízkészletek nagysága alapján.

d) *A fogyatékossggal élő személyek jogairól szóló egyezmény*⁵⁰⁶

A fogyatékossggal élő személyek jogairól szóló egyezmény a többi univerzális emberi jogi szerződéshez hasonlóan jelentéstételi rendszert alakított ki. A bevezető jelentést a

---

⁵⁰⁶ A CRPD gyakorlatának részletes elemzését ld. a IV/4. sz. mellékletben.

hatályba lépést követő két éven belül kell benyújtani, ezt követően pedig négyévente kell a CRPD-nek a Főtitkáron keresztül jelenteni.⁵⁰⁷

A jelentések formájára és tartalmára vonatkozóan a korábban már bemutatott általános követelményeken túl a bizottság összeállított egy irányelveket tartalmazó dokumentumot.⁵⁰⁸ Eszerint a szerződés alapján benyújtandó jelentésben nem kell megismételni az alapjelentésben álló információkat, hanem az adott szerződés implementálására vonatkozó adatokat kell a bizottság tudomására hozni, mégpedig úgy, hogy nem pusztán jogszabályok szövegét szolgáltatja az állam, hanem az alábbi kérdésekre koncentrálnak:

- stratégiák, az egyes jogok védelmére kialakított jogi keretek, a jogvédelem céljára felhasználható állami források;
- a hátrányos megkülönböztetés kizárását célzó integrált jogalkotás;
- az egyes jogok védelmének ellenőrzését szolgáló mechanizmusok, különös figyelemmel a mérhető faktorokra;
- az államnak mint nemzetközi szervezetek tagjának tevékenysége a szerződésben védett jogok érvényesítésére;
- az egyes jogok nemzeti érvényesíthetősége (közvetlen alkalmazhatósága) a joggyakorlat elemzésével;
- a jogok megsértése esetére rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségek;
- a jogok megvalósításának akadályai, az állam előtt álló kihívások;
- a jogok megvalósítását elemző releváns statisztikák.⁵⁰⁹

Az iránymutatások a fentiekén túl külön rendelkezéseket tartalmaznak a bevezető jelentést és a rendszeres jelentéseket illetően. Az előbbivel kapcsolatban követelmény minden egyes – szerződés által védett – jog elemzése, míg az utóbbiakban azokról a jogokról külön nem kell beszámolni, amelyek esetében nem történtek alapvető változások.⁵¹⁰ Ami azonban nem hiányozhat a rendszeres jelentésekből: a bizottság korábbi ajánlásainak implementálása érdekében tett lépések,⁵¹¹ ami biztosítja a bizottság és az államok közötti párbeszéd jelleget és amely megjeleníti az egész jelentéstételi folyamat legfontosabb célját: az emberi jogi helyzet ellenőrzését és ennek nyomán a

---

⁵⁰⁷ A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény, 35. cikk 1-2. bekezdések

⁵⁰⁸ CRPD, *Guidelines on treaty-specific document to be submitted by states parties under article 35, paragraph 1, of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD/C/2/3, 18 November 2009.

⁵⁰⁹ *Ibid.* point A.3.2.

⁵¹⁰ *Ibid.* point A.5.2.

⁵¹¹ *Ibid.* point A.5.3.

javítását. Az irányelvek az általános megállapításokat követően az egyes – szerződés által védett – jogokról szóló különleges jelentéstételi követelményeket fogalmazzák meg. A vízhez való jog vizsgálata szempontjából jelentős, egyes jogokról szóló jelentéssel kapcsolatos követelmények az alábbiak:

Cikk	Követelmények a jelentés vonatkozó részének tartalmával kapcsolatban
28. cikk (2) bekezdés a) pont – megfelelő életkörülmények és szociális védelem	Az államnak e cikkkel kapcsolatban azokról az intézkedésekről kell jelentést készítenie, amelyekkel a fogyatékkal élők számára biztosítja a tiszta vízhez, megfelelő élelemhez, ruházódáshoz és lakhatáshoz való hozzáférést.
10. cikk – élethez való jog	Elemezni kell, hogy a nemzeti jogszabályok másokkal egyenlő módon és mértékben védik-e a fogyatékkal élők élethez és túléléshez való jogát. A fogyatékkal élőkét megfosztják-e életüktől önkényesen.
11. cikk - vészhelyzetek és humanitárius szükségállapotok	Intézkedések, amelyeket az állam azért tesz, hogy megvédje a fogyatékkal élőket vészhelyzetekben és humanitárius szükségállapotok idején. Erre a témára vonatkozóan létezik-e és milyen tartalommal kidolgozott terv. A jelentésnek ki kell térnie azokra a lépésekre, amelyekkel az állam a fogyatékkal élők számára segítséget nyújt, különös tekintettel a menekülttáborokban ahhoz, hogy hozzájussanak higiéniai helyiségekhez.
15. cikk – kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma	A fogyatékkal élők védelmére vonatkozó információk, különös tekintettel az orvosi kísérletek tilalmára fogyatékkal élők felhasználásával és beleegyezése ellenére.
19. cikk – önálló életvitel és a közösségbe való befogadás	A jelentésben ki kell térni a fogyatékkal élők számára biztosított különleges – akár egyedi, akár közösségi – lakhatási lehetőségekre és a lakosság számára általában biztosított közszolgáltatásokhoz való hozzáférés lehetőségeire.
24. cikk – oktatás	A jelentésben megjelölendők azok a jogszabályok és intézkedések, amelyek a fogyatékkal élők hozzáférést (ideértve a fizikai hozzáférést is) biztosítják az élethosszig tartó tanulás minden szintjéhez és formájához. Jelenteni kell továbbá a fogyatékkal élők számára – oktatási keretben – biztosított lakhatási lehetőségekről.
25. cikk – egészségügy	A jelentésben megjelölendők azok a jogszabályok és intézkedések, amelyek a fogyatékkal élők – megkülönböztetés nélküli – egészségügyi ellátását biztosítják.
26. cikk – rehabilitáció és rehabilitáció	Habilitációs és rehabilitációs programok jellemzői (hozzáférhetőség, szakemberek, stb.)
27. cikk – munkavállalás és foglalkoztatás	A jelentésben megjelölendők azok a jogszabályok és intézkedések, amelyek a fogyatékkal élők munkához való jogát biztosítják hátrányos megkülönböztetés nélkül, különös tekintettel a munkavállalók számára esetlegesen biztosított lakhatási körülményekre, számukra az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzájutás biztosítására.

13. Táblázat: A CRPD által megfogalmazott, jelentések tartalmára vonatkozó részletes követelmények

Annak ellenére, hogy ez az egyezmény a vízhez való jog egyik explicit forrása, az elemzett szerződések közül ez a legkevésbé alkalmas messzemenő következtetések levonására. Ennek oka főként az, hogy a szerződés alig több mint három éve lépett hatályba és legtöbb szerződő fele még a bevezető jelentést sem küldte meg a CRPD-hez, eddig a 118 szerződő félből annak alig több mint negyede teljesítette a jelentéstételi

kötelezettségét. Az eddig benyújtott jelentések alapján az alábbi táblázatban kerültek összefoglalásra a legjellemzőbb megállapítások:

Vízhez való jog	Adatszolgáltatás
	Problémák
	Célkitűzés, kormányzati prioritások, elért eredmények
	Vízgazdálkodás
	Higiéniai helyiségekhez való fizikai hozzáférés (problémák és fejlesztések, elért eredmények)
Lakhatáshoz való jog, megfelelő életkörülmények	Lakhatáshoz való jog biztosítása, azzal kapcsolatos célkitűzések, problémák
	Életkörülmények javítása különböző szociális juttatások segítségével
Egészséghez való jog	
Kínzás tilalma	Börtönökben az életkörülmények javítása
Különösen veszélyeztetett embercsoportok	Menekültek, áttelepítettek táborainak körülményei (problémák és fejlesztések)
Egyéb	Élelemhez való jog (nem közvetlen kapcsolat)
	Harmadik államban kutatás a vízellátás biztosításának lehetőségeivel kapcsolatban

14. Táblázat: A CRPD jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései

Mindösszesen egy-két államot említhetünk, amelyek jelentésében a fenti megállapítások valamelyikét tette, a jelentések alacsony száma miatt nem mutatható ki tendencia tekintetben, hogy melyik megállapítás a hangsúlyosabb, az élelemhez való jog vagy a börtönökben az életkörülmények javításának célja, hiszen mindkét kategóriához egy-egy államot sorolhatunk. Egyetlen olyan témakör van a releváns megállapítások között, amely szinte kivétel nélkül minden jelentésben szerepel: a higiéniai helyiségekhez való fizikai hozzáférés biztosításának problémája és az ezzel kapcsolatos helyzet javításának célja.

Mivel a fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény a vízhez való jog implicit és explicit forrása is, érdemes az elemzést annak vizsgálatára is kiterjeszteni, hogy a fenti releváns megállapítások az egyezmény melyik – a jogot implicit vagy explicit módon tartalmazó – cikkeivel kapcsolatban kerültek megfogalmazásra.

Cikk	Releváns megállapítás
28. cikk (2) bekezdés a) pont	Vízhez való jog – Adatszolgáltatás Vízhez való jog – Célkitűzés, kormányzati prioritások, elért eredmények Vízhez való jog – Vízgazdálkodás Lakhatáshoz való jog biztosítása, azzal kapcsolatos célkitűzések, problémák Életkörülmények javítása különböző szociális juttatások segítségével Egészséghez való jog
10. cikk	
11. cikk	Menekültek, áttelepítettek táborainak körülményei (problémák és fejlesztések)

15. cikk	Börtönökben az életkörülmények javítása
24. cikk	
25. cikk	Egészséghez való jog Élelemhez való jog (nem közvetlen kapcsolat)
26. cikk	
27. cikk	Életkörülmények javítása különböző szociális juttatások segítségével
Egyéb	19. cikk – önálló életvitel és a közösségbe való befogadás Vízhez való jog – Célkitűzés, kormányzati prioritások, elért eredmények Lakhatáshoz való jog biztosítása, azzal kapcsolatos célkitűzések, problémák
	32. cikk – nemzetközi együttműködés Vízhez való jog – Célkitűzés, kormányzati prioritások, elért eredmények Vízhez való jog – Vízgazdálkodás
	3. államban kutatás a vízellátás biztosításának lehetőségeivel kapcsolatban
	Higiéniiai helyiségekhez való fizikai hozzáférés (problémák és fejlesztések, elért eredmények): számtalan cikkben előfordul

15. Táblázat: A CRPD jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései szerződéses cikkek szerinti bontásban

Az elemzés alapján megállapítható, hogy az államok legtöbbször a vízhez való jogot explicit módon tartalmazó cikk vonatkozásában tettek jelentést a vízhez való joggal és az egyéb – ehhez szorosan kapcsolódó – jogokkal kapcsolatban. Ezen felül pedig az államok e cikk kapcsán tették a legváltozatosabb, legtöbb témát érintő kijelentéseiket. Releváns megállapításokat egyáltalán nem találtam az élethez való joggal (10. cikk) és az oktatáshoz való joggal (24. cikk) kapcsolatban. A releváns cikkek előre meghatározott listájához képest két további olyan szerződéses cikket találtam, amellyel kapcsolatban jelentős megállapítások kerültek megfogalmazásra: a nemzetközi együttműködésről (32. cikk) és az önálló életvitellel és közösségbe való befogadással (19. cikk) foglalkozókat. Meg kell említeni továbbá, hogy a szinte minden nemzeti jelentésben előforduló témakör – a higiéniai helyiségekhez való fizikai hozzáféréssel kapcsolatos problémák, elért eredmények és célkitűzések – szinte valamennyi fent említett cikkel kapcsolatban felmerült egyik-másik jelentésben, az ezzel kapcsolatos információkat nem lehet egyetlen jellemző cikkhez kötni.

A vízhiányos, víz-stresszes és ilyen problémákkal nem küzdő államok közötti különbséget a megállapításaik száma vagy témája tekintetében – a jelentések alacsony számára való tekintettel – jelenleg értelmetlen vizsgálni. Ugyanez vonatkozik annak vizsgálatára, hogy a CRPD milyen arányban és módon reagált a releváns megállapításokra, hiszen az államok által beküldött jelentésekre a bizottság vagy még egyáltalán nem reagált vagy csak a kérdéseit fogalmazta meg a jelentés vizsgálatához, következtetésekre még nem jutott. Annyi jelenleg megállapítható, hogy azokban a jelentési ciklusokban, ahol már megfogalmazásra kerültek a CRPD következtetései, ott a bizottság egyszer sem reagált a fenti releváns megállapításokra.

Egyéni panaszok és vizsgálati eljárás

Az egyezményhez fűzött

jegyzőkönyv 2008-as hatályba lépése óta szerződő feleinek joghatósága alá tartozó magánszemély vagy magánszemélyek csoportja a CRPD-hez fordulhat, amennyiben az egyezményben foglalt emberi jogait megsértették, továbbá a bizottság rendelkezik hatáskörrel vizsgálat megindítására is. Jelenleg az elemzéshez használt adatbázisokban nincs ilyen eljárásokra vonatkozó információ.

e) *A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény*⁵¹²

Jelentéstétel

A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény hatályba lépését követően egy éven belül kötelesek a szerződő felek a bevezető jelentést, majd két évente a rendszeres jelentést benyújtani,⁵¹³ a bizottság által meghatározott formában.⁵¹⁴ A jelentéseknek feltétlenül tartalmaznia kell a szerződés egyes rendelkezéseinek implementálására és a bizottság előző jelentéstételi ciklusban tett ajánlásaira vonatkozó információkat.⁵¹⁵ A CERD irányelveket fogalmazott meg a szerződés egyes cikkeivel kapcsolatos jelentés tartalmára vonatkozóan. A CERD gyakorlatának elemzésénél alapul vett 5. cikkre vonatkozóan az irányelv szerint az államnak közölnie kell az e cikkben említett mindegyik jog diszkriminációmentes implementálására vonatkozó információkat, annak figyelembe vételével, hogy a cikk által adott lista nem kimerítő jellegű felsorolást tartalmaz.⁵¹⁶ Annak ellenére tehát, hogy a cikk felsorolásában az elemzés során vizsgált jogok közül kifejezetten csak a munkához való jog, a lakhatáshoz való jog, az egészségügyi ellátáshoz való jog, a kulturális tevékenységben való részvételhez való jog és a vallásszabadság szerepel, ez nem jelenti azt, hogy más „hasonló”⁵¹⁷ jogokról nem lehet és kell említést tenni.

⁵¹² A CERD gyakorlatának részletes elemzését ld. a IV/5. sz. mellékletben.

⁵¹³ A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény, 9. cikk 1. bekezdés

⁵¹⁴ CERD, *Guidelines for the CERD-specific document to be submitted by States Parties under Article 9, paragraph 1, of the Convention*, CERD/C/2007/1, 13 June 2008.

⁵¹⁵ Ibid. point 6.

⁵¹⁶ Ibid. Guidelines for Article 6.

⁵¹⁷ Az iránymutatás szövege szerint annak ellenére, hogy az 5. cikk nem tartalmaz minden jogot, ez nem jelenti azt, hogy bármely más hasonló jogot nem kell a szerződő feleknek védeniük (*any similar rights*). Ibid. Guidelines for Article 5.

A jelentések elemzése nyomán az alábbi jellegzetes megjegyzések emelhetők ki:

- Több jelentésben említik az államok a vízellátás korlátozottságának problémáját, több esetben részletes adatok szolgáltatásával alátámasztva kijelentéseiket. A korlátozottság megállapítása az esetek körülbelül felében nem kapcsolódik hátrányos megkülönböztetéshez, hanem a teljes lakosságot sújtó problémaként jelenik meg. A többi esetben az államok nem állnak meg a korlátozottság megállapításánál, hanem megnevezik azokat az embercsoportokat is, amelyek hátrányos helyzetben vannak a vízhez való hozzájutás szempontjából. Ez utóbbi embercsoportok közé tartoznak a menekültek és az őslakos közösségek. A vízhez kapcsolódóan a legtöbb állam a higiénias helyzetről is jelentést tesz a CERD-nek, százalékos arányok meghatározásával.
- A lakhatáshoz való joggal kapcsolatos, jellemzően szolgáltatott adatok a rossz lakhatási körülményekre vonatkoznak, amelyek – akár kifejezetten, akár nem kifejezetten – magukban foglalják a vízellátás korlátozottságát is. A jelentések általában megnevezik azokat az embercsoportokat, akiket ez a probléma leginkább érint, akik legtöbbször őslakosok, nyomornegyedekben élők vagy etnikai kisebbségek (például Albániában az egyiptomi és roma lakosság).
- Jelentéseikben az államok sok esetben kitérnek azokra a programokra, tervekre, amelyekkel a problémákat kezelni igyekeznek, ezzel együtt általában célokat is meghatároznak.
- Az államok a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény implementálásáról szóló jelentésekben egyéb, a vízhez való joggal kapcsolatban álló kérdéseket is érintettek. Például említésre került a vízellátás privatizációja (például Albánia), a talajvizek szennyeződése (például Banglades), vagy a fogvatartás rossz körülményei (például Bahama-szigetek).

A fenti releváns megállapításokat jellemzően két cikk kapcsán tették. Az őslakos közösségek vízhez való hozzáféréseinek korlátozottságára való hivatkozások többsége a 2. cikk kapcsán fogalmazódott meg. Természetesen ez utóbbi probléma említésre került az 5. cikk vonatkozásában is. Az 5. cikkről szóló jelentések – tekintettel arra, hogy e cikk emberi jogok felsorolását tartalmazza – a legalkalmasabbak az egyes jogokra vonatkozó releváns állami gyakorlat és intézkedések összefoglalására. Ennek megfelelően nem is okozott meglepetést, hogy a releváns megjegyzések túlnyomó többségét mind az államok, mind a bizottság e cikk kapcsán fogalmazták meg.

A CERD a jelentéstételi ciklusok végén megfogalmazott következtetéseiben alkalmanként kifejezte aggodalmát a vízellátást, vízhez való jogot érintő problémákkal kapcsolatban (például Albánia), vagy tudomásul vette az e téren az állam előtt álló nehézségeket, kihívásokat (például Zöld-foki szigetek), de konkrét ajánlást csak a legkritikább esetben tett, akkor is általános jelleggel (például Argentína). Egyetlen konkrét, vízhez való joghoz kötődő probléma több cikluson keresztül követésére nem is találunk példát az elemzés alapján.

A CERD gyakorlatának teljes átvizsgálása után e szerv esetében sem mutatható ki alapvető különbség a jelentések számában vagy tartalmában aszerint, hogy a jelentést tévő államnak milyen mértékben állnak vízkészletek a rendelkezésére.

Egyéni panaszok

Az ENSZ égisze alatt az elsők között elfogadott emberi jogi tárgyú szerződés rendkívül előremutatóan már a kezdetektől lehetőséget adott az egyéni panaszok benyújtására és hatáskört a CERD-nek ezek vizsgálatára. 4. cikkében akként rendelkezik a szerződés, hogy *„[A] részes állam bármely időpontban nyilatkozatot tehet, hogy elismeri a Bizottság illetékességét arra, hogy az illető állam joghatósága alá tartozó olyan egyénektől vagy egyének csoportjától eredő közléseket átvegyen és megvizsgáljon, akik azt állítják, áldozatai annak, hogy az illető részes állam a jelen Egyezményben lefektetett valamely jogot megsértette.”*⁵¹⁸ A nyilatkozat megtételével egy időben az állam létrehozhat, vagy létező szervezetén belül megjelölhet egy olyan szervet, amely az ilyen panaszokat vizsgálja.⁵¹⁹ Ha e szerv keretében a sérelmet szenvedett magánszemély nem kap megfelelő elégtételt, akkor a bizottsághoz fordulhat.⁵²⁰ A panaszokat a bizottság közli az állammal, amelynek három hónapon belül válaszolnia kell írásban.⁵²¹ *„A Bizottság esetleges javaslatait és ajánlásait az érintett részes államhoz és a panasztevőhöz továbbítja.”*⁵²²

A téma szempontjából releváns 5. cikk megsértését tizenhárom esetben állították panaszosok, a CERD pedig hét esetben állapított meg jogsértést. A vízhez való joggal kapcsolatban azonban mindössze egyetlen közvetett utalást találtam, a L. R. és mások v. Szlovákia ügyben, amelyben a panaszosok kérelmükben leírták, hogy rossz lakhatási körülmények között élnek, ivóvíz-ellátás nélkül. A bizottság megállapítása szerint az

---

⁵¹⁸ A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény, 14. cikk 1. bekezdés

⁵¹⁹ Ibid. 14. cikk 2. bekezdés

⁵²⁰ Ibid. 14. cikk 5. bekezdés

⁵²¹ Ibid. 14. cikk 6. bekezdés

⁵²² Ibid. 14. cikk 7. bekezdés, b) pont

állam – szerződéses kötelezettségét megszegve – nem biztosította a romák számára a megfelelő lakhatási körülményeket.⁵²³

*f) Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*⁵²⁴

Jelentéstétel Az GSZKJNE elfogadásakor a szerződés szövege csak megállapította a szerződő felek azon kötelezettségét, hogy jelentéseket küldjenek arról, hogy milyen intézkedéseket tettek a szerződés végrehajtása céljából,⁵²⁵ de részleteket nem határozott meg, a folyamat kidolgozását az ECOSOC-ra bízta,⁵²⁶ amely e megbízásnak eleget is tett a kötelezettség pontosításával és később a CESCR létrehozásával.⁵²⁷ A jelentések beküldésének határidejét a bevezető jelentés esetében kettő, a rendszeres jelentés esetében pedig öt évben állapították meg.⁵²⁸

Az általános, minden jelentéstétel módjára, formájára és tartalmára vonatkozó iránymutatásokban megjelölt szükséges tartalmi elemek felsorolása mellett a CESCR is kidolgozott olyan követelményeket, amelyek egyes cikkekkal kapcsolatban határozzák meg a jelentendő információkat. A releváns cikkekről való jelentésre vonatkozó követelmények az iránymutatás szerint:⁵²⁹

Cikk	Tartalmi követelmények
1. cikk – népek önrendelkezési joga	Az önrendelkezési jog implementációjának módját kell az államoknak e cikkel kapcsolatban megjelölni. Ki kell térni azokra az eszközökre, amelyekkel az állam az őslakos közösségek jogait védi, különös tekintettel a hagyományosan a közösséghez tartozó földek tulajdonjogára. Említeni kell továbbá az őslakosok részvételi lehetőségeit az őket érintő kérdésben születő döntések meghozatalában.
6. cikk – jog a szabadon választott vagy elfogadott munka útján való megélhetésre	Az államoknak e cikk keretében azokról az intézkedésekről kell beszámolni, amelyekkel a munkanélküliséget csökkentik, amelyekkel az informális gazdaságban dolgozók védelmét biztosítják, a munkavállalókat védik a jogtalan elbocsátástól és amelyekkel a munkaerőpiacra belépőket vagy visszatérőket segítik.
7. cikk b) pont – jog az egészséges és biztonságos munkakörülményekhez	E cikk keretében az államoknak jelentést kell tenniük az államban alkalmazott minimálberről és arról, hogy ez mindenki számára biztosítja-e a megélhetést. Meg kell jelölni továbbá azokat az intézkedéseket, amelyekkel az állam a munkahelyek biztonságát, egészséges munkakörnyezetet igyekszik biztosítani.

⁵²³ CERD, L. R. et. al. v. Slovakia, CERD/C/66/D/31/2003, 10 March 2005, point 11.

⁵²⁴ A CESCR gyakorlatának részletes elemzését ld. a IV/6. sz. mellékletben

⁵²⁵ GSZKJNE, 16. cikk

⁵²⁶ Ibid. 17. cikk

⁵²⁷ ECOSOC, resolution 1985/17, 28 May 1985.

⁵²⁸ ECOSOC, resolution 1988/4, 24 May 1988, point 6.

⁵²⁹ CESCR, *Guidelines on Treaty-specific documents to be submitted by States Parties under Articles 16 and 17 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, E/C.12/2008/2, 24 March 2009.

<p>11. cikk 1. bekezdés – jog a megfelelő életszínvonalra</p>	<p>E cikk keretében – a szerződéses rendelkezés eredeti megfogalmazásából következően – több emberi jog biztosításáról kell az államoknak beszámolniuk. Míg azonban a cikk maga korlátozott számú emberi jogot nevesít, az általános kommentároknak megfelelően e listát a CESC kibővítette. Az államoknak az alábbi témakörökről kell jelentésükben beszámolniuk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Szegénységgel kapcsolatban: nemzeti szegénységi küszöbről és megállapításának módszereiről, a szegénység elleni küzdelemre vonatkozó nemzeti stratégiáról; • Az élelemhez való joggal kapcsolatban: az élelemhez való hozzáférésről elérhető áron, megfelelő mennyiségben és minőségben, a vallási előírásoknak megfelelően, az étkezéssel kapcsolatos alapvető információk lakosság körében való terjesztéséről, a marginalizált csoportok számára biztosított egyenlő hozzáférésről; • <i>A vízhez való jog kapcsán: az elegendő és biztonságos vízhez való hozzáférésről elérhető áron személyes és otthoni használatra; a biztonságos vízhez hozzáférő háztartások számáról, a háztartások vízforrástól való távolságáról, és az eszközökről, amelyeket a helyzet fejlesztéséért az állam tesz, továbbá az intézkedésekről, amelyeket az állam azért tesz, hogy mindenki számára elérhető áron biztosítsa a vízellátást, a vízminőség ellenőrzéséről, végül a víz higiénikus használatára, a vízforrások védelmére, a pazarlás minimalizálására vonatkozó ismeretek oktatásáról;</i> • A megfelelő lakhatáshoz való jog kapcsán: nemzeti felmérésről, annak eredményeiről, különös tekintettel a hajléktalanok, alapvető szolgáltatások – például vízellátás – nélkül élők számára, a megfelelő lakhatás mindenki számára történő biztosítása érdekében tett intézkedésekről, a lakhatással kapcsolatos szociális programokról (például várakozási idő) és azok eredményeiről, különös tekintettel a vidéki területekre, speciális igényekkel rendelkezők (gyermekes családok, fogyatékkal élők) lakhatásáról, azokról a lépésekről, amelyekkel az állam biztosítja, hogy a lakóhely nincs olyan szennyező forrás közelében, amely a lakók egészségét veszélyeztetné, arról, hogy vannak-e az államban olyan kisebbségek, amelyek szenvednek a kilakoltatás következményeitől, a kilakoltatás szabályairól és gyakorlatáról az elmúlt öt évből.
<p>12. cikk – jog a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjének élvezetére</p>	<p>Az államnak jelentést kell tennie a nemzeti egészségügyi programról és az alapszintű egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésről. Említeni kell továbbá az alábbi területeken tett intézkedéseket:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Egészségügyi ellátóhelyek, azok távolsága a háztartásoktól, • Az egészségügyi ellátás költségei, azok megfizethetősége mindenki számára, ideértve a szociálisan hátrányos helyzetűeket is, • Gyógyszerek és orvosi eszközök engedélyezése, • Az egészségügyi személyzet oktatása, • Gyermekes és anyák egészsége (programok, kampányok), • <i>A vízhez köthető betegségek megelőzése, kezelése és a megfelelő higiénia biztosítása,</i> • Immunizáció, • Szenvedélybetegségek megelőzése, kezelése, • HIV/AIDS-cel kapcsolatos adatok, • Az alapvető gyógyszerekhez való hozzáférés elérhető áron, • Pszichiátriai kezelés.
<p>15. cikk 1. bekezdés a) pont – jog a kulturális életben való részvételre</p>	<p>Az államok azokat az intézkedéseket kötelesek a jelentés e részében megjelölni, amelyeket azért tesznek, hogy mindenki számára biztosítsák a kulturális életben való részvételt és a kulturális sokszínűség megőrzését.</p>

16. Táblázat: A CESC által megfogalmazott, jelentések tartalmára vonatkozó részletes követelmények

A GSZKJNE implementációjáról szóló jelentések tartalmazzák kétségtől a legváltozatosabb adatokat, megjegyzéseket, amelyek a vízhez való jog szempontjából relevánsak. A vízhez való és egyéb, ahhoz szorosan kapcsolódó jogok vizsgálata során az alábbi megjegyzéseket tették az államok jelentéseikben. (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy minden megjegyzés azonos gyakorisággal jelent meg a nemzeti jelentésekben, sem pedig azt, hogy az itt megadott formában, ugyanis a jelzett témakörök többféle változatban kaphatnak helyet a dokumentumokban.)

Vízhez való jog	Adatszolgáltatás (a vízhez való hozzáférés arányáról, a vízforrások milyenségéről és azoknak a háztartásoktól való távolságáról)
	Problémák (leggyakrabban a vízellátás korlátozottsága, aránytalansága a vidéki és városi területek között)
	Célkitűzés, kormányzati prioritások, elért eredmények
	Megfelelő higiéniai körülmények hiánya (vízellátás említése nélkül)
	Vízgazdálkodási terv hiánya, készítése
	Vízminőség
Oktatáshoz való jog	A vízhiány miatt formális oktatásból kimaradó lánygyermek
	Iskolai infrastruktúrára vonatkozó információk
	Alapvető higiéniai ismeretek oktatása, lakossági kampányok
Munkához való jog	Megfelelő munkakörülmények (higiéniai helyiségek és ivóvíz) biztosítása a munkahelyeken
Egészséghez való jog	A vízhez köthető betegségek és ehhez kapcsolódóan a magas gyermekhalandóság problémája, vízhiány egészségügyi kockázata
	Az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés korlátozottsága, különösen a vidéki, központtól távol eső területeken
	Természeti erőforrások ésszerű hasznosítása
	Vízszennyezés egészségre gyakorolt negatív hatása
Lakhatáshoz való jog, megfelelő életkörülmények	Lakhatáshoz való jog biztosítása, azzal kapcsolatos célkitűzések, problémák, különös tekintettel a nyomornegyedekben uralkodó rossz életkörülményekre
	Életkörülmények javítása különböző szociális juttatások segítségével
	Lakhatási standardok meghatározása
Élelemhez való jog	Alultápláltság, programok az élelmiszer-ellátás folyamatosságának biztosítására
	Közvetlen kapcsolat a vízellátás korlátozottsága és az élelmiszerhiány között
Kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás vagy büntetés tilalma	Fogvatartás rossz körülményei
Különösen veszélyeztetett embercsoportok	Menekültek, áttelepítettek táborainak körülményei (problémák és fejlesztések)
	Óslakosok, kisebbségek vízellátása
Egyéb	A vizek szennyezésének jogszabályi tilalma és szankcionálása
	Háborús konfliktus következtében megrongálódott vízellátó-rendszer
	Nemzetközi segítségnyújtás
	Privatizáció
	Környezetvédelem

17. Táblázat: A CESCR jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései

A fenti témakörök közül a leggyakrabban a vízhez való joggal kapcsolatosak szerepeltek a jelentésekben, továbbá az egészséghez való jog kapcsán a vízhez köthető betegségekről szóló adatok. A többi témakör ezeknél sokkal ritkábban szerepelt a jelentésekben és természetesen van olyan is, amelyik csak néhány alkalommal került bele dokumentumba, például a vízhordás miatt a formális oktatásból kimaradó lánygyermek vagy a vízzel való ellátottságot megkövetelő lakhatási standardok témája.

A kigyűjtött megállapításokat aszerint is meg kell vizsgálni, hogy mely cikkekkal kapcsolatban kerültek említésre. Az elemzés során figyelembe vett cikkek közül a 6. és a 7. cikkek kapcsán több megállapítást tettek és ezek nagyon specifikusak, kizárólag a megfelelő munkakörülményekre korlátozódnak, jelentve, hogy az adott állam hogyan szabályozza a munkakörülményeket, és hogy a szabályok betartását hogyan ellenőrzi. A relevánsnak talált megjegyzések túlnyomó többsége két cikk – a 11. és a 12. cikkek – kapcsán került megfogalmazásra. Ezt indokolhatja a 11. és 12. cikkben garantált emberi jogok szoros tartalmi összefüggése mellett, hogy a jelentés megfogalmazására vonatkozó iránymutatások is mutatnak némi átfedést. Annak ellenére, hogy a vízhez való joggal kapcsolatos jelentés tételét egyértelműen a 11. cikk kapcsán követeli meg a CESCR, az azzal kapcsolatos megjegyzések nagyrészt egyenlő arányban oszlanak meg az egészséghez való jog és a jog a testi és lelki egészség elérhető legmagasabb szintjének élvezetére között. A vízhez való joggal kapcsolatban a legtöbb állam adatszolgáltatásra szorítkozott. A második leggyakrabban fellelhető hivatkozás a helyzet javítását célzó célkitűzésekre, kormányzati programokra koncentrál. Több állam emelte ki jelentésében a nemzetközi segítség nyújtását a vízhez való jog biztosításában és azt is, ha valamilyen eredményt a vízellátás kapcsán nemzetközi segítséggel ért el.

Az eredetileg vizsgált cikkek listája az elemzés során az egyezségokmány egy releváns rendelkezésével bővült: a jelentések az 1. cikkről – a népek önrendelkezési jogáról – viszonylag sok utalást tartalmaznak a vízhez való joggal kapcsolatban. Az e cikk keretében tett jelentések legjellemzőbb vízhez való joggal kapcsolatos hivatkozásai az őslakosok vízhez való jogával, a természeti erőforrások ésszerű felhasználásának kötelezettségével és realitásaival, továbbá a vízszennyezés szabályozásával, büntetésével és egészségre gyakorolt káros hatásaival foglalkoznak.

Az emberi jogi szerződések által létrehozott szervek gyakorlatának vizsgálata során a CESCR esetében figyelhető meg leginkább a bizottság és az államok közötti

párbeszéd. Több állam esetében is vannak olyan jellemző kérdések, amelyekkel a bizottság több jelentéstételi cikluson keresztül foglalkozott. A vízhiány, korlátozott vízellátás problémája kapcsán például a CESCER Algériával, Azerbajdzsánnal és Beninnel is hosszú – több éven át tartó – párbeszédet folytatott a lehetséges megoldásokról, az állam erőfeszítéseiről és a fejlődésről. Annyit azonban meg kell jegyezni, hogy a CESCER szerepe a dokumentumokban arra korlátozódott, hogy aggodalmát fejezte ki a probléma miatt, adatok szolgáltatását kérte és javasolta a vízhez való jog mindenki számára történő biztosítását. (Ez utóbbi javaslatában az esetek túlnyomó többségében a saját 15. sz. általános kommentárjára hivatkozott mint a vízhez való jog tartalmának autentikus forrására.) A vízellátással kapcsolatos problémák megoldásának oroszánrésze tehát az államokra vár, a bizottság csak napirenden tartja a témát.

Az utolsó vizsgálandó kérdés, hogy befolyásolja-e és mennyiben az állam rendelkezésére álló vízkészlet nagysága a jelentéstételi hajlandóságot, azaz többször, több adatot szolgáltat-e az az állam, amelyik vízhiányos vagy víz-stresszes, mint az, amelyiknek megfelelő vízkészlet áll rendelkezésére ahhoz, hogy lakosait ellássa vízzel. A CESCER-hoz küldött jelentések alapján megállapítható, hogy a vízkészletek nagysága alapján nincs kimutatható különbség az államok által tett kijelentések száma és témaköre között. Egy korábbi kutatás ennek némileg ellentmondva azt állapította meg, hogy azok az államok, amelyeknek kevesebb vízkészlet áll rendelkezésére, kevésbé szívesen tesznek jelentést a CESCER-nek.⁵³⁰ Az ellentmondás annyiban enyhíthető, hogy a két vizsgálat egy fő szempontjában különbözött: míg a korábbi kísérlet mindössze annyit vizsgált, hogy az államok tettek jelentést, vagy sem, a jelenlegi kutatás ennél több információ megállapítását tűzte ki célul, jelesül annak elemzését, hogy a benyújtott jelentésekben a témakörök különböznek-e számukban és témájukban.⁵³¹ A korábbi kutatás eredményeit is elfogadva annyi állítható biztosan, hogy bár a víz-stresszes és vízhiányos államok kisebb arányban küldtek be jelentéseket a CESCER-hez, mint az elégedő vízkészlettel rendelkezők, de a beküldött jelentésekben azonos arányban vannak jelen a vízhez való jog szempontjából releváns megállapítások.

---

⁵³⁰ Woodhouse, Melvin, op. cit. 184-187.

⁵³¹ Emellett megjegyzendő, hogy a korábbi kutatás nem vizsgálta, nem is vizsgálhatta, hogy a jelentés benyújtásának elmaradása milyen mértékben áll kapcsolatban a vízkészletek szükségességével, hiszen több mint valószínű, hogy egy állami jelentés elmaradásának rendkívül összetett okai vannak. Különösen a fejlődő országokban okoz problémát az, hogy az államoknak nincs kapacitása a dokumentum elkészítésére a nagy jelentéstételi teher és az erőforrások hiánya miatt. Ld. Bayefsky, Anne F., *Report – The UN Human Rights Treaty System: Universality at the Crossroads* (April 2001) www.bayefsky.com/report/finalreport.pdf [2012. július 12.] 9., 19.

Egyéni és államközi panaszok, vizsgálati eljárás

A GSZKJNE-hoz kapcsolt fakultatív jegyzőkönyv célja, hogy egyéni panaszjogot létesítsen a szerződő feleinek joghatósága alatt álló magánszemélyek részére, ha azok jogsértés áldozatai. A korábbi hasonló jellegű, egyéni panaszeljárást lehetővé tevő dokumentumokkal szemben ez a kiegészítő jegyzőkönyv lehetőséget ad arra, hogy amennyiben a CESCR úgy látja, hogy az elé került ügy békés rendezése lehetséges, akkor jószolgálat keretében azt megpróbálhatja elősegíteni.⁵³²

A fakultatív jegyzőkönyv államközi panaszokat is lehetővé tesz, azaz ha valamely szerződő fél észleli, hogy egy másik szerződő fél nem teljesíti az egyezségokmányból származó kötelezettségeit, a CESCR-hoz fordulhat.⁵³³ A fakultatív jegyzőkönyv ezen rendelkezése azonban csak két olyan szerződő fél között alkalmazható, akik a jegyzőkönyv kötelező hatályának elismerése mellett egybeesendő nyilatkozatot is tesznek, amelyben ilyen kérelmek megvizsgálására hatalmazzák fel a CESCR-t.

A szerződésben foglalt jogok ellenőrzésére – a fakultatív jegyzőkönyv hatályba lépését követően – lehetőség lesz vizsgálati eljárás keretében is, ha a CESCR megbízható információ birtokába jut, miszerint valamelyik szerződő fél tömegesen és szisztematikusan megsérti a GSZKJNE-ban garantált gazdasági, szociális és kulturális jogokat.⁵³⁴ Ez utóbbi eljárás megindításának is feltétele a szerződő fél által tett nyilatkozat.⁵³⁵ Ezek a lehetőségek azonban majd csak akkor lesznek elérhetőek az egyének, egyének csoportja vagy más államok számára, ha a fakultatív jegyzőkönyv hatályba lép.

g) *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*⁵³⁶

Jelentéstétel

A PPJNE szerződő feleinek bevezető jelentésüket a szerződés hatályba lépését követő egy éven belül kell benyújtaniuk, a rendszeres jelentéseket pedig ezt követően akkor, amikor az Emberi Jogi Bizottság ezt kéri.⁵³⁷ A gyakorlat

---

⁵³² Kiegészítő jegyzőkönyv a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához, 7. cikk

⁵³³ Ibid. 10. cikk

⁵³⁴ Ibid. 11. cikk 2. bekezdés

⁵³⁵ Ibid. 11. cikk 1. bekezdés

⁵³⁶ Az EJB gyakorlatának részletes elemzését ld. a IV/7. sz. mellékletben.

⁵³⁷ PPJNE, 40. cikk 1. bekezdés

alapján négyévente nyújtanak be az államok ilyen jelentéseket.⁵³⁸ A kutatás során vizsgált cikkekre vonatkozó jelentések tartalmának követelményei az EJB iránymutatások⁵³⁹ alapján:

Cikk	Tartalmi követelmények
1. cikk – népek önrendelkezési joga	Az önrendelkezési jog implementációjának módját kell az államoknak e cikkel kapcsolatban megjelölni. Ki kell térni azokra az eszközökre, amelyekkel az állam az őslakos közösségek jogait biztosítja, különös tekintettel a hagyományosan a közösséghez tartozó földek tulajdonjogára. Említeni kell továbbá az őslakosok részvételi lehetőségeit az őket érintő kérdésben születő döntések meghozatalában. Jelentést kell tenni a népek természeti erőforrásokról való rendelkezésének lehetőségeiről.
6. cikk – élethez való jog	Az élethez való jog védelmének számos aspektusáról kell az államoknak beszámolniuk.
7. cikk – kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás vagy büntetés tilalma	Az államoknak e cikk kapcsán jelentést kell tenniük a kínzás jogszabályi fogalmáról, arról, hogy a kínzás bűncselekménynek minősül-e, milyen ellenőrzési mechanizmusok biztosítják, hogy a letartóztatottak ne essenek kínzásnak áldozatul, stb. E cikk keretében kell jelenteni továbbá az iskolákban használt fenytési módokról.
10. cikk – szabadságtól megfosztott személyek méltóságának tisztelben tartása	E cikk keretében kell arról információkat szolgáltatnia az államoknak, hogy milyen jogszabályok és hogyan szabályozzák a fogvatartás feltételeit, továbbá az ezek betartásának ellenőrzésére szolgáló eszközökről. Tájékoztatni kell az EJB-t arról is, hogy ki/mi, hogyan ellenőrzi a börtönökben a túlszűfolttságot, megfelelő higiéniai körülményeket, betegségeket, alultápláltságot, infrastrukturális hiányokat.
18. cikk – vallásszabadság	Az államnak jelentenie kell, hogy milyen eszközökkel biztosítja a hátrányos megkülönböztetés tilalmának megvalósulását a gyakorlatban.

18. Táblázat: Az EJB által megfogalmazott, jelentések tartalmára vonatkozó részletes követelmények

A szerződés fókuszából adódóan a gazdasági, szociális, kulturális vagy szolidaritási jogok közé tartozó vízhez való jog ritkán szerepel kifejezetten a nemzeti jelentésekben. Az alábbi táblázat a jelentésekben található témaköröket összegzi:

Vízhez való jog	Adatszolgáltatás (a vízhez való hozzáférés arányáról, a vízforrások milyenségéről és azoknak a háztartásoktól való távolságáról)
	Célkitűzés, kormányzati prioritások, elért eredmények
	Megfelelő higiéniai körülmények hiánya (vízellátás említése nélkül)
	Vízminőség
Oktatáshoz való jog	Rossz iskolai infrastruktúra (általában higiéniai helyiségek hiánya) miatt formális oktatásból kimaradó lánygyermek
Egészséghez való jog	A vízhez köthető betegségek és ehhez kapcsolódóan a magas gyermekhalandóság problémája
	Az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés korlátozottsága, különösen a vidéki és központtól távol eső területeken
	Természeti erőforrások ésszerű hasznosítása
	Vízszennyezés

⁵³⁸ OHCHR, *Fachsheet No. 30. – The United Nations Human Rights Treaty System*

⁵³⁹ EJB (HRC), *Guidelines for the treaty-specific document to be submitted by States Parties under article 40 of the International Covenant on Civil and Political Rights*, CCPR/C/2009/1, 22 November 2010.

Lakhatáshoz való jog, megfelelő életkörülmények	Életkörülmények javítása különböző szociális juttatások segítségével
Kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás vagy büntetés tilalma	Fogvatartás körülményei
	Vízzel történő kínzás
Különösen veszélyeztetett embercsoportok	Menekültek, áttelepítettek táborainak körülményei (problémák és fejlesztések)
	Óslakosok, etnikai kisebbségek vízellátása
Egyéb	A vizek szennyezésének jogszabályi tilalma és szankcionálása
	Konfliktusok a vízkészletek birtoklása miatt
	Munkások víztől való megfosztása
	NGO-k, nemzetközi segítség

19. Táblázat: Az EJB jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései

E témakörök közül a vízhez való joggal kapcsolatban olyan adatszolgáltatás fordult elő, amely más – például a GSZKJNE-val kapcsolatos – jelentésekhez képest kevesebb adatra korlátozódott, mindössze megjelölte a vízellátáshoz hozzáférő lakosság vagy háztartások arányát. A másik vízhez való joggal kapcsolatban leggyakrabban előkerült témakör a célkitűzések, prioritások, elért eredmények jelentése volt.

Két nem a vízhez való jog kategóriája alá tartozó témakör került sokszor elemzésre a jelentések során: a fogvatartás körülményei, annak higiéniai problémái és a különösen veszélyeztetett ember csoportok helyzete: a menekültek és áttelepítettek higiéniai körülményei és vízellátása és az őslakosok földhöz és vízhez való jogának biztosítása. Ezeken túl azonban a többi témakört csak egy-egy nemzeti jelentés elemzi. A vízhez való joghoz csak nagyon távolról kapcsolódó témakör, mégis említésre érdemes az előfordulás gyakorisága miatt a sztrájkhoz való jog kérdése. A legtöbb nemzeti jelentés –, amely foglalkozik a sztrájk szabályaival – kimondja, hogy az állami szabályozás szerint a vízellátásért felelős szervek, intézmények dolgozói számára ez a lehetőség korlátozott.

Az előzetes várakozásokat a jelentések szerkezete egyáltalán nem teljesítette, a relevánsnak ítélt témakörökre a jelentések általában nem az előzetesen relevánsnak ítélt cikkekkel kapcsolatban térnek ki. A leggyakrabban említett témákra ez különösen igaz. A fogvatartás rossz higiéniai körülményeire való hivatkozásra leggyakrabban ugyan a 10. cikk keretében került sor, de jelentős számú az erre történő utalás a 7. cikk kapcsán, sőt előfordul a 9. cikk kapcsán is. Az őslakosok vízhez való jogának kérdése az 1. – önrendelkezési jogot rögzítő – cikk mellett a 27. cikk kapcsán is gyakran előkerült (esetenként a 12. és 26. cikk esetében is). A kormányok prioritásait, célkitűzéseit és

eredményeit a vízellátás terén az államok nagyon változatos cikkek esetében jelentették: előfordult az erre való hivatkozás a 3., a 23., a 24., a 25. és a 27. cikk keretében is.

Az elemzésből az tűnik ki, hogy az államok a vízhez való joggal és az ehhez szorosan kötődő jogokkal kapcsolatos fenti témaköröket egy-két kivételtől eltekintve nagyon ritkán érintik az EJB-nek küldött jelentéseikben. Azok az államok azonban, amelyek igyekeznek ezeket a témákat is elemezni, meglehetősen bizonytalanok abban, hogy ezt melyik cikk kapcsán tegyék, esetenként ugyanaz az információ több helyen is szerepel egy jelentésen belül.

Mindössze két olyan témakör van, amelyekkel többször foglalkozik a bizottság is, és a jelentéstételi ciklusok során többször visszatér rájuk: a börtönök higiéniai állapota és a veszélyeztetett embercsoportok vízhez és megfelelő higiéniahoz való hozzáféréseinek korlátozottsága. De még ezeknek a témáknak a vonatkozásában is az EJB és az államok közötti párbeszéd meglehetősen korlátozott, kifejezetten ritka, hogy a bizottság következtetéseit követően az állam a következő jelentéstételi ciklusban visszatérjen a bizottság által fontosnak ítélt kérdésekre.

Az EJB-hez beküldött jelentések tanúsága szerint a vízhiányos (36%), vízstresszes (45%) és az elegendő vízkészlettel rendelkező államok (42%) jelentéstételi hajlandósága között nincs szembetűnő különbség.

Egyéni és államközi panaszok

Egyének számára az PPJNE-hez fűzött fakultatív jegyzőkönyv hatályba lépésével nyílt meg a lehetőség arra, hogy amennyiben a szerződésben foglalt jogait megsérti valamely szerződő fél, panasszal az Emberi Jogi Bizottsághoz fordulhatnak.⁵⁴⁰ A fakultatív jegyzőkönyv hatályba lépése óta rendkívül sok panasz érkezett az EJB-hez.

Bár a panaszok száma rendkívül magas, de a dolgozat szempontjából mindössze néhány releváns témakör emelhető ki ezekből. E témakörök visszatükrözik a jelentések által leggyakrabban érintett témákat. Legtöbbször (több mint 80 esetben) a panaszosok a fogvatartás higiéniai körülményeit kifogásolták és azt, hogy fogvatartásuk alatt víztől és/vagy élelemtől fosztották meg őket, vagy az nem volt elegendő mennyiségű vagy minőségű (több mint 50 esetben). Viszonylag nagy számú panasz (közel 20) érkezett, amelyekben a panaszos azt állította, hogy víz felhasználásával kínozták (általában fullasztásos technika alkalmazása).

---

⁵⁴⁰ Kiegészítő jegyzőkönyv a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához, 1. cikk

A fentieknél jóval kevesebb esetben hivatkoztak egyéni kérelmek az őslakosok helyzetét érintő kérdésekre. Panaszkodtak őslakos közösségek arra, hogy államuk vagy nem biztosítja a közösség megfelelő vízellátást és higiéniai körülményeit,⁵⁴¹ vagy egyenesen megakadályozza a vízellátásukat annak elvágásával,⁵⁴² a víz szennyezésével, vagy a szennyezés megakadályozásának elmulasztásával.⁵⁴³

Az elfogadhatónak ítélt panaszok (mindössze 12 panasz került elutasításra elfogadhatatlanság miatt) túlnyomó többségében a bizottság jogsértést állapított meg, három a téma szempontjából releváns panasz esetében került sor csak annak megállapítására, hogy nem történt jogsértés.

A szerződés államközi panaszok benyújtására is ad lehetőséget abban az esetben, ha a bepanaszolt és a kérelmet előterjesztő állam is az Emberi Jogi Bizottság e hatáskörét elismerő nyilatkozatot tett.⁵⁴⁴ Ilyen eljárás még nem indult az EJB előtt.

h) A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény⁵⁴⁵

Jelentéstétel Az egyezmény szerződő felei kötelesek a Főtitkár közreműködésével bevezető jelentést küldeni a CAT-hoz a szerződés hatályba lépését követő egy éven belül, ezt követően pedig kiegészítő jelentéseket kell benyújtaniuk minden negyedik évben.⁵⁴⁶ A CAT-hoz benyújtott jelentések vizsgálata során az elemzés nem koncentrált kifejezetten egyes szerződéses rendelkezésekre, így a bizottság által összeállított jelentések elkészítésére vonatkozó iránymutatások vizsgálatakor is a vízhez való jog szempontjából releváns témakörökre kell különös figyelmet fordítani. A CAT külön iránymutatásokat határozott meg a bevezető jelentésekre⁵⁴⁷ és a rendszeres jelentésekre⁵⁴⁸ vonatkozóan. Az előbbi szerint a 16. cikkel kapcsolatban az államnak jelentést kell tennie a fogvatartás körülményeivel kapcsolatban, be kell számolnia a

⁵⁴¹ Lubicon Lake Band v. Kanada, 167/1984. 1990. március 26., 23.2. pont; E.P. és mások v. Kolumbia, 318/1988, 1990. július 25., 2.3. pont.

⁵⁴² Diergaardt és mások v. Namíbia, 760/1997, 2000. július 25., 9.2. pont

⁵⁴³ Sara és mások v. Finnország, 431/1990, 1994. március 23., 2.7. pont; Bordes és Temeharo v. Franciaország, 645/1995, 1996. június 22., 4.3. pont

⁵⁴⁴ PPJNE, 41. cikk

⁵⁴⁵ A CAT gyakorlatának részletes elemzését ld. a IV/8. sz. mellékletben.

⁵⁴⁶ A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény, 19. cikk 1. bekezdés

⁵⁴⁷ CAT, *Guidelines on the Form and Content of Initial Reports under Article 19 to be submitted by States Parties to the Convention against Torture*, CAT/C/4/Rev.3, 18 July 2005.

⁵⁴⁸ CAT, *General guidelines regarding the form and contents of periodic reports to be submitted by states parties*, CAT/C/14/Rev.1, 2 June 1998.

túlzsúfoltsággal kapcsolatos problémákról, az egészségügyi és higiéniai helyzetről, az élelmiszer-ellátásról, stb.⁵⁴⁹

A vízhez való joggal kapcsolatban a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény alapján beküldött jelentések – az egyezmény korlátozott tárgyából adódóan – kevéssé változatos megjegyzéseket, információkat tartalmaznak. A jelentések főként a fogvatartási intézményekre, az ezeket szabályozó nemzeti jogra koncentrálnak. A vízhez való joggal kapcsolatba hozható információk főleg az alábbi területekre koncentrálnak:

Vízhez való jog	Jogszályi rendelkezés a vízhez való jog biztosításával kapcsolatban
	Problémák (főként a vízellátás korlátozottságával kapcsolatban)
	Célkitűzés, prioritás, fejlesztések, elért eredmények
	Vízhez való jog biztosításának deklarációja
	Víz mint a kínzás eszköze
	Vízminőség ellenőrzése
	Vízhez való joggal kapcsolatos joggyakorlat (panaszok, ítéletek)
Egyéb	Különleges eljárás a vízhez való jog érvényesítésére a nemzeti jogban, a fogvatartottak vízellátó-rendszerekkel kapcsolatos munkavégzése, a vízellátást veszélyeztető terrorista támadások, NGO-k által szervezett tréningek a vízellátásra vonatkozó szabályok meghatározásáról, politikai elnyomás áldozatainak kompenzációja a vízellátás költségeinek fedezésével

20. Táblázat: A CAT jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései

Szinte kivétel nélkül minden jelentésben felmerül a higiéniai helyiségek biztosításának problémája a börtönökben. A nemzeti jelentések gyakran emelik ki a túlzsúfoltságot és forráshiányt, mint e probléma két fő okát, és az államok sokszor számolnak be az e téren elért eredményeikről és célkitűzéseikről. A CAT-hoz szóló jelentésekben fordul elő leggyakrabban azoknak az eseteknek az említése, amikor nem a víztől való megfosztás kerül alkalmazásra mint kínzási technika, hanem annak más felhasználási módjai, mint például a fullasztás. Szintén e jelentések sajátossága – a többi szerződés alapján beküldött jelentésekhez képest – a joggyakorlat elemeinek ismertetése, ideértve különböző nemzeti panasz eljárások eredményeit, bírói esetjogot. A vízhez való joggal szoros kapcsolatban álló emberi jogok közül a legtöbbről, például az élelemhez, az oktatáshoz vagy az egészséghez való jogról történik említés a jelentésekben, azonban nem a vízhez való joggal közvetlen összefüggésben.

A CAT jelentésekkel kapcsolatban feltett kérdései között időnként szerepel kérdés a büntetvégrehajtási intézetek vízellátásával kapcsolatos helyzetre

⁵⁴⁹ CAT, *Guidelines on the Form and Content of Initial Reports under Article 19 to be submitted by States Parties to the Convention against Torture*, op. cit. point 25.

vonatkozóan és a bizottság következtetéseiben is többször fejezi ki aggodalmát a vízellátás korlátozottsága miatt (összesen 19 állam esetében). A jelentéseken és következtetéseken keresztüli állam-CAT párbeszéd is viszonylag gyakran valósul meg a vízhez való jog vonatkozásában (11 esetben került sor a problémákkal kapcsolatban /CAT-állam/ kérdésfelvetésre és válaszára, vagy /állam-CAT/ problémafelvetésre és ajánlásra).

A jelentéstételi hajlandóság különbségei – a földrajzi tényezők alapján – nem jelentősek, ugyanis a vízhiányos államok 21%-a, a víz-stresszes államok 36%-a, míg a megfelelő vízkészletekkel rendelkező államoknak 31%-a tett valamilyen vonatkozásban említést a vizsgált jogokról.

Egyéni és államközi panaszok Azon túl, hogy a vízhez való jog érvényesítése állami rendszeres jelentéseken keresztül az egyének szemszögéből nézve meglehetősen hatástalan, a kínzás elleni egyezmény esetében ez – a gyakorlat alapján – még korlátozottabb, hiszen korlátozott személyi kört érint, a fogvatartottakat,⁵⁵⁰ számukra biztosít védelmet a kínzás tilalmával szemben. Ez a szűkítés a nemzeti jelentések gyakorlatából következik, hiszen az egyezmény ennél jóval általánosabban fogalmaz, amikor minden szerződő fél kötelességévé teszi hatékony intézkedések megtételét *„annak érdekében, hogy megakadályozza kínzási cselekmények elkövetését a joghatósága alá tartozó egész területen.”*⁵⁵¹

Egyéni panasz alapján akkor indulhat eljárás a CAT előtt, ha valamely szerződő fél olyan nyilatkozatot tett, amelyben elismeri ezt a lehetőséget.⁵⁵² Ilyen egyéni panaszokat a CAT csak néhány állam esetében vizsgálhatott eddig. Az eddigi panaszok meglehetősen alacsony arányban tartalmaztak a vízzel kapcsolatos megállapításokat. A víz két témakörben kerül említésre a kérelmekben: mint kínzóeszköz, és mint olyan alapvető szükséglet, amelynek biztosítására nem mindig kerül sor. A vizsgált kérelmek alapján elmondható, hogy a vizet mint kínzóeszközt nagyon változatos formában használják fel. A gyakorlat elemzése során mindössze 11 kérelemben találtam panaszt arra vonatkozóan, hogy a panaszos(ok) vízhez való joga sérült vagy azzal, hogy egyáltalán nem jutottak ivóvízhez vagy azzal, hogy az nem megfelelő mennyiségben

---

⁵⁵⁰ Fogvatartottak alatt értem a rendőrségi fogdáknak, különböző büntetésvégrehajtási intézetekben, pszichiátriai intézetekben, menekültek vagy áttelepítettek táboraiban átmeneti vagy tartós jelleggel tartózkodó személyeket.

⁵⁵¹ A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény, 2. cikk 1. bekezdés

⁵⁵² Ibid. 22. cikk

vagy minőségben állt rendelkezésre. Az utóbbi esetek kis részében, mindössze három esetben állapított meg a CAT jogsértést, a többi esetben vagy nem állapított meg jogsértést, vagy a panaszt annak elfogadhatatlansága miatt elutasította.

Lehetőség van arra is a szerződés alapján, hogy valamely szerződő fél a CAT-hoz forduljon azt állítva, hogy egy másik szerződő fél megsértette az egyezményből folyó nemzetközi kötelezettségeit. Ilyen eljárás megindítása csak akkor lehetséges, ha mindkét állam tett a Bizottság ilyen hatáskörét elismerő nyilatkozatot.⁵⁵³ Ilyen panasz még nem érkezett a CAT-hoz.

Az egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének részes felei kötelesek nemzeti megelőző mechanizmusokat kidolgozni a kínzás és más embertelen bánásmód felderítésére, megelőzésére.⁵⁵⁴ Erre a nemzeti védelmi mechanizmusra épül rá az Albizottság a kínzás megelőzésére hatásköre, amely a szerződő felek területére beléphet, és ott ellenőrizheti, hogy betartják-e az egyezmény és jegyzőkönyvének rendelkezéseit valamint ajánlásokat tehet az államoknak arra nézve, hogy hogyan védjék az egyezmény által tiltott magatartásoktól a joghatóságuk alatt álló személyeket és hogyan fejlesszék nemzeti megelőző mechanizmusait.⁵⁵⁵

i) Nemzetközi egyezmény valamennyi vendégmunkás és családjaik jogainak védelméről

Jelentéstétel Az univerzális emberi jogi tárgyú szerződések közül a Nemzetközi egyezmény a vendégmunkások és családjaik jogainak védelméről lépett legkésőbb hatályba és jelenleg ennek van a legkevesebb részes fele. Az egyezmény a részes felek kötelezettségévé teszi az implementálásért tett lépésekről való jelentéstételt: a bevezető jelentést egy éven belül, míg a rendszeres jelentéseket öt évente kötelesek az államok az ENSZ Főtitkárán keresztül a CMW-hez eljuttatni.

A CMW által meghatározott iránymutatások⁵⁵⁶ hasonló tartalmakat írnak elő a jelentések formájára és tartalmára vonatkozóan, mint a többi szerződés alapján

---

⁵⁵³ Ibid. 21. cikk

⁵⁵⁴ Kiegészítő jegyzőkönyv a Kínzás elleni egyezményhez, 3. cikk

⁵⁵⁵ Ibid. 4. cikk és 11. cikk 1. bekezdés

⁵⁵⁶ CMW, *Compilation of Guidelines on the Form and Content of Reports to be submitted by States Parties to the International Human Rights Treaties, Addendum*, HRI/GEN/2/Rev.2/Add.1, 6 May 2005; CMW, *Guidelines for the Periodic Reports to be submitted by States Parties under Article 73 of the Convention*, CMW/C/2008/1, 22 May 2008.

létrehozott szakértői bizottság, nem határoznak meg konkrét követelményeket az egyes cikkekre vonatkozó jelentésrészekkel kapcsolatban.

Az egyezmény 46 szerződő fele közül eddig alig több mint 20 teljesítette jelentéstételi kötelezettségét és mindössze hat kezdte meg jelentésének benyújtásával a második jelentéstételi ciklust. Ezen felül pedig a vízhez való jog vagy a hozzá szorosan kapcsolódó jogok meglehetősen ritkán kerültek említésre a jelentésekben és egyéb dokumentumokban. Az eddigi jelentésekben az alábbi releváns megállapítások lelhetők fel:

- A vendégmunkások (és menekültek) táborai, központjai higiéniai körülményeinek leírása. A leírások között találunk pusztán deklarációt, amely szerint a táborok és központok a nemzetközi standardoknak megfelelnek (például Bosznia-Hercegovina), és találunk olyan megállapítást is, amelyben a CMW aggodalmát fejezte ki a tudomására jutott rossz higiéniai körülmények miatt (például Ecuador), vagy ezekről több információ szolgáltatását kérte az államtól (például Guatemala, Mexikó). Az ilyen vonatkozású említések a leggyakoribbak jelenleg a jelentéstételi gyakorlatban.
- Rossz munkakörülmények – ivóvíz hiánya. Egyetlen állam – Ecuador – jelentése kapcsán szerepel a CMW gyakorlatában olyan megjegyzés, amelyben a CMW azon állítás valóságtartalmát –, amely szerint a vendégmunkások rossz körülmények között dolgoznak és ennek részeként nem megfelelő minőségű vizet isznak – az állam által szolgáltatott bővebb információk segítségével kívánja ellenőrizni. Az állam a válaszában bár megemlíti a kérdést, konkrétan erre a felvetésre nem válaszol.
- Vízellátó-rendszer fejlesztése. Két állam – Ecuador és Salvador – említette meg jelentésében (Ecuador részben a vendégmunkások helyzetétől függetlenül) az állam vízellátó-rendszerének fejlesztésében elért eredményeit.

Mivel a jelentések száma jelenleg rendkívül alacsony, következtetések nem vonhatók le arra vonatkozóan, hogy a bizottság és az államok közötti párbeszéd mennyire aktív. A jelenlegi gyakorlat alapján mindössze annyi állítható biztosan, hogy a legtöbb eddig jelentést tett állam hanyagolta a vízhez való joggal kapcsolatos információk közlését és azt a bizottság sem vetette fel arányaiban gyakrabban. Arra vonatkozóan, hogy a vízhiányos vagy víz-stresszes, illetve a nagyobb vízkészletekkel rendelkező államokban nagyobb-e a jelentéstételi hajlandóság szintén nem lehet következtetéseket levonni a jelentések alacsony száma miatt. Jelenleg annyi mondható

el, hogy a vízhiányos államok küldtek be a legnagyobb arányban jelentést, de a releváns megjegyzéseket tartalmazó jelentések kivétel nélkül elegendő vízkészletekkel rendelkező államoktól érkeztek.

Egyéni és államközi panaszok Az egyezmény lehetőséget ad arra, hogy a szerződő felek külön nyilatkozattal elfogadják a CMW hatáskörét államközi panaszok és egyéni panaszok vizsgálatára.⁵⁵⁷ Ilyen panasz eljárás még nem indult a CMW előtt.

C. Egyéb szervek – Autonóm szervek és szakosított intézmények

Autonóm szervek

Az autonóm szervek a Közgyűlés irányítása alatt állnak, formailag segédszervek, de feladatkörükben és pénzügyekben önállóak.⁵⁵⁸ Az autonóm szervek nagyon sokfélék és a jelen fejezet elején szerepeltetett ábrán feltüntetettnél jóval nagyobb számban vannak jelen az ENSZ-családban. Az ábrában szereplő egyes szervek, szervezetek kiválasztását a gyakorlat elemzése indokolta: ezek ugyanis azok, amelyek a leggyakrabban játszanak szerepet a vízhez való jog érvényesítésében akár tevőlegesen, programokon, nemzetközi segítségnyújtáson keresztül, akár információk szolgáltatásával a szerződésen alapuló szervek számára vagy az Emberi Jogi Tanács egyes eljárásai során.

E szervezetek esetében alapító szerződésük meghatározza a szervezet feladat- és hatásköreit és céljait. Ezek között a szervezetek között vannak olyanok, amelyek egyes emberi jogok védelmét eredetileg is feladatuknak tekintették, ilyen például az az Egyesült Nemzetek Gyermekalapja (UNICEF). Az emberi jogok védelmének kötelezettsége e szervezetek számára fokozódott, amikor Kofi ANNAN korábbi ENSZ Főtitkár reformtervezetének egyik fő pontjaként azt javasolta, hogy az ENSZ-rendszerében működő szervek mindegyike, minden tevékenysége körében vegye figyelembe az emberi jogokat.⁵⁵⁹ E felhívásnak az ábrában feltüntetett autonóm szervek többségükben – részben azok eredeti emberi jogokkal kapcsolatos célkitűzéseire

---

⁵⁵⁷ Nemzetközi egyezmény a vendégmunkások és családjaik jogainak védelméről, 76. cikk, 1. bekezdés és 77. cikk 1. bekezdés

⁵⁵⁸ Bruhás János (2010), op. cit. 269.

⁵⁵⁹ UN, *Renewing the United Nations: A Programme for Reform, Report of the United Nations Secretary-General*, A/51/950, 14 July 1997, point 79.

tekintettel – sikerrel eleget tettek.⁵⁶⁰ Ezek közül is – a dolgozat témájával való szoros kapcsolata miatt – kiemelkedik az ENSZ Emberi Települések Programja (UN-Habitat), amelynek egyik fő szervezeti egysége éppen a vízhez és higiéniahoz való hozzáférés minél szélesebb körű biztosításáért dolgozik.⁵⁶¹

Szakosított intézmények

Az ábra nem tartalmazza az összes létező, ECOSOC-hoz kötődő szakosított intézményt, azokat jeleníti csak meg, amelyek a vízhez való jog érvényesítésében fontos szerepet játszanak. Ahogy az autonóm szerveknél láttuk, a szakosított intézmények között is vannak olyanok, amelyek eredetileg céljaik között fogalmazták meg egyes emberi jogok védelmét, például az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO), és ennek megfelelően részt vettek nemzetközi emberi jogi vonatkozású normák kidolgozásában is. A korábbi Főtitkár nyomására az emberi jogok védelmében vállalt szerepüket olyan szakosított intézmények is újra felfedezték, mint az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) és a WHO.⁵⁶²

---

⁵⁶⁰ Oberleitner, Gerd, *A Decade of Mainstreaming Human Rights in the UN: Achievements, Failures, Challenges*, Netherlands Quarterly of Human Rights (2008) Vol. 26/3., 367-373.

⁵⁶¹ Ibid. 379-380.; Human Settlements Financing Division, Water, Sanitation and Infrastructure Branch (WSIB)

⁵⁶² Oberleitner, Gerd, op. cit. 374-379.

2. Érvényesíthetőség a regionális védelmi rendszerekben

Elsősorban területi korlátok miatt a regionális védelmi rendszerekben működő szervek gyakorlatának elemzésére jelen dolgozatban nem kerülhet sor. E rendszerek rövid ismertetése mégsem hagyható el. A disszertáció kifejezett célja ugyanis, hogy *de lege ferenda* javaslatot fogalmazzon meg arra vonatkozóan, hogy a vízhez való jog érvényesítése hogyan lehetne hatékonyabb. A jogtudomány az ENSZ égisze alatt működő emberi jogvédelem több hiányosságát emelte már ki,⁵⁶³ amelyek között gyakran kerül említésre az alacsony hatékonyság az emberi jogi normák kikényszerítése⁵⁶⁴ és az emberi jogi jogsérelem hatékony orvoslása, jóvátétele terén. A regionális védelmi rendszerek távolról sem tökéletesek, a két fenti problémára mégis teljesebb megoldást nyújtanak, legalábbis a bírói eljárás alkalmazásakor mindenképpen. Ennélfogva amikor olyan megoldás kidolgozására törekszünk, ami elősegíti a hatékonyabb érvényesítést, ezek a rendszerek szolgálhatnak kiindulópontként, a velük kapcsolatos általános ismeretek segíthetnek olyan lehetőségek kidolgozásában, amelyek az ENSZ keretében történő jogérvényesítésből hiányoznak.

A regionális védelmi rendszerek általában az alábbi séma szerint épülnek fel:⁵⁶⁵

- Létrejön egy regionális kormányközi szervezet, amely adott kontinens⁵⁶⁶ vagy kisebb-nagyobb régió államainak⁵⁶⁷ többségét tömöríti. E nemzetközi szervezetnek alapító szerződésében deklarált célja az emberi jogok védelme. Európában ilyen nemzetközi szervezet az Európa Tanács, az amerikai kontinensen az Amerikai Államok Szervezete, Afrikában az Afrikai Unió (korábban Afrikai Egységsszervezet), az iszlám világban pedig az Arab Liga és az Iszlám Konferencia Szervezete.
- A nemzetközi szervezet égisze alatt létrejön(nek) emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződés(ek). Európában és az amerikai kontinensen két alapvető fontosságú nemzetközi szerződés született, amelyek közül az egyik a polgári és politikai

⁵⁶³ Ld. például Crawford (2000), op. cit. 4-11.

⁵⁶⁴ Buergenthal, Thomas, op. cit. 27.

⁵⁶⁵ Természetesen a felvázolt séma több ponton mutat eltéréseket a regionális védelmi rendszerek között, ezekre a különbségekre az adott régió ellenőrzési mechanizmusainak részletezésekor térünk ki. Heyns, Christof – Padilla, David – Zwaak, Leo, *A schematic comparison of regional human rights systems*, African Human Rights Law Journal (2003) Vol. 3. 76-87.; Heyns, Christof – Padilla, David – Zwaak, Leo, *A schematic comparison of regional human rights systems: an Update*, African Human Rights Law Journal (2005) Vol. 5., 308-320.

⁵⁶⁶ Európában, Afrikában és az Amerikai kontinensen

⁵⁶⁷ Iszlám országok

jogokat tartalmazza, a másik pedig a gazdasági, szociális és kulturális jogokat védelmezi. A többi régió esetében az emberi jogok e csoportjai mind egyetlen szerződésben találhatók, időnként szolidaritási jogokkal kiegészülve.

- Az emberi jogi tárgyú szerződések nemcsak a védendő jogok katalógusát tartalmazzák, hanem felállítanak olyan mechanizmusokat is, amelyek az állami kötelezettségek betartását és az esetleges jogsértések orvoslását hivatottak biztosítani. A polgári és politikai jogok esetében ez a védelmi mechanizmus általában bírói úton való érvényesíthetőséget jelent, míg a gazdasági, szociális és kulturális jogok esetében szakértő bizottságok előtti eljárásokra nyílik lehetőség.

Régió	Szerződés	Ellenőrző szerv(ek)
Európa	<ul style="list-style-type: none"> • Emberi jogok európai egyezménye (EJEE) • Európai Szociális Karta (ESZK) 	Ember Jogok Európai Bírósága ⁵⁶⁸ (EJEB) Szociális Jogok Európai Bizottsága ⁵⁶⁹
Amerikai kontinens	<ul style="list-style-type: none"> • Emberi jogok amerikai egyezménye • Kiegészítő jegyzőkönyv az emberi jogok amerikai egyezményéhez a gazdasági szociális és kulturális jogok területén • Amerikaközi egyezmény a kínzás megelőzéséről és megbüntetéséről 	Emberi Jogok Amerikaközi Bizottsága ⁵⁷⁰ (Amerikai Bizottság) Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága ⁵⁷¹ (Amerikai Bíróság)
Afrika	<ul style="list-style-type: none"> • Banjul karta • <i>Afrikai gyermekjogi karta</i> • <i>Afrikai jegyzőkönyv a nők jogairól</i>⁵⁷² 	Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága ⁵⁷³ (Afrikai Bizottság) Ember és Népek Jogainak Afrikai Bírósága ⁵⁷⁴ (Afrikai Bíróság) Gyermekek jogaival és jólétével foglalkozó Afrikai Szakértői Bizottság ⁵⁷⁵ (Afrikai Gyermekejogi Bizottság)
Iszlám világ	<ul style="list-style-type: none"> • Emberi jogok arab kartája 	Arab Emberi Jogi Bizottság ⁵⁷⁶ Független Állandó Emberi Jogi Bizottság ⁵⁷⁷
Ázsia		ASEAN Kormányközi Emberi Jogi Bizottsága ⁵⁷⁸

21. Táblázat: Regionális emberi jogi tárgyú szerződések és az ellenőrzést végző szervek

⁵⁶⁸ European Court of Human Rights, felállította EJEE, 19. cikk

⁵⁶⁹ European Committee of Social Rights, létrehozta az ESZK, 25. cikk

⁵⁷⁰ Inter-American Commission on Human Rights, létrehozta az Amerikai Államok Szervezetének kartája, 106. cikk

⁵⁷¹ Inter-American Court on Human Rights, létrehozta Emberi jogok amerikai egyezménye, 52. cikk

⁵⁷² A dőlt betűvel szedett nemzetközi szerződések tartalmazzák a vízhez való jogot explicit módon.

⁵⁷³ African Commission on Human and Peoples' Rights, létrehozta Banjul karta, 30. cikk

⁵⁷⁴ African Court on Human and Peoples' Rights, létrehozta a Jegyzőkönyv az Ember és Népek Jogainak Afrikai Kartájához az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bírósága létrehozásáról, 1998. június 9., Ouagadougou, Burkina Faso, hatályba lépett 2004-ben, szerződő feleinek száma: 26 [2011. július 2.]

⁵⁷⁵ African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child, létrehozta Afrikai Gyermekejogi karta, 32. cikk

⁵⁷⁶ Arab Human Rights Committee, létrehozta Emberi jogok arab kartája, 45. cikk

⁵⁷⁷ Independent Permanent Commission of Human Rights, létrehozta az Iszlám Konferencia Szervezetének kartája, 15. cikk

⁵⁷⁸ ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights, létrehozta *Cha-am Hua Hin Declaration on the Intergovernmental Commission on Human Rights*, 23 October 2009.

A. Európa

A korábban felvázolt sémának megfelelően az Európa Tanács működésének kezdetén, annak égisze alatt létrehozták az Emberi Jogok Európai Egyezményét (EJEE), majd egy évtizeddel később az Európai Szociális Kartát (ESZK). Az előbbi polgári és politikai jogokat tartalmaz, az utóbbi pedig gazdasági, szociális és kulturális jogok katalógusát állítja össze és védi.

A polgári és politikai jogok tiszteletben tartásának ellenőrzésére az EJEE felállította az Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB), amely működését 1959-ben kezdte meg, kezdetben szorosan együttműködve az Emberi Jogok Európai Bizottságával, ami azóta megszűnt. Az EJEB eljárását kiegészítő jegyzőkönyvekkel két esetben módosították alapvetően,⁵⁷⁹ így fennállása során már a harmadik eljárási renddel dolgozik 2010 júniusa óta.

Az ítéletek végrehajtásáért alapvetően a szerződő felek vállalják a felelősséget elismerve, hogy az EJEB ítéleteit magukra kötelezőnek tekintik és azokat belső joguknak megfelelően végrehajtják.⁵⁸⁰ Az EJEE azonban tartalmaz egy olyan rendelkezést, amely biztosítékot nyújt az EJEB-hez fordulóknak számára, hogy akkor is igazságos elégtételt kapjanak, ha a szerződő fél belső joga ezt nem tenné lehetővé. „*Ha a Bíróság az Egyezmény vagy az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek megsértését állapítja meg és az érdekelt Magas Szerződő Fél belső joga csak részleges jóvátételt tesz lehetővé, a Bíróság – szükség esetén – igazságos elégtételt ítél meg a sértett félnek.*”⁵⁸¹

A gazdasági, szociális és kulturális jogokat tartalmazó ESZK eredetileg nem rendelkezett olyan szerv felállításáról, amelynek feladata a felsorolt jogok tiszteletben tartásának ellenőrzése, de jelentéstételi kötelezettséget megállapított szerződő felei számára.⁵⁸² Mind az ESZK tartalma, mind az ellenőrzési mechanizmus több ízben jelentősen átalakult.⁵⁸³ Az 1991-ben aláírt ESZK-t módosító jegyzőkönyv⁵⁸⁴ alapvető

---

⁵⁷⁹ Az első alapvető módosítás a 11. jegyzőkönyv hatályba lépésével került bevezetésre (Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, restructuring the control machinery established thereby, 1994. május 11., hatályba lépett 1998. november 1-jén), majd a 14. jegyzőkönyv (Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 2004. május 13., hatályba lépett 2010. június 1-jén) hatályba lépésével kezdte meg működését a jelenlegi rendszer.

⁵⁸⁰ EJEE, 46. cikk 1. bekezdés

⁵⁸¹ EJEE, 41. cikk

⁵⁸² ESZK, 1961, 24-25. cikkek, ld. továbbá Katrougalos, George S., *The Implementation of Social Rights in Europe*, Columbia Journal of European Law (Winter/Spring 1996) Vol. 2. Issue 2., 301-302.

⁵⁸³ Mikkola, Matti, *Social Rights as Human Rights in Europe*, European Journal of Social Security (2000) Vol. 2. Issue 3., 261-263.

célja az ellenőrzési mechanizmus hatékonyabbá tétele volt, azonban nem lépett hatályba.

Jelenleg két típusú eljárás létezik annak ellenőrzésére, hogy a szerződő felek betartják-e a szerződés rendelkezéseit, tiszteletben tartják-e a felsorolt gazdasági, szociális és kulturális jogokat: a jelentéstételi eljárás és a kollektív panasz eljárás. Az előbbi részleteit az eredeti 1961-ben elfogadott ESZK határozza meg, míg az utóbbit egy, az ESZK-hoz kapcsolt kiegészítő jegyzőkönyv.⁵⁸⁵

A vállalt rendelkezések betartására vonatkozóan kétévente jelentést kell benyújtania a szerződő feleknek, mely jelentéseket az úgynevezett Szakértői Bizottság, a gyakorlatban használt elnevezéssel Szociális Jogok Európai Bizottsága (ECSR) vizsgál meg.⁵⁸⁶ Az eljárás végső aktusaként a Miniszteri Bizottság – ha szükségesnek találja – ajánlást tehet a szerződő félnek.⁵⁸⁷

A kollektív panasz eljárást egy kiegészítő jegyzőkönyv vezette be az ILO-tól kölcsönözve a mintát, és célja az ESZK újraélesztése volt.⁵⁸⁸ A részvétel ebben az ellenőrzési mechanizmusban – a jelentéstétellel ellentétben – nem kötelező az ESZK összes szerződő felére, hanem opcionális: azok ellen az államok ellen lehetséges panaszt benyújtani, amelyek elismerték a jegyzőkönyv kötelező hatályát, vagy amelyek az újrafogalmazott ESZK D2 pontja alapján erre vonatkozó nyilatkozatot tettek. A panasz érdemi vizsgálata után az ECSR egy jelentést készít következtetéseiről, amelyben véleményt alkot arról, hogy a szerződő fél megszegte-e kötelezéseit és azt továbbítja a Miniszteri Bizottsághoz, a kérelmezőhöz, a szerződő felekhez és a Parlamenti Közgyűléshez is.⁵⁸⁹ A Miniszteri Bizottság – amennyiben az ECSR úgy találta, hogy az állam nem teljesítette kötelezettségeit – kétharmados többséggel ajánlást fogadhat el.⁵⁹⁰ Az államnak következő esedékes jelentésében be kell számolnia arról, hogy milyen eszközökkel szerzett érvényt a Miniszteri Bizottság ajánlásának.⁵⁹¹

---

⁵⁸⁴ Protocol amending the European Social Charter, 21 October 1991, Torinó, CETS No.: 142, ratifikációk/csatlakozások száma jelenleg: 23 [2011. június 28.]

⁵⁸⁵ Additional Protocol to the European Social Charter Providing for a System of Collective Complaints, 9 November 1995, Strasbourg, CETS No.: 158, ratifikációk/csatlakozások száma jelenleg: 12 [2011. június 28.]

⁵⁸⁶ Tagjainak száma jelenleg 15. Council of Europe, Committee of Ministers decision at the 751st meeting of the Ministers' Deputies, 2-7 May 2001

⁵⁸⁷ ESZK, 21-29. cikkek

⁵⁸⁸ Churchill, Robin R. – Khaliq, Urfan, *The Collective Complaints System of the European Social Charter: An Effective Mechanism for Ensuring Compliance with Economic and Social Rights?* European Journal of International Law (2004) Vol. 15. No. 3., 418., 422.

⁵⁸⁹ ESZK 1995. kiegészítő jegyzőkönyv, 8. cikk

⁵⁹⁰ ESZK 1995. kiegészítő jegyzőkönyv, 9. cikk

⁵⁹¹ ESZK 1995. kiegészítő jegyzőkönyv, 10. cikk

B. Amerikai kontinens

Az amerikai kontinensen az emberi jogok létezésének elismerése és védelmük biztosítása szükségességének gondolata hosszú múltra tekint vissza. Az emberi jogok védelmének ügyét az Amerikai Államok Szervezete (OAS) már a szervezet alapításakor szem előtt tartotta,⁵⁹² de a mechanizmus kialakításának megkezdése – az Amerikai Bizottság létrehozása – még egy évet váratott magára a bogotai karta elfogadása után.⁵⁹³ Az emberi jogok védelmének legfontosabb lépése az emberi jogok amerikai egyezményének elfogadása volt 1969-ben, amely a szerződő felek által védendő emberi jogok katalógusának összeállításán kívül teljessé tette az ellenőrző mechanizmust, amely rendszer alapja az eredeti – 1959-től 1998-ig működő – európai ellenőrző mechanizmus.

Az Amerikai Bizottságot az OAS alapító szerződése hozta létre, amelynek később főszerve lett, és amelynek fő feladata az emberi jogok védelmének előmozdítása.⁵⁹⁴ Az Amerikai Bizottság felépítésére, tagjaira és eljárására vonatkozó egyéb részletek kidolgozását az Emberi jogok amerikai egyezményére hagyták, amely az Amerikai Bíróságot is létrehozta.

Az Amerikai Bíróság előtt eljárást indítani csak maga a Bizottság, vagy szerződő felek jogosultak és csak az Amerikai Bizottság eljárása után. Amennyiben az Amerikai Bíróság megállapítja a jogsértés megtörténtét, igazságos jóvátétel nyújtására kötelezheti a jogsértőt. A jóvátételről szóló döntést általában később hozzák meg az érdemi döntéshez képest, lehetőséget adva ezzel arra, hogy a felek maguk egyezzenek meg az Amerikai Bíróság döntése nyomán.⁵⁹⁵ Az ítéletek végrehajtására a szerződő felek kötelezettséget vállaltak az egyezményben,⁵⁹⁶ a kikényszerítésben pedig – szankciók megállapításával – az OAS Közgyűlésének lehet szerepe.⁵⁹⁷

---

⁵⁹² Az Amerikai Államok Szervezetének Kartája (bogotai karta), *Charter of the Organization of American States*, 30 April 1948, Bogota, hatályba lépett 1951-ben, OAS, TREATY SERIES, NOS. 1-C AND 61, UN REGISTRATION: 01/16/52 No. 1609 Vol. 119, szerződő felek száma: 35 [2012. augusztus 15.]; Amerikai Államok Kilencedik Konferenciája, Emberi Jogainak és Kötelességeinek Amerikai Nyilatkozata, 1948., Bogota, O.A.S. Res. XXX.

⁵⁹³ Shaver, Lea, *The Inter-American Human Rights System: an Effective Institution for Regional Rights Protection?* Washington University Global Studies Law Review (2010) Vol. 9., 643.

⁵⁹⁴ Amerikai Államok Szervezetének Kartája, 106. cikk, Emberi jogok amerikai egyezménye, 41. cikk

⁵⁹⁵ Shaver, Lea, op. cit. 656.; Rescia, Victor M. Rodriguez, *Reparations in the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, ILSA Journal of International and Comparative Law (1998-1999) Vol. 5., 584.

⁵⁹⁶ Emberi jogok amerikai egyezménye, 61-69. cikkek

⁵⁹⁷ Shaver, Lea, op. cit. 664.

Az emberi jogok amerikai egyezményéhez fűzött kiegészítő jegyzőkönyv a gazdasági szociális és kulturális jogok területén arra kötelezi szerződő feleket, hogy azok a benne foglalt jogok biztosításáról rendszeres jelentéseket nyújtsanak be az OAS Főtitkárnak, aki azokat az Amerikaközi Gazdasági és Szociális Tanácsnak és az Oktatási, Tudományos és Kulturális Amerikaközi Tanácsnak továbbítja. E jelentésekről a Főtitkár másolatot küld az Amerikai Bizottságnak és az OAS egyes intézményeinek. A fenti szervek éves jelentésein keresztül a Közgyűlés is tájékozódik a jegyzőkönyvben foglalt emberi jogok védelmében tett intézkedésekről.⁵⁹⁸

C. Afrika

Az afrikai kontinens legtöbb államát tömörítő kormányközi szervezet, az Afrikai Egységsszervezet (OAU) 1963-ban jött létre,⁵⁹⁹ majd ezt felváltotta az Afrikai Unió (AU) 2000-ben.⁶⁰⁰ Az emberi jogok afrikai védelmének alapkövét az 1981-ben elfogadott Banjul karta fektette le nemcsak különleges emberi jogi katalógusával,⁶⁰¹ hanem a jogok betartása felett őrködő Ember és Népek Jogainak Afrikai Bizottsága megalapításával, amely számára rendkívül széles feladatkört határozott meg.⁶⁰² Az Afrikai Bizottság vizsgálja meg a rendszeres állami jelentéseket, az államtól érkező panaszokat, egyéb panaszokat. Ezen felül hatásköre van arra is, hogy a Banjul karta rendelkezéseit értelmezze bármely szerződő fél, az OAU (ma AU), vagy bármely az OAU/AU által elismert afrikai szervezet kérésére.⁶⁰³

A Banjul karta kötelezővé teszi minden szerződő fele számára, hogy kétévente jelentést nyújtson be azokról a jogalkotási és egyéb intézkedéseiről, amelyekkel érvényt kíván szerezni a szerződésben foglalt jogoknak és szabadságoknak.⁶⁰⁴ Bár a karta maga

---

⁵⁹⁸ A kiegészítő jegyzőkönyv eredeti szövege külön jelentés készítésére kötelezte volna a szerződő feleket, és erősebb hatáskört adott volna az Amerikai Bizottságnak e jelentések vizsgálatára és ajánlások tételére, de ez az amerikai államok ellenállásán megbukott. LeBlanc, Larry, *The Economic, Social and Cultural Rights Protocol to the American Convention and its Background*, Netherlands Quarterly of Human Rights (1992) Vol. 10., 138-139.

⁵⁹⁹ Charter of the Organization of African Unity, 25 May 1963, Addis Abeba

⁶⁰⁰ Constitutive Act of the African Union, 11 July 2000, Togo, hatályba lépett 2001-ben, szerződő felek száma: 53 [2012. augusztus 15.]

⁶⁰¹ Mugwanya, George William, *Examination of state reports by the African Commission: A critical appraisal*, African Human Rights Law Journal (2001) Vol. 1., 269.

⁶⁰² Murray, Rachel, *The African Charter on Human and Peoples' Rights 1987-2000: An overview of its progress and problems*, African Human Rights Law Journal (2001) Vol. 1., 2.

⁶⁰³ Banjul karta, 45. cikk 3. bekezdés

⁶⁰⁴ Banjul karta, 62. cikk

nem határozza meg azt a szervet, amely köteles a jelentések vizsgálatára, az Afrikai Bizottság bizonyult az erre alkalmas egyetlen szervnek.⁶⁰⁵

1987-es felállítását követően sokáig az Afrikai Bizottság jelentette az egyetlen olyan fórumot, ahova emberi jogok érvényesítésével fordulni lehetett. Bár az ötlete már korábban felmerült,⁶⁰⁶ a Banjul kartát kiegészítő jegyzőkönyv az Ember és Népek Jogainak Afrikai Bíróságáról hozta létre az Afrikai Bíróságot, amelynek első bíráit 2006-ban választották meg.⁶⁰⁷ Az Afrikai Bíróság megalakításának célja az emberi jogok védelmének hatékonyabbá tétele volt, működésének alapgondolata, hogy az kiegészíti az Afrikai Bizottság jogvédő funkcióját.⁶⁰⁸

Az Afrikai gyermekjogi karta is létrehozott egy szakértő szervet rendelkezései betartásának ellenőrzésére. Az Afrikai Gyermekjogi Bizottság hatásköre⁶⁰⁹ – többek között – a szerződés alapján benyújtandó rendszeres jelentések vizsgálata.

D. Iszlám világ és Ázsia

Az emberi jogok regionális védelmének e két területe közül az egyiken – az iszlám világban – a regionális védelem sémája részben megvalósult, léteznek olyan kormányközi szervezetek, amelyeknek egyik feladata az emberi jogok védelme. Fogadtak is el olyan emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződést, amely felállítja a védendő emberi jogok katalógusát és ellenőrzési mechanizmust hoz létre, de a mechanizmus a gyakorlatban nem működik. Jelen fejezet másik területe, Ázsia egy része csak mostanában tette meg az első lépéseket a regionális emberi jogvédelem felé, kiforrott rendszerről még távolról sem beszélhetünk.

Az iszlám világban két kormányközi szervezet is megerősítette az emberi jogok védelmének fontosságát, az Arab Liga⁶¹⁰ (AL) és az Iszlám Együttműködés

---

⁶⁰⁵ Mugwanya, George William, op. cit. 272.

⁶⁰⁶ Viljoen, Frans, *A Human Rights Court for Africa, and Africans*, Brooklyn Journal of International Law (2004-2005) Vol. 30., 8.

⁶⁰⁷ African Court on Human and Peoples' Rights, <http://www.african-court.org/en/court/history/> [2011. június 30.]

⁶⁰⁸ Kiegészítő jegyzőkönyv a Banjul Kartához, 1998, 2. cikk; ld. továbbá Ali Badawi, Ibrahim Elsheikh, *The future relationship between the African Court and the African Commission*, African Human Rights Law Journal (2002) Vol. 2., 253.

⁶⁰⁹ Az Afrikai Gyermekjogi Bizottságról ld. bővebben: Lloyd, Amanda, *Evolution of the African Charter on the Rights and Welfare of the Child and the African Committee of Experts: Raising the gauntlet*, International Journal of Children's Rights (2002) Vol 10., 185-186.

⁶¹⁰ Bár az Arab Liga alapító szerződésében nincs rendelkezés az emberi jogok védelméről, tiszteletben tartásáról, e szervezet égisze alatt fogadták el az emberi jogok arab kartáját.

Szervezete⁶¹¹ (OIC). E szervezetek keretében több kísérlet is történt emberi jogi dokumentum elfogadására és ellenőrzési mechanizmus létesítésére. Az AL égisze alatt megfogalmazott Emberi jogok arab kartája 2008-ban lépett hatályba. Ez a szerződés a védendő emberi jogok listájának meghatározása mellett létrehozta az Arab Emberi Jogi Bizottságot, amelynek hatáskört adott azoknak a jelentéseknek vizsgálatára, amelyek benyújtását a szerződő felek vállalták. Bár az Emberi jogok arab kartája 2008-ban hatályba lépett és kimondja, hogy az Arab Emberi Jogi Bizottság első tagjainak megválasztása a hatályba lépést követő hat hónapon belül esedékes, az még mindig nem történt meg.⁶¹²

Az OIC alapító szerződése rendelkezik egy emberi jogi szerv, a Független Állandó Emberi Jogi Bizottság létrehozásáról, amelynek feladata az emberi jogok tiszteletben tartásának elősegítése.⁶¹³ Az ENSZ emberi jogi főbiztosának folyamatos törekvése és támogatása ellenére ez a szerv sem kezdte meg működését.⁶¹⁴

Mint már említettem, Ázsia a regionális emberi jogvédelem terén az első lépések megtételénél tart csupán. A korábban elemzett regionális jogvédelmi séma első lépése is hiányzik, hiszen jelenleg nem létezik olyan Ázsia legtöbb államát tömörítő kormányközi szervezet, amely felvállalná az emberi jogok regionális védelmét. A térségben a legtöbb államot tömörítő nemzetközi szervezet jelenleg a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN), amelynek tíz tagállama van, és amely talán az a szervezet, ahol az emberi jogok regionális védelmének kiépülése megkezdődhet.⁶¹⁵ E szervezet keretében született meg az elhatározás egy emberi jogokkal foglalkozó szerv létrehozására. A kidolgozást követően⁶¹⁶ 2009-ben hozták létre az ASEAN Kormányközi Emberi Jogi Bizottságát, amelynek feladata az emberi jogok tiszteletben tartásának és minél teljesebb védelmének elősegítése – többek között egy ázsiai emberi

---

⁶¹¹ Iszlám Együttműködés Szervezetének Kartája, 2008. március 2., Dakar, preambulum, 9. bekezdés, továbbá Külügyminiszterek Kilencedik Iszlám Konferenciája, Emberi Jogok Iszlám Nyilatkozata, Kairó, 1990. augusztus 5. Korábban a nemzetközi szervezet az Iszlám Konferencia Szervezete nevet viselte.

⁶¹² Kuwait News Agency, Arab human rights committee still in process of establishment, October 2009 <http://www.kuna.net.kw/NewsAgenciesPublicSite/ArticleDetails.aspx?id=2032729&Language=en> [2011. július 3.] 17.

⁶¹³ Iszlám Konferencia Szervezetének Kartája, 15. cikk

⁶¹⁴ 38th Session of the Council of Foreign Ministers, Organization of Islamic Conference Statement by Bacre Waly Ndiaye, Director Human Rights Council and Treaties Division, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights - Astana, Republic of Kazakhstan, 28-30 June 2011 <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=11190&LangID=E> [2011. július 3.]

⁶¹⁵ Jones, Sidney, *Regional Institutions for Protecting Human Rights in Asia*, American Society of International Law, Proceedings (1995) Vol. 89., 475.

⁶¹⁶ ASEAN Human Rights Herald, January 2010 http://www.aseanhrmech.org/downloads/Human_Rights_Herald_Jan2010_Issue.pdf [2011. július 3.]

jogi nyilatkozat kidolgozásával.⁶¹⁷ Bár e bizottság felállítása lehet az első lépés az ázsiai regionális jogvédelemben, egyelőre emberi jogok érvényesítésére – semmilyen eljárás keretében – nincs lehetőség az ASEAN e szervében, többek között azért sem, mert még olyan regionális emberi jogi tárgyú szerződés elfogadására sem került sor, amely a védendő jogokat sorolná fel, annak ellenére, hogy ez régóta napirenden van, különösen az NGO-k tevékenységében.⁶¹⁸

---

⁶¹⁷ ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights, Terms of Reference (2009), <http://www.aseansec.org/DOC-TOR-AHRB.pdf> [2011. július 3.] 4.2 pont

⁶¹⁸ Quazilbash, Ali Mohsin, *NGOs Efforts Towards the Creation of a Regional Human Rights Arrangement in the Asia-Pacific Region*, ILSA Journal of International and Comparative Law (1997-1998) Vol. 4., 610.; Ld. a szerződés tartalmára vonatkozó egyik legátfogóbb javaslatot: Phan, Hao Duy, *A Blueprint for a Southeast Asian Court of Human Rights*, Asian-Pacific Law and Policy Journal (2008-2009) Vol. 10:2., 394-398.

3. Érvényesíthetőség a humanitárius nemzetközi jogban

A humanitárius nemzetközi jog és az emberi jogok területe közötti szoros összefüggés ellenére természetesen a két jogterület néhány ponton jelentősen eltér egymástól. Egy ilyen különbség rendelkezéseik – akár bírói, akár kvázi-bírói úton való – érvényesítésének lehetősége. Míg az emberi jogok területén számtalan olyan védelmi rendszer jött létre, amely különböző eszközökkel – egyéni panaszok, államközi panaszok, stb. – biztosítja a szerződésekben foglalt emberi jogok érvényesíthetőségét, addig a humanitárius nemzetközi jogban nincs lehetőség egyéni panaszok benyújtására abban az esetben, ha egy állam megszegi a humanitárius nemzetközi joghoz tartozó szerződések rendelkezéseit. Az általam vizsgált humanitárius nemzetközi jogi szerződések jelentéstételi kötelezettséget sem tartalmaznak.⁶¹⁹ Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a humanitárius jogi rendelkezések bírói vagy egyéb érvényesítése kizárt, csupán annyit, hogy az rendkívül szűk körben lehetséges és a jogsértés tényleges áldozatainak nincs vagy nagyon korlátozott a hozzáférésük az érvényesítés lehetséges fórumaihoz.⁶²⁰ A továbbiakban annak tudatában, hogy nem létezik olyan külön fórum, eljárás, amely kifejezetten a humanitárius jog rendelkezései megsértésének áldozatai számára biztosít nemzetközi jogorvoslatot, azokat a lehetséges fórumokat vizsgálom, ahol korlátozottan, de mégis orvoslásra vagy legalább vizsgálat alá kerülhetnek az ilyen jogséremlmek.⁶²¹

- **Az állami felelősség általános szabályai.** A humanitárius nemzetközi jog által alapított bármely nemzetközi kötelezettség neki betudható megszegéséért az állam az állami felelősség általános szabályai szerint felelős. Igaz ez természetesen azoknak a rendelkezéseknek a megsértése esetén is, amelyek implicit módon a vízhez való jog védelmének kötelezettségét tartalmazzák. Ebben az esetben lényegtelen, hogy tényleges kár – esetünkben például egészségkárosodás, fizikai szenvedés, stb. – keletkezett-e. Az állam felelősségét azonban az általános szabályok szerint csak állam vetheti fel, tehát a vízhez való jogának élvezetében

---

⁶¹⁹ Henckaerts, Jean-Marie, *Concurrent Application of International Human Rights Law and International Humanitarian Law: Victims in Search of a Forum*, Human Rights and International Legal Discourse (2007) Vol. 1., 100., 104.

⁶²⁰ Ibid. 104-105.

⁶²¹ A témának részletesebb összefoglalását és a joggyakorlatot is vizsgáló felsorolását a lehetséges fórumoknak ld. Zegveld, Liesbeth, op. cit. 514-525.

korlátozott, vagy attól megfosztott, azaz a ténylegesen jogsértéssel érintett személy vagy személyek e jogukat ebben a formában érvényesíteni nem tudják.

- **I. jegyzőkönyv, 90. cikk.** Az I. jegyzőkönyv egy Nemzetközi Ténymegállapító Bizottság létrehozásáról rendelkezik, amelynek a szerződő felek külön nyilatkozattal elismerhetik hatáskörét arra, hogy minden olyan tényt kivizsgáljon, „*amely a bejelentés szerint az Egyezményekben és a jelen Jegyzőkönyvben meghatározott súlyos jogsértés, illetve az Egyezmények vagy a jelen Jegyzőkönyv egyéb súlyos megsértése*”.⁶²² Az eljárást követően a Nemzetközi Ténymegállapító Bizottság jelentést terjeszt a felek elé ajánlásaival együtt,⁶²³ de hatásköre arra nincs, hogy az esetleges jogsérelmet orvosolja, a feleket kötelező intézkedéseket tegyen, vagy a jóvátételről gondoskodjon. Ráadásul a Nemzetközi Ténymegállapító Bizottság lehetőséget sem ad arra, hogy természetes személyek, vagy ezek csoportja kezdeményezze eljárását.⁶²⁴
- **A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága.** Statútuma alapján a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának hatáskörébe tartozik minden olyan panasz vizsgálata, amely a humanitárius nemzetközi jog megszegésével kapcsolatos.⁶²⁵ Ennek ellenére ennek a bizottságnak nincs hatásköre olyan eljárás lefolytatására, nincsenek olyan eszközei, amelyek biztosíthatnák a humanitárius jog megsértésének áldozatai számára jogaik érvényesítését vagy jóvátételt az elszenvedett sérelemért.⁶²⁶
- **Kompenzáló bizottságok.** Egyes fegyveres konfliktusokat követően, ha a politikai helyzet ennek kedvez, időnként felállítanak olyan ad hoc bizottságokat, amelyek feladata az, hogy a fegyveres konfliktusok áldozatai megfelelő jóvátételt kapjanak.⁶²⁷ Ezekhez a bizottságokhoz természetes személyek is fordulhatnak és fordulnak is igen nagy számban. Hátránya azonban ennek a típusú szervnek, hogy általában nem egyéni határozatok születnek a károkat és jóvátételt illetően, és hogy

---

⁶²² I. jegyzőkönyv, 90. cikk 2. bekezdés c) (i) pont

⁶²³ I. jegyzőkönyv, 90. cikk 5. bekezdés a) pont

⁶²⁴ International Humanitarian Fact-Finding Commission, *Rules of the International Humanitarian Fact-Finding Commission*, 8 July 1992, Bern, revised: 11 March 2003, Geneva, http://www.ihffc.org/index.asp?Language=EN&page=rules_of_commission [2011. július 9.] Article 20.

⁶²⁵ Statutes of the International Committee of the Red Cross, 8 May 2003 <http://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/icrc-statutes-080503.htm> [2011. július 9.] Article 4, paragraph 1 point c).

⁶²⁶ Zegveld, Liesbeth, op. cit. 515.

⁶²⁷ Ilyen volt például a United Nations Compensation Commission (UNCC), vagy ilyen az Eritrea-Ethiopia Claims Commission

az ilyen bizottságok létesítése politikai akaraton múlik. Ennek ellenére e bizottságok számának emelkedésére számít a szakirodalom.⁶²⁸

- **Emberi jogvédelmi eljárások.** Általánosan elfogadott vélemény az, hogy az emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződések fegyveres konfliktusok esetén is alkalmazandók.⁶²⁹ Ebből az következik, hogy ha olyan állam vesz részt fegyveres konfliktusban, amely szerződő fele a vízhez való jogot akár explicit, akár implicit formában tartalmazó emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződésnek, akkor azt biztosítani kell fegyveres konfliktus idején is. Ha pedig ez az állam nem részese emberi jogi szerződésnek, a nemzetközi jog általános szabályai alapján védendő jogokat akkor is biztosítani kell. Azokban az esetekben, amikor a humanitárius nemzetközi jog megsértésének következtében emberi jogsérelem következik be, és a fenti módon a humanitárius nemzetközi jog és az emberi jogok területe fedi egymást, a humanitárius jog közvetetten érvényesíthető emberi jogokat védő szervek előtt is. Ez egyes jogok esetében kivédhető azzal, hogy a legtöbb emberi jogi tárgyú szerződés lehetőséget ad arra, hogy háború vagy más rendkívüli állapot esetén a szerződő felek eltérjenek a szerződésben foglalt kötelezettségektől megfelelő eljárási garanciák betartása esetén.⁶³⁰ Amennyiben tehát olyan emberi jog sérül fegyveres konfliktus idején, amelyet olyan nemzetközi emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződés tartalmaz, amelynek a jogsértő állam részes fele és háború vagy egyéb vészhelyzet esetén sem lehet e jogtól eltérni, vagy pedig a nemzetközi jog általános szabályai védik, akkor a jogsértés miatt a sérelmet szenvedő fordulhat az éppen rendelkezésre álló univerzális vagy regionális emberi jogi fórumokhoz. Az emberi jogi bíróságok, még ha alkalmazzák is a humanitárius nemzetközi jogot, igyekeznek az erre való közvetlen és kizárólagos hivatkozást elkerülni.⁶³¹ Mivel e dolgotnak nem tárgya a regionális érvényesíthetőség, jelen keretek között nincs lehetőség az egyes regionális emberi jogi bíróságok gyakorlatának részletes elemzésére.

---

⁶²⁸ Zegveld, Liesbeth, op. cit. 521-523.

⁶²⁹ Ld. például UN General Assembly, resolution 2675 (XXV), *Basic principles for the protection of civilian populations in armed conflicts*, A/RES/2675 (XXV), 9 September 1970, point 1, amely kimondja, hogy „a nemzetközi jog által elfogadott és nemzetközi dokumentumokba foglalt alapvető emberi jogok fegyveres konfliktusokban is alkalmazandók.”; ILC, *Draft articles on the effects of armed conflicts on treaties, with commentaries*, Yearbook of the International Law Commission, 2011, vol. II.

⁶³⁰ Ld. például: EJEE, 15. cikk; PPJNE, 4. cikk; Emberi jogok amerikai egyezménye, 27. cikk

⁶³¹ Zegveld, Liesbeth, op. cit. 515-520.

- **Nemzetközi büntetőbíróóságok.** A nemzetközi büntető jellegű fórumok előtt bár túlnyomórészt olyan jogsértések szerepelnek tényállásként, amelyek következményeként egyén vagy egyének emberi jogai sérülnek, ezek a büntető bíróságok mégsem a tényállások ezen aspektusára koncentrálnak, hiszen fő profiljuk nem a jogsértések jóvátétele, hanem az elkövetők felelősségre vonása. Ennek megfelelően a humanitárius nemzetközi jog megsértéséből származó emberi jogsértések csak korlátozott mértékben érvényesíthetők büntetőbíróóságok előtt. A volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűnöket vizsgáló Nemzetközi Törvényszék (ICTY)⁶³² és a Ruandában elkövetett népirtást vizsgáló Nemzetközi Törvényszék (ICTR).⁶³³ eljárási szabályainak megfelelően ugyan lehetséges, hogy maga a törvényszék határozzon bizonyos kérdésekben a jóvátételről, mégpedig abban az esetben, ha a tulajdon helyreállításáról van szó.⁶³⁴ Minden egyéb esetben nemzeti bíróságokra bízta a jóvátételről való döntést,⁶³⁵ azaz a jogsértés áldozatainak nem biztosít lehetőséget a közvetlen jogérvényesítésre.⁶³⁶ Ezekhez a szabályokhoz képest a Nemzetközi Büntetőbíróóság (ICC) inkább figyelembe veszi a jogsértések áldozatainak érdekét. A Római Statútum szerint a Nemzetközi Büntetőbíróóság kialakítja azokat az elveket, amelyek mentén az áldozatok jogsérelmét orvosolni lehet, ideértve az eredeti helyzet visszaállítását, a jóvátételt, rehabilitációt.⁶³⁷ A rendelkezés ellenére a Nemzetközi Büntetőbíróóság gyakorlatában még nem került sor ennek alkalmazására.

---

⁶³² UN Security Council, resolution 955 (1994) *Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan citizens responsible for genocide and other such violations committed in the territory of neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994*, 8 November 1994,

⁶³³ UN Security Council, resolution 827 (1993) *Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, 25 May 1993*, 25 May 1993

⁶³⁴ ICTY, Rules of Procedure and Evidence, IT/32/Rev. 45, 8 December 2010, Article 105, Paragraph (A); ICTR, Rules of Procedure and Evidence, ITR/3/REV.1, 29 June 1996, revised 9 February 2010, Article 105 Paragraph (A).

⁶³⁵ Ibid. Article 106.

⁶³⁶ Ugyanez igaz a Sierra Leone-i különleges bíróságra, Special Court for Sierra Leone, Rules of Procedure and Evidence, 16 November 2011, Article 105.

⁶³⁷ Római Statútum, 75. cikk

A. Az ICC gyakorlata⁶³⁸

A *delicta iuris gentium* elkövetőit felelősségre vonó nemzetközi fórumok közül ez a fórum jött létre a legkésőbb. A gyakorlata ennek a bíróságnak a legkevésbé kiterjedt, jelenleg alig több mint egy tucat ügy van előtte folyamatban, amelyek hét konfliktussal állnak kapcsolatban.

Gyakorlatának elemzése során – többségében ítélet hiányában – a vádiratra, letartóztatási parancsokra és az ICC által összeállított, adott ügyre vonatkozó tájékoztatókra tudtam támaszkodni. A folyamatban lévő ügyek közül egyben került elő a víz szennyezése mint a bűncselekmények egyik elkövetési magatartása. Az ügy tájékoztatója szerint Omar Hassan Ahmad AL BASHIR, szudáni elnök parancsára a hadsereg kutakat és vízvezetékeket mérgezett meg a lakosság kiirtásának céljával.⁶³⁹

Az ebben az ügyben kiadott elfogatóparancs a Római Statútum több cikkének megsértését állítja. A korábban relevánsnak minősített cikkek közül az elfogatóparancsban a Római Statútum 6. cikk (c) pontja (egy csoportra olyan életfeltételek ráerőszakolása, amelyek a csoportnak vagy egy részének fizikai megsemmisítését célozzák⁶⁴⁰) és a 7. cikk 1. bekezdés (f) pontja (kínzás) szerepel a gyanú szerint megsértett cikkek között.

Mivel az eljárás a vádlott távollétében nem folytatható le, ebben az ügyben nem várhatunk a közeljövőben eredményt. Így nem tudhatjuk azt sem, hogy a vizek ilyen jellegű szennyezése alapján megállapítható-e a Statútum fenti cikkeinek megsértése. Ehhez természetesen hozzá kell tenni, hogy nem a vízszennyezés az egyetlen elkövetési magatartás, amelyet az elnök terhére rónak, tehát a fenti cikkben meghatározott bűncselekmény akkor is megvalósulhat tekinthető, ha a vízszennyezés megtörténtét az ICC nem találja bizonyítottnak.

---

⁶³⁸ Az ICC gyakorlatának részletes elemzéséről ld. a dolgozat V/1. sz. mellékletét.

⁶³⁹ A második kiadott elfogatóparancs egy másik dokumentumra hivatkozva állítja, hogy ez három alkalommal történt meg.

⁶⁴⁰ „*Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part.*”

B. Az ICTY és az ICTR gyakorlata⁶⁴¹

Az ENSZ rendszerén belül a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért a fő felelősséget a Biztonsági Tanács viseli. Tevékenységéből következően az emberi jogok védelmében inkább a megsértés szankcionálójaként, mint ellenőrző szervként vesz részt. Teheti ezt egyrészt úgy, hogy az emberi jogok tömeges megsértését, humanitárius katasztrófát a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetésének minősíti és szankciókat alkalmaz, ahogy azt például a Líbiai Arab Jamahiriya esetében tette 2011-ben.⁶⁴² A másik mód, amivel a Biztonsági Tanács részt vesz az emberi jogok védelmében az, hogy bizonyos emberi jogsértések esetén, amelyek *delicta iuris gentium* keretében kerültek elkövetésre, elősegíti az elkövetők felelősségre vonását. Jelenleg az ENSZ rendszerében két a Biztonsági Tanács által létrehozott ad hoc törvényszék működik: az ICTY és az ICTR. Mindkét törvényszék joghatósága korlátozott, csak adott konfliktusban elkövetett bűncselekményeket vizsgálhatnak. A törvényszékek tárgyi joghatóságába tartoznak a háború szokásainak megszegését jelentő cselekmények valamint a genfi egyezmények és jegyzőkönyvek megszegését jelentő egyes cselekmények.⁶⁴³ Jelen elemzés arra irányul, hogy felderítse kerüljön, hogy a vízhez való jog megsértése szerepelt-e valaha vádpontok között elkövetési magatartásként.

Az ICTY gyakorlatának elemzését az ítéletek – illetve a folyamatban lévő ügyek esetében a vádiratok – vizsgálatával végeztem. E törvényszék gyakorlatában alig van olyan ügy, olyan ítélet, amelyben áttételesen ne szerepelne a vízhez való jog megsértése mint valamely bűncselekmény elkövetési magatartása. A vízhez való jog megsértése az alábbi körülmények között jelenik meg leggyakrabban az ítéletekben:

- **Vízellátás helyzete.** Több ítélet indoklásában a tanúvallomásokból kiderül, hogy a konfliktus során ostrom alá került városokban hogyan folyt a lakosok élete. E leírásokban – különösen Szarajevó esetében – mindig szerepel a vízellátás

---

⁶⁴¹ A törvényszék gyakorlatának részletes elemzéséről ld. a dolgozat V/1. és V/2. sz. mellékletét.

⁶⁴² UN Security Council, Resolution 1973 (2011), S/RES/1973 (2011), 17 March 2011, preamble.

⁶⁴³ *Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, Articles 2-3.; *Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan citizens responsible for genocide and other such violations committed in the territory of neighbouring States*, Article 4.

megszűnése, a folyóvíz teljes hiánya és az ennek következtében előálló nehézségek.⁶⁴⁴

- **Vízellátó-rendszer mint katonai célpont.** A civil lakosság vagy az ellenséges haderő elvágása a vízellátástól az egyik leghatásosabb, így meglehetősen gyakran használt stratégia volt a konfliktus során.⁶⁴⁵ A vízellátó-rendszerek, vízforrások támadása sok esetben nem nagy volumenű katonai eredmény elérését célozta, hanem a lakosság megfélemlítését. Esetenként előfordult közutak, vízellátó helyek bombázása,⁶⁴⁶ de az még gyakoribb volt, hogy a vízért sorban álló, vízhordó embereket érték támadások, például orvlövészek vártak rájuk.⁶⁴⁷
- **Vízellátás megtagadása fogvatartottaktól.** Kétségtől a vízhez való jog megsértésének leggyakrabban előforduló említése a fogvatartottak számára biztosítandó vízellátás korlátozottsága a fogvatartási intézményekben, táborokban és egyéb helyszíneken. A fogvatartottak számára vagy egyáltalán nem biztosítottak ivóvizet, élelmet és higiéniai helyiségekhez való hozzáférést, vagy a számukra hozzáférhető víz sem mennyiségben, sem minőségben nem volt megfelelő.⁶⁴⁸ A legsúlyosabb helyzetben az ítéletek alapján a Szrebrenicában kivégzett muzulmán férfiak voltak halálukat megelőzően.⁶⁴⁹ A megfelelő ivóvíz biztosításával nemcsak a fogvatartás helyszínein, hanem az áttelepítések során is akadtak súlyos gondok.⁶⁵⁰
- **Víz mint a kínzás eszköze.** A víztől való megfosztás persze önmagában is kínzásnak minősül, de az ítéletek beszámoltak olyan esetekről is, amikor a vizet kínzás eszközeként használták fel.⁶⁵¹

Az ICTY gyakorlatában több olyan ügy található, ahol az egyik fő vádpont az alapvető emberi szükségletek – elsősorban a vízellátás – megtagadása bizonyos személyektől, általában fogvatartottaktól.⁶⁵² Ezen elkövetési magatartások alapján a felelősség megállapítására általában az ICTY Statútuma 2., 3. és 5. cikkeinek

⁶⁴⁴ Egy tanúvallomás szerint például 1992 és 1994 között napi egy liter vizet használtak a szarajevóiak a túléléshez. ICTY, Prosecutor v. Dragomir Milošević, IT-98-29/1-T, 12 December 2007, point 163. Másik példaként ld. a vízellátás helyzetét Szrebrenicában: ICTY, Prosecutor v. Naser Orić, IT-03-68-T, 30 June 2006, point 113.

⁶⁴⁵ ICTY, Prosecutor v. Mrkšić et al. („Vukovar Hospital”), IT-95-13/1-T, 27 September 2007, point 23.

⁶⁴⁶ ICTY, Prosecutor v. Momčilo Perišić, IT-04-81-T, 6 September 2011, point 386.

⁶⁴⁷ ICTY, Prosecutor v. Dragomir Milošević, op. cit. points 149., 742., 778.

⁶⁴⁸ Ld. például a rossz minőségű víz által okozott egészségügyi problémák kapcsán ICTY, Prosecutor v. Kvočka et al. („Omarska, Keraterm & Trnopolje Camps”), IT-98-30/1-T, 2 November 2001, point 56.

⁶⁴⁹ Ld. például ICTY, Prosecutor v. Blagojević & Jokić, IT-02-60-T, 17 January 2005, point 147.; ICTY, Prosecutor v. Radislav Krstić, IT-98-33-T, 2 August 2001, points 38. 40.

⁶⁵⁰ ICTY, Prosecutor v. Vlastimir Đorđević, IT-05-87/1-T, 23 February 2011, point 790.

⁶⁵¹ ICTY, Prosecutor v. Haradinaj et al., IT-04-84-A, 19 July 2010, point 92.

⁶⁵² Például ICTY, Prosecutor v. Vlastimir Đorđević, op. cit.; ICTY, Prosecutor v. Simić et al. („Bosanski Šamac”), IT-95-9-T, 17 October 2003.

megsértése miatt került sor.⁶⁵³ A genocídium (4. cikk) elkövetése miatti felelősség megállapítására a dolgozat szempontjából releváns magatartások alapján nem találunk példát.

Az ICTR gyakorlatának átvizsgálásakor az elemzett dokumentumok köre az ítéletekre és a vádiratokra korlátozódott. E dokumentumok tanúsága szerint a vízhez való jog az alábbi vonatkozásokban került elő:

- **Vízellátás helyzetének, higiénias körülményeknek a leírása.** A népirtás kezdetekor sokan húzódtak be templomokba, plébániákra és stadionokba. Ezeknek egy részében – jellegükből adódóan – korlátozott volt a vízellátás, nem voltak alkalmasak az ott összegyűlt nagy számú ember ellátására. A vízzel kapcsolatos hivatkozások egy része e vízhiányos, rossz higiénias körülmények leírására szorítkozik. Ebbe a csoportba sorolhatjuk azokat az említéseket, amikor a menekülttáborok körülményeit írják le tanúk, általában pozitív jellemzéssel.⁶⁵⁴ A tanúvallomásokból kiderül, hogy a konfliktus ideje alatt a vízfordás minősült az egyik legnagyobb veszélyforrásnak, ugyanis akik elhagyták a menedéket azért, hogy vizet vigyenek maguknak vagy társaiknak, azok gyakran nem tértek vissza élve.⁶⁵⁵
- **A vízhez való jog megsértése mint elkövetési magatartás.** Az említések másik csoportja elkövetési magatartásként határozta meg a vízellátás korlátozását. Több vádlottnak is felelnie kellett amiatt, hogy különböző menedékként használt helyiségek vízellátását korlátozta kifejezetten azzal a céllal, hogy az ott menedéket találtakat kikényszerítse a viszonylagos biztonságból.⁶⁵⁶ Ugyanide sorolhatók azok az esetek, amikor a vízellátást egyénektől tagadták meg, általában arra való hivatkozással, hogy a vizet kérőkre mindenképpen halál vár, ezért nem érdemes rajtuk segíteni.⁶⁵⁷
- **A vízellátásra vonatkozó közvetett említések.** A téma szempontjából legkevésbé relevánsnak azok az említések tekinthetők, amelyek a vízellátással kapcsolatos információkat állításaik alátámasztására használják fel, vagy azok a tanúvallomások részeként szerepelnek, például a vízforrást jelölik meg a bűncselekmények

---

⁶⁵³ 2. cikk: 1949-es genfi egyezmények megsértése; 3. cikk: a háború szokásainak megsértése; 5. cikk: emberiség ellenes bűncselekmények.

⁶⁵⁴ ICTR, The Prosecutor v. André Ntagerura, Emmanuel Bagambiki, Samuel Imanishimwe, ICTR-97-36, 25 February 2004, point 232.

⁶⁵⁵ ICTR, The Prosecutor v. Pauline Nyiramasuhuko, Arsène Shalom Ntahobali, Sylvain Nsabimana, Alphonse Nteziryayo, Joseph Kanyabashi, Élie Ndayambaje, ICTR-96-15, 11 June 2011, point 2228.

⁶⁵⁶ ICTR, The Prosecutor v. Clément Kayishema, Obed Ruzindana, ICTR-95-1, 21 May 1999, points 358., 370.

⁶⁵⁷ ICTR, The Prosecutor v. Jean de Dieu Kamuhanda, ICTR-99-54, 22 January 2004, points 358., 368.

elkövetési helyeként, vagy a tanú a tudomására jutott releváns ismeretekre vízholdás közben tett szert, stb.

A vízhez való jog érvényesítése szempontjából a második csoport érdemel nagyobb figyelmet. Azokban az esetekben, ahol a vádiratban a vádlott terhére rótták a menedékhely vízellátásának megakadályozását, a bíróság egyszer sem találta ezt kellőképpen bizonyítottnak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy azok a vádlottak, akiket ezzel gyanúsítottak, büntetlenek maradtak, ugyanis ők általában más elkövetési magatartásokkal is az ICTR Statútuma szerinti bűncselekményeket valósítottak meg, amelyek miatt elítélték őket. Azt azonban nem tudjuk, hogy ha valakit csak ilyen magatartás elkövetésével gyanúsítanak és a vízhez való jog megsértése bizonyítást nyer, akkor a vádlott felelőssége pusztán ez alapján megállna-e a törvényszék előtt. Az ICTR tehát az ICTY-vel ellentétben nem szolgáltat példát arra, hogy fogvatartás során pusztán az életfeltételek – különösen a víz – nem biztosítása esetén bűncselekmény valósul meg, amely alapján megáll a törvényszék előtt a felelősség *delicta iuris gentium* elkövetéséért.

III. A vízhez való jog érvényesítésének jövőbeni lehetőségei

1. Következtetések

Jelen dolgozat teljes második fejezetét a gyakorlat elemzése teszi ki, amely természetesen nem lehet öncélú, hanem azt próbálja meg lehetővé tenni, hogy átfogó képet kapjunk arról, hogy a jelenlegi szabályozás a gyakorlatban hogyan működik, milyen érvényesítési módszerek milyen mértékben segítik elő általában az emberi jogok és különösen a vízhez való jog érvényesítését. A gyakorlatból szerzett tapasztalatokat azonban terjedelmük és változatosságuk miatt más, koncentráltabb formába kell önteni, hogy felhasználhatók legyenek a *de lege ferenda* javaslatok megfogalmazásához. Az alábbiakban 11 pontban összegeztem a gyakorlat elemzéséből szerzett tapasztalataimat azzal, hogy természetesen tisztában vagyok vele, hogy a komplex valóságot az ilyen fokú általánosítás talán túlzottan is leegyszerűsíti és így némiképp torzítja azt.

1. A vízhez való jogot explicit módon tartalmazó nemzetközi szerződések esetében a jelentések és a szerződések alapján létrehozott szervek gyakorlatukban gyakrabban foglalkoznak a vízhez való joghoz kapcsolódó kérdésekkel, mint azoknak a szerződéseknek kapcsán, amelyek csak implicit forrásnak tekinthetők. Pontosításként e megállapításhoz hozzá kell tenni, hogy ez két explicit forrás, a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény és a gyermekek jogairól szóló egyezmény esetében egyértelműen megfigyelhető, míg a harmadik explicit forrás, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény még kevésbé alkalmas következtetések levonására, mert nincs elég kiterjedt gyakorlata. A kivétel a fenti megállapítás alól a GSZKJNE, ugyanis az kifejezetten nem tartalmazza a vízhez való jogot, mégis a legsokrétűbb, legváltozatosabb és legnagyobb számú hivatkozást e szerződés kapcsán tették az államok.

2. Az explicit források esetében nem egyértelmű, hogy a vízhez való jogot kifejezetten tartalmazó cikkek kapcsán kerültek-e túlnyomó mértékben említésre a releváns megjegyzések, vagy más joghoz kapcsolódóan. Az egészséghez való jog kapcsán kerül

sor a legtöbbször vízellátással kapcsolatos témakör hivatkozására. E jog tekintetében hasonló – általános – hivatkozások találhatóak a vízhez való joggal kapcsolatos problémákra, mint a vízhez való jogot kimondó cikkek esetében (általános adatszolgáltatás, vízellátás korlátozottsága, célkitűzések, tervek, elért eredmények, stb.), ezen felül speciális – egészséghez kötődő – témák is előkerülnek (vízhez köthető betegségek) a dokumentumokban.

3. Azon szerződések esetében, ahol a szerződés alapján létrehozott szervek a jelentések tartalmára vonatkozó iránymutatásokban kitértek a vízhez való jogra, nagyobb eséllyel, részletességgel és az iránymutatások által megadott információkra kitérve jelentettek az államok a vízhez való jog érvényesüléséről. Ez figyelhető meg például a GSZKJNE esetében.

4. A szerződések alapján létrehozott szakértői bizottságok a vizsgált szerződések többségében a vízhez való joggal kapcsolatban csak a legritkább esetben bonyolódtak több cikluson keresztül tartó párbeszédbe. A CESCRC – megfigyeléseim szerint – az egyetlen olyan bizottság, amely a vízellátás problémáit több cikluson keresztül tartja az államok és saját napirendjén.

5. A szakértői bizottságok szankciót a jelentést nem tévő, emberi jogokat nem megfelelő védelemben részesítő állammal szemben nem alkalmazhatnak. A bizottság „aggodalmát fejezheti ki”, „sajnálattal veheti tudomásul”, vagy „nyomatékosan kérheti” az emberi jogok betartását, de ennél többet nem tehet. Ez igaz az Alapokmányon alapuló szervekre is, azok összes eljárására.

6. A szakértői bizottságok és az Alapokmányon alapuló szervek erőtlensége és szankciók alkalmazására vonatkozó felhatalmazásuk hiánya azonban véletlenül sem jelenti e szervek teljes hatástalanságát. E szervek általános kommentárjaikkal, tudományos igényű munkáikkal jelentős mértékben hozzájárulnak az emberi jogok – köztük a vízhez való jog – tartalmának pontosításához, elősegítik annak elfogadását a nemzetközi közösség tagjai által. Egyes szervek esetében az is kimondható, hogy ilyen tevékenységükkel sokkal nagyobb hatást értek el a vízhez való jog biztosításában, mint a jelentésekre vagy egyéni panaszokra való reakciójukkal.

7. A vízhez való jog érvényesítését nemcsak a rendelkezésre álló lehetőségek szűkössege nehezíti, hanem a fogalmi, de legalábbis kifejezésbeli zavar is. A vízhez való jogot gyakran emlegetik különböző jelzőkkel ellátva (ivóvíz, biztonságos víz) vagy hozzáféréshez való jogként megfogalmazva. Ez a sokféle elnevezés, ha minden esetben a 15. sz. kommentárban megfogalmazott normatív tartalmat takarja is, mindenképpen nehezíti az egységes értelmezést. A megfelelő higiéniahoz való jog túlnyomó többségben a vízellátással kapcsolatban kerül említésre, önállóan szinte kizárólag a fogvatartás körülményeinek elemzésénél. Hasonlóképpen, ha a vízhez való jogról szólnak az államok, akkor legtöbbször a higiéniai körülményekről való jelentés sem marad el.

8. Az NGO-k tevékenysége a vízhez való jog elismerésében és érvényesítésében nélkülözhetetlen. Megfigyelhető ez pusztán nem kötelező erejű dokumentumaikra alapozva, de szerepük nagyon fontos a jelentéstételi eljárások során is.

9. Az államok rendelkezésére álló vízkészletek nagysága nem befolyásolja a jelentéstételi hajlandóságot, azaz a vízhiánnyal küzdő, vagy víz-stresszes államok sem nem említik problémáikat gyakrabban, mint a megfelelő vízkészlettel rendelkező államok, sem nem hallgatják el ezt a témakört. Másképpen fogalmazva: ugyanolyan arányban vannak államok, amelyek foglalkoznak a témával jelentéseikben a vízhiányos és víz-stresszes államok között, mint a több vízkészlettel rendelkezők között.

10. Annak ellenére, hogy az egyéni panaszeljárások általában nagyobb hatékonysággal orvosolnak emberi jogsértéseket, mint a jelentéstételi eljárás, a vízhez való joggal kapcsolatban – a vonatkozó gyakorlat hiánya miatt – ez nem figyelhető meg általánosságban, csak korlátozott témakörökben (például a vízzel való kínzás esetében a CAT gyakorlatában). Ezen a helyzeten javíthatna a GSZKJNE-hoz kapcsolt fakultatív jegyzőkönyv hatálybalépése és széles körű ratifikációja.

11. Az ENSZ keretén belül a *delicta iuris gentium* elkövetőit felelősségre vonó fórumok a legkevésbé alkalmasak arra, hogy a vízhez való jog betartása felett őrkdjenek. Ennek oka az, hogy kizárólag jogsértésre reagálnak, az áldozatok nem férnek hozzá a jogérvényesítés lehetőségeihez és a vízhez való jog megsértése elkövetési magatartásként szerepelhet egyes tényállásokban sok más elkövetési magatartás mellett.

Nem mindig követhető tehát nyomon az, hogy adott bűncselekmény miatti felelősség megállapítására a vízhez való jog megsértése miatt került-e sor.

Milyen lehetőségek állnak a nemzetközi közösség előtt nyitva a vízhez való hozzáférés mindenki számára történő biztosítására? A továbbiakban e rendelkezésre álló lehetőségeket veszem számba. Az elemzés kiindulópontja a gyakorlat vizsgálata nyomán megállapított fenti következtetések sora. A lehetőségek felsorolása a nehezen megvalósítható és a jelenlegi világpolitikai helyzetben aligha reális megoldásoktól közelít az inkább reálisak felé. Ez természetesen azt is jelenti, hogy a lehetőségek – párhuzamosan azok növekvő megvalósíthatóságával – egyre kisebb, egyre kevésbé drasztikus változást jelentenek a jelenlegi helyzethez képest.

2. Vízkészletek megosztása

Következtetés: 9. Az államok rendelkezésére álló vízkészletek nagysága nem befolyásolja a jelentéstételi hajlandóságot.

A nemzetközi közösség célja, hogy a vízhez való hozzáférést minél szélesebb körben biztosítsa, minél több embernek. Ahogy több kutatás kimutatta, vízben nincs hiány, a Föld édesvíz-készletének 30%-a folyékony formában van, tehát emberi fogyasztásra potenciálisan alkalmas.⁶⁵⁸ Ennek ellenére több probléma nehezíti a Föld teljes lakosságának ellátását: többek között az ellátandók egyre növekvő száma, a készletek folyamatos szennyezése és legfőképpen azok egyenlőtlen eloszlása. A legideálisabb (és egyben legidealisztikusabb) megoldás tehát az, hogy a rendelkezésre álló vízkészleteket meg kell osztani és minden állam minden polgárának elegendő mennyiséget juttatni. Ennek lehetetlensége azonban teljesen egyértelmű jelen állás szerint több ok miatt is.

Nyilvánvalóak a földrajzi nehézségek a víz szállításával, kiaknázásával kapcsolatban. Több államban azért nem lehetséges az egyébként elegendő mennyiségben rendelkezésre álló vízkészletek kiaknázása, mert azok túl mélyen vannak a Földben és az államnak nincs megfelelően fejlett technika a birtokában. Ez azonban nem lehet az egyetlen ok. Amennyiben a fejlett és kevésbé fejlett államok közös elhatározásra jutnának a vízkészletek teljesen egyenlő (vagy legalábbis egyenlőbb) elosztásáról, a technikai akadályok leküzdhetők lennének.

A természeti erőforrások kiegyenlítésének végső akadálya tehát nyilvánvalóan az állami akarat hiánya. A nemzetközi kapcsolatok tudományának legfontosabb elméletei mind egyetértenek abban, hogy az állami hatalom a nemzetközi kapcsolatokban fontos tényező, „amely nem pusztán a másik befolyásolásának, hanem a következmények kontrolljának, valamint olyan eredmények létrehozásának képességét jelenti, amelyek nem következtek volna be maguktól”.⁶⁵⁹ A hatalomnak pedig – a realista elméleti megközelítés szerint – vannak természeti forrásai, amelyek közé tartoznak az állam rendelkezésére álló olyan természetes erőforrások, mint a kőolaj vagy a vízkészletek.⁶⁶⁰ E felismerés vezetett ahhoz, hogy a vizet sokszor nevezik „kék

---

⁶⁵⁸ Jacqueline Medalye – Jason A. Hubbart, *Water resources, The Encyclopedia of Earth*, http://www.eoearth.org/article/Water_resources#gen1 [2012. április 9.]

⁶⁵⁹ Mingst, Karen A., *A nemzetközi kapcsolatok alapjai* (Napvilág Kiadó 2011), 121.

⁶⁶⁰ Ibid. 123.

aranyrak”, amelynek birtoklása hatalmi potenciált jelent bárki számára, legyen az akár állam, akár magánszemély vagy vállalat.⁶⁶¹ A hatalom ilyen forrásáról természetesen egyik állam sem mond le önkéntesen, hiszen azzal veszítené abból a képességéből, hogy maga határozza meg a nemzetközi kapcsolatok menetét. A nemzetközi jog pedig az erőforrásokról való lemondásra egyetlen államot sem kényszeríthet. Az erőforrások használatának módját és mértékét a nemzetközi jog különböző elvek segítségével ugyan megpróbálta már korlátozni, lásd például a környezetjog egyik általános elvét, a *sic utere tuo ut alienum non laedas* (úgy használd a magadét, hogy a másét ne sértsd) maximáját, de az erőforrásokról való lemondást – az államok szuverenitása elvének értelmében – nem tudja kieroszakolni, az arról való lemondás csak önkéntes állami döntés értelmében lehetséges.⁶⁶²

De „hibáztatható-e” kizárólag az állam amiatt, hogy természeti erőforrásairól általában nem mond le önként azért, hogy más államok lakosságának vízhez való hozzájutását elősegítse? Természetesen az erőforrások feletti örökös nem tudható be kizárólag az államok „önző” természetének, erőforrásaik megőrzésére több nemzetközi jogi norma is kötelezi őket.

A CESCR 15. sz. kommentárjában megfogalmazta az államok vízhez való jog biztosításával kapcsolatos kötelezettségeit. E dokumentumban a bizottság felhívta arra a figyelmet, hogy az állam semmi olyan intézkedést nem tehet, amely a vízhez való jog élvezetét alacsonyabb szinten biztosítja, mint korábban. Ha ilyen intézkedésre sor kerül, akkor az államnak bizonyítania kell, hogy minden lehetőséget megvizsgálva – ideértve a GSZKJNE-ban szereplő többi jog biztosítására vonatkozó kötelezettséget is az állam összes erőforrásainak felhasználásával – jutott arra a következtetésre, hogy az intézkedés szükséges.⁶⁶³ Ebből következően a vízkészletek egy részéről való lemondás – legalábbis a GSZKJNE szerződő felei számára – csak akkor lehetséges, ha az állam a saját lakossága számára ugyanolyan szinten tudja továbbra is biztosítani a vízhez való hozzáférést. A kommentár szerint az államok kötelezettsége a nemzetközi együttműködésben való részvétel annak érdekében, hogy a más államokban elősegítsék

---

⁶⁶¹ Snitow, Alan – Kaufman, Deborah – Fox, Michael, *Thirst: Fighting the Corporate Theft of Our Water* (John Wiley & Sons 2007), 3-4.; Ld. továbbá egy gyakorlatból vett példát Angola nemzeti jelentésében a UPR keretében: HRC, *National report of Angola*, A/HRC/WG.6/7/AGO/1, December 2009, point 97.

⁶⁶² E kérdésben az állam köthet nemzetközi szerződést, köthetik a nemzetközi jog általános szabályai (például nemzetközi szolgálat), vagy egyoldalú aktussal is vállalhat ilyen jellegű nemzetközi kötelezettséget. ILC, *Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto*. In: Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, Part Two, 2006, principle 2.

⁶⁶³ 15. sz. kommentár, op. cit. 19. pont

a vízhez való jog biztosítását, például – a technikai és pénzügyi segítségnyújtáson túl – saját vízkészleteik rendelkezésre bocsátásával. E kötelezettségnek azonban korlátot szab az állam rendelkezésére álló vízkészlet nagysága.⁶⁶⁴ A kommentár szövegéből következően tehát vízkészleteik megosztására az államok akkor kötelesek, ha nagyobb készletek állnak rendelkezésükre, mint amennyi a saját lakosságuk ellátásához szükséges. Bármilyen is legyen az indok, a gyakorlat azt mutatja, hogy az államok ellenszolgáltatás nélkül nem mondanak le más állam vagy államok javára saját vízkészleteikről.

A vízkészletek megosztásának kis valószínűsége mellett van még egy érv a megoldás ellen. A fenti következtetés tanúsága szerint a rendelkezésre álló vízkészletek nem állnak összefüggésben azzal, hogy a vízhez való jog érvényesítésének milyen lehetőségei vannak és azokat a szerződéseket ellenőrző szakértői bizottságok vagy az egyének hogyan használják.

---

⁶⁶⁴ Ibid. 34. pont

3. Új szerződés megalkotása

Következtetések:

- 1. A vízhez való jogot explicit módon tartalmazó nemzetközi szerződések esetében a jelentések és a szerződések alapján létrehozott szervek gyakorlatukban gyakrabban foglalkoznak a vízhez való joghoz kapcsolódó kérdésekkel, mint azoknak a szerződéseknek kapcsán, amelyek csak implicit forrásnak tekinthetők.**
- 2. Az explicit források esetében nem egyértelmű, hogy a vízhez való jogot kifejezetten tartalmazó cikkek kapcsán kerültek-e túlnyomó mértékben említésre a releváns megjegyzések vagy más joghoz kapcsolódóan.**

Minden emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződés megkötése nagy előrelépést jelentett az emberi jogok történetében, különös tekintettel persze az ENSZ égisze alatt megszületett univerzális nemzetközi egyezményekre. Kétségtől a kezdő lépést jelentő EJENY elfogadása után a PPJNE és a GSZKJNE megszületése volt a nemzetközi közösség egyik legnagyobb eredménye e téren, e két szerződés ugyanis – a nyilatkozatot alapul véve – védendő emberi jogok egész katalógusát határozta meg: az előbbi a polgári és politikai jogokét, míg az utóbbi a gazdasági, szociális és kulturális jogokét. Nincs azonban kifejezetten a szolidaritási jogokat védő nemzetközi szerződés.⁶⁶⁵ A vízhez való jog teljesebb érvényesítésének egy lehetséges megoldása lenne olyan nemzetközi szerződés alkotása, amely kifejezetten elismeri a vízhez való jogot, annak biztosítását a szerződő felek kötelezettségévé teszi és kikényszerítésére megfelelő mechanizmusokat dolgoz ki. Egy új szerződés kidolgozása lehetőségének felmerülésekor a következő kérdéseket mindenképpen tisztázni kell:

- Ilyen szerződés kidolgozására univerzális szinten vagy egy regionális nemzetközi szervezet keretében kerüljön sor?
- A szerződésben foglalt kötelezettségek betartását ki/mi és milyen módszerrel fogja ellenőrizni, milyen lehetőséget kínáljon egy ilyen szerződés a vízhez való jog érvényesítésére?
- A vízhez való jogon kívül milyen más emberi jogokat tartalmazzon a szerződés?
- Milyen szöveg elfogadása lenne kívánatos/lehetséges?

---

⁶⁶⁵ Természetesen létezik olyan regionális nemzetközi szerződés, amely néhány szolidaritási jogot tartalmaz, például a Banjul karta.

Univerzális vagy regionális szerződés

Kissé általánosítva azt mondhatjuk, hogy az univerzális nemzetközi szerződések erőssége, hogy a nemzetközi közösség tagjainak többségét kötelezik, tehát elviekben több ember számára biztosítják a szerződésben foglalt emberi jogok élvezetét, de a szerződő felek nagy számának biztosítása érdekében a benne foglalt nemzetközi kötelezettségek nem lehetnek túl szigorúak és a kötelezettségek be nem tartása esetére súlyos szankciók sem helyezhetők kilátásba. Alapvetően ennek az az oka, hogy a sok szerződő fél sokféle érdekét össze kell egyeztetni, hiszen mivel az államokat szerződésben való részvételre kötelezni nem lehet, azokat be kell „csábítani” a szerződés részeseinek körébe. Ezzel szemben a regionális emberi jogi szerződések ugyan általában szigorúbb ellenőrzési és érvényesítési mechanizmusokat tartalmaznak és a szerződésben foglalt kötelezettségeket be is tartatják, ám a szerződő felek száma jóval alacsonyabb. Annak eldöntése során, hogy a vízhez való jog biztosítása univerzális vagy regionális szinten tűnik hatékonyabbnak és lehetségesnek e fenti szempontokat kell mérlegelni. A regionális védelmi rendszerekkel kapcsolatban van még egy figyelembe veendő szempont: annak működőképessége, hatékonysága. Míg az európai és az amerikai kontinens regionális védelmi rendszereinek működőképességéhez nem férhet kétség, addig az afrikai rendszer számos problémával küzd. Mint az korábban – a földrajzi jellemzők elemzéséből – kiderült, a Föld vízkrízissel leginkább érintett részei (vízhiányos: Észak-Afrika és az Arab-félsziget; víz-stresszes: Kelet-Afrika és az Antillák) éppen olyan területen vannak, ahol nem működik optimálisan vagy egyáltalán nem is működik regionális védelmi rendszer. Amennyiben tehát olyan nemzetközi szervezet vállalja magára egy vízhez való jogot garantáló nemzetközi szerződés létrehozásának terhét, ahol nincs biztosítva az emberi jogi kötelezettségek betartásának ellenőrzése, lehetséges, hogy a jog biztosításának hatékonysága még kisebb lesz, mint az ENSZ keretében, univerzális szinten lenne.

A vízhiánnyal lényegesen kevésbé küzdő Európában egyébként már történtek kísérletek a vízhez való jog emberi jogként való szerződéses elismerésére, igaz, e törekvések a környezetvédelmi jog területére tartoznak. Ezen fejlemények az Európa Tanács égisze alatt következtek be, amely az emberi jogok védelmének egyik fő pillére a kontinensen. Emellett több európai állam a vízhez való jog széles körű elismerésének élharcosa, például Spanyolország vagy Németország.⁶⁶⁶ Ez szolgálhat bizonyítékként

---

⁶⁶⁶ Ld. például HRC, *National report of Spain*, A/HRC/WG.6/8/ESP/1, 19 February 2010, points 84., 86.

arra, hogy regionális szinten gyorsabban és hatékonyabban lehet az emberi jogok elismerése és biztosítása terén eredményt elérni. Ám közel sem biztos, hogy a regionális szintű együttműködés ilyen hatékony lenne a vízkonfliktusokkal érintett államokban, ahol ezen értékes természeti erőforrás nem áll rendelkezésre a szükséges mennyiségben.

Az univerzális szerződés mellett szól az ENSZ rendszerében létrehozott számtalan szerv is, amely az egyes szerződések kialakításában, fejlesztésében és főként értelmezésében segítséget nyújthat. A regionális rendszerekben létrehozott ellenőrzést és érvényesítést szolgáló intézményeknek ugyan általában van szerződéses rendelkezések értelmezését lehetővé tévő hatásköre véleményező eljárás keretében, de az bizonyos esetekben meglehetősen korlátozott (például az EJEB korlátozott hatásköre a véleményező eljárás során).⁶⁶⁷ Az ENSZ keretében azonban a szervek régóta kialakult hatáskörrel és gyakorlattal rendelkeznek, ezért egy újonnan megszülető szerződés kidolgozásában és később értelmezésében hatékony segítséget nyújthatnak az államoknak. Példa lehet erre a szerződések alapján létrehozott szervek általános kommentárok létrehozására vonatkozó gyakorlata, vagy az Emberi Jogi Főbiztos Hivatala által összeállított ténymegállapítások. Pusztán ezen szempontok alapján is az univerzális szerződés tűnik támogathatóbbnak, különösen, ha a megvalósíthatóságot alapvető szempontként kezeljük.

Mivel az e kérdésben való döntéshez szorosan kapcsolódik az ellenőrzési mechanizmusok közötti választás, a következőkben ezt vizsgálom meg, majd ezután kerül sor a jogok katalógusáról való hipotetikus állásfoglalásra.

Ellenőrzés, érvényesítési lehetőségek

Az univerzális és regionális megoldás közötti döntési helyzet kapcsán már kifejtettem, hogy az általános vélekedés az, hogy a regionális szintű kikényszerítés hatékonyabbnak bizonyult az ENSZ univerzális rendszerénél. Arról természetesen megoszlanak a vélemények, hogy a két legrégebbi regionális rendszer – az európai és az amerikai – közül melyik hatékonyabb,⁶⁶⁸ az azonban biztos, hogy e két védelmi mechanizmus érte el a legtöbb sikert az egyes jogok érvényesítése terén. A tapasztalatok azt mutatják, hogy regionális szerződések esetében, még akkor is, ha egyes jogokat a védendő szerződés maga kifejezetten nem, csak bennrejlő formában tartalmaz, azok

---

⁶⁶⁷ Míg az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága véleményező hatáskörében értelmezheti az OAS égisze alatt született emberi jogi tárgyú szerződéseket, addig az Emberi Jogok Európai Bírósága nem foglalhat állást az EJEE-ben foglalt emberi jogok tartalmára vonatkozóan tanácsadó eljárás keretében.

⁶⁶⁸ Smith, Rhona K. M., *International Human Rights* (Oxford University Press 2003), 126.

érvényesítésére van lehetőség. Például az egészséges környezethez való jog érvényesítésére talált az Emberi Jogok Európai Bírósága lehetőséget a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog védelmének keretében.⁶⁶⁹ E regionális védelmi rendszerek erősségét főként az adja, hogy az érvényesítés feladatát ellátó szervezeteknek lehetőségük van szankciók alkalmazására.⁶⁷⁰

Mivel a dolgozat nagyrészt már letette a voksát az univerzális nemzetközi szerződés megalkotása mellett, annak számbavétele is szükséges, hogy univerzális szinten milyen ellenőrzési mechanizmusok működhetnek, működnek. Az ENSZ keretében működő ellenőrzési rendszerek elemzésénél felsoroltam a létező és meglehetősen széles körben használt módszereket: jelentéstétel, egyéni panaszok, államközi panaszok és vizsgálati eljárás.

A jelentéstételt minden ENSZ égisze alatt született emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződés alkalmazza, esetenként mint az egyetlen ellenőrzési mechanizmust. Ettől valószínűleg egy újonnan születő nemzetközi szerződés sem térhetne el, annál is inkább, mert az alapul szolgáló jelenlegi rendszerben az összes többi ellenőrzési módszer használata külön szerződésben vagy nyilatkozatban ugyan elfogadható, de nem szükségszerű. Ezzel ellentétben a jelentéstétel a szerződés kötelező hatályának elismerésével állami kötelezettséggé válik. Jelentéstételi kötelezettséget egy új szerződésnek tehát mindenképpen létesítenie kellene – az eddigi gyakorlatnak megfelelően – a szerződés betartásának ellenőrzésére hatáskörrel rendelkező szervvel együtt.

Az egyes egyéneket megillető jogok érvényesítése szempontjából a leghatékonyabb módszer az egyéni panaszok lehetővé tétele, még akkor is, ha a jogosultak köre szűken meghatározott és a kérelem elfogadhatóságának szigorúak a feltételei. A jelenleg létező panaszeljárások eddigi tapasztalatai azt mutatják, hogy vannak olyan emberi jogok, amelyek megsértése esetén gyakrabban fordulnak az ENSZ-családban működő emberi jogi szervekhez, míg más emberi jogok esetében ez egyáltalán nem jellemző.⁶⁷¹ Jelenleg a vízhez való jogot explicit módon tartalmazó szerződések közül egy nem ad lehetőséget panaszok benyújtására a szerződés vélt megsértése esetén (CRC), a másik kettő gyakorlatának elemzése pedig vagy nem lehetséges (CRPD), vagy nem vezetett jelentős eredményre a vízhez való jog kapcsán

---

⁶⁶⁹ EJE, Deés kontra Magyarország ügy, no. 2345/06, 2010. november 9.

⁶⁷⁰ Ld. az EJEE 41. cikkét és az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye 63. cikk 1. bekezdését

⁶⁷¹ Például a PPJNE 10. cikkének megsértését csak két panasz állította, míg a 9., vagy 10. cikkek esetében a kérelmek száma a 100-hoz közelít.

(CEDAW), ezért nem tudhatjuk, hogy e jog a gyakran érvényesített kategóriába tartozna-e. Államközi panaszra eddig egyetlen erre lehetőséget adó szerződés esetében sem került sor, ezért ennek hatékonyságát szintén nem ismerjük. Mivel az egyes panaszeljárások esetében az állam külön nyilatkozatára vagy külön szerződés (fakultatív jegyzőkönyv) kötelező hatályának elismerésére van szükség ahhoz, hogy a szerződés által létrehozott szerv hatáskört kapjon a kérelmek vizsgálatára, nagy az esélye annak, hogy az államok többsége – különösen a vízhez való jog biztosítása tekintetében problémákkal küzdők – kimaradnának ezen ellenőrzési mechanizmusból. Ha viszont a panaszeljárás e lehetőséget beépítjük a szerződésbe, az államok nagy eséllyel maradnak ki az alapszerződésből is. Következésképpen az egyéni és állami panaszok lehetőségét célszerű biztosítani a vízhez való jog minél hatékonyabb biztosítása érdekében, de azt kötelezővé tenni nem tanácsos, hiszen ez valószínűleg kontraproduktív lenne.

A vizsgálati eljárásra jelenleg két szerződés ad lehetőséget, a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény és a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény. Mindkét esetben ki lehet szerződni a vizsgálati eljárás lehetősége alól. A vizsgálati eljárásokat a szerződések alapján létrehozott szervek kezdeményezhetik abban az esetben, ha hiteles információjuk van az emberi jogok szisztematikus megsértéséről. A vizsgálati eljárás mindkét szerződés esetében meglehetősen ritka. Ennek fényében a panaszeljárásnál elmondottak itt is irányadók: a vizsgálati eljárás lehetővé tétele valószínűleg hatékonyabbá tehetné az érvényesítést, de annak kötelezővé tétele éppen az ellenkező hatást válthatná ki.

Már az első két kérdés vizsgálata után világosnak tűnik, hogy a vízhez való jog érvényesítését tekintve az univerzális szerződés elfogadása mellett sorolható fel több érv. Természetesen a távoli jövőben elképzelhető az a forgatókönyv is, ami megvalósult számos emberi jog esetében, hogy az mind univerzális, mind regionális szerződésekben szerepel.

Jogok katalógusa

A következő megválaszolandó kérdés azon jogok katalógusa, amelyeket a szerződés védelmez. Górcső alá véve az eddigi akár univerzális, akár regionális szerződéseket, két típusuk különböztethető meg: vagy a jogok egy csoportját garantálják (például polgári és politikai jogokat, vagy gazdasági, szociális és kulturális jogokat), vagy pedig egy különösen sebezhető embercsoport számára garantálnak többféle jogot. Azaz a

szerződés összetartó ereje vagy a jogok hasonló jellege vagy a jogok alanya. Ez előbbire lehet példa a GSZKJNE, az utóbbira pedig a nőkkal szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény.

Amennyiben az első típus lehetőségét vizsgáljuk, nyilvánvaló nehézségekbe ütközünk. Ahogy korábban megállapítottam, a vízhez való jogot a szakirodalom általában a gazdasági jogok közé sorolja. Ilyen jogokat tartalmazó univerzális nemzetközi szerződés pedig már létezik, a GSZKJNE. Ennek megkettőzése nehezen volna tudományos szempontból indokolható, hiszen a szerződéses rendelkezések megkettőzése a hatékonyabb kikényszerítést nemhogy megkönnyítené, de nehezítené azt. Az államok eljárási kötelezettségei így is sok állam esetében teljesíthetetlennek bizonyulnak időről időre.⁶⁷² Nem lenne járható út új ellenőrzést végző szerv létrehozása, hiszen ez több forrás biztosítását követelné meg az ENSZ-től, ráadásul az esetleges hatásköri összeütközés is problémát okozhatna. Egy új, de a régihez hasonló tartalmú szerződés megkötését az államok sem támogatnák. Ennek megfelelően a GSZKJNE-hez hasonló, GSZK jogok katalógusát védő szerződés megalkotásának nem lenne értelme, akkor inkább indokolható lenne a meglévő szerződés rendelkezéseinek módosítása.

Felmerül lehetőségként az is, hogy a vízhez való jogot szolidaritási jogként határozzuk meg, visszatérve az eredeti koncepcióhoz és olyan szerződés kerüljön megalkotásra, amely szolidaritási jogokat tartalmaz. A szolidaritási jogok kategóriája azonban a legproblémásabb az emberi jogok területén, nem tisztázott azok jogosultjainak köre, pontos tartalma, élvezetük korlátai, stb. Bár egy ilyen jogokat tartalmazó univerzális nemzetközi szerződés elfogadása segítené e problémák tisztázásában, sőt választ adhatna arra a kérdésre is, hogy e jogokat hogyan lehet kikényszeríteni, az e jogokat körülvevő bizonytalanság, a megválaszolatlan és ellentmondásos kérdések sokasága jelenleg lehetlenné tenné elfogadását.⁶⁷³

---

⁶⁷² Ld. például a Zöld-foki szigetek nemzeti jelentése hiányának indoklását az állam szóbeli bevezetőjében a UPR során. HRC, *Final outcome, Cape Verde*, A/HRC/10/81, 12 January 2009, point 5.

⁶⁷³ Elméletileg kínálkozhatna olyan megoldás is, amely szerint egy új nemzetközi szerződés a vízhez való jogot tartalmazná egyetlen védett jogként. Ha végignézzük azonban az univerzális emberi jogi szerződések listáját, látjuk, hogy nincsen olyan a listában, amely kizárólag egyetlen emberi jog védelmére koncentrálna. Persze vannak korlátozott tárgykörűek, mint például a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény, vagy a genocid egyezmény, amelyeknek azonban közös jellegzetessége, hogy tiltásként kerültek megfogalmazásra. Így tehát elsőként kerülne sor olyan nemzetközi szerződés megfogalmazására, amely egy nem tiltásként megfogalmazott emberi jogot tesz kizárólag a védelem tárgyává. Elég kevésbé tűnik valószínűleg, hogy ha a nemzetközi közösség ilyen szabályozási módszert választana, azt pont a bizonytalan tartalmú és kissé kiforratlan vízhez való joggal tenné.

A másik lehetőség olyan szerződés elfogadása, amely egy bizonyos embercsoport jogait védelmezi, tekintet nélkül azok emberi jogok rendszerében elfoglalt helyére. A vízhez való jogot jelenleg explicit módon csak ilyen szerződések tartalmazzák: a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény, a gyermekek jogairól szóló egyezmény és a fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezmény. Ezeknek a szerződéseknek a száma természetesen bővíthető, amennyiben a nemzetközi közösség többsége egyetért annak szükségességével és a legtöbb állam számára elfogadható megoldást dolgoz ki. Ilyen védendő embercsoport lehet például az őslakosok csoportja, akiknek védelemre szorultságát a gyakorlat is alátámasztja a vízhez való jog és egyéb jogok kapcsán is.

A szerződés szövegére vonatkozó javaslatok

Ha elfogadásra kerülne egy olyan szerződés, amely önálló jogként garantálja a vízhez való jogot, szükségessé válna e cikk szövegének kidolgozása is. A feltételezett szerződés szövegére vonatkozó javaslat kidolgozásánál kiindulópontként javasolható a vízhez való jog tartalmának eddig legrészletesebb magyarázatát adó 15. sz. kommentár és a GSZKJNE rendelkezéseinek használata, amelyekből a CESCR a vízhez való jogot levezette.

A 15. sz. kommentár szerint „A vízhez való jog alapján mindenkit megillet az elegendő mennyiségű, biztonságos és elfogadható minőségű, fizikailag és anyagilag hozzáférhető víz személyes és otthoni használatra.”⁶⁷⁴ E kidolgozott szöveg szerepelhetne a szerződésben is hasonló szövegezéssel, a szerződések szóhasználatának megfelelően kisebb átalakítással. Arra is figyelemmel kell lenni azonban, hogy a szerződések az egyes jogok tartalmának megfogalmazásakor és garantálásakor általában nem adnak ilyen részletes fogalmat. Ha alapul vesszük a GSZKJNE 11. cikkének szövegezését, akkor a vízhez való jogot garantáló szerződéses rendelkezés az alábbiak szerint lenne megfogalmazható:

Az Egyezményben részes államok elismerik mindenkinek a jogát a vízhez. A részes államok megfelelő intézkedéseket hoznak e jog megvalósítása érdekében, továbbá elismerik, hogy evégből alapvető fontosságú a szabad elhatározás alapján nyugvó nemzetközi együttműködés.

---

⁶⁷⁴ 15. sz. kommentár, op. cit. 2. pont

Természetesen ilyen megfogalmazás esetében az a különleges helyzet állna elő, hogy a vízhez való jog tartalmának kidolgozására és értelmezésére annak szerződéses megfogalmazása előtt került sor. Ennek megfelelően természetesen lehetséges lenne – más jogoktól eltérően – a szerződéses rendelkezés részletesebb megfogalmazása, így pontosabb állami kötelezettségek megállapítása a következők szerint:

Az Egyezményben részes államok elismerik mindenkinek a jogát az elegendő mennyiségű, biztonságos és elfogadható minőségű, fizikailag és anyagilag hozzáférhető, személyes és otthoni használatra szolgáló vízhez. A részes államok megfelelő intézkedéseket hoznak e jog megvalósítása érdekében, továbbá elismerik, hogy evégből alapvető fontosságú a szabad elhatározás alapján nyugvó nemzetközi együttműködés.

Ez a részletes megfogalmazás azonban valószínűleg ismét az államok szerződési kedvét csökkentené, így az előző megoldás nagyobb támogatásra számíthatna.

A szerződés kidolgozásakor elnevezés tekintetében is meg kellene egyezniük a jövőbeni részes feleknek. A jelen dolgozatban vizsgált emberi jogi szerződéseket alapul véve két lehetőség kínálkozik, az egyezségokmány és az egyezmény. Mivel az egyezségokmányt csak kifejezetten nagy jelentőségű nemzetközi szerződések elnevezéseként szokták használni, a korlátozott tárgyú és jogosulti körű szerződéshez inkább illene az egyezmény elnevezés.

A fenti kérdésekre adott válaszokat összegezve új szerződés elfogadása esetén univerzális, egy embercsoport (legvalószínűbben az őslakosok) különleges védelmét megvalósító szerződést javasolhatunk, amely szerződés rendelkezései betartásának ellenőrzésére létrehozna egy szakértői bizottságot és az államok számára jelentéstételi kötelezettséget állapítana meg, ezt kiegészítve pedig lehetővé tenné a szerződő felek számára a bizottság egyéni és/vagy állami panaszok vizsgálatára és/vagy vizsgálati eljárás lefolytatására vonatkozó hatáskörének elismerését. Arra azonban figyelemmel kell lennünk, hogy „a nemzetközi jogi kötelezettségek hálójának fonogatása az államokon múlik, akik pedig szuverenitásukból csak a még éppen, hogy elengedhetetlen, szükséges szeletet hagyják leszelni”.⁶⁷⁵

---

⁶⁷⁵ Kovács Péter, *A kisebbségvédelmi egyezmények kontrollmechanizmusának hatékonyságáról, Gondolatok a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája értelmében vállalt kötelezettségek végrehajtásának ellenőrzéséről*. In: *Az emberi jogok és a nyelvek* (Szerk. Andrassy György – Vogl Márk, Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs 2010), 2.

A humanitárius nemzetközi szerződések vonatkozásában új szerződés létrehozása pusztán emberi jogok – köztük természetesen a vízhez való jog – biztosításának céljából nem képzelhető el. Természetesen olyan új szerződés megalkotásakor, amelynek célja a háború áldozatainak védelme, a vízhez való jog garantálása jelentkezhethet egyfajta „melléktermékként”. Az ilyen szerződés kidolgozásának és elfogadásának elemzése azonban túlmutatna e dolgozat keretein és téma-meghatározásán.

Szem előtt tartva tehát a vízhez való jog hatékony biztosításának célját, figyelemmel a kínáló megoldások célszerűségére és azok valószínűségére is – mivel a fenti javaslat még mindig nem képes a vízhez való jogot mindenki számára biztosítani (valójában csekély mértékben növeli azok számát, akiknek a vízhez való jogát biztosítani kell) – egy valószínűbbnek tűnő megoldás elemzése következik: meglévő szerződés/szerződések módosítása.

4. Szerződés/szerződések módosítása

Következtetések:

- 1. A vízhez való jogot explicit módon tartalmazó nemzetközi szerződések esetében a jelentések és a szerződések alapján létrehozott szervek gyakorlatukban gyakrabban foglalkoznak a vízhez való joghoz kapcsolódó kérdésekkel, mint azoknak a szerződéseknek kapcsán, amelyek csak implicit forrásnak tekinthetők.**
- 2. Az explicit források esetében nem egyértelmű, hogy a vízhez való jogot kifejezetten tartalmazó cikkek kapcsán kerültek-e túlnyomó mértékben említésre a releváns megjegyzések vagy más joghoz kapcsolódóan.**
- 5. A szakértői bizottságok szankciót a jelentést nem tévő, emberi jogokat nem megfelelő védelemben részesítő állammal szemben nem alkalmazhatnak.**

Lehetséges megoldás lenne már létező emberi jogi tárgyú, vagy humanitárius szerződések olyan jellegű módosítása, amely elősegítené a vízhez való jog teljesebb élvezetét, biztosabb garantálását, érvényesíthetőségét. Az államok közötti nemzetközi szerződések megkötésére vonatkozó szabályok szerint a szerződések szövegének változtatására két lehetőség nyílik: a szerződések módosítása és a szerződések megváltoztatása. A szerződések módosítása kifejezést a bécsi egyezmény arra az esetre használja, amikor a többoldalú szerződés valamennyi részes fele részt vesz a szerződés módosításában,⁶⁷⁶ míg a változtatás az egyes szerződő felek közötti új szöveg megfogalmazását jelenti.⁶⁷⁷ A bécsi egyezmény mindkét esetre vonatkozóan kimondja, hogy ahhoz a részes felek közötti megállapodás szükséges, és hogy arról a szerződés az általános szabályoktól különböző módon rendelkezhet.⁶⁷⁸

A GSZKJNE 29. cikke a módosítás lehetőségét az általános szabályoktól eltérően a következőképpen határozza meg:

„1. Az Egyezségokmányban részes bármely állam módosítást javasolhat és annak szövegét megküldheti az Egyesült Nemzetek Főtitkárának. Az Egyesült Nemzetek Főtitkára minden módosítási javaslatot eljuttat az Egyezségokmányban részes államokhoz azzal a kéréssel, hogy közöljék vele, kívánják-e a részes államok értekezletének összehívását a javaslat megtárgyalása és szavazásra bocsátása céljából.

⁶⁷⁶ Bécsi egyezmény a szerződések jogáról, 39. cikk

⁶⁷⁷ Ibid. 40. cikk

⁶⁷⁸ Ibid. 41. cikk

Amennyiben a részes államok legalább egyharmada az értekezlet összehívása mellett nyilatkozik, az Egyesült Nemzetek Főtitkára az Egyesült Nemzetek égisze alatt összehívja az értekezletet. Az értekezleten jelen levő és szavazó részes államok többsége által elfogadott módosítást jóváhagyás céljából az Egyesült Nemzetek Közgyűlése elé kell terjeszteni.

2. A módosítás akkor lép hatályba, ha azt a Közgyűlés jóváhagyta és az Egyezségokmányban részes államok kétharmados többsége a vonatkozó alkotmányos eljárásának megfelelően elfogadta.”

Ezt a sémát – kisebb eltérésekkel – a többi szerződés is követi.⁶⁷⁹ A fenti rendelkezésből következik, hogy ezen emberi jogi tárgyú szerződések módosítása nem egyszerű, hiszen a Közgyűlés jóváhagyását követően a szerződő felek kétharmadának ratifikálnia is kell a módosítást. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy sosem került sor univerzális emberi jogi szerződések módosítására. Módosításra vonatkozó javaslat érkezett már a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezményhez, a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezményhez és a gyermekek jogairól szóló egyezményhez is.

Az univerzális nemzetközi szerződések módosításainak lehet egy – az alkalmazás szempontjából – problémás következménye: ha nem minden szerződő fél válik a módosított szerződés részesévé, akkor a szerződési rendszer megkettőződik és különböző részes felek között különböző szövegek lesznek hatályban,⁶⁸⁰ amelyek eltérő szerződéses kötelezettségeket eredményeznek. Így elképzelhető, hogy a módosítás ellenére az eredeti szerződő felek csak egy része lesz a vízhez való jogot is tartalmazó szerződés részesévé.

Egy vagy több szerződés ilyen célú módosítása lehetőségének mérlegelésekor az alábbi szempontok figyelembevételét nem lehet mellőzni:

- Melyik létező szerződés (esetleg szerződések) módosítása vezetne a legtöbb eredményre és hogyan, milyen szövegezéssel lenne célszerű és lehetséges az adott szerződés emberi jogi katalógusának bővítése?

---

⁶⁷⁹ Ld. a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény 26. cikkét, a gyermekek jogairól szóló egyezmény 50. cikkét, a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény 47. cikkét, a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény 23. cikkét, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 51. cikkét és a Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény 29. cikkét.

⁶⁸⁰ Bécsi egyezmény a szerződések jogáról, 40. cikk 4-5. bekezdés

- A megváltoztatandó szerződés (szerződések) betartására vonatkozó eljárási kötelezettségek, ellenőrzési mechanizmusok változtatása indokolt-e és milyen módon?
- Lehetséges és hatékony lenne-e a szerződés vagy szerződések olyan jellegű módosítása, amely szankciók alkalmazását teszi lehetővé a szerződéses rendelkezéseket be nem tartó államokkal szemben?

Jogok katalógusának bővítése

A CESCR és az ENSZ egyéb szervei (Emberi Jogi Tanács, ENSZ Közgyűlés) több alkalommal kifejtették, hogy a vízhez való jog a megfelelő életkörülményekhez való jogból származik, az azt garantáló GSZKJNE-ba szervesen beleillik. Ennek megfelelően e szerződés lehetne az elsődleges célpontja egy, a vízhez való jog garantálását elősegítő szerződés módosításnak. Lehetőség lenne arra, hogy egy teljesen új, különálló cikk kerüljön bele a szerződésbe, amely a vízhez való jogot garantálja. Az esetleges új cikk szövegszerű meghatározására már korábban tettem javaslatot.

A másik lehetőség egy meglévő cikk kisebb módosítása, amely az előző megoldásnál jobban is tükrözné a CESCR véleményét és kevésbé jelentős módosításként talán a nemzetközi közösség támogatását is inkább nyerné el. A legcélszerűbb annak a cikknek a módosítása lenne, amelyből a CESCR a vízhez való jogot levezette: a 11. cikké, amely garantálja a megfelelő életkörülményekhez való jogot. A cikk 1. bekezdés első mondatának jelenlegi szövege szerint „Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenkinek a jogát önmaga és családja megfelelő életszínvonalára, ideértve a kellő táplálkozást, ruházkodást és lakást, valamint az életkörülmények állandó javulását.” A CESCR 15. sz. kommentárja szerint a cikkben foglalt jogok felsorolása nem kimerítő jellegű, ide kell érteni a lakhatáshoz, élelemhez való jog mellett a vízhez való jogot is, mint a megfelelő életkörülmények biztosításához nélkülözhetetlen és abból származó jogot.⁶⁸¹ Ennek megfelelően ez a cikk a következőképpen módosulhatna:

„Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenkinek a jogát önmaga és családja megfelelő életszínvonalára, ideértve a kellő táplálkozást, vízellátást, ruházkodást és lakást, valamint az életkörülmények állandó javulását.”⁶⁸²

⁶⁸¹ 15. sz. kommentár, op. cit. 3. pont

⁶⁸² *The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, water supply, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions.*

E javasolt módosításnak nyilvánvalóan több változata képzelhető el. A fenti javaslat a vízhez való jogot a lehető legszéleskörűbben biztosítja, ugyanis azt nem korlátozza az ivóvízhez való hozzájutásra. Ezt a megoldást választotta a nőikkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény is. Természetesen más szövegezés is elképzelhető, figyelembe véve a másik két explicit forrás szövegezését is. A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény a „tisztá víz szolgáltatáshoz való hozzáférés” kifejezést (*clean water services*) használja, míg a gyermekek jogairól szóló egyezmény a „tisztá ivóvíz” (*clean drinking-water*) biztosítására kötelezi a szerződő feleket. Ezeknek megfelelően az eredeti cikk módosított változata is megfogalmazható lenne a következőképpen: „... ideértve a kellő táplálkozást, tiszta vízhez való hozzáférést, ruházkodást...” vagy „... ideértve a kellő táplálkozást, tiszta ivóvizet, ruházkodást...”.⁶⁸³ Persze egyéb változatok is elképzelhetők lennének, különös tekintettel a szerződésen alapuló szervek gyakorlatában előforduló számtalan kifejezés-változatra.

A fenti – szövegmodosításra vonatkozó – javaslat kiterjeszthető a többi, vízhez való jogot csak implicit módon tartalmazó univerzális emberi jogi szerződésre is, csakúgy mint a humanitárius szerződésekre az azokra vonatkozó módosítási szabályok betartásával.

Eljárási kötelezettségek, érvényesítési lehetőségek bővítése

A 15. sz. kommentár szerint a vízhez való jog beleértendő a GSZKJNE-ba, azaz annak kifejezett említése nélkül is kötelezettek az államok annak biztosítására. A kommentár és a szakirodalom kifejtette továbbá, hogy mely jogok biztosítása elképzelhetetlen a vízhez való jog garantálása nélkül, amelynek eredményeképpen, ha az államoknak kötelezettségeik vannak e jogok biztosítására, akkor a vízhez való jogot is tiszteletben kell tartaniuk és garantálniuk kell lakosaik számára. E megállapítás nyomán a vízhez való jog érvényre juttatásának kötelezettsége mindenképpen fennáll a releváns nemzetközi szerződések szerződő felei számára és nem függ explicit szerződéses forrás lététől. Tehát a szerződés módosítása olyan módon is végbe mehet, hogy nem a szerződésben vagy szerződésekben *expressis verbis* garantált jogok listája kerül bővítésre, hanem a kikényszerítés lehetőségei bővülnek.

---

⁶⁸³ „including adequate food, clean water services, clothing”, vagy „including adequate food, clean drinking water, clothing”

A rendszeres jelentéstételt minden vizsgált szerződés megköveteli szerződő feleitől, tehát ilyen értelemben nem kell módosítani a szerződéseket, legfeljebb a jelentéstételre vonatkozó szabályokon lehet szigorítani, például rövidebb időközöket megállapítani esedékességükre. Ez azonban a jelenlegi gyakorlat fényében csak csökkentené a jelentéstételi hajlandóságot, hiszen a jelenlegi kötelezettségek betartása is nagy terhet ró az államokra. Az érvényesítés többi eszközének – a panaszoknak és vizsgálati eljárásnak – lehetővé tétele azonban segíthetné a vízhez való jog minél szélesebb körű érvényesülését. Ez természetesen nem jelenti feltétlenül az adott emberi jogi szerződés módosítását, hanem lehetséges fakultatív jegyzőkönyv szerződéshez kapcsolásával is. Bár a gyakorlat azt mutatja, hogy a vízhez való jog érvényesítésére rendkívül ritkán kerül sor panasz eljárás keretében, ehhez hozzá kell tenni azt, hogy egyrészt a vízhez való jogot kifejezetten tartalmazó szerződések esetében egynél nincs lehetőség panasz eljárásra, másrészt nem lépett még hatályba a panasz eljárást a GSZKJNE esetében lehetővé tévő fakultatív jegyzőkönyv sem, pedig a vízhez való joggal gyakorlatában a CESCRC sokat foglalkozik. Több mint valószínű, hogy ha és amennyiben a GSZKJNE-hoz kapcsolat fakultatív jegyzőkönyv hatályba lép, a vízhez való jog érvényesítésére panasz eljárás keretében gyakrabban kerül majd sor. Ennek elemzésére, hogy a GSZKJNE-hoz kapcsolt jegyzőkönyv hatályba lépése után egy esetleges panasz eldöntésében milyen szempontok vezérelnék a CESCRC-t jelen dolgozat egy későbbi alfejezetében kerül sor.⁶⁸⁴

A panasz eljárások körének kiszélesítése mellett lehetőségként felmerül a meglévő panasz eljárások szabályainak módosítása, például szélesebb kör számára lehetővé tenni a kérelem benyújtását, vagy az elfogadhatósági feltételeket enyhíteni.

Szankciók rendszerének kidolgozása és következetes alkalmazása

A vizsgált univerzális szerződések egyike sem határoz meg negatív jogkövetkezményt a szerződéses kötelezettségek megszegése esetére, legyenek azok akár jogok garantálására vonatkozó érdemi, akár eljárási kötelezettségek. Ehhez képest az Alapokmány felhatalmazása alapján létrehozott Emberi Jogi Tanács tagjának mandátumát az ENSZ Közgyűlés felfüggesztheti, ha az szisztematikusan és tömegesen

---

⁶⁸⁴ Mivel a javaslatok megfogalmazására azok valószínűségének sorrendjében kerül sor és a jegyzőkönyv hatályba lépéséhez két ratifikáció hiányzik, helyénvalónak tartottam ezt az elemzést külön, későbbi alfejezetben tárgyalni.

sérti meg az emberi jogokat.⁶⁸⁵ Ez eddig egy esetben fordult elő, amikor a Közgyűlés felfüggesztette Líbia tagsági jogait.⁶⁸⁶ Ez a szankció azonban nyilvánvalóan csak a Tanács aktuális tagjai ellen alkalmazható, nem érinti az ENSZ összes tagállamát. Az ENSZ emberi jogvédelmi rendszerét pontosan emiatt az „erőtlenség” miatt érte az évtizedek alatt a legtöbb kritika és került számtalanszor hangsúlyozásra a regionális rendszerek erősségeként a szankciók kiszabásának és kikényszerítésének lehetősége.

Ha univerzális emberi jogi tárgyú szerződés felhatalmazná a betartását ellenőrző bizottságot joghátrányok alkalmazására, az egyes emberi jogok kikényszeríthetősége sokat javulna. Ez két módon képzelhető el. Elsőként lehetséges lenne joghátrány kilátásba helyezése abban az esetben, ha az állam az eljárási kötelezettségeit megszegi, azaz nem küld be nemzeti jelentést vagy azt nem a meghatározott formában vagy tartalommal küldi meg az illetékes szervnek. Ez ugyan ösztönözhetné az államokat a jelentések feltételeknek megfelelő elkészítésére és beküldésére, de ez nem jelentene nagy előrelépést a vízhez való jog érvényesítése szempontjából – különösen nem az implicit források esetében – pusztán több rálátást adna a bizottságoknak a jog biztosításáról az egyes államokban. Ha szankció kiszabására csak a jelentéstételi kötelezettség elmulasztása esetén volna lehetőség, a bizottságnak továbbra sem lenne olyan eszköz a kezében, amellyel a vízhez való jog biztosításához jelentős mértékben hozzájárulhat, továbbra is csak rosszallását vagy aggodalmát fejezhetné ki.

Másik lehetőségként kínálkozik a szakértői bizottságoknak hatáskört adni szankciók kiszabására és kikényszerítésére, abban az esetben, ha az államok a szerződésekben megfogalmazott emberi jogok biztosítására vonatkozó kötelezettségeiknek nem tesznek eleget. A sokféle elképzelhető joghátrány közül a pénzügyi szankciók alkalmazása tűnik a legcélszerűbbnek és a legvalószínűbbnek, még akkor is, ha ez is teljesen idegen az ENSZ emberi jogi rendszerétől. Alkalmazása egyszerűbben képzelhető el olyan jogsértés esetén, amely egyéni panasz alapján jut az adott szerződésen alapuló szerv tudomására, hiszen ebben az esetben az államot arra lehetne kötelezni, hogy a panaszos számára nyújtson jóvátételt. A jóvátétel összegének megállapításában a bizottság segítségére lehetne a két jól működő regionális védelmi rendszer gyakorlata. Sokkal bonyolultabb lenne a helyzet azonban akkor, a jogsértésre a jelentéstételi folyamat során derülne fény, ebben az esetben ugyanis nemcsak a jóvátétel

---

⁶⁸⁵ UN General Assembly, *Human Rights Council*, op. cit. point 8.

⁶⁸⁶ HRC, *Suspension of the rights of membership of the Libyan Arab Jamahiriya in the Human Rights Council*, A/RES/65/265, 3 March 2011.

összegének megállapítása, hanem például a bizonyítás, a kapott információk ellenőrzése is nehézségekbe ütközne.

A szerződésen alapuló szervek jelenlegi hatáskörére és eljárási szabályaira vonatkozóan elmondható, hogy azok nagyon hasonló séma szerint épülnek fel és működnek. Aligha képzelhető el ennek a mintának a megbontása, tehát ha egy ilyen szakértői bizottság kapna ilyen hatáskört, valószínűleg a többi is követné.

A fentiekben elmondottak segítenék a vízhez való jog hatékonyabb érvényesítését, viszont megvalósításuk majdnem annyira lehetetlennek tűnik mint egy teljesen új szerződés megkötése. A vizsgált szerződések olyan jellegű módosítása, amely lehetővé tenné szankció kilátásba helyezését a kötelezettségeit megszegő állammal szemben, szinte teljesen elképzelhetetlen, figyelembe véve azt a tényt, hogy az államok e szerződések urai, tehát maguk döntenek ilyen módosításról.

A humanitárius és környezetvédelmi nemzetközi szerződések módosítása hasonlóan bonyolult,⁶⁸⁷ mint az emberi jogiaké.

---

⁶⁸⁷ Ld. a Víz és egészség jegyzőkönyv 18. cikkét, a nemzetközi folyók nem hajózási hasznosításának jogáról szóló egyezmény még hatályba sem lépett. A genfi egyezmények nem tartalmazzak rendelkezést módosításukra vonatkozóan.

5. Felelősség felvetése

Következtetés:

5. A szakértői bizottságok a jelentést nem tévő, emberi jogokat nem megfelelő védelemben részesítő állammal szemben szankciót nem alkalmazhatnak. Ez igaz az Alapokmányon alapuló szervekre is.

Ha egy nemzetközi szerződés valamely rendelkezését egy szerződő fél neki betudható módon megszegi, az államok nemzetközi felelősségének általános szabályai szerint az nemzetközi jogsértés.⁶⁸⁸ Az e feltételeknek megfelelő nemzetközi jogsértés pedig állami felelősséget keletkeztet.⁶⁸⁹ A 2001. évi felelősségi tervezet kimondja, hogy a *lex specialis derogat legi generali* elvet követve, ha a nemzetközi jog valamely szabálya az általános felelősségi szabályoktól eltérő szabályokat állapít meg, akkor azokat kell alkalmazni.⁶⁹⁰ Ilyen speciális szabályok léteznek például a környezetvédelem területén, de az emberi jogok területe is ilyen kivételnek minősülhet. Az általános szabályok csak akkor alkalmazandók, ha adott szerződéses rendelkezést megsértének és a szerződés nem határoz meg külön szabályokat a felelősség felvetésére, ebben az értelemben az előbbiek tehát szubszidiárius jellegűek.⁶⁹¹ Ezt a logikai sorrendet követve jelen alfejezetben először a *lex specialis*-ok, majd az általános szabályok kerülnek elemzésre.

Lex specialis

Az előző pontban kifejtettem, hogy véleményem szerint a vízhez való jog érvényesítésének nagyon hatékony, de majdnem lehetetlen módja lenne a vízhez való jogot akár explicit, akár implicit módon tartalmazó szerződések olyan módosítása, amely lehetővé teszi, hogy a szerződések által létrehozott bizottság szankciót alkalmazzon a jelentéstételi kötelezettség elmulasztása vagy az emberi jogok

---

⁶⁸⁸ ILC, *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, op. cit., article 2.

⁶⁸⁹ Ibid, Article 1.

⁶⁹⁰ Ibid, Article 55.

⁶⁹¹ Ez nem zárja ki azt, hogy adott szerződésszegés esetében mindkét szabályrendszer alkalmazásra kerüljön. Ibid, Commentary to Article 40 point (3); Crawford, James, *The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: a Retrospect*, American Journal of International Law (2002) Vol. 96., 879-880.; Simma, Bruno – Pulkowsky, Dirk, *Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law*, European Journal of International Law (2006) Vol. 17 no. 3., 507. Vannak azonban a szakirodalomban olyan nézetek is, amelyek kizárják a két felelősségi szabályrendszer párhuzamos alkalmazásának helyességét. Bird, Annie, *Third State Responsibility for Human Rights Violations*, European Journal of International Law (2010) Vol. 21. No. 4., 884-885.

megsértése esetén. A következőkben azt vizsgálom, hogy milyen lehetőség lehet a jelenlegi felelősségi szabályok alapján az emberi jogokat megsértő államokkal szemben szankciók kiszabására az ENSZ keretében és a rendszer változtatható-e pozitív irányba.

Az Alapokmány lehetőséget ad olyan tagok kizárására az ENSZ-ből, amelyek következetesen megsértik az Alapokmány elveit,⁶⁹² amelyek közé az emberi jogok tiszteletben tartása is tartozik. Az emberi jogok tömeges és szisztematikus megsértése ugyan minősülhet az Alapokmány elve megsértésének, de egyes emberi jogsértések, a vízhez való jog nem biztosítása – akár a lakosság nagy hányada számára is – aligha váltaná ki a nemzetközi közösség olyan mértékű rosszallását, amely a kizáráshoz szükséges (Biztonsági Tanács ajánlására a Közgyűlés határoz a jelenlévő tagok kétharmadának igen szavazata mellett). A tagok kizárása azért sem tekinthető valós és célszerű lehetőségnek, hiszen ha az emberi jogokat megsértő állam „kikerül az ENSZ látóköréből”, az emberi jogok biztosítása még kevésbé valószínű.

A tagok jogainak felfüggesztésére az Alapokmány egy esetben ad kifejezett lehetőséget: „*[A] Szervezetnek azt a tagját, amely ellen a Biztonsági Tanács megelőző vagy kényszerítő intézkedéseket foganatosított, a Közgyűlés a Biztonsági Tanács javaslatára tagsági jogainak és kiváltságainak gyakorlásától felfüggesztheti*”.⁶⁹³ Ez az esetkör esetleg alkalmas lehet arra, hogy az emberi jogokat súlyosan sértők ellen használják fel. Ebben az esetben a tagsági jogok felfüggesztésének feltétele a Biztonsági Tanács előzetes intézkedése. A Biztonsági Tanács azonban csak akkor tehet a cikkben szereplő intézkedéseket, ha a nemzetközi béke és biztonság legalább távoli veszélyeztetésének lehetősége megvalósul. Az emberi jogok tömeges megsértése esetében a Biztonsági Tanács elvileg értékelheti úgy, hogy a nemzetközi béke és biztonság veszélybe kerülhet, de egyes emberi jogsértések szinte biztos, hogy nem sarkallják cselekvésre. Ezen Alapokmány nyújtotta lehetőség felhasználásának van még egy komoly akadálya: az intézkedések megtételét, a viszály békés rendezését csak akkor teszi az Alapokmány lehetővé a Biztonsági Tanács számára, ha van viszály, azaz legalább két állam ellenérdekű félként részt vesz egy vitában. Ez pedig a vízellátás nem biztosításához szorosan nem kapcsolódik, korlátozott körben az ún. hidro-konfliktusok esetében merülhet csak fel.

---

⁶⁹² Alapokmány, 6. cikk

⁶⁹³ Alapokmány, 5. cikk

Korábban már szó volt arról, hogy az ENSZ Közgyűlésének lehetősége van – ugyan nagyon korlátozottan – joghátrány alkalmazására az Emberi Jogi Tanács emberi jogokat tömegesen és szisztematikusan megsértő tagjával szemben.

Az ENSZ keretében kötött emberi jogi tárgyú szerződésekben mindössze egy olyan felelősségi jellegű szabály van, amely eltér az általános felelősségi szabályoktól, így *lex specialis*-t létesít: annak a lehetősége, hogy a szerződésben részes államok államközi panasz keretében hívják fel szakértői szervek figyelmét egy másik állam által elkövetett emberi jogsértésre vagy egyéb eljárást válasszanak a jogsértés rendezésére.⁶⁹⁴ Sokan úgy érvelnek, hogy ezeknek az eljárásoknak az alkalmazása *lex specialis*, ami kizárja az általános felelősségi szabályok alkalmazását. Mások azonban úgy vélik, hogy bár létezik ilyen *lex specialis*, mivel az nem túl hatékony (és kevésbé használt is) indokolt mellette az általános felelősségi szabályok alkalmazásának megengedhetősége is.⁶⁹⁵ Mivel az egyes emberi jogi tárgyú szerződések alapján a szakértői bizottságok által alkalmazható szankciókra, kikényszerítésre, felelősségre vonásra vonatkozó alapvetéseket korábban – az új szerződés megkötése és a szerződések módosítása alfejezetekben – már elemeztem, ezért itt csak utalok rá.

Az ENSZ rendszerében jelenleg biztosított szankcionálási lehetőségek tehát kevésbé alkalmasak emberi jogsértések orvoslására, különösen, ha azok nem tömegesek és szisztematikusak és nem kifejezett állami akaratra vezethetők vissza, hanem a szűkös természeti erőforrásokra. Van-e reális lehetőség új felelősségi szabályok bevezetésére az ENSZ rendszerében, vagy a jelenleg rendelkezésre álló eszközök szélesebb körben való alkalmazhatóságára? Az Emberi Jogi Tanács létrehozása Közgyűlési határozattal történt, mely határozatban került megfogalmazásra a Tanácsi tagsági jogok felfüggesztésének lehetősége. Ugyanígy fogadhatna el a Közgyűlés általános jelleggel új felelősségi szabályokat az emberi jogok megsértése esetére az ENSZ összes tagállamával szemben. Szankcióként a korábban már említett 5. cikk szövege lehetne alkalmazható, amely lehetővé teszi a tagok jogainak és kiváltságainak felfüggesztését. Az erről való döntés a Közgyűlés két harmadának támogatásával lenne elfogadható, hiszen az Alapokmány szerint a „*[F]ontos kérdésekben a Közgyűlés határozatait a jelenlevő és szavazó tagok szavazatának kétharmad többségével hozza. Fontos kérdésnek kell tekintetni [...] a tagok jogainak és kiváltságainak felfüggesztését, a tagok*

---

⁶⁹⁴ Bird, Annie, op. cit. 892.; Ld. például az PPJNE, 41-43. cikkek

⁶⁹⁵ Ibid. 894.

kizárását...”⁶⁹⁶. *Lex specialis* felelősségi szabály kialakításakor azonban nem csupán a lehetséges szankció jellege, ereje várna kidolgozásra, hanem a felelősség felvetésére jogosultak köre, az eljárás menete és a jogsértésből származó kötelezettségek is. Egy ilyen speciális felelősségi szabályokat létesítő határozat elfogadásának esélye – figyelemmel a szükséges támogató szavazatok számára is – meglehetősen csekély.

Általános felelősségi szabályok

Emberi jogi jogsértések esetén az általános felelősségi szabályok alkalmazása inkább kivételként lenne elképzelhető, mint szabályként, ugyanis az rendkívül sok problémát vetne fel. Erre való tekintettel a továbbiakban jelen dolgozat pusztán annyit tűz ki célul, hogy alapvetéseket tegyen, és problémákat vessen fel:⁶⁹⁷

- A Nemzetközi Jogi Bizottság 2001-ben született végleges tervezete az államok nemzetközi jogsértésekért való felelősségéről megállapítása szerint az állam nemzetközi jogsértése minden esetben nemzetközi felelősséget keletkeztet.⁶⁹⁸ A tervezet a jogsértés fogalmát is meghatározza: „Az állam nemzetközi jogsértésének minősül az a tevékenységből vagy mulasztásból álló magatartás, mely a nemzetközi jog alapján az államnak beszámítható és az állam valamely nemzetközi kötelezettségének megszegését képezi.”⁶⁹⁹ E fogalommeghatározás szerint nemzetközi jogsértésnek minősül az emberi jogi szerződések alapján fennálló kötelezettségek betartásának ellenőrzését szolgáló jelentéstétel elmulasztása, csakúgy mint a konkrét emberi jogok megsértése. A jelentések benyújtására vonatkozó kötelezettség megszegése is kétféleképpen képzelhető el: vagy eredménytelenül telik el a jelentés benyújtására megállapított határidő, vagy a jelentés nem felel meg a tartalmi és formai feltételeknek. Az első esetben a kötelezettség megszegés könnyen megállapítható, hiszen a szerződésen alapuló szervek

---

⁶⁹⁶ Alapokmány, 18. cikk 2. bekezdés

⁶⁹⁷ A problémafelvetések kapcsán Izrael állam kötelezettségeit tekintem irányadó példának több ok miatt. Izrael állam a rendkívüli vízhiánnyal küzdők sorába tartozik, csakúgy mint a környező országok. Az izraeli kormány nemzetközi kötelezettségeinek teljesítése a környező országok ébersége miatt mindig érdeklődés tárgyát képezi és szoros megfigyelés alatt áll. Az ENSZ szervek, NGO-k, más államok jelentéseiből egyértelműen kitűnik, hogy az állam nem védi egyes lakosainak vízhez való jogát. A legfontosabb érv mégis az, hogy a Nemzetközi Bíróság egy tanácsadó véleményben behatóan foglalkozott azzal, hogy bizonyos magatartásával Izrael milyen nemzetközi kötelezettségeket, köztük milyen emberi jogokat sértett, amely támpontot adhat a jelen dolgozat szempontjából releváns, felelőséggel kapcsolatos kérdések felvetéséhez.

⁶⁹⁸ ILC, *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, op. cit., Article 1.

⁶⁹⁹ Ibid. Article 2.

pontosan számon tartják a jelentések benyújtásának esedékességét.⁷⁰⁰ Az utóbbi eset azonban bonyolultabb, hiszen a szerződések csak általános tartalmi feltételeket állapítanak meg a benyújtandó dokumentumokra vonatkozóan, például a PPJNE annyit mond, hogy az államok „*az Egyezségokmányban elismert jogok érvényesítése érdekében elfogadott intézkedéseikről és e jogok gyakorlásában elért előrehaladásról*”⁷⁰¹ tesznek jelentést. A nőikkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény ennél valamivel részletesebben fogalmaz, amikor minden „*jogszabályalkotási, bírósági, közigazgatási vagy egyéb*” intézkedésről kér információt.⁷⁰² Ennél pontosabbat azonban a benyújtandó jelentések kívánatos tartalmáról és formájáról maguk a szerződések nem árulnak el, ezekről bővebben csak a szakértői bizottságok iránymutatásai szólnak, amelyek azonban nem bírnak kötelező erővel. Ennélfogva ha egy állam időben jelentést tesz az adott szerződésben védett jogok implementációja érdekében tett intézkedésekről bármilyen formában, anélkül, hogy a szakértői szerv iránymutatásait követné, nem követ el nemzetközi jogsértést.⁷⁰³ A második esetben – konkrét emberi jog megsértése esetén – a nemzetközi jogsértés megtörténte kicsit kevésbé egyértelmű. Az első feltétel szerint valamely tevékenységnek vagy mulasztásnak nemzetközi kötelezettség megszegését kell jelentenie. Tisztázandó kérdés tehát, hogy a vízhez való jog biztosítása nemzetközi kötelezettséget jelent-e minden államra, ennélfogva megsértése nemzetközi jogot sért-e. Ha elfogadjuk a jelen dolgozat első fejezetében megfogalmazott tételt, amely szerint a vizsgált nemzetközi szerződések explicit vagy implicit módon mind tartalmazzák a vízhez való jogot s így kötelezik a szerződő feleket annak biztosítására, akkor kimondható, hogy tekintettel arra is, hogy az ENSZ tagállamai mind legalább egy szerződésnek szerződő felei,⁷⁰⁴ a vízhez való jog biztosítása minden állam kötelezettsége. Ennek fényében az olyan állam, amely akár egyetlen lakosa számára nem biztosítja az ivóvízhez való hozzáférést – pontosabban megszegi azon kötelezettségeit, amelyek a vízhez való

---

⁷⁰⁰ E kötelezettség tekintetében szinte az összes ENSZ tagállam követett más el jogsértést, vagy jelenleg is jogsértésben van. Ld. a szerződésen alapuló szervek adatbázisának nyilvántartását. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/RepStatfrset?OpenFrameSet> [2012. július 19.]

⁷⁰¹ PPJNE, 40. cikk 1. bekezdés

⁷⁰² A nőikkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény, 18. cikk 1. bekezdés

⁷⁰³ A nemzeti jelentések csak a legkritkább esetben követnek minden, a szakértői szerv által kidolgozott iránymutatást a jelentésük elkészítésénél. Leggyakrabban a terjedelmi korlátokat lépik messze túl.

⁷⁰⁴ Egyetlen olyan állam sincsen, amely az implicit vagy explicit forrásként felsorolt nemzetközi szerződések egyikének sem szerződő fele. Ld. a IV. sz. melléklet összefoglaló táblázatát.

jogból származnak – megvalósítja a nemzetközi jogsértés feltételeit. Izrael állam vízhez kapcsolódó problémák tekintetében különleges eset –, ami biztonsággal állítható pusztán az ENSZ szervek gyakorlatára alapozva is – és az utóbbi típusú jogsértésre példaként szolgálhat. Az e szervekhez beküldött jelentések többsége azt állítja, hogy az elfoglalt palesztin területeken a palesztin lakosságot a kormány megfosztja a víztől és egyéb alapvető szolgáltatásoktól, csakúgy, mint a beduin lakosságot.⁷⁰⁵ Az elfoglalt palesztin területek felett Izrael a Nemzetközi Bíróság megállapítása szerint hatalmat gyakorol.⁷⁰⁶ E területeken egy 1996-ban született terv alapján az izraeli kormány olyan „falat”⁷⁰⁷ épített, amely jelentős számú palesztin lakosságot szigetel el.⁷⁰⁸ A Nemzetközi Bíróság – Izrael tiltakozása ellenére – kimondta, hogy a IV. genfi egyezményt és azokat az emberi jogi egyezményeket, amelyeknek Izrael szerződő fele, az elfoglalt palesztin területen is alkalmazni kell.⁷⁰⁹ Bár a IV. genfi egyezmény általam relevánsnak ítélt cikkeinek megsértését nem állapította meg a Nemzetközi Bíróság,⁷¹⁰ azt kimondta, hogy az izraeli kormány a fal építésével több olyan emberi jogot sértett, amelyeknek biztosítása nemzetközi szerződések alapján kötelezettsége. Ezek között a jogok között van a vízhez való joggal szoros kapcsolatban álló jog is: a munkához való jog, az egészséghez való jog, az oktatáshoz való jog és a megfelelő életszínvonalhoz való jog,⁷¹¹ amelyeket a GSZKJNE és a gyermek jogairól szóló egyezmény is védelmez. Ennek alapján a Bíróság megállapította Izrael jogsértését és részletezte kötelezettségeit, amelyek e felelősségi jogviszonyból származnak.⁷¹² Az Izrael által a fal építésével kapcsolatban tanúsított magatartás, amelynek része a palesztin lakosság számára az alapvető szolgáltatások, mint a vízellátás nem biztosítása,⁷¹³ nemzetközi kötelezettség megszegését jelenti. A bíróság összefoglalta azokat a kötelezettségeket is, amelyek a nemzetközi közösség többi tagjával szemben állnak

---

⁷⁰⁵ OHCHR, *Compilation of UN information, Israel, A/HRC/WG.6/3/ISR/2*, 25 September 2008, points 42.; OHCHR, *Compilation of information submitted by relevant stakeholders, Israel, A/HRC/WG.6/3/ISR/3*, 15 September 2008, point 29.

⁷⁰⁶ ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, op. cit. point 78.

⁷⁰⁷ Ibid. point 82.

⁷⁰⁸ Ibid. points 80-81., 84.

⁷⁰⁹ Ibid. point 90-113.

⁷¹⁰ A Nemzetközi Bíróság azonban a IV. genfi egyezmény az általam korábban a vízhez való jog szempontjából relevánsnak nem talált cikke megsértését megállapította. Ibid. points 132., 135.

⁷¹¹ Ibid. point 134.

⁷¹² Ibid. points 149-153.

⁷¹³ A Bíróság jelentések alapján ítéletében részletezte a fal építésének következményeit, különös tekintettel a vízhez való jog és az élelemhez való jog sérelmére. Ibid. 133.

fontos arra való tekintettel, hogy Izrael *erga omnes* kötelezettségeket is sértett.⁷¹⁴ Összefoglalva: a tanácsadó véleményben a Nemzetközi Bíróság Izrael jogsértését az általános felelősségi szabályok alapján állapította meg emberi jogi szerződésekből származó kötelezettség megsértése miatt.

- Természetesen elképzelhető az is, hogy a vízellátás biztosításának kötelezettsége egy állam számára nem emberi jogi szerződés alapján áll fent. Jó példa erre az az Izrael és arab államok közti vita, amely a Jordán folyó vizének hasznosítása körül alakult ki a második világháborút követően,⁷¹⁵ és az ENSZ emberi jogi szerveinek gyakorlata tükrében továbbra is feszültségforrás a térségben. A helyzetet súlyosbítja, hogy a térség vízhiányosnak minősül. A vízkészletek megosztása a térségben olyan fontos kérdés, hogy a Jordánia és Izrael között 1994-ben született békeszerződésben⁷¹⁶ részletesen szabályozták. Mindkét szerződő fél vállalta a békeszerződésben, hogy a vízgazdálkodásukat úgy alakítják ki, hogy semmilyen módon ne okozzanak kárt a másik állam vízkészleteiben.⁷¹⁷ A békeszerződés leszögezi, hogy mindkét fél tudomásul veszi, hogy egyikük vízkészlete sem elegendő, így regionális együttműködés keretében kell a vízszükségletüket biztosítani. Az együttműködés az alábbi területekre terjed ki: a létező vízforrások fenntartása és újak létesítése, a vízkészletek szennyeződésének megakadályozása, a vízhiány kezelése, a vízhez kapcsolódó kérdésekben közös kutatás, információk egymással való megosztása.⁷¹⁸ A kötelezettségek végrehajtásának részleteiről a szerződés mellé egy függelék is kidolgoztak, amely pontosan meghatározza a megosztandó vízforrások mennyiségét, a vízellátással kapcsolatos költségek megosztását és közös bizottságot állít fel a vízminőség ellenőrzésére.⁷¹⁹ E szerződésben meghatározott kötelezettségek államnak megszegése (például az adott vízmennyiség szolgáltatásának elmulasztása, vízkészletek szennyezése, stb.) egy egyedileg fennálló nemzetközi kötelezettséget sért, így felelősséget keletkeztet, amelyet az egyedileg azonosítható sértett állam, a szerződés másik részese vehet fel.

---

⁷¹⁴ Ibid. point 159.

⁷¹⁵ Bruhács János, *Nemzetközi vízjog, A nemzetközi folyóvizek nem hajózási célú hasznosításának joga* (Akadémiai Kiadó, Budapest 1986), 94-97.

⁷¹⁶ Treaty of Peace Between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan, 26 October 1994. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/Israel-Jordan+Peace+Treaty.htm> [2012. július 19.]

⁷¹⁷ Ibid. Article 6 paragraph 2.

⁷¹⁸ Ibid. Article 6 paragraphs 3-4.

⁷¹⁹ Ibid. Annex II.

- Ahogy azt láttuk Izrael példáján, egyazon magatartással *ius cogens* normákat – például a népek önrendelkezési jogát vagy az élethez való jogot – és azok elemeként a vízhez való jogot is lehet sérteni, ami felveti az *erga omnes* és *ius cogens* szabályok súlyos megsértése miatti felelősség kérdését is. Bár a Nemzetközi Jogi Bizottság a 2001. évi felelősségi tervezetben nem tesz lényegi különbséget az *erga omnes* kötelezettségek és a *ius cogens* kötelezettségek megszegése között – amely megközelítést a Nemzetközi Bíróság is magáévá tette⁷²⁰ –, az mégis egyértelmű, hogy e két kategória nem esik teljesen egybe.⁷²¹ Míg az *erga omnes* kötelezettségekkel csak felelősség felvetésének témakörénél foglalkozik a tervezet, addig a *ius cogens* kötelezettségek súlyos megsértésének a Nemzetközi Jogi Bizottság külön fejezetet szentel. Egyes emberi jogok a felelősségi tervezet kommentárja szerint – a Nemzetközi Bíróság Barcelona Traction ügyben hozott ítélete alapján – *erga omnes* kötelezettségek, a megfogalmazás alapján azonban nem az összes emberi jog minősül ilyennek, de listát nem ad.⁷²² A Nemzetközi Bíróság a palesztin fal ügyben – korábbi határozataira való utalással – megerősítette, hogy a népek önrendelkezési joga és egyes humanitárius jogi szabályok *erga omnes* jellegűek, ám az utóbbiakról nem ad felsorolást.⁷²³ Tiszta logika alapján, ha a Bíróság a IV. genfi egyezmény korábban vízhez való jog szempontjából releváns cikkeinek megsértését nem állapította meg és az emberi jogok közül csak az önrendelkezéshez való jogot tekintette *erga omnes* kötelezettségnek, akkor a többi, Izrael jogsértése kapcsán felmerült emberi jog nem tekinthető *erga omnes* kötelezettségnek, így például a megfelelő életszínvonalhoz való jog vagy az élelemhez való jog sem. Ebből pedig az következik, hogy a vízhez való jog sem ilyen *erga omnes* kötelezettség, erről azonban jelenleg nehéz támadhatatlan álláspontot kialakítani. A *ius cogens* szabályok megsértése miatti felelősség a

⁷²⁰ Például a Nemzetközi Bíróság következetesen *erga omnes* kötelezettségnek nevezi a népek önrendelkezéshez való jogát a palesztin fal tanácsadó véleményben (és nem használja a „*peremptory norm*” vagy a „*ius cogens*” kifejezést), de megsértéséhez olyan következményeket fűz, amelyeket a felelősségi tervezet a feltétlen alkalmazást igénylő szabályok súlyos megsértéséhez rendel (a jogsértő helyzet el nem ismerésének kötelezettsége a nemzetközi közösség tagjai számára.) ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, op. cit. point 155.; ILC, *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, op. cit. Article 41 paragraph 2.

⁷²¹ Sicilianos, Linos-Alexander, *The Classification of Obligations and the Multilateral Dimension of the Relations of International Responsibility*, European Journal of International Law (2002) Vol. 13. No. 5., 1136-1137.

⁷²² Ibid, Commentary to Article 48 point (11)

⁷²³ ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, op. cit. points 155-157.

felelősségi szabályok kodifikációja során kulcskérdésnek és az egyik legtöbb vitát kiváltó problémának bizonyult.⁷²⁴ Míg az emberi jogok tiszteletben tartása és egyes emberi jogok *ius cogens* kötelezettségek,⁷²⁵ ez a vízhez való jog mint önálló jog esetében nem állja meg a helyét, a kógens rangra emelkedése azonban a későbbiekben nem zárható ki.

- Az emberi jogok tiszteletben tartásának kógens jellege miatt a jogellenességet kizáró körülmények értékelésénél is figyelembe kell azokat venni, azaz kötelezettségszegés jogellenessége a felelősségi tervezetben felsorolt körülményekre való hivatkozással sem zárható ki, ha az *ius cogens* normát sért.⁷²⁶ A 2001. évi felelősségi tervezet az ellenintézkedés kapcsán is korlátokat állít, amikor kimondja, hogy az alapvető emberi jogok védelmére vonatkozó kötelezettségeket és nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályait nem lehet megsérteni ellenintézkedés címén.⁷²⁷ Tekintettel a korábban *ius cogens*-nek minősített népek önrendelkezési jogára, az élethez való jogra és a vízhez való jogra ezekhez való kapcsolatára, ezek egy magatartással való megsértése, lehet, hogy nem minősülne jogszerű ellenintézkedésnek és jogellenességet kizáró körülmény megállapítását is lehetetlenné tenné. E helyzetek értékelését rendkívül bonyolulttá teszi, hogy nehezen képzelhető el olyan kötelezettségszegés, amely egyetlen emberi jog, a vízhez való jog megsértését jelenti csupán és más emberi jogok biztosítását nem érinti. Az ellenintézkedések kapcsán felmerül az a kérdés is, hogy a sértett államtól különböző más államok alkalmazhatnak-e ellenintézkedést közösen, azaz a felelősségi tervezet alapján jogszerű-e a „kollektív” ellenintézkedés.⁷²⁸
- A felelősséget elsősorban a sértett állam vetheti fel.⁷²⁹ A sértett államon kívüli állam akkor vetheti fel a nemzetközi felelősséget, ha a megszegett kötelezettség államok csoportjával szemben állt fenn és a csoport kollektív érdekét szolgálja, illetve ha a megszegett kötelezettség a nemzetközi közösség egészével szemben áll fenn. Az

---

⁷²⁴ Crawford, James – Peel, Jacqueline – Olleson, Simon, *The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: Completion of the Second Reading*, European Journal of International Law (2001) Vol. 12 no. 5., 976-979.

⁷²⁵ Mint ahogy korábban már elemzés tárgya volt, a *ius cogens* rangú emberi jogok nem felsorolhatók. Ez a probléma a felelősség kodifikációja során is felmerült és az előadók más-más elképzeléseket alakítottak ki ebben a kérdésben. Wyler, Eric, *From 'State Crime' to Responsibility for 'Serious Breaches of Obligations under Peremptory Norms of General International Law'*, European Journal of International Law (2002) Vol. 13. No. 5., 1154-1155.

⁷²⁶ ILC, *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, op. cit. Article 26.

⁷²⁷ Ibid. Article 50, paragraph 1, points (b) and (d).

⁷²⁸ Wyler, Eric, op. cit. 1142-1144.

⁷²⁹ Ibid. Article 42.

első típusú, egyedileg fennálló kötelezettségre korábban láttunk példát az Izrael és Jordánia között fennálló békeszerződés alapján. Ha e szerződés valamelyik rendelkezését az egyik fél megszegi, a másik fél sértett államként felléphet. Az azonban nem teljesen világos, hogy ha a vízhez való jog megsértése multilaterális szerződést vagy *erga omnes* (*erga omnes* kötelezettségek közé tartoznak a *ius cogens* normák is) kötelezettséget sért, ki vetheti fel a felelősséget. Az utóbbi két esetben a 2001. évi felelősségi tervezet a különösen érintett államoknak és korlátozottan a sértett államon kívüli más államoknak adja meg a lehetőséget a felelősség felvetésére.⁷³⁰ Az, hogy melyik állam különösen érintett csak esetről esetre határozható meg, sőt olyan is előfordul hogy nincs is ilyen, mivel az állam a saját állampolgáraival szemben fennálló kötelezettségeit szegi meg.⁷³¹ A felelősségi tervezet a felelősség felvetésének lehetőségét a „sértett államtól különböző államok” számára is lehetővé teszi. Ez utóbbi kategóriába azok az államok tartoznak, amelyeket a jogsértés közvetlenül nem érint (azaz nem sértett államok), de részes felei annak a többoldalú szerződés alapján létesült jogi rezsimnek, amelyből a megsértett kötelezettség származik,⁷³² illetve *erga omnes* kötelezettség esetén a nemzetközi közösség összes állama ide tartozik.⁷³³ A sértett államtól különböző államok jogai a felelősség felvetésekor korlátozottak a sértett állam jogaihoz képest: követelhetik a jogsértés abbahagyását, a jogsértés megismétlődése ellen garancia nyújtását, illetve jóvátételt a sértett állam számára, vagy azok számára, akikkel szemben a kötelezettség fennállt,⁷³⁴ tehát a saját érdekükben nem járhatnak el. E szabályok alapján, és a vízhez való jog bizonytalan jellegére tekintettel a következő helyzetek képzelhetők el:

- Ha az emberi jogi és humanitárius tárgyú szerződések alapján fennálló vízhez való jog biztosításának kötelezettsége nem minősül *erga omnes* kötelezettségnek és a jogsértés körülményei alapján azonosítható különösen érintett állam, akkor a jogsértő állam felelősségét az vetheti fel.
- Ha multilaterális szerződésekből származó, *erga omnes* szabálynak nem minősülő vízhez való jogot valamely állam megsérti és különösen érintett

---

⁷³⁰ ILC, *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, op. cit. Articles 42., 48.

⁷³¹ Wyler, Eric, op. cit. 1139.

⁷³² ILC, *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, op. cit. Article 48, paragraph 1 point (a).

⁷³³ Ibid. Article 48 paragraph 1 point (b).

⁷³⁴ Ibid. Article 48 paragraph 2.

állam nem azonosítható, akkor a szerződés szerződő felei vethetik fel a jogsértő állam kötelezettségeit, de a sértett államok jogainál szűkebb körben. Ennek a fellépésnek a keretében követelhetik a jogsértés abbahagyását, az emberi jogi vagy humanitárius szerződésből folyó kötelezettségek teljesítését és a jogok eredeti jogosultjai számára jóvátétel adását.

- Ha a vízhez való jog *erga omnes* kötelezettségnek minősül és a jogsértés körülményei alapján azonosítható különösen érintett állam, akkor a jogsértő állam felelősségét ez vetheti fel.
- Ha a vízhez való jog *erga omnes* kötelezettségnek minősül és nincsen különösen érintett állam, akkor a nemzetközi közösség bármely tagja felvetheti a jogsértő állam felelősségét korlátozott jogokkal. Erre talán legalkalmasabbak azok az államok lennének, amelyek a vízhez való jog elismerését és biztosítását egyébként is szívügyüknek tekintik. Spanyolország több ízben kifejtette, hogy Németországgal együttműködve minden erejével azon van, hogy a vízhez való jog emberi jogként elismerést nyerjen.
- Bár korábban a vízhez való jog *ius cogens* jellegét elvettem, a teljesség kedvéért az előzőekhez hozzáteendő, hogy amennyiben e jog *ius cogens* rangra emelkedik a felelősség felvetése az *erga omnes* kötelezettségekhez hasonlóan alakul azzal a különbséggel, hogy a jogsértésből a nemzetközi közösség minden tagja számára kötelezettségek keletkeznek.⁷³⁵
- Az emberi jogi szerződések egyik sajátossága, hogy a belőlük folyó nemzetközi kötelezettségekből hiányzik a reciprocitás, inkább párhuzamos kötelezettségekről van szó, amely kötelezettségek nemcsak a többi állam irányában állnak fent, hanem a szerződések által védett egyének vonatkozásában is.⁷³⁶ Míg tehát általában a felelős állam jogsértésből származó kötelezettségei egy másik állammal, több állammal vagy a nemzetközi közösség egészével szemben állnak fent,⁷³⁷ addig az emberi jogi normák megsértésének elszenvedői elsősorban az egyének, így a felelős állam jogsértésből eredő kötelezettségei is elsősorban az ő számukra való jóvátételt kell, hogy biztosítsák⁷³⁸ (még akkor is, ha a jogsértés abbahagyása és a nemzetközi

---

⁷³⁵ Ibid. Article 41.

⁷³⁶ Ibid. Commentary to Chapter II point (5).

⁷³⁷ Ibid. Article 33 paragraph 1.

⁷³⁸ Ld. például a Nemzetközi Bíróság palesztin fal ügyében hozott tanácsadó véleményét, amelyben a Bíróság felsorolta Izrael jogsértésből származó kötelezettségeit, amelyek szerint teljesítenie kell azokat a

kötelezettségek teljesítése általánosságban a nemzetközi közösség kollektív érdekének tekinthető). Tekintettel arra, hogy a vízhez való jog számtalan módon sérthető meg, kérdésként felmerülhet, hogy a jogsértő állam kinek fizessen kártérítést. Különösen hangsúlyos ez a kérdés akkor, ha multilaterális szerződésből eredő kötelezettség vagy *erga omnes* kötelezettség megszegéséről van szó, hiszen ekkor az államok két csoportja – a sértett állam (ideértve az egyedileg sértett államot és a különösen érintett államokat) és a sértett államtól különböző más államok – a felelősség felvetése során mást-mást követelhet a jogsértő államtól.

Annak ellenére, hogy a Nemzetközi Jogi Bizottságnak több mint ötven – eltérő koncepciókkal, tervezetekkel, így vitákkal terhes – évébe telt a végleges felelősségi tervezet kidolgozása,⁷³⁹ a fenti gondolatokból is látszik, hogy a vízhez való jog megsértéséért való felelősség sok elméleti és gyakorlati problémát vet fel. A vízhez való jog kifejezett elismerését követően a gyakorlat talán pontosít ezeken.

---

nemzetközi kötelezettségeket, amelyeket megsértett, véget kell vetnie a jogsértésnek, a sérelmet szenvedett természetes és jogi személyeknek kártérítést kell fizetnie és bizonyos jogviszonyok (például tulajdonviszonyok) tekintetében helyre kell állítania a jogsértés előtti állapotot. ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, op. cit. points 149-153.

⁷³⁹ Nagy, Károly, *Az állam felelőssége a nemzetközi jog megsértése miatt* (Akadémiai Kiadó, Budapest 1991), 9-16.; Bruhács János, *Az államok nemzetközi felelősségéről szóló végleges tervezet*, In: Nagy Károly Emlékkönyv (Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXI. Fasc. 8., Szeged 2002) 117-121.

6. A CESCR egyéni panaszeljárása

Következtetés:

10. Annak ellenére, hogy az egyéni panaszeljárások általában nagyobb hatékonysággal orvosolnak emberi jogsértéseket, mint a jelentéstételi eljárás, a vízhez való joggal kapcsolatban – a vonatkozó gyakorlat hiánya miatt – ez nem figyelhető meg általánosságban.

A GSZKJNE-hez kapcsolt fakultatív jegyzőkönyv, amely hatáskört ad majd a CESCR-nek egyéni panaszok vizsgálatára akkor lép hatályba, ha legalább tíz állam ratifikálja. Arra való tekintettel, hogy a jegyzőkönyv hatályba lépéséhez már csak két ratifikáció hiányzik, a jelenlegi nemzetközi tapasztalatokból kiindulva érdemes megvizsgálni azt, hogy egy esetleges vízhez való jog megsértését állító panasz esetén a CESCR milyen szempontokat venne figyelembe a panasz elbírálásánál.

Meg kell jegyezni, hogy azokban az esetekben, amikor a vízhez való jog megsértése egy másik emberi jog megsértéséhez kapcsolódik, jelenleg is, más eljárások keretében lehetőség van a vízhez való jog érvényesítésére az ENSZ rendszerében, hiszen „[A] polgári és politikai jogokat tartalmazó nemzetközi szerződések esetén biztosított egyéni panaszjog közvetett kikényszerítési lehetőséget is biztosít a gazdasági, szociális és kulturális jogok részére.”⁷⁴⁰ Példaként szolgálhat a CAT-hoz vagy az EJB-hez beküldött panaszok némelyike.

Annak megállapításában, hogy a CESCR valószínűleg milyen szempontokat venne figyelembe egy panasz esetén, a meglévő nemzetközi tapasztalatokból lehet kiindulni, méghozzá az ENSZ rendszerében már vizsgált, vízhez való jogot explicit vagy implicit módon tartalmazó nemzetközi szerződések panaszeljárásaiból (CEDAW, CERD, PPJNE, CAT és CMW), emellett pedig nem hagyható figyelmen kívül az Európai Szociális Karta rendelkezéseinek betartását kollektív panaszokon keresztül (is) ellenőrző Szociális Jogok Európai Bizottságának (ECSR) gyakorlata.

Először a CESCR-hez beküldött panasz esetleges tartalmát célszerű meghatározni. A CESCR 15. sz. általános kommentárjában felsorolta a jellemző állami kötelezettségszegéseket, ezért az esetleges panasz tartalmánál érdemes ebből a listából

---

⁷⁴⁰ Kardos Gábor, *A szociális biztonsághoz való jog védelme a nemzetközi jogban*, Fundamentum (2000) Vol. 3., 10.

kiindulni,⁷⁴¹ azzal, hogy ez a lista nem kimerítő felsorolást tartalmaz. Mivel a jelentéstételi gyakorlat során az alábbi kötelezettségszegések kerültek elő leggyakrabban: a víz árának diszkriminatív vagy túl nagy mértékű megemelése; vízkészletek szennyezésének meg nem akadályozása, a rendelkezésre álló erőforrások nem megfelelő elosztása, a minimálisan elegendő vízmennyiség mindenki számára történő biztosításának elmulasztása, valószínűsíthető, hogy egy esetleges panasz is főként ilyen jogsértés esetén kerülne benyújtásra. Ehhez járulnak még a vízhez való joggal szoros kapcsolatban álló jogok (többnyire a lakhatáshoz, egészséghez való jog) megsértései miatt benyújtott panaszok.

Második lépésként célszerű azt megvizsgálni, hogy ha a fentiekben említett tartalommal panasz születik, akkor az melyik szerződésen alapuló szervhez kerül benyújtásra, hiszen ugyanolyan tartalmú panasz bizonyos körülményektől függően több szerv eljárásának is lehet tárgya, tulajdonképpen a panaszt vizsgáló szerv korlátozottan megválasztható.

- Legfontosabb szempont nyilvánvalóan, hogy csak az ellen az állam ellen nyújtható be ilyen egyéni panasz, amelyik az adott lehetőséget fakultatív jegyzőkönyv ratifikációjával vagy nyilatkozattal elfogadta és csak ahhoz a szervhez, amelyiknek hatáskörét elismerte.
- Bizonyos – vízhez való joghoz köthető – témakörökben nem valószínű, hogy a panasz a CESC-hez érkezik. Például, ahogy jelenleg is, a víztől való megfosztás a fogvatartás alatt, illetve a vízzel történő kínzás – a vízhez való jog nyilvánvaló megsértése ellenére – a továbbiakban is valószínűleg a CAT, vagy az EJB eljárásának lenne a tárgya. A jelenlegi gyakorlatból arra vonatkozóan nem lehet következtetést levonni, hogy milyen tárgyú panaszok kerülnének a CEDAW-hoz, hiszen eddig nem került sor ilyenre. Ugyanez a helyzet a CMW esetében.
- A panaszos helyzete, társadalmi státusa, lakóhelye, neme is befolyásolja a panaszt vizsgáló fórum kiválasztását. Az egyezmények tárgyából és a védett személyek köréből gyakran következik, hogy a szerződéseken alapuló szervhez speciális körülmények között élők fordulhatnak panasszal, például a CEDAW esetén a vidéki nők, a CMW esetében a vendégmunkások, a CAT esetén pedig fogvatartottak. Ebből következik, hogy egy vízhez való jog megsértését állító panasz esetén, ha a panaszos a fenti kategóriák valamelyikébe tartozik, akkor inkább

---

⁷⁴¹ 15. sz. kommentár, op. cit. 44. pont

ezekhez a szervekhez fordul és nem a CESCR-hez, annak ellenére, hogy a jogsértés alapján választhatna a fórumok között.

Utolsó lépésként azt vizsgálom, hogy az eddigi nemzetközi tapasztalatok alapján ha a CESCR-hez kerülne egy vízhez való jog megsértését állító panasz, akkor a bizottság milyen szempontok alapján döntene. Az ENSZ keretében működő szervek gyakorlata sajnos e szempont elemzésénél nem hívható segítségül.⁷⁴² A CERD gyakorlatában egy eset van, amely némileg releváns lehet. A panaszt a romák elleni diszkriminációra alapították és állították a lakhatáshoz való jog megsértését is (egyezmény 5. cikk (e) (iii) pont), mivel a panaszos romák rossz körülmények között éltek, ivóvíz-ellátás nélkül. A CERD azonban végül nem állapította meg a lakhatáshoz való jog megsértését, így ez a panasz sem ad támaszt szempontrendszer megállapításában.

A segítség az ENSZ-rendszerén kívülről érkezhethet, méghozzá az ECSR kollektív panasz eljárásának tapasztalataiból. Mivel indokolható egy az ENSZ-el kapcsolatban nem álló regionális szerv gyakorlatának alapulvétele az esetleges szempontrendszer felállításánál? Az első indok mindenképpen a védett jogok hasonlósága. Ahogyan a GSZKJNE, úgy az ESZK is gazdasági, szociális és kulturális jogokat véd, a védett jogok listája is hasonló és mindkettőből hiányzik a vízhez való jog explicit elismerése. Az I. fejezetben összeállított – vízhez való joggal szoros kapcsolatban álló jogokat tartalmazó – lista több eleme található meg a két szerződésben,⁷⁴³ bár időnként részleteiben eltérő tartalommal. Az ECSR gyakorlatának felhasználását az is indokolja, hogy a szerv jellege hasonló a CESCR-hez annyiban, hogy mindkettő viszonylag alacsony létszámú (CESCR: 18 fő; ECSR: 15 fő) szakértőkből álló szerv, akik nem államok érdekeit képviselik, hanem függetlenek.⁷⁴⁴

A következőkben az ECSR-hez benyújtott eddigi releváns témájú kollektív panaszok tapasztalatait elemzem.⁷⁴⁵ A vízhez való jog vagy az ehhez szorosan kapcsolódó jogok vonatkozásában az alábbi témakörök, jogsértések kerültek elő az ECSR gyakorlatában:

---

⁷⁴² E szervekben tekintettel a jogsértés hasonló természetére valószínűleg ugyanazon szempontok alapján kerülne sor a döntésre, mint a CESCR esetében.

⁷⁴³ Munkához való jog (GSZKJNE, 6. cikk; ESZK, 1. cikk); Egészséghez való jog (GSZKJNE, 12. cikk; ESZK, 11. cikk); Lakhatáshoz való jog (GSZKJNE, 11. cikk; ESZK, 31. cikk); Oktatáshoz való jog (GSZKJNE, 13. cikk; ESZK, 17. cikk, 2. bek.)

⁷⁴⁴ Természetesen a két bizottság és a két eljárás között nagy különbségek is vannak, hiszen az ECSR eljárása során nem egyének számára adott a lehetőség kérelmek benyújtására, hanem regisztrált szervezeteknek.

⁷⁴⁵ Az elemzett panaszok gyűjteményét ld. a VI. sz. mellékletben.

- A lakhatáshoz való jog. Két vonatkozásban volt a lakhatáshoz való jog panasz tárgya: egyrészt e jog megsértését állapította meg az ECSR olyan esetekben, amikor az állam nem biztosította a megfelelő lakhatási körülményeket, azaz a panaszosok számára az alapvető ellátások, mint a vízellátás, nem voltak elérhetőek; másrészt olyan esetekben is megállapította a bizottság az állam jogsértését, amikor a kilakoltatottak számára nem biztosított megfelelő lakhatási körülményeket a kilakoltatást követően. Az ECSR az előbbi panaszoknak kapcsán megállapította, hogy az államok lakhatáshoz való jogból származó kötelezettsége a szerkezetileg biztonságos lakás biztosítása, ahol biztosítottak az alapvető szolgáltatások, mint a vízellátás, fűtés, csatornázás, higiéniai helyiségek és az áramellátás. A lakás méretének továbbá meg kell felelnie a család nagyságának és biztosítani kell a zavartalan és biztonságos birtoklást.⁷⁴⁶
- Az egészségügyi ellátáshoz való jog. E jog megsértésével kapcsolatban három esetben állapított meg a ECSR jogsértést. Egy esetben az állam területén jogszerűtlenül tartózkodó gyermekektől tagadták meg az ellátást, egy esetben pedig bányászati tevékenységgel okozott környezetszennyezés miatt nyújtottak be panaszt. A vízhez való jog szempontjából azonban a harmadik panasz a legjelentősebb, amely azért került benyújtásra, mert az alapvető szolgáltatások, mint a vízellátás nem biztosítottak a romák számára, amelynek következtében rossz az egészségi állapotuk. Az ECSR megállapította, hogy a romák egészségi állapota azért olyan rossz, és többek között azért nem biztosított az egészséghez való joguk, mert az állam nem tette meg a szükséges intézkedéseket, lépéseket az ellátások biztosítására.⁷⁴⁷
- A szociális biztonsághoz való jog. E joggal kapcsolatban az ECSR a megállapított jogsértések esetében kimondta, hogy az állam nem tehet olyan intézkedéseket, amelyek az intézkedés előtti védelmi szintet nem garantálják.

Az oktatáshoz való jog kapcsán nem vizsgált az ECSR olyan panaszt, amely a vízhez való jog megsértésével akár csak távoli kapcsolatban állna. Egy ilyen panasz elemzésétől mégsem lehet eltekinteni, mert az ebben a döntésben megfogalmazott – az állami kötelezettségek teljesítésére vonatkozó – kritériumokat minden olyan, a lakhatáshoz való joggal kapcsolatos kötelezettségek esetére is alkalmazta a bizottság,

⁷⁴⁶ ECSR, Decision on merits: European Roma Rights Center (ERRC) v. Greece, 15/2003, 8 December 2004, point 24.

⁷⁴⁷ ECSR, Decision on merits: European Roma Rights Center (ERRC) v. Bulgaria, 46/2007, 3 December 2008, point 47.

amikor a probléma éppen az alapvető ellátások (köztük a vízellátás) hiánya volt. Az ECSR gyakorlata alapján az olyan emberi jogok esetén, amelyek biztosítása azonnal nem, csak fokozatosan lehetséges, az államnak olyan intézkedéseket kell tenni, amelyek elősegítik, hogy az adott jog biztosítása kapcsán ésszerű időn belül mérhető fejlődés mutatkozzék, mindezt pedig a legtöbb elérhető forrást kell biztosítani.⁷⁴⁸ Ez egybeesik azzal, amit a CESCR a GSZKJNE-ből folyó kötelezettségek végrehajtására vonatkozóan állapított meg, amikor a kötelezettségeket, teljesítésük ideje szempontjából két részre osztotta.⁷⁴⁹

Az ECSR eddigi gyakorlata alapján az alábbi intézkedések nem feleltek meg ezeknek a követelményeknek:

- A kormány a kidolgozott terveket, stratégiákat nem ültette át a gyakorlatba az ésszerűen meghatározott időkereten belül (lakhatáshoz való jog).⁷⁵⁰
- A bizottság szerint mivel minden hosszú távú program sikerességének záloga az azt megelőző adatgyűjtés, kötelezettségszegésnek minősül ennek elmulasztása (lakhatáshoz való jog).⁷⁵¹
- A kötelezettségek teljesítése során a programok és tervek végrehajtását folyamatosan ellenőrizni kell a hatékonyság érdekében, ennek elmulasztása kötelezettségszegés.⁷⁵²
- Olyan intézkedés megtétele is kötelezettség megszegését jelenti, ami az emberi jogi védelmi szintet csökkenti (szociális biztonsághoz való jog).⁷⁵³
- A kormány emberi jogot sért, ha az adott jog minél teljesebb megvalósítása érdekében nem dolgoz ki hosszú távú tervet (egészséghez való jog).⁷⁵⁴

A fenti jogesetek alacsony számára való tekintettel és arra is figyelemmel, hogy az elemzett esetekben nem a vízellátással kapcsolatos problémák szerepeltek kizárólag a jogsértések között, messzemenő következtetéseket levonni nem lehet arra nézve, hogy a vízhez való jog megsértése esetén mi lenne a CESCR döntése. Annál is inkább

⁷⁴⁸ ECSR, Decision on merits: Autism-Europe v. France, 13/2002, 4 November 2003, point 53.

⁷⁴⁹ *General Comment No. 3., The nature of States parties obligations (Art. 2, par. 1)*, op. cit. point 1.

⁷⁵⁰ ECSR, Decision on merits: European Roma Rights Center (ERRC) v. Bulgaria, 31/2005, 18 October 2006, point 39.

⁷⁵¹ ECSR, Decision on merits: European Roma Rights Center (ERRC) v. Italy, 27/2004, 7 December 2005, point 23; ECSR, Decision on merits: European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) v. France, 39/2006, 5 December 2007, point 103.

⁷⁵² ECSR, Decision on merits: International Movement ATD Fourth World (ATD) v. France, 33/2006, 5 December 2007, points 164-166.

⁷⁵³ ECSR, Decision on merits: Sindicato dos Magistrados do Ministério Público (SMMP) c. Portugal, 43/2007, 3 December 2009, point 42.

⁷⁵⁴ ECSR, Decision on merits: European Roma Rights Center (ERRC) v. Bulgaria, 46/2007, 3 December 2008, point 48.

lehetetlen ennek megjósolása, mert a vízhez való jog megsértése számtalan formában képzelhető el. Annak ellenére, hogy a GSZKJNE-ban foglalt jogok megvalósításának eszközeit az állam maga választhatja ki, a döntést arról, hogy a választott eszköz megfelelt-e a célnak és így a szerződéses kötelezettségek teljesítését jelenti-e utólag a CESCRCR állapítja meg.⁷⁵⁵

A fentieknek megfelelően a vízhez való jog olyan megsértése eseteiben, amelyek olyan állami kötelezettségekkel ellentétesek, amelyeket a szerződés hatályba lépése után rögtön végre kell hajtani a CESCRCR nyomban megállapítaná a jogsértést, míg a fokozatosan végrehajtandó kötelezettségek esetén a fenti kritériumrendszert alkalmazná.

---

⁷⁵⁵ *General Comment No. 3., The nature of States parties obligations (Art. 2, par.1), op. cit. point 4.*

7. ENSZ szervek fokozódó tevékenysége, nem jogi kötőerejű dokumentumok

Következtetés:

6. A szakértői bizottságok és az Alapokmányon alapuló szervek általános kommentárjaikkal, tudományos igényű munkáikkal jelentős mértékben hozzájárulnak az emberi jogok – köztük a vízhez való jog – tartalmának pontosításához, elősegítik annak elfogadását a nemzetközi közösség tagjai által. Egyes szervek esetében azt is kimondhatjuk, hogy ilyen tevékenységükkel sokkal nagyobb hatást értek el a vízhez való jog biztosításában, mint a jelentésekre vagy egyéni panaszokra való reakciójukkal.

Alapokmány alapján létrehozott szervek

Az Emberi Jogi Tanács az Emberi Jogok Bizottságához képest fokozottabb intenzitással működik, különösen ami üléseinek gyakoriságát illeti.⁷⁵⁶ A rendszeres ülészekokon kívül a Tanács tagjainak egyharmada rendkívüli ülés tartását is kérheti.⁷⁵⁷ Eddig ilyen rendkívüli ülészekokra túlnyomórészt egyes államok emberi jogi helyzetének vizsgálatának céljából került sor. Két esetben volt konkrét témakör a szervező erő, mégpedig akkor, amikor a Tanács az élelemhez való jog érvényesülésével foglalkozott, tekintettel az élelmiszer-válság növekedésére⁷⁵⁸ és amikor a gazdasági és pénzügyi világválság hatásait vizsgálta az emberi jogok biztosítására és élvezetére.⁷⁵⁹ Ahogyan az első esetben a világ élelmiszer-ellátása problémáinak súlyosbodása az élelemhez való jog biztosításának vizsgálatához vezetett, az egyre súlyosbodó vízkrisis is hasonló rendkívüli ülészek összehívását indokolhatja.

A különleges megbízottak tevékenysége – különösen a vízhez és higiéniahoz való joggal foglalkozó különleges előadóé – nélkülözhetetlen a vízhez való jog további elismerése, tartalmának pontosítása és hatékonyabb érvényesítése érdekében. Ugyanígy az emberi jogi főbiztos koordinációs munkájának folytatása is alapvető fontosságú.

---

⁷⁵⁶ UN General Assembly, *Human Rights Council*, op. cit. point 10.

⁷⁵⁷ Ibid.

⁷⁵⁸ 7th Special session of the Human Rights Council on "The negative impact on the realization of the right to food of the worsening of the world food crisis, caused inter alia by the soaring food prices", Geneva, 22 May 2008 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/specialsession/7/index.htm> [2012. április 13.]

⁷⁵⁹ 10th Special session of the Human Rights Council on „The Impact of the Global Economic and Financial Crises on the Universal Realization and Effective Enjoyment of Human Rights” – 20 February 2009 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/specialsession/10/index.htm> [2012. április 13.]

Szerződéseken alapuló szervek

A szerződések alapján létrehozott szervek tevékenysége – amennyiben nem kapnak felhatalmazást joghátrányok alkalmazására és nem terjesztik ki az egyéni panasz eljárások indításának lehetőségét minden szerződésre – a jelentéstételen keresztül továbbra is hasonlóan fontos marad a vízhez való jog érvényesítésében, mint eddig. Az általános kommentárok kidolgozásával a legtöbb szakértői szerv elősegítette az emberi jogok tartalmi pontosítását. A vízhez való jog értelmezésében természetesen a CESCR járt elől és tette meg a legnagyobb lépést. A vízhez való jog más szervek ellenőrzésén túli tudományos tevékenységében nem kapott helyet. Természetesen egy újabb, másik szerv értelmezését tükröző, kizárólag a vízhez való joggal foglalkozó általános kommentár megalkotása nem segítene a vízhez való jog értelmezésében és elismerésében, sőt amennyiben a korábbi CESCR által alkotott dokumentummal ellentétes lenne, még árthatna is a célnak. Azonban a szerződésen alapuló szervek építhetnének a CESCR által kidolgozott 15. sz. kommentárra mind tudományos tevékenységük, mind pedig gyakorlatuk során, ahogy teszi ezt egyébként saját gyakorlatában a CESCR is. Több esetben előfordult, hogy a CESCR a jelentéstétel során nem részletezte az állami kötelezettségeket a vízhez való joggal kapcsolatban, hanem egyszerűen utalt a 15. sz. kommentárra.⁷⁶⁰

Egyéb szervek

1997-ben, amikor Kofi ANNAN akkori Főtitkár elképzeléseit megfogalmazta az ENSZ átalakításával kapcsolatban, az emberi jogok védelmét a szervezet alapvető tevékenységéként határozta meg. Kifejtette, hogy a szervezet minden egyes elemének figyelemmel kell lennie az emberi jogokra mindenféle tevékenysége során.⁷⁶¹ Ugyan a jelentés felsorol olyan területeket, ahol az ENSZ emberi jogvédelmét fejleszteni kell (koordináció más ENSZ programokkal, civil társadalom nagyobb részvétele),⁷⁶² de hangsúlyos témaköröket nem. Amennyiben hangsúlyos témakörök meghatározásra kerülnének, az egyes szervek tevékenységébe integrálás is hatékonyabb lehetne, mert a konkrétabb tartalmú ajánlásokhoz való igazodás könnyebb a szervek számára és az ilyen konkrét ajánlások ignorálása szembeszökőbb.

---

⁷⁶⁰ CESCR, *Consideration of reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant, Concluding observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Afghanistan*, E/C.12/AFG/CO/4, 7 June 2010, recommendation 35.

⁷⁶¹ UN, *Renewing the United Nations: A Programme for Reform, Report of the United Nations Secretary-General*, op. cit. point 79.

⁷⁶² *Ibid.* points 194-216.

8. Egyéb lehetőségek

Következtetések:

- 3. Azon szerződések esetében, ahol a szerződés alapján létrehozott szervek a jelentések tartalmára vonatkozó iránymutatásokban kitértek a vízhez való jogra, nagyobb eséllyel, részletességgel és az iránymutatások által megadott információkra kitérve jelentettek a vízhez való jog érvényesüléséről.**
- 4. A szerződések alapján létrehozott szakértői bizottságok a vizsgált szerződések többségében a vízhez való joggal kapcsolatban csak a legkritikább esetben bonyolódtak több cikluson keresztül tartó párbeszédbe.**
- 7. A vízhez való jog érvényesítését nemcsak a rendelkezésre álló lehetőségek szűkössége nehezíti, hanem a fogalmi, de legalábbis kifejezésbeli zavar is.**
- 8. Az NGO-k tevékenysége a vízhez való jog elismerésében és érvényesítésében nélkülözhetetlen.**

A következőkben azokra a lehetséges fejlesztési irányokra koncentrálok az elemzés, amelyek nem igénylik a teljes nemzetközi közösség egyetértését ahhoz, hogy a vízhez való jog érvényesítését hatékonyabbá tegyék, sőt tulajdonképpen e változtatások az államok tényleges támogatása nélkül is végbemehetnek. Bár az e pontban elemzett lehetőségek csekély változtatást igényelnek, mégis a gyakorlati tapasztalatok alapján nagy eredményeket érhetnének el a vízhez való jog hatékonyabb érvényesítésében.

Jelentéstételi irányelvek változtatása

Annak ellenére, hogy a vízhez való jogot kifejezetten nem tartalmazza a GSZKJNE, a betartásának ellenőrzésére rendelt bizottság a jelentésekre vonatkozó irányelvekben részletesen kifejti azokat a tartalmi elemeket, amelyeket e jog kapcsán a jelentésekbe kell foglalni. Az iránymutatások két cikk kapcsán is említik a vízhez való jog több vonatkozását is. Ezzel szemben a többi – vízhez való jogot implicit módon tartalmazó – szerződés esetében a bizottságok nem említik a vízhez való jogot mint olyan emberi jogot, amelyre ki kell térni a jelentésekben. Természetesen valószínűleg a vízhez való jog kevés és/vagy kevés vonatkozású említésének nem ez az egyetlen oka.

Az állami jelentések egy része észrevehetően eltér a bizottságok által javasolt iránymutatásoktól, a tartalmi elemekről, illetve azok egy részéről vagy egyáltalán nem számol be, vagy azokat nem köti adott szerződéses cikkhez, vagy esetleg nem ahhoz,

amelynek kapcsán az iránymutatások kérték. Ezekben az esetekben az iránymutatások módosítása nagy változást nyilván nem idézne elő, kivéve esetleg akkor, ha a bizottság nyomatékosan teszi jelentés tételének szükségességét a vízhez való jogról. Ez azonban nehezen elképzelhető és nehezen is indokolható olyan nemzetközi szerződések esetében, amelyek csupán a vízhez való jog implicit forrásának minősülnek.

Az előző esettel ellentétben azonban az állami jelentések nagy részében az adatok szolgáltatása mechanikusan történik abban az értelemben, hogy az állam az iránymutatásokat követve minden, a bizottság által előírányzott témakörrel jelentést tesz (amely sokszor a jelentés töredezettségét, a koherencia hiányát jelenti). Ezeknek az államoknak az esetében kifejezett eredményeket hozhatnának a bizottságok, pusztán a jelentéstételre vonatkozó irányelvek csekély változtatásával.

Az irányelvek kimunkálása a bizottságok feladata, amelyek független szakértői szervek, tehát nem állami érdekeket képviselnek, ráadásul az iránymutatások nem bírnak jogi kötőerővel. Ennek megfelelően nincs szükség államok támogatására ahhoz, hogy ezeket az irányelveket a bizottságok megváltoztassák, ha úgy látják jónak. Így ez a csekély változtatás nagy eredményeket hozhat a vízhez való jog érvényesítésében.

Bizottságokkal való párbeszéd

Minden egyes jelentéstételre vonatkozó iránymutatásban hangsúlyozzák az azt kimunkáló bizottságok, hogy a rendszeres jelentések legfontosabb tartalmi eleme a bizottság korábbi – előző jelentéstételi ciklusban megfogalmazott – ajánlásai implementálására vonatkozó információk szolgáltatása. Az államnak tájékoztatnia kell a bizottságokat arról, hogy milyen intézkedéseket tett annak érdekében, hogy megfeleljen a bizottság ajánlásainak, azokat saját nemzeti jogában érvényesítse. Ebből az következik, hogy ha a bizottság egy adott kérdést napirenden kíván tartani, annyit kell csak tennie, hogy ajánlást fogalmaz meg – esetünkben – a vízhez való jog biztosításával kapcsolatban.

Ezzel szemben a gyakorlat azt mutatja, hogy a bizottságok aggodalmukat gyakrabban fejezik ki, minthogy konkrét ajánlásokat tennének, különösen megfigyelhető ez a UPR végső jelentéseiben, ahol az ajánlások könnyen elválaszthatók az állam és a Tanács tagjai közötti párbeszédétől.

Amennyiben a bizottság gyakrabban foglalkozna ajánlásaiban a vízhez való joggal, az arra késztené az államokat, s magát a bizottságot is, hogy legalább a következő jelentéstételi ciklusban visszatérjen erre a témakörre. Természetesen az

ajánlások nem jelentik automatikusan, hogy a következő ciklusban a kérdés újra előkerül, hiszen az iránymutatások nem bírnak jogi kötőerővel, tehát ha ajánlja is a bizottság adott téma újbóli említését a következő jelentésben, az államok nem feltétlenül térnek arra vissza.

Fogalmi pontosítás

A vízhez való jog önálló emberi jogi minőségében is sok különböző kifejezésként kerül elő a gyakorlatban, a kifejezések sokaságát pedig csak növelik azok az említések, amelyeket a vízhez való joghoz szorosan kapcsolódó emberi jogok vonatkozásában kerülnek elő. A sokféle kifejezés használatának feltehetően nemcsak a teljes körű elismerés vagy az egységes értelmezés hiánya az oka. Az állami jelentésekből gyakran kitűnik, hogy az adott szó vagy kifejezés választásának oka az, hogy a vízhez való jog egyik összetevőjét akarják hangsúlyozni, például annak minőségével kapcsolatos követelményeket vagy esetleg annak anyagi megengedhetőségét.

A fogalmi pontosítás, a használt kifejezések egységesítése fontos lépés lehetne a vízhez való jog hatékony érvényesítése felé. A nemzetközi közösség tagjainak rendelkezésére áll egy tudományos szempontok alapján meghatározott és értelmezett kifejezés: a vízhez való jog. A különböző kifejezések közötti összefüggések elemzése, tisztázása pedig további erőfeszítéseket igényel akár az ENSZ rendszerén belül működő szervektől, akár a nemzetközi jog tudományától.

Természetesen ha ez a fogalmi tisztázás be is következik, arra nincsen garancia, hogy az államok a kimunkált szóhasználatot magukévá teszik.

NGO-k tevékenységének fokozása

Az első, rabszolgaság ellen küzdő NGO-k megjelenése óta e szervezetek száma – különösen a 20. század második felében – megsokszorozódott és egyre nagyobb szerepet vállalnak a nemzetközi kapcsolatokban.⁷⁶³ Jelenleg több tízezer NGO létezik és tevékenykedik a nemzetközi kapcsolatok különböző területein.⁷⁶⁴ Ezek közül az NGO-k közül számtalan dolgozik az emberi jogok biztosításáért akár egyedüli célként, akár más irányú tevékenységek mellett, hiszen az emberi jogok meghatározás sokféle területet

---

⁷⁶³ Ld. például növekvő aktivitásukat az emberi jogok területén. UN Department of Economic and Social Affairs, *Record number of NGOs seeking participation in the UN*, 31 January 2011, New York <http://www.un.org/en/development/desa/news/ecosoc/ngos-applications-ecosoc.html> [2012. április 15.]

⁷⁶⁴ Ld. az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsánál konzultatív státusban lévő NGO-k listáját, UN-Habitat, <http://habitat.igc.org/ngo-rev/status.html> [2012. április 15.]

öllelhet fel, például kapcsolódhat a környezetvédelemhez vagy a nemzetközi büntetőjoghoz, stb.⁷⁶⁵ A legsikeresebb NGO-k pontosan körülhatárolt feladatkörrel és célokkal rendelkeznek, nemcsak a tevékenységi körük definiált egzakt módon, hanem azok az emberi jogok is, amelyekre figyelmüket koncentrálják.⁷⁶⁶ Ennek megfelelően léteznek olyan NGO-k, amelyek kifejezetten a vízhez való jog érvényesítését kívánják elősegíteni különböző tevékenységeken keresztül, amelyek közül az egyik legfontosabb az információs szolgáltatás. Ennek több iránya, területe érdemel figyelmet:

- Az NGO-k információt szolgáltatnak az emberi jogok betartását ellenőrző szervek számára. Az Emberi Jogi Tanács tevékenységében az NGO-k minden eddiginél nagyobb szerepet kaptak, többek között például a UPR folyamatában. E tevékenységükkel elősegítik, hogy a szervek a valóságról szerezzenek tudomást és ne kizárólag az állam által szolgáltatott adatokat vegyék alapul ajánlásaik megfogalmazásakor.
- A fontos információk terjesztése másik irányba is érvényesül: az NGO-k az egyéneket is tájékoztatják a vízhez való jog tartalmáról és fontosságáról. A legfontosabb e területen (is) tevékenykedő NGO-k például (WaterAid, Wash United, Freshwater Action Network, Rights and Humanity, End Water Poverty) közösen működtetnek egy rendkívül informatív weboldalt (The Rights to Water and Sanitation).⁷⁶⁷
- A világ nagy részén – tekintettel arra, hogy a Föld lakosságának jelentős hányada nem jut hozzá biztonságos vízhez – a víz megfelelő kezelésének technikai alapvető fontossággal bírnak, ugyanis e technikák alkalmazása nélkül az élethez nélkülözhetetlen víz ölhet. Az NGO-k a lakosság tájékoztatásában – az állami kampányok mellett – nagyon fontos szerepet vállalnak. Emellett azok az egyének, akiknek vízhez való jogát megsértették, sokszor nem rendelkeznek elegendő információval arról, hogy kihez/mihez fordulhatnak sérelmük orvoslása végett. Több NGO vállalja fel a vízhez való jog érvényesítéséhez szükséges segítségnyújtását.

Bár a vízhez való jog promotálásában az NGO-k nagy szerepet vállalnak és tevékenységük az elmúlt évtizedben aktívabb lett, üzenetük mégsem jut el a Föld

---

⁷⁶⁵ Edwards, George E., *Assessing the Effectiveness of Human Rights Non-governmental Organizations (NGOs) from the Birth of the United Nations to the 21st Century: Ten Attributes of Highly Successful Human Rights NGOs*, Michigan State Journal of International Law (2010) Vol. 18:2., 173.

⁷⁶⁶ Ibid. 193-195.

⁷⁶⁷ The Rights to Water and Sanitation, <http://www.rightstowater.info/> [2012. április 15.]

lakosságának nagyobb részéhez. A szükségben szenvedők nem rendelkeznek azokkal az alapvető technikai feltételekkel, amelyeken keresztül a releváns információk eljuthatnának hozzájuk, míg a Föld lakosságának vízhez való jog szempontjából szerencsésebb része nem törődik ezzel a kérdéssel, mivel nem érzi magát érintettnek. Az első csoportba tartozókhöz az üzenet kizárólag NGO-k útján juthat el olyan önkénteseken keresztül, akik vállalják a személyes kapcsolatfelvétellel járó költségeket, nehézségeket és veszélyeket.

Azokhoz azonban, akik nem szenvednek a vízhiánytól, az üzenet még NGO-k útján sem jut el feltétlenül. Ugyan számos kritika érte a klímaváltozás hatásaival foglalkozó – az utóbbi pár évben született – akár tudományos ismereteken, akár pusztán spekuláción alapuló filmes alkotásokat, azok nagyobb hatást tudtak elérni az információk terjesztésében, mint az ENSZ teljes rendszere és az NGO-k együttvéve, még akkor is, ha a közölt információk nem mindig felelnek meg a valóságnak és a nagyobb érzelmi hatás elérése kedvéért torzítják a tudományos adatokat.⁷⁶⁸ E filmek mellett megjelentek a „magányos aktivisták”, akik nem csatlakoztak emberi jogi NGO-k tevékenységéhez, de a maguk korlátozott módján igyekeznek hozzájárulni a vízhez való jog elismeréséhez.⁷⁶⁹ Természetesen ezeknek a forrásoknak, tevékenységeknek a tudományos értéke csekély, azonban a globális társadalom véleményének formálására való képességüket nem szabad lebecsülni!

Az NGO-k, aktivisták tevékenysége nem függ állami akarattól. Amennyiben az NGO jogszerűen, engedéllyel működik, tevékenységét nem befolyásolhatják az államok. Hatékonyságuk egyik kulcsa éppen az, hogy államoktól függetlenül fejtsék ki tevékenységüket, megőrizve ezzel hitelességüket. Ez nem jelenti természetesen azt, hogy egyáltalán nem működhetnek együtt államokkal bizonyos célok elérése érdekében, vagy nem fogadhatnak el anyagi támogatást, azonban nem állhatnak az állami akarat szolgálatába.⁷⁷⁰ A független aktivistákat, vagy akár a tudományos tevékenységként a vízhez való joggal foglalkozókat még a működésük engedélyezésével kapcsolatos kötelezettségek sem korlátozzák. Mindezek alapján a vízhez való jog hatékony érvényesítésének egyik kulcsa az NGO-k és egyéb aktivisták fokozódó tevékenysége.

---

⁷⁶⁸ Ld. például a Franny Armstrong rendezte „A hülyeség kora” (The Age of Stupid) c. filmet (2009), vagy a Sam Bozzo által rendezett „Blue Gold: World Water Wars” c. filmet, amely Maude Barlow azonos témájú könyve alapján készült 2008-ban.

⁷⁶⁹ Ld. például a 2008-ban rövid ideig működő blogot: Human Right to Water, <http://gpwaterhr.blogspot.com/> [2012. április 15.]

⁷⁷⁰ Edwards, George E., op. cit. 198-199.

Zárszó

A dolgozatban bemutattam, hogy melyek voltak eddig a nemzetközi közösség lépései a vízhez való jog elismerése felé. Az is elemzésre került, hogy jelenleg melyek azok a lehetőségek, amelyek akár egyének, akár államok, akár szakértői bizottságok számára rendelkezésre állnak, hogy a vízhez való jog biztosítását ellenőrizzék és kikényszerítsék. A releváns ENSZ szervek eddigi gyakorlatának fényében megállapítható, hogy a vízhez való jog érvényesítésének lehetőségei jelenleg meglehetősen szűkre szabottak, sőt a rendelkezésre álló lehetőségeket sem mindig használják ki. A dolgozat megfogalmazott néhány olyan javaslatot is, amelyek elősegíthetik ezen emberi jog hatékonyabb érvényesítését az ENSZ keretében.

A nemzetközi közösség egészében látjuk a törekvést új emberi jogok elismerésére és biztosítására. Egyes államok valóságos élharcossá váltak a vízhez való jog elismerésében és az ENSZ-szervek és NGO-k fokozódó figyelme, erőfeszítései is nagy előrelépést eredményeztek.

Egyvalami azonban nem kerülheti el a figyelmünket: bármely emberi jog érvényesítése az állami akarat függvénye. Attól a kérdéstől teljesen függetlenül, hogy a vízhez való jogot az államok többsége elismeri vagy sem, nemzetközi kötelezettség annak biztosítására csak állami akarral keletkezhet. (Ez alól természetesen kivételt képezne az az eset, ha a vízhez való emberi jog szokásjogi normává fejlődne, vagy elérné a *ius cogens* rangot.) Még fokozottabban érvényes ez az emberi jogok érvényesítésére. Egyetlen állam ellen sem lehet egyéni vagy államközi panaszt benyújtani, illetve egyetlen állam sem köteles bizonyos szerződéses rendelkezések betartásáról jelentést tenni, ha az erre vonatkozó kötelezettséget kifejezetten nem fogadja el, azaz nem lesz szerződő fele nemzetközi szerződésnek, nem tesz nyilatkozatot, vagy adott szerződésből valamilyen módon kisserződik.

Az ENSZ rendszerében a vízhez való jog hatékony érvényesítése előtti további akadály a negatív jogkövetkezmények szinte teljes hiánya. Annak ellenére, hogy egy állam vállalja az emberi jogok – köztük a vízhez való jog – biztosítását egy vagy több nemzetközi szerződésben, és azt is, hogy ezt a mások számára jogosultságként jelentkező vállalást számon kérjék rajta, még ha az is kerül megállapításra, hogy az állam megszegte nemzetközi kötelezettségeit, jelenleg az ENSZ-rendszerében nincs lehetőség az állam „megbüntetésére”. Ennek megfelelően vannak olyan államok,

amelyekben e jog biztosítása alig lehetséges és arra nem is történnek jelentős erőfeszítések. Ezeknek oka valószínűleg nem az akarat hiánya, inkább vezethető vissza az állam cselekvőképtelenségére, amelyet legtöbbször az erőforrások hiánya okoz.

Ezek alapján a vízhez való jog elismerésében, jelentőségének hangsúlyozásában, a hiányt szenvedők megsegítésében, figyelemfelkeltésben, tudományos kimunkálásban nagyon nagy szerepük van a nemzetközi szervezeteknek, NGO-knak, de a vízhez való jog elismerése és érvényesítése az államok beleegyezésén alapulhat csak. Ennek megfelelően fontos az egyéneket meggyőzni arról, hogy takarékosan kell bánni a meglévő erőforrásokkal, fontos az egyéneket tájékoztatni arról, hogyan tehető a víz emberi fogyasztásra alkalmassá, fontos a vízhez való jog fogalmának és tartalmi elemeinek tudományos tisztázása. Mindez azonban nem jelent igazi eredményt, nem jelentheti a vízhez való jog biztosítását az államok hajlandósága nélkül. Az államoknak pedig nem elég hajlandónak mutatkozni – nyilatkozatokon keresztül – a vízhez való jog elismerésére, hanem nemzetközi kötelezettségeket kifejezetten vállalniuk kell (nemzetközi szerződések kötelező erejének elfogadásával), el kell fogadniuk érvényesítési lehetőségeket (egyének, más államok, szakértői bizottságok által) és szankciókat a kötelezettség megszegése esetére (tagsági jogok felfüggesztése, áldozatok kompenzálása, stb.).

Táblázatok és ábrák jegyzéke

1. Táblázat: Keresési kulcsszavak	13
2. Táblázat: Víziányos államok	19
3. Táblázat: Víz-stresszes államok.....	20
4. Táblázat: Emberi jogi tárgyú univerzális szerződések	35
5. Táblázat: Univerzális emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződések téma szempontjából releváns cikkei	41
6. Táblázat: Regionális emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződések	42
7. Táblázat: Releváns humanitárius nemzetközi szerződések	45
8. Táblázat: A UPR első ciklusának releváns megállapításai	104
9. Táblázat: Különböző nagyságú vízkészlettel rendelkező államok jelentéstételi hajlandósága a UPR első ciklusa során.....	111
10. Táblázat: Univerzális emberi jogi tárgyú szerződések és az ellenőrzésükre létrehozott szervek	116
11. Táblázat: A CEDAW jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései.....	126
12. Táblázat: A CRC jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései	130
13. Táblázat: A CRPD által megfogalmazott, jelentések tartalmára vonatkozó részletes követelmények	133
14. Táblázat: A CRPD jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései	134
15. Táblázat: A CRPD jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései szerződéses cikkek szerinti bontásban	135
16. Táblázat: A CESCR által megfogalmazott, jelentések tartalmára vonatkozó részletes követelmények	140
17. Táblázat: A CESCR jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései.....	141
18. Táblázat: Az EJB által megfogalmazott, jelentések tartalmára vonatkozó részletes követelmények	145
19. Táblázat: Az EJB jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései	146
20. Táblázat: A CAT jelentéstétellel kapcsolatos gyakorlatának releváns megjegyzései	149
21. Táblázat: Regionális emberi jogi tárgyú szerződések és az ellenőrzést végző szervek	156
1. Ábra: Az ENSZ keretében működő emberi jogokat védő szervek és elemzett tevékenységük.....	84

Mellékletek jegyzéke

A dolgozat nem tartalmazza a mellékleteket nyomtatva azok rendkívül nagy terjedelme miatt, hanem CD-mellékletként kerültek csatolásra a szöveghez.

Melléklet száma	Melléklet tartalma	Fájl elnevezése
I.	ENSZ tagállamainak vízkészletei	I_melleklet.pdf
I/1.	Vízkészletek államonkénti bontásban	
I/2.	Vízkészletek regionális bontásban	
II.	Az UPR első ciklusának releváns megállapításai	II_melleklet.pdf
III.	Speciális eljárások releváns gyakorlata a vízhez való joggal kapcsolatban	III_melleklet.pdf
III/1.	Az ivóvízhez és higiéniához való joggal foglalkozó különleges megbízott gyakorlata	
III/2.	A kínzással és más kegyetlen vagy embertelen bánásmóddal vagy büntetéssel foglalkozó különleges megbízott gyakorlata	
III/3.	A vallásszabadsággal foglalkozó különleges megbízott gyakorlata	
III/4.	Az oktatáshoz való joggal foglalkozó különleges megbízott gyakorlata	
III/5.	Az emberi jogokkal és szegénységgel összefüggő kérdések független szakértőjének gyakorlata	
III/6.	A megfelelő lakhatáshoz való joggal, mint a megfelelő életszínvonalhoz való jog összetevőjével és az ehhez kapcsolódó diszkrimináció-tilalommal foglalkozó különleges megbízott gyakorlata	
III/7.	Az élelemhez való joggal foglalkozó különleges megbízott gyakorlata	
III/8.	A lehető legmagasabb szintű fizikai és mentális egészséghez való joggal foglalkozó különleges megbízott gyakorlata	
III/9.	Kulturális jogokkal foglalkozó független szakértőjének gyakorlata	
IV.	A szerződésen alapuló szervek releváns gyakorlata a vízhez való joggal kapcsolatban (az emberi jogi tárgyú univerzális szerződések szerződő felei)	IV_melleklet.pdf
IV/1.	Alapjelentések releváns megállapításai	IV_1.pdf
IV/2.	A CEDAW gyakorlata (tagállami jelentések és egyéni panaszok)	IV_2.pdf
IV/3.	A CRC gyakorlata (tagállami jelentések)	IV_3.pdf
IV/4.	A CRPD gyakorlata (tagállami jelentések)	IV_4.pdf
IV/5.	A CERD gyakorlata (tagállami jelentések és egyéni panaszok)	IV_5.pdf
IV/6.	A CESCRC gyakorlata (tagállami jelentések)	IV_6.pdf

IV/7.	Az EJB gyakorlata (tagállami jelentések és egyéni panaszok)	IV_7.pdf
IV/8.	A CAT gyakorlata (tagállami jelentések és egyéni panaszok)	IV_8.pdf
IV/9.	A CMW gyakorlata (tagállami jelentések)	IV_9.pdf
V.	A delicta iuris gentium elkövetőit felelősségre vonó fórumok gyakorlata	V_melleklet.pdf
V/1.	Az ICTR gyakorlata	
V/2.	Az ICTY gyakorlata	
V/3.	Az ICC gyakorlata	
VI.	A ECSR releváns kollektív panaszainak gyűjteménye	VI_melleklet.pdf

Tartalmi összefoglaló

„...a víz a elengedhetetlen a fenntartható fejlődéshez, ideértve a környezeti integritást és a szegénység és éhség felszámolását, és nélkülözhetetlen az emberi egészséghez és jóléthez is...”⁷⁷¹ A vízhez való jog tartalmát nyilatkozatok, jelentések, különleges megbízottak jelentései, különösen pedig a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottságának 15. sz. kommentárja részletesen feltárta. Ezen emberi jogot a nemzetközi közösség is széles körben elismerte nyilatkozatokban kifejezetten, vagy gyakorlatában hallgatólagosan. A nemzetközi jog tudománya is egyre többet foglalkozott a vízhez való jog tartalmának, emberi jogok rendszerében elfoglalt helyének elemzésével. Jelen dolgozat egyik célja, hogy a vízhez való jog emberi jogként való elismerése kapcsán történt lépéseket összefoglalja.

„A jog jogorvoslat nélkül egyáltalán nem is jog.”⁷⁷² Bármilyen alapos is a tudományos kutatás, nincs sok gyakorlati jelentősége, ha a vízhez való jog érvényesítésére a jog jogosultjainak nincs lehetőségük. Az emberi jogok érvényesítésére az ENSZ keretében (és regionális szinten) számtalan eljárás létezik. Azonban az újonnan születő, más jogokból származtatott emberi jogok⁷⁷³ – mint a vízhez való jog – esetében az érvényesítés problémás, hiszen ezek a jogok nem mindig szerepelnek *expressis verbis* kötőerővel rendelkező nemzetközi dokumentumokban.⁷⁷⁴ Jelen dolgozat az ENSZ rendszerében működő, emberi jogokkal foglalkozó szervek azon eljárásait gyűjti össze, amelyek ilyen emberi jogok érvényesítésére szolgálnak, elemezve azok eddigi, a vízhez való joggal kapcsolatos gyakorlatát.

A releváns ENSZ szervek gyakorlatának összegyűjtése után azok részletes elemzése alapján a gyakorlatra vonatkozó általános következtetések felvázolására került sor. E következtetések szolgáltak kiindulópontként a dolgozat utolsó fejezetében felvázolt *de lege ferenda* javaslatokhoz, amelyek mindegyikének célja a jelenlegi eljárások olyan jellegű megváltoztatása, amely a vízhez való jog érvényesítését hatékonyabbá tenné. Ezek a fő javaslatok: vízkészletek egyenlőbb elosztása; új szerződés megkötése; jelenlegi szerződések módosítása; az államok felelősségének

---

⁷⁷¹ UN General Assembly, International Decade for Action, "Water for Life", 2005-2015, A/RES/58/217, 23 December 2003, Preamble, phase 2.

⁷⁷² Lord Denning in *Gouriet v. Union of Post Office Workers*, AC, 1978, p. 435, cited by Zegveld Liesbeth, op. cit. 498.

⁷⁷³ Peter H. Gleick, op. cit. (1998) 490.

⁷⁷⁴ Melinda Szappanyos, *Sources of Human Right to Water I. International Conventions*, In: Antal Ádám (ed.), PhD Tanulmányok 9 581-597 (2010).

felvetése; a CESCRC panaszjeljárásának hatályba lépése; az ENSZ szervek fokozódó tevékenysége és egyéb lehetőségek (jelentéstételre vonatkozó iránymutatások módosítása, fogalmi pontosítás, stb.).

Az emberi jogok védelme rendkívül komplex probléma, amely a nemzetközi közösség minden tagját érinti. Bár a tudományos kutatás, az NGO-k tevékenysége rendkívül jelentős ezen a területen, azt azonban nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a vízhez való jog elismerésében és érvényesítésében mégis az államoké a főszerep.

Summary: Enforcement of the human right to water within the UN system

*'...water is critical for sustainable development, including environmental integrity and the eradication of poverty and hunger, and is indispensable for human health and well-being...'*⁷⁷⁵ The content of the human right to water is thoroughly determined by several declarations, reports of special rapporteurs and especially by the General Comment No. 15. of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights; this right is also widely recognized by the international community in declarations explicitly or through concluding facts, acts; and academic research has dealt with its affiliation, place in the system of human rights and other aspects. The thesis intends to summarize the developments in the last two decades about the recognition of the human right to water.

*'[A] right without a remedy is no right at all.'*⁷⁷⁶ All the scientific research is pointless if the actual possibility of enforcement of the human right to water does not exist. For the enforcement of human rights there are several mechanisms in international law on universal level, within the system of the Organization of the United Nations (UN). The enforcement of recently born, derivative⁷⁷⁷ human rights, for example of the human right to water is problematic, since these rights are usually not included *expressis verbis* in international human rights instruments with binding force.⁷⁷⁸ The thesis analyses the recent practice of organs and organizations within the UN system searching for the possibilities and for the actual use of these possibilities in enforcing the human right to water.

Based on the examination of the practice of Charter-based bodies and treaty-based bodies main conclusions were drawn. Based on these conclusions the dissertation proposed some changes in recent enforcement mechanisms. These main suggestions were: equal distribution of water resources, elaboration of a new treaty, amendment of existing treaty or treaties, invocation of responsibility, entry into force of the complaint mechanism of the CESCR, intensive activity of UN organs on the field of human rights with special regard to the human right to water and finally, the only suggestion proved

---

⁷⁷⁵ UN General Assembly, International Decade for Action, "Water for Life", 2005-2015, A/RES/58/217, 23 December 2003, Preamble, phase 2.

⁷⁷⁶ Lord Denning in *Gouriet v. Union of Post Office Workers*, AC, 1978, p. 435, cited by Zegveld Liesbeth, op. cit. 498.

⁷⁷⁷ Peter H. Gleick, op. cit. (1998) 490.

⁷⁷⁸ Melinda Szappanyos, *Sources of Human Right to Water I. International Conventions*, In: Antal Ádám (ed.), PhD Tanulmányok 9 581-597 (2010).

to be viable was marked as ‘other possibilities’. The latter means changes in the reporting guidelines of treaty-based bodies, more intensive dialogue between these organs and States, clarification of definitions and used expressions, and finally, more intensive activity of NGOs, especially in scientific sense.

The promotion and protection of human rights are very complex problems, with all member of the international community involved. Though the activity of NGOs and other non-State actors in this question is remarkable, there is one thing to be emphasized: the recognition and protection of the human right to water is impossible without the will of the States.

Rövidítések jegyzéke

- AI:** Amnesty International (NGO)
AL: Arab League – Arab Liga
AU: African Union – Afrikai Unió
CHR: Commission on Human Rights – Emberi Jogok Bizottsága (ENSZ)
CRC: Committee on the Rights of the Child – az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága
CEDAW: Committee on the Elimination of Discrimination against Women – Nőkkel Szembeni Hátrányos Megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó Bizottság
CAT: Committee Against Torture – Kínzás elleni Bizottság
CERD: Committee on the Elimination of Racial Discrimination – A faji megkülönböztetés kiküszöbölésével foglalkozó Bizottság
CRPD: Committee on the Rights of Persons with Disabilities – Fogyatékosokkal Élő Személyek Jogainak Bizottsága
CESCR: Committee of Economic Social and Cultural Rights – Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága
CMW: Committee on Migrant Workers – Vendégmunkások Jogaival Foglalkozó Bizottság
GSZKJNE: International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights – Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
ECOSOC: Economic and Social Council – Gazdasági és Szociális Tanács
EJB: Human Rights Committee – Emberi Jogi Bizottság
EJEB: European Court of Human Rights – Emberi Jogok Európai Bírósága
EJENY: Universal Declaration of Human Rights – Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
ECSR: European Committee of Social Rights – Szociális Jogok Európai Bizottsága
FAO: Food and Agricultural Organization of the United Nations – Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete
HRC: Human Rights Council – Emberi Jogi Tanács (ENSZ)
HRW: Human Rights Watch (NGO)
IACHR: Inter-American Commission on Human Rights – Emberi Jogok Amerikai Bizottsága
ICC: International Criminal Court – Nemzetközi Büntetőbíróság
ICJ: International Court of Justice – az ENSZ Nemzetközi Bírósága
ICTY: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – a volt Jugoszláviában elkövetett háborús bűncselekményeket kivizsgáló ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék
ICTR: International Criminal Tribunal for Rwanda – a Ruandában elkövetett népirtásban részt vevőket felelősségre vonó ad hoc nemzetközi büntetőtörvényszék
IDPs: internally displaced persons – áttelepített személyek
IFAD: International Fund for Agricultural Development – Nemzetközi Mezőgazdaságfejlesztési Alap
OIC: Organization of the Islamic Cooperation – Iszlám Együttműködés Szervezete
ILA: International Law Association – Nemzetközi Jogi Társaság
ILO: International Labour Organization – Nemzetközi Munkaügyi Szervezet
OAU: Organization of African Unity – Afrikai Egységsszervezet (az Afrikai Unió elődje)
OAS: Organization of American States – Amerikai Államok Szervezete

OHCHR: Office of the High Commissioner for Human Rights – Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala

PPJNE: International Covenant on Civil and Political Rights – Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

UNDP: United Nations Development Programme – az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Programja

UNDAF: United Nations Development Assistance Framework – az Egyesült Nemzetek Fejlesztési Technikai Kerete

UNEP: United Nations Environment Programme – az Egyesült Nemzetek Környezeti Programja

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete

UNFPA: United Nations Population Fund – az Egyesült Nemzetek Népesedési Alapja

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees – az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa

UNHCHR: United Nations High Commissioner for Human Rights – az Egyesült Nemzetek Emberi jogi Főbiztosa

UNHCRI: United Nations Refugee Agency – Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosának Hivatala

UNICEF: United Nations Children's Fund (a rövidítés az 1953-ig használt korábbi hosszabb elnevezésből ered: United Nations International Children's Emergency Fund) – az Egyesült Nemzetek Gyermekalapja

UNSD: United Nations Statistics Division – Egyesült Nemzetek Szervezetének Statisztikai Egysége

UNTC: United Nations Country Team – Egyesült Nemzetek Szervezetének adott országgal foglalkozó csoportja

UN-HABITAT: United Nations Human Settlements Programme – ENSZ Emberi Települések Programja

WFP: World Food Programme – Világélelmezési Program

WVI: World Vision International (NGO)

MDG: Millennium Development Goals – Millenniumi Fejlesztési Célok

WHO: World Health Organization – Egészségügyi Világszervezet

Felhasznált irodalom

SZAKKÖNYVEK, MONOGRÁFIÁK, KOMMENTÁROK

Bándi Gyula, *Környezetjog* (Szent István Társulat, Budapest 2011)

Bruhács János, *Nemzetközi vízjog, A nemzetközi folyóvizek nem hajózási célú hasznosításának joga* (Akadémiai Kiadó, Budapest 1986)

Bruhács János, *Nemzetközi jog II. Különös rész*, (Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2010)

Buerghenthal, Thomas, *Nemzetközi emberi jogok* (Helikon Kiadó, 2001)

Csapó Zsuzsanna, *Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára*, PhD dolgozat doktori-iskola.law.pte.hu/files/tiny_mce/File/.../csapozs_ertekezes.pdf (Pécs, 2009) xiii-ix.

Csapó Zsuzsanna, *Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben. Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára* (Publikon Kiadó 2011)

Herczegh Géza, *Development of International Humanitarian Law* (Akadémiai Kiadó, Budapest 1984)

Herczegh Géza, *General principles of Law and the International Legal Order* (Akadémiai Kiadó, Budapest 1969)

Kardos Gábor, *Emberi jogok egy új korszak határán* (T-Twins, Budapest 1995)

Mingst, Karen A., *A nemzetközi kapcsolatok alapjai* (Napvilág Kiadó 2011)

Nagy Károly, *Az állam felelőssége a nemzetközi jog megsértése miatt* (Akadémiai Kiadó, Budapest 1991)

Pánovics Attila, *Az Aarhusi Egyezmény és alkalmazása az Európai Unió jogában*, PhD dolgozat (Pécs, 2010) <http://www.kothalo.hu/doksik/aarhus/panovics.pdf> [2011. június 6.]

Rab Virág, *Diagnózisok és terápiaiak, Javaslatok az európai gazdaság újjáélesztésére az első világháború után* (Gondolat Kiadó, Budapest 2010)

Shaw, Malcolm N., *International Law* (Cambridge University Press 2008)

Smith, Rhona K. M., *International Human Rights* (Oxford University Press 2003)

Snitow, Alan – Kaufman, Deborah – Fox, Michael, *Thirst: Fighting the Corporate Theft of Our Water* (John Wiley & Sons 2007)

TANULMÁNYOK (folyóiratok, gyűjteményes kötetek, egyéb források)

Ali Badawi, Ibrahim Elsheikh, *The future relationship between the African Court and the African Commission*, African Human Rights Law Journal (2002) Vol. 2.

Alston, Philip, *A Third Generation of Solidarity Rights: Progressive Development or Obfuscation of International Human Rights Law?* Netherlands International Law Review (1982) Vol. 29.

Baum, G., *Human Rights: Critical Reflections*, Revue quebecoise de droit international (1998) Vol. 11.

Bianchi, Andrea, *Human Rights and the Magic of Jus Cogens*, European Journal of International Law (2008) Vol. 19 no. 3.

Bird, Annie, *Third State Responsibility for Human Rights Violations*, European Journal of International Law (2010) Vol. 21. No. 4.

Bruhács János, *Az államok nemzetközi felelősségéről szóló végleges tervezete*, In: Nagy Károly Emlékkönyv (Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXI. Fasc. 8., Szeged 2002)

Bruhács János, *The International River Law in the early 2000's*. In: International law, a quiet strength: Miscellanea in memoriam Géza Herczegh (Szerk. Kovács Péter, Pázmány Press 2011)

Buchheit, Brett –Mansfield, Matthew, *The Global Water Crisis: Impending Disaster and the Road to Collapse*, Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law (2008) No. 5.

Bulto, Takele Soboka, *The emergence of the Human Right to Water in International Human Rights Law: Invention or Discovery?* Melbourne Journal of International Law (2011) Vol. 12.

Churchill, Robin R. – Khaliq, Urfan, *The Collective Complaints System of the European Social Charter: An Effective Mechanism for Ensuring Compliance with Economic and Social Rights?* European Journal of International Law (2004) Vol. 15. No. 3.

Crawford, James, *The UN Human Rights Treaty System: a System in Crisis?* In: The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring. (ed. Alston, Philip – Crawford, James, Cambridge University Press, 2000)

Crawford, James – Peel, Jacqueline – Olleson, Simon, *The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: Completion of the Second Reading*, European Journal of International Law (2001) Vol. 12 no. 5.

Crawford, James, *The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: a Retrospect*, American Journal of International Law (2002) Vol. 96.

Dilhara, Pathirana, *Privatization of Water Resources and Human Rights*, Sri Lanka Journal of International Law (2004) Vol 16.

Drzewicki, K., *The Rights of Solidarity – The Third Revolution of Human Rights*, Nordsik Tidsskrift for International Ret (1984) Vol. 53. Issues 3-4.

Downs, J. A., *A Healthy and Ecologically Balanced Environment: An Argument for a Third Generation Right*, Duke Journal of Comparative & Interntional Law (1993) Vol. 3.

Edwards, George E., *Assessing the Effectiveness of Human Rights Non-governmental Organizations (NGOs) from the Birth of the United Nations to the 21st Century: Ten Attributes of Highly Successful Human Rights NGOs*, Michigan State Journal of International Law (2010) Vol. 18:2.

Jones, Sidney, *Regional Institutions for Protecting Human Rights in Asia*, American Society of International Law, Proceedings (1995) Vol. 89.

Kardos Gábor, *Az egészséghez való jog a nemzetközi jogban*, Acta Humana (1996) No. 22-23.

Kardos Gábor, *A szociális biztonsághoz való jog védelme a nemzetközi jogban*, Fundamentum (2000) Vol. 3.

Kardos Gábor (2009), *Az élelemhez, illetve a vízhez való jog védelme az univerzális nemzetközi jogban*, 116-126., 124. In: Ünnepi Tanulmánykötet Bruhács János professor emeritus 70. születésnapjára. (Szerk. Csapó Zsuzsanna, PTE-ÁJK, Pécs 2009)

Katrougalos, George S., *The Implementation of Social Rights in Europe*, Columbia Journal of European Law (Winter/Spring 1996) Vol. 2. Issue 2.

Kecskés Gábor, *A vízhez való jog nemzetközi jogi koncepciója*, Állam- és Jogtudomány, Vol. L. (2009) No. 4.

Kolb, Robert, *Aspects historique de la relation entre le droit international humanitaire et les droit de l'homme*, Canadien Yearbook of International Law (1999) Vol. 37.

Kovács Péter, *A kisebbségvédelmi egyezmények kontrollmechanizmusának hatékonyságáról, Gondolatok a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája értelmében vállalt kötelezettségek végrehajtásának ellenőrzéséről*. In: Az emberi jogok és a nyelvek (Szerk. Andrassy György – Vogl Márk, Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs 2010)

Kukk, Christopher L. – Deese, David A., *At the Water's Edge – Regional Conflict and Cooperation over Fresh Water*, UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs (1996-1997) Vol 1.

Gleick, Peter H., *Basic Water Requirements for Human Activities: Meeting Basic Needs*, Water International Law (1996) Vol. 21.

- Gleick, Peter H., *The Human Right to Water*, Water Policy (1998) Vol. 1.
- Glied Viktor, *Globális vízproblémák*. In: *Vízkonfliktusok – küzdelem egy pohár vízért*. (Szerk. Glied Viktor, Publikon 2009)
- Gonzales, Theresa D., *The Political Sources of Procedural Debates in the United Nations: Structural Impediments to Implementation of Human Rights*, New York University Journal of International Law and Politics (1980-1981) Vol. 13.
- Haász Veronika – Szappanyos Melinda, *Az ENSZ tagállamok emberi jogi helyzetét értékelő egyetemes időszakos felülvizsgálat (UPR)*, Föld-rész, (2011) IV. Vol. 1.
- Hampson, J. Françoise, *An Overview of the Reform of the UN Human Rights Machinery*, Human Rights Law Review (2007) Vol. 7.
- Hardberger, Amy, *Life, Liberty, and the Pursuit of Water: Evaluating Water as a Human Right and the duties and Obligations it Creates*, Northwestern Journal of International Human Rights (2005) Vol. 4. Issue 2.
- Harel, A., *How (and Whether) to Rethink Human Rights*, International Legal theory (2003) Vol. 9.
- Henckaerts, Jean-Marie, *Concurrent Application of International Human Rights Law and International Humanitarian Law: Victims in Search of a Forum*, Human Rights and International Legal Discourse (2007) Vol. 1
- Heyns, Christof – Padilla, David – Zwaak, Leo, *A schematic comparison of regional human rights systems*, African Human Rights Law Journal (2003) Vol. 3.
- Heyns, Christof – Padilla, David – Zwaak, Leo, *A schematic comparison of regional human rights systems: an Update*, African Human Rights Law Journal (2005) Vol. 5.
- Hevener, N. K. – Mosher, S. A., *General Principles of Law and the UN Covenant on Civil and Political Rights*, International and Comparative Law Quarterly (1978) Vol. 27. Issue 3.
- Lau, Holning, *Rethinking the Persistent Objector Doctrine in International Human Rights Law*, Chinese Journal of International Law (2005-2006) Vol 6.
- LeBlanc, Larry, *The Economic, Social and Cultural Rights Protocol to the American Convention and its Background*, Netherlands Quarterly of Human Rights (1992) Vol. 10.
- Linton, Jamie, *The Human Right to What? Water, rights, humans, and the relation of things*. In: *The Rights to Water, Politics, governance and social struggles*. (Ed. Sultana, Farhana – Loftus, Alex, Eartscan 2012)
- Lloyd, Amanda, *Evolution of the African Charter on the Rights and Welfare of the Child and the African Committee of Experts: Raising the gauntlet*, International Journal of Children's Rights (2002) Vol 10.

Maki, J. Linda, *General Principles of Human Rights Law Recognized by All Nations: Freedom from Arbitrary Arrest and Detention*, California Western International Law Journal (1980) Vol. 10. Issue 2.

Medalye, Jacqueline –Hubbart, Jason A., *Water resources*, The Encyclopedia of Earth, http://www.eoearth.org/article/Water_resources#gen1 [2012. április 9.]

Mikkola, Matti, *Social Rights as Human Rights in Europe*, European Journal of Social Security (2000) Vol. 2. Issue 3.

Mubangizi, John C., *Towards a new approach to the classification of human rights with specific reference to the African context*, African Human Rights Journal (2004) Vol. 4.

Mugwanya, George William, *Examination of state reports by the African Commission: A critical appraisal*, African Human Rights Law Journal (2001) Vol. 1

Murray, Rachel, *The African Charter on Human and Peoples' Rights 1987-2000: An overview of its progress and problems*, African Human Rights Law Journal (2001) Vol. 1.

Oberleitner, Gerd, *A Decade of Mainstreaming Human Rights in the UN: Achievements, Failures, Challenges*, Netherlands Quarterly of Human Rights (2008) Vol. 26/3.

Parker, K. – Neylon, L. B., *Jus cogens: Compelling the Law of Human Rights*, Hasting International and Comparative Law Review, (1988-1989) Vol 12.

Pejan, Ramin, *The Right to Water: the Road to Justiciability*, The George Washington International Law Review (2004) Vol 36.

Petrenko, Alex, *The Human rights Provisions of the United Nations Charter*, Manitoba Law Journal (1978-1979) Vol. 9.

Phan, Hao Duy, *A Blueprint For a Southeast Asian Court Of Human Rights*, Asian-Pacific Law and Policy Journal (2008-2009) Vol. 10:2.

Quazilbash, Ali Mohsin, *NGOs Efforts Towards the Creation of a Regional Human Rights Arrangement in the Asia-Pacific Region*, ILSA Journal of International and Comparative Law (1997-1998) Vol. 4.

Rescia, Victor M. Rodriguez, *Reparations in the Inter-American System for the Protection of Human Rights*, ILSA Journal of International and Comparative Law (1998-1999) Vol. 5.

Shaver, Lea, *The Inter-American human Rights System: an Effective Institution for Regional Rights Protection?* Washington University Global Studies Law Review (2010) Vol. 9.

Sicilianos, Linos-Alexander, *The Classification of Obligations and the Multilateral Dimension of the Relations of International Responsibility*, European Journal of International Law (2002) Vol. 13. No. 5.

Simma, B. – Alston, P., *The sources of human rights law: custom, jus cogens and general principles*, Australian Yearbook of International Law (1988-1989) Vol. 12.

Simma, Bruno – Pulkowsky, Dirk, *Of Planets and the Universe: Self-contained Regimes in International Law*, European Journal of International Law (2006) Vol. 17. no. 3.

Smets, Henri, *The Right to Water in National Legislations*, Agence Française de Développement, 2006 http://www.righttowater.info/wp-content/uploads/right-to-water_EN.pdf [2011. július 11.]

Steiner, Henry J., *Individual Claims in a World of Massive Violations: What Role for the Human Rights Committee?* In: *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*. (ed. Alston, Philip – Crawford, James, Cambridge University Press, 2000)

Unitarian Universalist Service Committee, *A Bibliography of primary and secondary sources of law on the human right to water* http://www.wilpfinternational.org/human-rights/2007/water/lawbibliography_righttowater.pdf [2011. június 1.]

Tignino, Mara, *Water, international peace, and security*, International Review of the Red Cross (2010) Vol. 92. No. 879

The Global Water Crisis: Impending Disaster and the Road to Collapse, Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law (2008) No. 5.

Tripathy, Abhisek – Mohapatra, Prajna R., *Right to Water: Debating the Human Rights Perspective*, National University of Juridical Sciences Law Review (2009) Vol. 2.

Tully, Stephen, *A Human Right to Access Water? A Critique of General Comment No. 15.*, Netherlands Quarterly of Human Rights (2005) Vol. 23.

Vandenhoe, Wouter – Wielders, Tamara, *Water as a Human Right – Water as an Essential Service: Does it Matter?* Netherlands Quarterly of Human Rights (2008) Vol. 26.

Viljoen, Frans, *A Human Rights Court for Africa, and Africans*, Brooklyn Journal of International Law (2004-2005) Vol. 30.

Whiteman, M. M., *Jus cogens in international law, with a projected list*, Georgia Journal of International and Comparative Law (1977) Vol. 7. Issue 2.

Williams, Melina, *Privatization and the Human Right to Water: Challenges for the New Century*, Michigan Journal of International Law (2007) Vol. 28.

Winkler, Inga, *Judicial Enforcement of the Human Right to Water – Case Law from South Africa, Argentina and India*, Law, Social Justice & Global Development Journal (2008) Vol. 1.

Woodhouse, Melvin, *Threshold, Reporting, and Accountability for a Right to Water Under International Law*, University of Denver Water Law Review (2004-2005) Vol. 171.

Wyer, Eric, From 'State Crime' to Responsibility for 'Serious Breaches of Obligations under Peremptory Norms of General International Law', European Journal of International Law (2002) Vol. 13. No. 5.

Zegveld, Liesbeth, *Remedies for victims of violations of international humanitarian law*, International Review of the Red Cross (2003) Vol. 85. No. 851.

NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK

Charter of the United Nations, 1945, San Francisco, 1 UNTS XVI, kihirdető jogszabály: 1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról (Alapokmány)

Statute of the International Court of Justice, 1945, San Francisco, 1 UNTS XVI

Constitution of the World Health Organization, New York, 22 July 1946

Európai Vízügyi Charta, Strasbourg, Res(67)10E, 1967 május 26.

Vienna Convention on the Law of Treaties, Bécsi egyezmény a szerződések jogáról, 23 May 1969, Vienna, hatályba lépett 1980-ban, 1155 UNTS 344, kihirdető jogszabály: 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről

Convention on the Elimination of Discrimination Against Women, UN General Assembly, A/RES/34/180, 18 December 1979, New York, hatályba lépett 1981-ben, 1249 UNTS 14, kihirdető jogszabály: 1982. évi 10. törvényerejű rendelet a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről

Convention on the Rights of the Child, UN General Assembly, A/RES/44/25, 20 November 1989, New York, hatályba lépett 1990-ben, 1577 UNTS 3, kihirdető jogszabály: 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UN General Assembly, A/RES/61/106, 13 December 2006, New York, hatályba lépett 2008-ban, 2515 UNTS 69, kihirdető jogszabály: 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, UN General Assembly, A/RES/2106(XX), 21 December 1965, New York, hatályba lépett 1969-ben, 660 UNTS 212, kihirdető jogszabály: 1969. évi 8. törvényerejű rendelet a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN General Assembly, A/RES/2200(XXI), 16 December 1966, New York, hatályba lépett 1976-ban, 993 UNTS 4, kihirdető jogszabály: 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

International Covenant on Civil and Political Rights, UN General Assembly, A/RES/2200(XXI), 16 December 1966, New York, hatályba lépett 1976-ban, 999 UNTS 172, kihirdető jogszabály: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, UN General Assembly, A/RES/39/46, 10 December 1984, New York, hatályba lépett 1987-ben, 1465 UNTS 113, kihirdető jogszabály: 1988. évi 3. törvényerejű rendelet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families, UN General Assembly, A/RES/45/158, 18 December 1990, New York, hatályba lépett 2003-ban, 220 UNTS 3

Occupational Health Services Convention, ILO, 25 June 1985, Geneva, hatályba lépett 1988-ban, szerződő feleinek száma: 30. Bár Magyarország már 1988-ban ratifikálta az egyezményt, az a magyar jogban nem került kihirdetésre

Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, UN General Assembly, A/RES/54/4, 6 October 1999, New York, , 2131 UNTS 83, hatályba lépett 2000-ben, kihirdető jogszabály: 2001. évi LX. Törvény a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló, 1979. december 18-án, New Yorkban elfogadott Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyve kihirdetéséről

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Involvement of Children in armed conflict, UN General Assembly, A/RES/54/263, 25 May 2000, New York, , 2173 UNTS 222, hatályba lépett 2002-ben, kihirdető jogszabály: 2009. évi CLX. Törvény a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, UN General Assembly, A/RES/54/263, 25 May 2000, New York, , 2173 UNTS 227, hatályba lépett 2002-ben, kihirdető jogszabály: 2009. évi CLXI. törvény a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról

és a gyermekpornográfiáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, ENSZ UN General Assembly, resolution 66/138, 19 December 2011, nincs hatályban

Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, UN General Assembly, A/RES/61/106, 13 December 2006, New York, hatályba lépett 2008-ban, kihirdető jogszabály: 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről

Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN General Assembly, A/RES/63/117, 10 December 2008, New York, nem lépett hatályba

Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights, 19 December 1966, New York, hatályba lépett 1976-ban, 999 UNTS 171., kihirdető jogszabály: 1988. évi 24. törvényerejű rendelet a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához kapcsolódó, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által New Yorkban 1966. december 16-án elfogadott Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről

Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, UN General Assembly, A/RES/57/199, 18 December 2002, New York, 2375 UNTS 208., hatályba lépett 2006-ban

Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, Geneva, 1949. augusztus 12., Genf, hatályba lépett 1950-ben, kihirdető jogszabály: 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről

Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, 1949. augusztus 12., Genf, hatályba lépett 1950-ben, kihirdető jogszabály: 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről

Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War, 1949. augusztus 12., Genf, hatályba lépett 1950-ben, kihirdető jogszabály: 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről

Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 1949. augusztus 12., Genf, hatályba lépett 1950-ben, kihirdető jogszabály: 1954. évi 32. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben, az 1949. évi augusztus hó 12. napján kelt nemzetközi egyezményeknek a Magyar Népköztársaságban való törvényerejéről

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 1977. június 8., Genf, hatályba lépett 1978-ban, kihirdető jogszabály: 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 1977. június 8., Genf, hatályba lépett 1978-ban, kihirdető jogszabály: 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről

Rome Statute of the International Criminal Court, 17 July 1998, Rome, 2187 UNTS 3., hatályba lépett 2002-ben, Bár Magyarország részes fél 2001 óta, a Római statútum a belső jogban nincs kihirdetve

Protocol on Water and Health to the 1992 Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes, 17 June 1999, London, 2331 UNTS 5; hatályba lépett 2005-ben, kihirdető jogszabály: 213/2005. (X. 5.) Korm. rendelet a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelmére és használatára vonatkozó, Helsinkiben, 1992. március 17-én aláírt egyezményhez kapcsolódó Víz és Egészség Jegyzőkönyv kihirdetéséről

Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, UN General Assembly, A/RES/51/229, 21 May 1997, New York, nincs hatályban

Convention on Biological Diversity, 5 June 1992, Rio de Janeiro, 1760 UNTS 79, hatályba lépett 1993-ban, kihirdető jogszabály: 1995. évi LXXXI. törvény a Biológiai Sokféleség Egyezmény kihirdetéséről

African Charter on the Rights and Welfare of the Child, 11 July 1990, Addis Abeba, hatályba lépett 1999-ben

Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, 11 July 2003, Maputo, hatályba lépett 2005-ben

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights), 4 November 1950, Rome, hatályba lépett 1953-ban, CETS No.: 005, kihirdető jogszabály: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

European Social Charter, 1 October 1961, Turin, hatályba lépett 1965-ben, CETS No.: 035, kihirdető jogszabály: 1999. évi C. törvény az Európai Szociális Karta kihirdetéséről; *European Social Charter (revised)*, 3 May 1996, Strasbourg, hatályba lépett 1999-ben, CETS No.: 163, kihirdető jogszabály: 2009. évi VI. törvény a Módosított Európai Szociális Karta kihirdetéséről

Arab Charter on Human Rights, 15 September 1994, újrafogalmazva 22 May 2004, hatályba lépett 2008

American Convention on Human Rights (Pact of San José), 11 November 1969, San José, hatályba lépett 1978-ban, OAS, Treaty Series, No. 36

Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights (Protocol of San Salvador, 1988, San Salvador

Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture, 12 September 1985, Cartagena de Indias, hatályba lépett 1987-ben, OAS, Treaty Series, No. 67

African Charter on Human and Peoples' Rights (Banjul Charter), June 1981, Nairobi, hatályba lépett 1986-ban

Danube River Protection Convention, 29 June 1994, Sofia, hatályba lépett 1998-ban, kihirdető jogszabály: 74/2000. (V. 31.) Korm. rendelet a Duna védelmére és fenntartható használatára irányuló együttműködésről szóló, 1994. június 29-én, Szófiában létrehozott Egyezmény kihirdetéséről

African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources, 15 September 1968, Algir, hatályba lépett 1969-ben; Átfogó módosítására került sor: African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources (Revised Version), 11 July 2003, Maputo, nincs hatályban

Economic Agreement of Bogota, 5 February 1948, Bogota, nincs hatályban

Charter of the Organization of American States, 30 April 1948, Bogota, hatályba lépett 1951-ben, OAS, TREATY SERIES, NOS. 1-C AND 61, UN REGISTRATION: 01/16/52 No. 1609 Vol. 119

Treaty of Peace Between the State of Israel and the Hashemite Kingdom of Jordan, 26 October 1994. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/Israel-Jordan+Peace+Treaty.htm> [2012. július 19.]

NEM KÖTELEZŐ JELLEGŰ DOKUMENTUMOK (tudományos összefoglalók, ENSZ szervek jelentései, technikai jellegű dokumentumok)

Office of the High Commissioner of Human Rights (OHCHR), *Fachsheet No. 30. – The United Nations Human Rights Treaty System: An introduction to the core human rights treaties and the treaty bodies*. www.ohchr.org/Documents/.../FactSheet30en.pdf [2012. július 21.]

Amerikai Államok Kilencedik Konferenciája, Ember Jogainak és Kötelességeinek Amerikai Nyilatkozata, 1948. , Bogota, O.A.S. Res. XXX

United Nations Conference on the Law of the Treaties, (Forty-second meeting - 29 April 1968) http://untreaty.un.org/cod/diplomaticconferences/lawoftreaties-1969/vol/english/1st_sess.pdf [2011. február 19.]

United Nations Conference on the Law of the Treaties, Official Records of First Session, Vienna, 26 March – 24 May 1968, 45th session, 30 April 1968, Dupuy, P.M. (Szentszék) javaslat

United Nations Conference on the Law of the Treaties, Official Records of First Session, Vienna, 26 March – 24 May 1968, 53rd session, 6 May 1968, sub-amendment A/CONF.39/C.1/L.312 to the amendment by the United States A/CONF.39/C.1/L.302

UN General Assembly, 2625 (XXV.) *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, 24 October 1970.

Conference on Security and Co-operation in Europe, *Final Act*, Helsinki, 1 August 1975

Human Rights Committee, *General Comment No. 01. Reporting obligation*, 27 July 1981

Torture and other cruel, inhuman and degrading treatment or punishment – *Report by the Special Rapporteur, Mr. P. Kooijmans, appointed pursuant to commission on Human Rights resolution 1985/33, E/CN.4/1986/15*, 19 February 1986

Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General Comment No. 3., The nature of States parties obligations (Art. 2, par.1)*, 14 December 1990

World Conference on Human Rights, *Vienna Declaration and Programme of Action*, A/CONF.157/23, 12 July 1993

OHCHR, *The International Bill of Human Rights, Fact Sheet No.2 (Rev.1)*, 1996

Report submitted by Mr. Abdelfattah Amor, Special Rapporteur, in accordance with Commission on Human Rights resolution 1996/23 – Addendum – Visit to India, E/CN.4/1997/91/Add.1, 14 February 1997

UN, *Renewing the United Nations: A Programme for Reform, Report of the United Nations Secretary-General*, A/51/950, 14 July 1997

Preliminary report of the Special Rapporteur on the right to education, Ms. Katarina Tomasevski, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 1998/33, E/CN.4/1999/49, 13 January 1999

Human rights and extreme poverty – Report submitted by Ms. A.M. Lizin, independent expert, pursuant to Commission resolution 1998/25, E/CN.4/1999/48, 29 January 1999

CESCR, *General Comment No. 14., The right to the highest attainable standard of health*, 2000

International Law Association (ILA), *Committee on the Formation of Customary (General) International Law, Report of the London conference*, 2000 <http://www.ila-hq.org/en/committees/index.cfm/cid/30> [2011. április 21.]

Annual report of the Special Rapporteur on the right to education, Katarina Tomaševski, submitted in accordance with Commission on Human Rights resolution 2000/9, E/CN.4/2001/52, 11 January 2001

Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, Mr. Miloon Kothari, submitted pursuant to Commission resolution 2000/9, E/CN.4/2001/51, 25 January 2001

Civil and Political Rights, Including Questions of: Torture and Detention – Report of the Special Rapporteur, Sir Nigel Rodley, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 2000/43 – Visit to Brazil, E/CN.4/2001/66/Add.2, 30 March 2001

International Law Commission (ILC), *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, 2001, http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf [2011. február 19.]

Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, Mr. Miloon Kothari, E/CN.4/2002/59, 1 March 2002

CESCR, *General Comment No. 15. The right to water*, E/C.12/2002/11, 20 January 2003

Howard, Guy – Bartram, Jamie, *Domestic Water Quantity, Service Level and Health*, WHO/SDE/WSH/03.02, 2003 <http://www.emro.who.int/ceha/pdf/doc-domestic.pdf> [2011. július 11.]

Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/59/324, 1 September 2004

ILA, Berlin Conference (2004), *Water Resources Law*, http://www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/ILA_Berlin_Rules-2004.pdf [2012. július 13.]

ILA, Berlin Conference, Report – *International Human Rights Law and Practice*, 2004.

International Union for Conservation of Nature, Scanlon, John – Cassar, Angela – Nemes, Noémi, *Water as a Human Right?* International Union for Conservation of Nature, 2004

World Health Organization (WHO), Technical Notes for Emergencies, *Technical Note No. 9.: Minimum water quantity needed for domestic use in emergencies*, 2005. http://www.searo.who.int/linkfiles/list_of_guidelines_for_health_emergency_minimum_water_quantity.pdf [2011. július 11.]

OHCHR, *The United Nations Human Rights Treaty System - An introduction to the core human rights treaties and the treaty bodies. Fact Sheet No. 30.*, 2005

Commission on Human Rights, Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, *Realization of the right to drinking water and sanitation*, Report of the Special Rapporteur, El Hadji Guissé, E/CN.4/Sub.2/2005/25, 11 July 2005

Dubreuil, Céline, *The Right to Water: from concept to implementation*, World Water Council, 2006.

Fifth Inter-Committee Meeting of the human rights treaty bodies, *Harmonized guidelines on reporting under the international human rights treaties, including guidelines on a common core document and treaty-specific documents*, Report of the Inter-Committee Technical Working Group, : HRI/MC/2006/3, 10 May 2006

ILC, *Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto*. In: Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, Part Two, 2006

UNDP, *Human Development Report, 2006* <http://hdr.undp.org/en/media/HDR06-complete.pdf> [2011. július 13.]

Annual report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and Reports of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights and the Secretary-general, *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments*, A/HRC/6/3, 16 August 2007

UNEP, *Annual report, 2007* <http://www.undp.org/publications/annualreport2007/IAR07-ENG.pdf> [2010. május 9.]

Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, Paul Hunt, submitted in compliance with Human Rights Council resolution 5/1, A/62/214, 8 August 2007

Prüss-Üstün, Annette – Bos, Robert – Gore, Fiona – Bartram, Jamie, *Safer Water, Better Health – Costs, benefits and sustainability of interventions to protect and promote health*, WHO report, 2008 http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241596435_eng.pdf [2011. július 13.]

Human Rights Committee, *Observation générale No. 33 Les obligations des États parties en vertu du Protocole facultatif se rapportant au Pacte international relatif aux droits civils et politiques*, CCPR/C/GC/33, 25 June 2009

Report of the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque, A/HRC/12/24, 1 July 2009

OHCHR, *Report on Activities and Results, 2009*, http://www.ohchr.org/Documents/Publications/I_OHCHR_Rep_2009_complete_final.pdf [2012. február 3.]

HRC, *Report of the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque – Addendum – Preliminary note on the mission to Egypt*, A/HRC/12/24/Add.2, 19 August 2009

ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights, *Terms of Reference* (2009), <http://www.aseansec.org/DOC-TOR-AHRB.pdf> [2011. július 3.]

ASEAN, *Cha-am Hua Hin Declaration on the Intergovernmental Commission on Human Rights*, 23 October 2009

Clalaguas, Blinda U., *The Right to Water, Sanitation and Hygiene and the Human Rights-Based approach to development, WaterAid Briefing Paper*, http://www.wateraid.org/documents/plugin_documents/humanrightsapproach.pdf [01. 06. 2011.]

Special Rapporteur on freedom of religion or belief. Commission on Human Rights, resolution 1986/20, 1986; Human Rights Council, *Freedom of religion or belief: mandate of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief*, resolution 14/11, A/HRC/RES/14/11, 23 June 2010

OHCHR, *Fact Sheet No. 35. Right to water*, 2010

Report of the Special Rapporteur on the right to education, Mr. Vernor Muñoz – Mission to Paraguay, A/HRC/14/25/Add.2 16 March 2010

CESCR, *Consideration of reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant, Concluding observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Afghanistan*, E/C.12/AFG/CO/4, 7 June 2010

HRC, *Report submitted by the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque, The MDGs and the right to water and sanitation*, A/65/254, 6 August 2010

WHO, *Guidelines for Drinking-water quality*, 2011, 4th edition http://www.who.int/water_sanitation_health/publications/2011/dwq_guidelines/en/index.html [2011. július 11.]

OHCHR, *Fact Sheet no. 27. Seventeen Frequently Asked Questions about United Nations Special Rapporteurs* <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet27en.pdf> [2011. január 25.]

Waterlex, *International Water Law Obligations Derived from International Human Rights Commitments* <http://www.waterlex.org/waterlex/en/resources/news/212-waterlawdeclaration> [2012. április 15.]

ILC, *Draft articles on the effects of armed conflicts on treaties, with commentaries*, Yearbook of the International Law Commission, 2011, vol. II.

Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Heiner Bielefeldt – Addendum – Summary of cases transmitted to Governments and replies received, A/HRC/16/53/Add.1, 14 February 2011

Report of the Independent Expert on the question of human rights and extreme poverty, Magdalena Sepúlveda Carmona on the human rights based approach to recovery from the global economic and financial crises, with a focus on those living in poverty. A/HRC/17/34, 17 March 2011

HRC, Report of the Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque, Addendum, Compilation of good practices, A/HRC/18/33/Add.1, 29 June 2011

38th Session of the Council of Foreign Ministers, Organization of Islamic Conference Statement by Bacre Waly Ndiaye, Director Human Rights Council and Treaties Division, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights - Astana, Republic of Kazakhstan, 28-30 June 2011 <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=11190&LangID=E> [2011. július 3.]

Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights, Farida Shaheed – The right to enjoy the benefits of scientific progress and its applications, A/HRC/20/26, 14 May 2012

ENSZ HATÁROZATOK (Közgyűlés, Emberi Jogok Bizottsága, Emberi Jogi Tanács) ÉS AZ EURÓPA TANÁCS HATÁROZATAI

UN Economic and Social Council (ECOSOC), *Commission on Human Rights*, resolution 5 (I), E/245/Rev.1, 26 February 1946

ECOSOC, *Communications concerning human rights*, resolution 75(V), E/573, 5 August 1947

UN General Assembly, *Universal Declaration on Human Rights*, resolution 217 A (III), 10 December 1948 (Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata)

ECOSOC, *Question of the violation of human rights and fundamental freedoms, including policies of racial discrimination and segregation and of apartheid, in all countries, with particular reference to colonial and other dependent countries and territories*, resolution 1235 (XLII), 6 June 1967

Európa Tanács, Európai Vízjogi Charta, Strasbourg, Res(67)10E, 1967 május 26.

ECOSOC, *Procedure for dealing with communications relating to violations of human rights and fundamental freedoms*, resolution 1503(XLVIII), E/4832/Add.1, 27 May 1970

UN General Assembly, resolution 2675 (XXV), *Basic principles for the protection of civilian populations in armed conflicts*, A/RES/2675 (XXV), 9 September 1970

Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, *Question of the violation of human rights and fundamental freedoms, including politics of racial discrimination and segregation and of apartheid in all countries, with particular reference to colonial and other dependent countries and territories*, 1 (XXIV), U.N. DOC. E/CN.4/1070, 1971

ECOSOC, resolution 1985/17, 28 May 1985

Commission on Human Rights, resolution 1985/33 1985

Commission on Human Rights, resolution 1986/20, 1986

UN General Assembly, *Declaration on the Right to Development*, A/RES/41/128, 4 December 1986

ECOSOC, resolution 1988/4, 24 May 1988

UN Security Council, resolution 827 (1993) *Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*, 25 May 1993, 25 May 1993

UN General Assembly, *High Commissioner for the promotion and protection of all human rights*, A/RES/48/141, 20 December 1993

UN Security Council, resolution 955 (1994) *Statute of the International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan citizens responsible for genocide and other such violations committed in the territory of neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994*, 8 November 1994

Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), *Guidelines for preparation of reports by States Parties*, CEDAW/C/7/Rev.3, 26 July 1996

Commission on Human Rights, resolution 1998/33 *Question of the realization in all countries of the economic, social and cultural rights contained in the Universal Declaration of Human Rights and in the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, and study of special problems which the developing countries face in their efforts to achieve these human rights*, 17 April 1998

Committee Against Torture (CAT), *General guidelines regarding the form and contents of periodic reports to be submitted by states parties*, CAT/C/14/Rev.1, 2 June 1998

Commission on Human Rights, resolution 1998/25, 1998

Commission on Human Rights, resolution 2000/9, 17 April 2000

Commission on Human Rights, *Enhancing the effectiveness of the mechanisms of the Commission on Human Rights*, 2000/109, 26 April 2000

UN General Assembly, *Keeping the promise: united to achieve the Millennium Development Goals*, A/RES/65/1, 19 October 2000

ECOSOC, *Procedure for dealing with communications concerning human rights*, 2000/3., E/2000/99, 16 June 2000.

Commission on Human Rights, resolution 2000/10, 2000

UN General Assembly, *International Year of Freshwater, 2003*, A/RES/55/196, 1 February 2001

Council of Europe, *Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the European Charter on Water Resources*, Rec(2001)14, 17 October 2001

Commission on Human Rights, resolution 2002/31, 2002

CEDAW, *Compilation of Guidelines on the Form and Content of Reports to be submitted by States Parties to the International Human Rights Treaties*, HRI/GEN/2/Rev.1/Add.2, 5 May 2003

UN General Assembly, *International Decade for Action, "Water for Life", 2005-2015*, A/RES/58/217, 9 February 2004.

Committee on Migrant Workers (CMW), *Compilation of Guidelines on the Form and Content of Reports to be submitted by States Parties to the International Human Rights Treaties, Addendum*, HRI/GEN/2/Rev.2/Add.1, 6 May 2005

CAT, *Guidelines on the Form and Content of Initial Reports under Article 19 to be submitted by States Parties to the Convention against Torture*, CAT/C/4/Rev.3, 18 July 2005

UN General Assembly, *Human Rights Council*, A/RES/60/251, 3 April 2006

HRC, *resolution 5/1 Institution-building of the United Nations Human Rights Council*, 18 June 2007

HRC, *Code of Conduct for Special Procedures Mandate-holders of the Human Rights Council*, 5/2., 18 June 2007

HRC, resolution 6/102. *Follow-up to Human Rights Council resolution 5/1*, 27 September 2007

HRC, decision 2/104. *Human rights and access to water*, 27 November 2006.

HRC, resolution 6/27. *Adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living*, 14 December 2007

UN General Assembly, *Report of the Human Rights Council*, A/RES/62/219, 28 February 2008

UN General Assembly, resolution 62/164. *The Right to Food*, A/RES/62/164, 13 March 2008

HRC, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation*, resolution 7/22, 28 March 2008

CMW, *Guidelines for the Periodic Reports to be submitted by States Parties under Article 73 of the Convention*, CMW/C/2008/1, 22 May 2008

Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD), *Guidelines for the CERD-specific document to be submitted by states Parties under Article 9, paragraph 1, of the Convention*, CERD/C/2007/1, 13 June 2008

HRC, 8/8. *Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, 18 June 2008

HRC, resolution 8/4. *The right to education*, 18 June 2008

HRC, resolution 8/11. *Human rights and extreme poverty*, 18 June 2008

CESCR, *Guidelines on Treaty-specific documents to be submitted by States Parties under Articles 16 and 17 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, E/C.12/2008/2, 24 March 2009

HRC, resolution 10/23 *Independent expert in the field of cultural rights*, 26 March 2009

Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), *Guidelines on treaty-specific document to be submitted by states parties under article 35, paragraph 1, of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, CRPD/C/2/3, 18 November 2009

International Criminal Tribunal for Rwanda, *Rules of Procedure and Evidence*, ITR/3/REV.1, 29 June 1996, revised 9 February 2010

UN General Assembly, resolution 64/159. *The Right to Food*, A/RES/64/159, 10 March 2010

HRC, resolution 13/4. *The Right to Food*, A/HRC/RES/13/4, 14 April 2010

HRC, resolution 14/11 *Freedom of religion or belief: mandate of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief*, A/HRC/RES/14/11, 23 June 2010

UN General Assembly, *summary record*, New York, A/64/PV.10828, June 2010

HRC, *Report of the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque, Human Rights Obligations Related to Non-State Service Provision in Water and Sanitation*, A/HRC/15/31, 29 June 2010

UN General Assembly, *The Human Right to Water and Sanitation*, A/RES/64/292, 3 August 2010

HRC, *Report submitted by the independent expert on the issue of human rights obligations related to access to safe drinking water and sanitation, Catarina de Albuquerque*, A/65/254, 6 August 2010

HRC, *Human rights and access to safe drinking water and sanitation*, A/HRC/15/L.14, 24 September 2010

HRC, resolution 15/8. *Adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living*, A/HRC/RES/15/8, 6 October 2010

HRC, resolution 15/22 *Right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health*, A/HRC/RES/15/22, 6 October 2010

Human Rights Committee, *Guidelines for the treaty-specific document to be submitted by States parties under article 40 of the International Covenant on Civil and Political Rights*, CCPR/C/2009/1, 22 November 2010

CRC, Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by States parties under article 44, paragraph 1 (b), of the Convention on the Rights of the Child, CRC/C/58/Rev.2, 23 November 2010

International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the former Yugoslavia since 1991, Rules of Procedure and Evidence, IT/32/Rev. 45, 8 December 2010

HRC, *Suspension of the rights of membership of the Libyan Arab Jamahiriya in the Human Rights Council*, A/RES/65/265, 3 March 2011

UN Security Council, *Resolution 1973 (2011)*, S/RES/1973 (2011), 17 March 2011

UN General Assembly, resolution 65/220. *The Right to Food*, A/RES/65/220, 5 April 2011

HRC, *The Human Right to safe drinking water and sanitation*, A/HRC/RES/16/2, 8 April 2011

HRC, 16/23. *Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment: mandate of the Special Rapporteur*, A/HRC/RES/16/23, 12 April 2011

HRC, resolution *Follow-up to the Human Rights Council resolution 16/21 with regard to the universal periodic review*, A/HRC/DEC/17/119, 19 July 2011

Human Rights Council, *Information and Guidelines for Relevant Stakeholders on the Universal Periodic Review Mechanism*.
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Documents/TechnicalGuideEN.pdf> [2012. febrúar 3.]

Special Court for Sierra Leone, Rules of Procedure and Evidence, 16 November 2011

International Humanitarian Fact-Finding Commission, *Rules of the International Humanitarian Fact-Finding Commission*, 8 July 1992, Bern, revised: 11 March 2003, Geneva, http://www.ihffc.org/index.asp?Language=EN&page=rules_of_commission [2011. július 9.] Article 20

Council of Europe, Parliamentary Assembly, Recommendation 1731 (2006)1 *Europe's contribution to improving water management*, 24 January 2006

WEBOLDALAK ÉS ADATBÁZISOK

U.S. Geological Survey's (USGS) Water Science for Schools weboldala, *Earth's water distribution* <http://ga.water.usgs.gov/edu/waterdistribution.html> [2011. július 12.]

UN, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, Population Estimates and Projections Section, *World Population Prospects, the 2010 Revision, Total Population, Both Sexes*, http://esa.un.org/unpd/wpp/Excel-Data/DB02_Stock_Indicators/WPP2010_DB2_F01_TOTAL_POPULATION_BOTH_SEXES.XLS [2011. július 12.]

WHO Statistical Information System, Access to improved drinking-water sources and to improved sanitation, <http://www.who.int/whosis/indicators/compendium/2008/2wst/en/> [2011. július 13.]

A Mezőgazdasági és Élelmezési Világszervezet (FAO) Aqastat adatbázisa, <http://www.fao.org/nr/water/aquastat/data/query/index.html?lang=en> [2011. július 15.]

WHO/UNICEF Joint Monitoring Programme (JMP) for Water Supply and Sanitation <http://www.wssinfo.org/data-estimates/table/> [2011. július 15.]

WHO, Global Health Observatory Data Repository, Population using improved drinking-water sources <http://apps.who.int/ghodata/?vid=600> [2011. június 18.]

WHO, *Water Sanitation Health, Water-related diseases* http://www.who.int/water_sanitation_health/diseases/diseasefact/en/index.html [2012. április 26.]

World Bank, World Development Indicators database, 1 July 2011 <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDP.pdf> [2012. február 6.]

Office of the High Commissioner for Human Rights, Treaty-bodies database <http://tb.ohchr.org/default.aspx> [2012. április 17.]

Treaty body Database <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf> [2012. április 17.]

The United Nations Human Rights Treaties <http://www.bayefsky.com/> [2012. április 17.]

Európai Bizottság, Az Európai Unió tevékenysége a környezetvédelem területén, http://ec.europa.eu/environment/youth/water/water_what_the_european_hu.html [2011. június 6.]

WaterAid, Wash United, Freshwater Action Network, Rights and Humanity, End water poverty, *The Rights to Water and Sanitation* <http://www.righttowater.info/> [2012. április 17.]

BBC News, Bangladesh: *77m poisoned by arsenic in drinking water*, 2010. június 19., <http://www.bbc.co.uk/news/10358063> [2011. július 20.]

Borsod Online, *Miskolci vízhelyzet percről percre* <http://www.boon.hu/hirek/BORSOD-ABAUJ-ZEMPLEN/cikk/miskolci-vizhelyzet-percrol---percre/cn/haon-news-FCUWeb-20070815-0548327413/forcerefresh/1> [2010. május 9.]

Kuwait News Agency, *Arab human rights committee still in process of establishment*, 2009. október 17. <http://www.kuna.net.kw/NewsAgenciesPublicSite/ArticleDetails.aspx?id=2032729&Language=en> [2011. július 3.]

UN Department of Economic and Social Affairs, *Record number of NGOs seeking participation in the UN*, 31 January 2011, New York <http://www.un.org/en/development/desa/news/ecosoc/ngos-applications-ecosoc.html> [2012. április 15.]

ASEAN Human Rights Herald, January 2010 http://www.aseanhrmech.org/downloads/Human_Rights_Herald_Jan2010_Issue.pdf [2011. július 3.]

ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsánál konzultatív státusban lévő NGO-k listája, UN-Habitat, <http://habitat.igc.org/ngo-rev/status.html> [2012. április 15.]

Government of India, Ministry of Law and justice, *Constitution of India, 2011* <http://indiacode.nic.in/coiweb/welcome.html> [2011. július 19.]

South African Government Information, Constitution of the Republic of South Africa, 1996 <http://www.info.gov.za/documents/constitution/1996/index.htm> [2011. július 19.]

Human Right to Water, <http://gpwaterhr.blogspot.com/> [2012. április 15.]

Dire need for food after North Korea floods, U.N. says, International Herald Tribune, 2012. augusztus 3.

Fahim, Kareen, Sheikh, Mayy El, *New cabinet in Egypt is sign change may be slow*, International Herald Tribune, 2012. augusztus 3.

7th Special session of the Human Rights Council on "The negative impact on the realization of the right to food of the worsening of the world food crisis, caused inter alia by the soaring food prices", Geneve, 22 May 2008 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/specialsession/7/index.htm> [2012. április 13.]

10th Special session of the Human Rights Council on „The Impact of the Global Economic and Financial Crises on the Universal Realization and Effective Enjoyment of Human Rights" – 20 February 2009 <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/specialsession/10/index.htm> [2012. április 13.]

BÍRÓSÁGI ÍTÉLETEK, PANASZELJÁRÁSOK HATÁROZATAI

Island of Palmas case (Reports of International Arbitral Awards, Vol. II. 1928)

International Court of Justice (ICJ), *Barcelona Traction case (Belgium v. Spain)*, I.C.J. Reports 1970, p. 3.

ICJ, *Nuclear Tests case (Australia v. France)*, Judgement, I.C.J. Reports 1974, 253

ICJ, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, 226.

ICTR, *The Prosecutor v. Clément Kayishema, Obed Ruzindana*, ICTR-95-1, 21 May 1999

ICTY, *Prosecutor v. Radislav Krstić*, IT-98-33-T, 2 August 2001

ICTY, *Prosecutor v. Kvočka et al. („Omarska, Keraterm & Trnopolje Camps”)*, IT-98-30/1-T, 2 November 2001

Inter-American Commission on Human Rights, *Domingues v. United States* (Inter-American Commission on Human Rights: Report No 62/02, Merits Case 12.285, 2002)

ICTY, *Prosecutor v. Simić et al. („Bosanski Šamac”)*, IT-95-9-T, 17 October 2003

ECSR, *Decision on merits: Autism-Europe v. France*, 13/2002, 4 November 2003

ICTR, *The Prosecutor v. Jean de Dieu Kamuhanda*, ICTR-99-54, 22 January 2004

ICTR, *The Prosecutor v. André Ntagerura, Emmanuel Bagambiki, Samuel Imanishimwe*, ICTR-97-36, 25 February 2004

ECSR, *Decision on merits: European Roma Rights Center (ERRC) v. Greece*, 15/2003, 8 December 2004

ICTY, *Prosecutor v. Blagojević & Jokić*, IT-02-60-T, 17 January 2005

CERD, *L. R. et. al. v. Slovakia*, CERD/C/66/D/31/2003, 10 March 2005

ECSR, *Decision on merits: European Roma Rights Center (ERRC) v. Italy*, 27/2004, 7 December 2005

ICTY, *Prosecutor v. Naser Orić*, IT-03-68-T, 30 June 2006

ECSR, *Decision on merits: European Roma Rights Center (ERRC) v. Bulgaria*, 31/2005, 18 October 2006

ICTY, *Prosecutor v. Mrkšić et al. („Vukovar Hospital”)*, IT-95-13/1-T, 27 September 2007

ECSR, Decision on merits: European Federation of National Organisations working with the Homeless (FEANTSA) v. France, 39/2006, 5 December 2007

ECSR, Decision on merits: International Movement ATD Fourth World (ATD) v. France, 33/2006, 5 December 2007

ICTY, Prosecutor v. Dragomir Milošević, IT-98-29/1-T, 12 December 2007

ECSR, Decision on merits: European Roma Rights Center (ERRC) v. Bulgaria, 46/2007, 3 December 2008

ECSR, Decision on merits: Sindicato dos Magistrados do Ministério Público (SMMP) c. Portugal, 43/2007, 3 December 2009

ICTY, Prosecutor v. Haradinaj et al., IT-04-84-A, 19 July 2010

Emberi Jogok Európai Bírósága, Deés kontra Magyarország ügy, no. 2345/06, 2010. november 9.

ICTY, Prosecutor v. Vlastimir Đorđević, IT-05-87/1-T, 23 February 2011

ICTR, The Prosecutor v. Pauline Nyiramasuhuko, Arsène Shalom Ntahobali, Sylvain Nsabimana, Alphonse Nteziryayo, Joseph Kanyabashi, Élie Ndayambaje, ICTR-96-15, 11 June 2011

ICTY, Prosecutor v. Momčilo Perišić, IT-04-81-T, 6 September 2011

JELENTÉSTÉTEL SORÁN SZÜLETETT DOKUMENTUMOK

CRC, *Initial report, Mali*, CRC/C/3/Add.53, 2 April 1997

HRC, *National report, India*, A/HRC/WG.6/1/IND/1, 6 March 2008

Core document forming part of the reports of States Parties: Niger, HRI/CORE/1/Add.45/Rev.1, 1 March 2001

Human Rights Committee, *Third periodic Report, Democratic Republic of Congo*, CCPR/C/COD/2005/3, 3 May 2005

OHCHR, *Compilation of information submitted by relevant stakeholders, Israel*, A/HRC/WG.6/3/ISR/3, 15 September 2008

OHCHR, *Compilation of UN information, Israel*, A/HRC/WG.6/3/ISR/2, 25 September 2008

HRC, *Final outcome, Cape Verde*, A/HRC/10/81, 12 January 2009

HRC, *National report of Angola*, A/HRC/WG.6/7/AGO/1, December 2009

HRC, *National report of Spain*, A/HRC/WG.6/8/ESP/1, 19 February 2010

HRC, *UN compilation, Croatia*, A/HRC/WG.6/9/HRV/3, 10 August 2010

A szerző publikációi

Enforcement of the human right to water through the universal periodic review. Kyungpook National University Law Journal (lektorálás alatt)

Obligatory or voluntary? – Participation in the UPR. Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook of 2012, Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs, 2012 (megjelenés alatt)

Which human rights should be respected on the Korean peninsula? – International obligations on human rights of the Democratic People’s Republic of Korea and the Republic of Korea Ádám Antal (szerk.): PhD Tanulmányok 10., PTE-ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2011.

Az ENSZ tagállamok emberi jogi helyzetét értékelő Egyetemes Időszakos Felülvizsgálat – a UPR. Földrész, 2011/1. (társszerző: Haász Veronika)

Nemcsak természeti erőforrás – vízhez való jog egyes környezetvédelmi tárgyú nemzetközi szerződésekben. In: Comitatus, június 2011

2 or 3 and the Consequences – affiliation of the human right to water and State obligations in respect of its protection. In: Szappanyos Melinda (szerk.): 9. Országos interdiszciplináris Grastyán konferencia előadásai, PTE Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs, 2011

Freedom of Islamophobic expression v. rights and reputation of others. Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook of 2010, Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, 147., Pécs, 2010

Sources of human right to water I. International conventions. Ádám Antal (szerk.): PhD Tanulmányok 9., PTE-ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2010

Államok közötti együttműködés az emberekért – Hol? Hogyan? Mikor? Meddig? Rab Virág (szerk.): Együttműködés – versengés, Gondolat Kiadó, Budapest, 2010.

Afrika történelme nemzetközi szerződésekben. In: Rab Virág-Szappanyos Melinda (szerk.): 8. Országos interdiszciplináris Grastyán konferencia előadásai, PTE Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs, 2010.

A Code civil és a nők. In: Ádám Antal (szerk.): PhD Tanulmányok 8., Pécs, 2009.

A Code civil emberképe. In: Rab Virág-Varga Mónika (szerk.): VII. Grastyán konferencia kötet, Pécs, 2009.